

DET KONGELIGE
FORSVARSDPARTEMENT

Prop. 1 S

(2020–2021)

Proposisjon til Stortinget (forslag til stortingsvedtak)

FOR BUDSJETTÅRET 2021

Utgiftskapitler: 1700–1792

Inntektskapitler: 4700–4799

DET KONGELIGE
FORSVARSDPARTEMENT

Prop. 1 S

(2020–2021)

Proposisjon til Stortinget (forslag til stortingsvedtak)

FOR BUDSJETTÅRET 2021

Utgiftskapitler: 1700–1792

Inntektskapitler: 4700–4799

Innhold

Del I	Innledende del	9	Del II	Budsjettforslag	89
1	Hovedmål og prioriteringer	11	5	Nærmere omtale av	
1.1	Mål og oppgaver i forsvarssektoren	12		bevilgningsforslagene mv.	91
1.2	Utvikling av forsvarssektoren i perioden 2021–2024	14		Programområde 04 Militært forsvar	91
1.3	Hovedprioriteringer og økonomiske rammer for 2021	24		<i>Programkategori 04.10 Militært forsvar mv.</i> .	91
1.4	Oppfølging av anmodnings- og utredningsvedtak	27		Kap. 1700 Forsvarsdepartementet	94
2	Tryggingsspolitikk	31		Kap. 4700 Forsvarsdepartementet	99
2.1	Tryggingss- og forsvarspolitiske mål	31		Kap. 1710 Forsvarsbygg og nybygg og nyanlegg	99
2.2	Utviklingstrekk og utfordringer	31		Kap. 4710 Forsvarsbygg og nybygg og nyanlegg	101
2.3	Tryggingss- og forsvarspolitiske prioriteringer	38		Kap. 1716 Forsvarets forskningsinstitutt	101
3	Rapport om verksemda i 2019	43		Kap. 1720 Forsvaret	103
3.1	Forsvarsdepartementet	43		Kap. 4720 Forsvaret	117
3.2	Økonomiske rammer	45		Kap. 1723 Nasjonal sikkerhetsmyndighet	117
3.3	Måloppnåing i Forsvaret	46		Kap. 4723 Nasjonal sikkerhetsmyndighet	118
3.4	Økonomi	53		Kap. 1731 Hæren	118
3.5	Interne prosessar	53		Kap. 4731 Hæren	118
3.6	Menneske, læring og utvikling	55		Kap. 1732 Sjøforsvaret	119
3.7	Kulturverksemda i forsvarssektoren	59		Kap. 4732 Sjøforsvaret	119
3.8	Forsvarsrelaterte organisasjonar .	60		Kap. 1733 Luftforsvaret	119
3.9	Forsvarsbygg, Forsvarsmateriell, Nasjonalt tryggingssorgan og Forsvarets forskningsinstitutt	60		Kap. 4733 Luftforsvaret	120
4	Investeringer	63		Kap. 1734 Heimevernet	120
4.1	Investeringer i forsvarssektoren ...	63		Kap. 4734 Heimevernet	120
4.2	Flernasjonale programmer i NATO	64		Kap. 1735 Etterretningstjenesten	121
4.3	Industrielt samarbeid	65		Kap. 1760 Forsvarsmateriell og større anskaffelser og vedlikehold	122
4.4	Kampflyanskaffelsen – status og fremdrift	66		Kap. 4760 Forsvarsmateriell og større anskaffelser og vedlikehold	125
4.5	Investeringer i materiell og eiendom, bygg og anlegg	69		Kap. 1761 Nye kampfly med baseløsning	126
				Kap. 4761 Nye kampfly med baseløsning	126
				Kap. 1790 Kystvakten	127
				Kap. 4790 Kystvakten	127
				Kap. 1791 Redningshelikoptertjenesten	127
				Kap. 4791 Redningshelikoptertjenesten	129
				Kap. 1792 Norske styrker i utlandet	129
				Kap. 4792 Norske styrker i utlandet	129
				Kap. 4799 Militære bøter	130

Del III	Omtale av særlige tema	131	8	Oppfyllelse av FNs bærekraftsmål	145
6	Informasjonssaker	133	8.1	Omtale av klima- og miljørelevante saker	145
6.1	Grunnleggende nasjonale funksjoner og implementering av ny sikkerhetslov	133	8.2	Omtale av andre forhold som bidrar til oppnåelse av FNs bærekraftsmål	147
6.2	Håndtering av koronapandemien i forsvarssektoren	134	9	Heleide foretak under Forsvarsdepartementet	149
6.3	Svensen-utvalget	134	9.1	Rygge 1 AS	149
6.4	Avhending av Kjeller base	135	10	NATOs vurdering av Norge	150
6.5	Feriepenger Heimevernets innsatsstyrker	135	10.1	Overordnet vurdering	150
6.6	Merverdiavgift i forsvarssektoren	135	10.2	Resultatmåling	150
6.7	Arbeidsgruppe for gjennomgang av erstatnings- og kompensasjons- ordningene for veteraner	136	Forslag		152
6.8	Språk og etterretningsutdanning ved Forsvarets høyskole	136	Vedlegg		
7	Oppfølging av § 26a i likestillings- og diskrimineringsloven	137	1	Ordninger i tilknytning til verneplikten	157
7.1	Forsvarsdepartementet	137	2	Standardiserte nøkkeltall for forvaltningsorganer med særskilte fullmakter – Forsvarets forsknings- institutt (FFI)	158
7.2	Forsvaret	137	3	Budsjettstatistikk for perioden 2018–2021	164
7.3	Forsvarsbygg	139	4	Nøkkeltall for perioden 2018–2021	167
7.4	Forsvarsmateriell	141	5	Forsvarets fremtidige styrkestruktur	168
7.5	Forsvarets forskningsinstitutt	142			
7.6	Omtale av inkluderings- dugnaden	142			
7.7	Konsekvenser av korona- pandemien for likestillingen i forsvarssektoren	144			

Tabelloversikt

Tabell 1.1	Regjeringens budsjettforslag for 2021 sammenliknet med saldert budsjett for 2020	24	Tabell 5.8	Endringer fra 2020	123
Tabell 1.2	Målsettinger i langtidsplanen	25	Tabell 5.9	Endringer fra 2020	124
Tabell 1.3	Prop. 62 S (2019–2020) og Prop. 127 S (2019–2020)	26	Tabell 5.10	Finansiering av kampfly med baseløsning	124
Tabell 1.4	Oversikt over anmodnings- og utredningsvedtak, ordnet etter sesjon og nummer	28	Tabell 5.11	Endringer fra 2020	128
Tabell 3.1	Endringer i løyvinga for 2019	46	Tabell 7.1	Deltid, midlertidige tilsetninger og foreldrepermisjon i Forsvaret	138
Tabell 3.2	Utvikling av operativ evne 2017–2019	47	Vedlegg 2		
Tabell 4.1	Kampflyanskaffelsen	67	Tabell 2.1	Virksomhetens brutto utgifter og inntekter fordelt etter art	158
Tabell 4.2	Kostnadsbilde kampflyanskaffelsen	68	Tabell 2.2	Virksomhetenes inntekter spesifisert etter inntektskilde	160
Tabell 4.3	Kategori 1-prosjekter i kampflyanskaffelsen	68	Tabell 2.3	Forholdet mellom virksomhetens kontantbeholdning, påløpte kostnader og avsetninger pr. 31. desember	161
Tabell 4.4	Kategori 1-prosjekter innenfor materiell	71	Vedlegg 3		
Tabell 4.5	EBA-prosjekter med kostnadsramme over 200 mill. kroner	79	Tabell 3.1	Budsjett og regnskap	164
Tabell 5.1	Endringer fra 2020	94	Vedlegg 4		
Tabell 5.2	Endringer fra 2020	100	Tabell 4.1	Utviklingen i forsvarsbudsjettet 2018–2021 med og uten kampfly med baseløsning	167
Tabell 5.3	Endringer fra 2020	100	Tabell 4.2	Fordeling av saldert budsjett 2018–2020 og forslag for 2021	167
Tabell 5.4	Endringer fra 2020	102			
Tabell 5.5	Kap.1720 Forsvaret, post 01	103			
Tabell 5.6	Endringer fra 2020	104			
Tabell 5.7	Styrking i tråd med forslag til ny LTP	105			

Figuroversikt

Figur 3.1	Utvikling i øvingar i Hæren (øvingsdøgn)	48	Figur 3.4	Utvikling i aktiviteten i Luftforsvaret	49
Figur 3.2	Utvikling i segling i Sjøforsvaret (seglingsdøgn)	49	Figur 3.5	Utvikling i trening i Heimevernet	50
Figur 3.3	Utvikling i aktiviteten til Sjøforsvaret i Nord-Noreg (seglingsdøgn)	49	Figur 3.6	Utvikling i talet på årsverk i Forsvaret, gjennomsnitt for året	55

DET KONGELIGE
FORSVARSDPARTEMENT

Prop. 1 S

(2020–2021)

Proposisjon til Stortinget (forslag til stortingsvedtak)

FOR BUDSJETTÅRET 2021

Utgiftskapitler: 1700–1792

Inntektskapitler: 4700–4799

*Tilråding fra Forsvarsdepartementet 21. september 2020,
godkjent i statsråd samme dag.
(Regjeringen Solberg)*

Del I
Innledning del

1 Hovedmål og prioriteringer

Norge trenger et forsvar for å ivareta det grunnleggende og tidløse ansvaret det er å skape sikkerhet for staten, befolkningen og samfunnet. Forsvaret av Norge, og innretningen av norsk sikkerhets- og forsvarspolitik, har siden andre verdenskrig vært basert på erkjennelsen av at sikkerhetsutfordringene mot Norge overgår det Norge vil være i stand til å mønstre av kapasitet alene. Den helhetlige ivaretagelsen av norsk sikkerhet må, nå som tidligere, hvile på både god utnyttelse av samfunnets samlede evne til å understøtte forsvarsevnen og på kollektiv og bilateral støtte og garanti i rammen av NATO. Forsvaret av Norge ivaretas gjennom nasjonal innsats ute og hjemme, og tilrettelegging for alliert innsats i Norge og i våre nærområder.

Inneværende langtidsplan er basert på den sikkerhetssituasjonen og de forutsetningene som lå til grunn i 2016. Den negative sikkerhetspolitiske utviklingen regjeringen pekte på i langtidsplanen har i økende grad blitt en realitet for Norge, og det må tas høyde for en ytterligere negativ utvikling av sikkerhetssituasjonen i våre nærområder. Det er nødvendig med et sterkt nasjonalt forsvar for å møte utfordringene sammen med NATO og våre allierte. Norge står i dag bedre rustet til å ivareta våre sikkerhetsinteresser sammenliknet med da inneværende langtidsplan ble lagt frem. Regjeringen har tatt viktige grep og snudd utviklingen i Forsvaret. Forsvaret opererer mer og har et høyere aktivitetsnivå enn på mange år. Satsingene som regjeringen anbefalte, og som Stortinget sluttet seg til i inneværende plan, fortsetter og realiseres nå. Samtidig legger regjeringen i forslaget til ny langtidsplan grunnlaget for en ytterligere og trinnsvis styrking av forsvarsevnen gjennom nye og viktige satsinger utover i tid. Regjeringen legger derfor opp til å prioritere betydelige ressurser til forsvarssektoren også i årene som kommer.

Både inneværende langtidsplan og regjeringens forslag til ny langtidsplan legger opp til at de betydelige bevilgningsmessige økningene fortsetter i perioden 2021–2024. Dette vil bidra til å styrke beredskapen og Forsvarets operative evne, samt gradvis møte det endrede og skjerpede sikkerhetspolitiske bildet.

Gjennom forslaget til ny langtidsplan som ble fremmet Stortinget våren 2020 har regjeringen lagt til rette for et relevant og bærekraftig forsvar for fremtiden. Imidlertid besluttet Stortinget gjennom behandling av Innst. 334 S (2019–2020) til Prop. 62 S (2019–2020) at regjeringen høsten 2020 skal komme tilbake med en revidert langtidsplan som svar på merknadene fra Stortingets utenriks- og forsvarskomiteé. Regjeringen følger opp dette og vil om kort tid legge frem et oppdatert forslag til ny langtidsplan gjennom en egen proposisjon.

Også den nye langtidsplanen baserer seg på en nøy avstemt balanse og en gjensidig avhengighet hvert enkelt år mellom økte bevilgninger, modernisering og reform. Modernisering og reform er krevende, men også helt nødvendig som et bidrag til å styrke forsvarsevnen og legge til rette for at det skapes mest mulig forsvarsevne ut av hver krone.

Også den nye langtidsplanen har som et grunnleggende premiss å først og fremst sørge for at det forsvar landet har skal virke. Regjeringen har de siste fire årene prioritert bevilgningsmessige økninger til vedlikehold, reservedeler og beredskapsbeholdninger (grunnmuren), som bidrar til økt tilgjengelighet og utholdenhet. I tillegg har regjeringen fra 2017 prioritert økt aktivitet for den operative virksomheten i Forsvaret. Fra 2018, og i enda større grad fra 2019, har utbetalingene økt betydelig til igangsatte investeringer for å utvikle eksisterende, samt etablering av nye, strategiske kapasiteter, i samsvar med langtidsplanen.

Regjeringens tiltak i forslag til ny langtidsplan øker Norges forsvarsevne og styrker beredskapen på en rekke områder. Samtidig følger regjeringen opp de langsiktige forpliktelsene og bindingene som Stortinget sluttet seg til gjennom behandling av inneværende langtidsplan og Prop. 2 S (2017–2018) *Videreutviklingen av Hæren og Heimevernet, Landmaktproposisjon*.

Regjeringen foreslår et forsvarsbudsjett for 2021 på om lag 64,5 mrd. kroner. Regjeringens budsjettforslag bekrefter den langsiktige forsvarspolitiske satsingen som ligger til grunn for inneværende langtidsplan og regjeringens satsin-

ger i forslag til ny langtidsplan. Forsvarsbudsjettene har økt hvert år under denne regjeringen, med en kraftig årlig opptrapping hvert år fra 2017. Regjeringen står ved sin flerårige ambisjon om å styrke forsvarsevnen, herunder en vesentlig styrking av beredskapen og en modernisering til et fremtidsrettet forsvar, og foreslår derfor en betydelig bevilgningsøkning også i 2021.

I 2021 fortsetter satsingene i tråd med de økonomiske forutsetningene og prioriteringene i regjeringens forslag til ny langtidsplan. Grunnmuren styrkes, den høye aktiviteten planlegges videreført, bemanningsøkningen starter opp, og det settes av betydelige midler til forsyningsberedskap for å møte samtidighetsutfordringer og økte krav til reaksjonsevne, beredskap og utholdenhet. Samtidig fortsetter modernisering av infrastrukturen, utfasingen av gamle materiellsystemer og innfasingen av nye kapasiteter.

Forsvar av landet og trygghet for befolkningen er en av statens viktigste oppgaver. Evnen til å håndtere kriser og væpnet konflikt på eget og alliert territorium har høyeste prioritet. Forsvaret skal, sammen med våre allierte, håndtere trusler, anslag og angrep mot Norge og andre allierte innenfor rammen av NATOs kollektive forsvar.

Skulle Norge eller allierte bli utsatt for press, anslag eller angrep, må Forsvaret kunne reagere raskt og med relevante styrker. I en uforutsigbar verden er det viktig at Forsvaret videreutvikles som et forebyggende sikkerhetspolitisk instrument. Dette innebærer at Norge, innenfor rammen av NATO, må råde over relevante og tilstrekkelige maktmidler.

1.1 Mål og oppgaver i forsvarssektoren

Sikkerhets- og forsvarspolitiske mål

Følgende sikkerhets- og forsvarspolitiske målsetninger er angitt i regjeringens forslag til langtidsplan:

Norsk sikkerhets- og forsvarspolitikk har som mål å verne om norsk suverenitet, territoriell integritet, vårt demokratiske styresett og vår handlingsfrihet mot politisk, militært og annet press ved å bidra til å:

- Beskytte Norges befolkning, territorium, sentrale samfunnsfunksjoner og infrastruktur mot trusler, anslag og angrep fra både statlige og ikke-statlige aktører
- Forhindre væpnet konflikt og fremveksten av trusler mot norsk og alliert sikkerhet
- Fremme fred, stabilitet og videre utvikling av den internasjonale rettsorden

- Forsvare Norge og allierte mot trusler, anslag og angrep i en alliert ramme

De sikkerhets- og forsvarspolitiske målene uttrykker hva regjeringen vil oppnå med sikkerhets- og forsvarspolitikken, og utgjør i sum forsvarssektorens samfunns mål. Norges sikkerhets- og forsvarspolitiske mål er tilpasset den endrede sikkerhetspolitiske situasjonen.

Gjennom daglige operasjoner hjemme og ute, bidrar Forsvaret til å beskytte befolkningens trygghet og velferd, til å hindre væpnet konflikt og trusler mot vår og alliert sikkerhet, samt fremme internasjonal fred, stabilitet og videre utvikling av den internasjonale rettsorden.

Forsvaret er statens fremste virkemiddel for å kunne ivareta Norges sikkerhet mot eksterne trusler, anslag og angrep. Øvrige etater i forsvarssektoren skal understøtte Forsvaret slik at Forsvarets oppgaver kan løses på en mest mulig effektiv måte og være rådgivere for Forsvarsdepartementet innenfor egne områder.

Forsvarsdepartementet har fire underlagte etater og én tilknyttet etat. Forsvaret, Forsvarsmateriell, Forsvarsbygg og Forsvarets forskningsinstitutt er både administrativt og faglig underlagt Forsvarsdepartementet. Nasjonal sikkerhetsmyndighet (NSM) er administrativt underlagt Justis- og beredskapsdepartementet og faglig underlagt både Forsvarsdepartementet og Justis- og beredskapsdepartementet. Forsvarsdepartementet har derfor instruksjonsmyndighet overfor NSM i saker innenfor Forsvarsdepartementets ansvarsområde.

Forsvarskonsept

Forsvarskonseptet beskriver sammenhengen mellom de sikkerhets- og forsvarspolitiske målene og Forsvarets oppgaver med tilhørende ambisjon. Forsvaret av Norge er en kontinuerlig innsats på og utenfor norsk territorium i fred, krise og væpnet konflikt. Dette bidrar til både avskrekking og beroligelse. Forsvaret av Norge skjer langs tre hovedlinjer: den nasjonale forsvarsevnen, det kollektive forsvaret i NATO og bilaterale forsterkningsplaner med nære allierte. De tre hovedlinjene må understøttes av et moderne og forberedt totalforsvar som også styrker nasjonens motstandskraft og utholdenhet, samt reduserer sårbarheten mot sammensatte trusler eller annen sikkerhetstruende virksomhet. Denne helhetlige tilnærmingen til forsvaret av Norge utgjør forsvarskonseptets kjerne.

- *Vår nasjonale evne.* Nasjonal forsvarsevne blir viktigere og behovet for nasjonale kapasiteter til operasjoner og tilstedeværelse hjemme og ute øker. Økt militært nærvær, også fra allierte, vil kreve mer av Forsvaret og det er økte forventninger fra allierte til norsk evne til å håndtere og begrense konsekvensene av uønskede hendelser og episoder.
- *Vår kollektive evne i NATO.* Kollektiv sikkerhet gjennom avskrekking og forsvar er alliansens viktigste oppdrag. Oppdaterte forsvars- og forsterkningsplaner for hele alliansens territorium er grunnfjellet i vår sikkerhetsgaranti. Alle allierte må bidra mer for å ivareta egen og andres sikkerhet.
- *Våre bilaterale planer for støtte og forsterkning fra nære allierte.* Norge er avhengig av operativt samarbeid og forpliktende bilaterale avtaler for å få nødvendig støtte i en krise og ved væpnet konflikt. Slike avtaler utfyller og forsterker den nasjonale og kollektive evnen. Behovet og interessen for alliert forsterkning av og tilstedeværelse i Norge øker.

Forsvaret av Norge forutsetter et sterkt nasjonalt forsvar som legger til rette for og understøtter den allierte dimensjonen samtidig med en troverdig evne til å forsvare landet med nasjonale kapasiteter.

Forsvarets oppgaver

Forsvarets oppgaver er Stortingets og regjeringens overordnede oppdrag til Forsvaret. Forsvarets struktur og operative kapasiteter skal utvikles for å kunne løse oppdrag innenfor rammen av disse. Forsvarets ni overordnede oppgaver er redegjort for i inneværende langtidsplan og sammenfattes som følger:

1. Sikre troverdig avskrekking med basis i NATOs kollektive forsvar
2. Forsvare Norge og allierte mot alvorlige trusler, anslag og angrep, innenfor rammen av NATOs kollektive forsvar
3. Avverge og håndtere episoder og sikkerhetspolitiske kriser med nasjonale ressurser, herunder legge til rette for alliert engasjement
4. Sikre et nasjonalt beslutningsgrunnlag gjennom overvåkning og etterretning
5. Hevde norsk suverenitet og suverene rettigheter
6. Ivareta myndighetsutøvelse på avgrensede områder
7. Delta i flernasjonale krisehåndtering, herunder fredsoperasjoner

8. Bidra til internasjonalt samarbeid på det sikkerhets- og forsvarspolitiske området
9. Bidra til ivaretagelse av samfunnsikkerhet og andre sentrale samfunnsoppgaver

Forsvarets oppgaver fastslår Forsvarets rolle i forsvaret av Norge. Sammenhengen mellom den nasjonale og allierte innsatsen er styrende for forsvaret av Norge og Forsvarets utvikling.

Forsvaret skal både følge utviklingen i vår omverden, varsle om trusler mot vår sikkerhet, avskrekke og om nødvendig forsvare Norge mot væpnet angrep. Oppgavene 1–7 er dimensjonerende for Forsvaret, og Forsvaret organiseres, utrustes, bemannes, ledes, utdannes og øves primært for å løse disse oppgavene.

Norsk sikkerhets- og forsvarspolitik er innrettet for å bidra til stabilitet og unngå væpnet konflikt. Derfor er troverdig avskrekking med basis i NATOs kollektive forsvar (oppgave 1) Forsvarets viktigste oppgave. Forsvarets tilstedeværelse og aktivitet i Norge og i norske nærrområder er nødvendig for å ivareta norsk innflytelse på sikkerhetssituasjonen. Som del av dette pågår det daglig operasjoner og aktivitet hjemme og ute for å forsvare Norge og allierte mot alvorlige trusler, anslag og angrep (oppgave 2), avverge og håndtere episoder og sikkerhetspolitiske kriser med nasjonale ressurser, samt tilrettelegge for alliert tilstedeværelse og forsterkning (oppgave 3), sikre et nasjonalt beslutningsgrunnlag gjennom overvåkning og etterretning (oppgave 4), hevde norsk suverenitet og suverene rettigheter (oppgave 5), ivareta myndighetsutøvelse på avgrensede områder (oppgave 6) og delta i flernasjonale krisehåndtering, herunder fredsoperasjoner (oppgave 7). Det er Forsvarets evne til å løse summen av de dimensjonerende oppgavene som er styrende for sammensetningen og innretningen av forsvarsstrukturen.

I oppgave 8 beskrives hvordan Forsvaret skal bidra med støtte til internasjonalt militært samarbeid, som et ledd i arbeidet med å skape fred og stabilitet. Oppgaven omfatter opplæring i og bidrag til sikkerhetssektorreform og kapasitetsbygging hos utvalgte land. I oppgave 9 er det beskrevet hvilke kapasiteter Forsvaret kan bidra med til støtte for sivile myndigheter.

Det overordnede ambisjonsnivået for Forsvarets oppgaver stadfestes gjennom beskrivelsen av de enkelte oppgavene, herunder hvilke sentrale evner eller kapabiliteter Forsvaret trenger for å løse oppgavene. Forsvarets innretning og struktur skal utvikles i tråd med de sikkerhets- og forsvarspolitiske målene og forsvarskonseptet. De

Øvrige etatene skal understøtte Forsvaret slik at oppgavene kan løses på en mest mulig effektiv måte.

1.2 Utvikling av forsvarssektoren i perioden 2021–2024

Operativ evne

Gjennom den betydelige satsingen på Forsvaret i inneværende langtidsplan, Prop. 151 S (2015–2016), startet regjeringen på et omfattende og langsiktig arbeid for å styrke, modernisere og videreutvikle forsvarssektoren. Dette arbeidet videreføres av regjeringen i perioden 2021–2024, og flere tidligere igangsatte investeringer fullføres. Prioriteringen av å redusere etterslepet innenfor vedlikehold, reservedeler og beredskapsbeholdninger opprettholdes.

Noen av de største utfordringene for Forsvaret har vært knyttet til drift, og har gitt utslag i utilstrekkelig vedlikehold og beredskapslogistikk, samt manglende bemanning, tilstedeværelse, trening og øving. Et av de største økonomiske løftene i inneværende langtidsplanperiode hadde til hensikt å bedre på dette. Satsingen har hatt positiv effekt, men det er et langsiktig arbeid og vil fortsatt være et viktig tiltak for at Forsvaret skal kunne løse sine pålagte oppgaver. Forsvarets evne til logistisk understøttelse styrkes ytterligere i 2021 for å øke reaksjonsevnen, tilgjengeligheten, utholdenheten og slagkraften i Forsvarets struktur. Regjeringen viderefører derfor styrkingen av logistikkfeltet og etablerer et nasjonalt lagringskonsept for lagring av stridsklart materiell.

For å utvikle Forsvarets operative evne vil regjeringen utvikle forsvarsstrukturen og legge til rette for ytterligere styrking i kommende langtidsplanperioder samtidig som Norge vil bruke betydelige ressurser på å investere i kapasiteter som NATO etterspør. Utviklingen av strukturen må ses i sammenheng med vår kollektive evne i NATO, samt våre bilaterale forsterkningsplaner og relasjoner med nære allierte. Dette vil bidra til å øke Forsvarets operative evne, den nasjonale forsvarsevnen og til å styrke NATOs kollektive forsvar.

Den langsiktige utviklingen av basestrukturen skal, i tillegg til det daglige behovet for styrkeproduksjon og fredstidsoperasjoner, understøtte nasjonale og allierte forsvarsplaner. Det er også nødvendig å videreutvikle Forsvarets skyte- og øvingsfelt for å imøtekomme nye behov og krav, og bedre legge til rette for trening og øving mellom utenlandske og norske avdelinger.

Fra 2021 prioriteres det å gradvis øke bemanningen i strukturen. Førstegangstjenesten videreutvikles, og de prinsippene som allerede er vedtatt for Hæren gjøres gjeldende for hele Forsvaret. Grunnutdanning legges utenfor de operative avdelingene. Kombinert med økt bemanning og nytt materiell vil dette på sikt styrke den operative evnen og øke tilgjengeligheten, reaksjonsevnen og utholdenheten på den operative strukturen. I tillegg vil det gjøres en rekke tiltak som styrker evnen til alliert mottak og bidrar til å øke robustheten og kampkraften i Forsvaret.

I perioden vil Forsvaret fortsette innfasingen av nye F-35 kampfly. I tillegg vil Forsvaret starte innfasingen av nye P-8 Poseidon maritime patruljefly og nye kystvaktfartøyer. Det landmilitære nærværet i nord styrkes. Ledelselementet i Finnmark landforsvar, ved Garnisonen i Porsanger (GP), vil etter planen være etablert i løpet av 2021. Det er planlagt stegvis opptrapping frem mot en kavaleribataljon i 2025. Jegerkompaniet som tidligere er besluttet etablert ved Garnisonen i Sør-Varanger (GSV), vil få initiell operativ kapasitet i løpet av 2020, og det arbeides videre mot full operativ kapasitet i 2022. Finnmark landforsvar videreutvikles som en taktisk enhet og planlegges å nå full operativ kapasitet i andre halvdel av 2020-tallet. Omvæpningen av 2. bataljon i Brigade Nord på Skjold fortsetter. Avdelingen videreutvikles fra en lett infanteribataljon til en mekanisert bataljon, og avdelingen vil i løpet av 2021 oppnå initiell operativ kapasitet. Det vil også bli lagt ytterligere til rette for samtrening mellom norske og allierte styrker i Indre Troms.

Totalforsvaret

Totalforsvarskonseptet innebærer at både sivile og militære ressurser kan nyttes til å løse utfordringer mot både samfunnssikkerheten og statsikkerheten. Det handler om en best mulig utnyttelse av tilgjengelige, men begrensede ressurser, og er derfor god samfunnsøkonomi.

Forsvaret har strategiske avtaler med flere private virksomheter. Det skal fokuseres mer på å inkludere private virksomheter i Forsvarets forsyningssikkerhet. Det skal også arbeides videre med å sikre forhåndsrekvirering av sivile ressurser på områder der dette vurderes som nødvendig. Ved sivil støtte til militære operasjoner skal Norges folkerettslige plikt til å beskytte sivile mot farene ved militære operasjoner ivaretas. Det skal arbeides videre med å sikre at disse prinsippene ivaretas i forberedelsene for sivil understøttelse av Forsvaret.

Basert blant annet på erfaringene fra øvelsen *Trident Juncture* 2018 er det en målsetting å etablere et tverrfaglig totalforsvarsråd på etats- og direktoratsnivå. Gjennom et slikt organ vil forsvarssjefen, innenfor myndigheten han er tildelt på krigsskueplass, få en arena for koordinering og oppgaveprioritering overfor sivile etater og forvaltingsorganer. Rådet må være avgrenset til de fagområder og den myndighet som deltakerne i rådet representerer, og den beslutningsmyndighet forsvarssjefen er gitt på krigsskueplass.

Sivilt-militært samarbeid og sivilt beredkapsarbeid har de senere årene fått større oppmerksomhet også i NATO. NATOs syv grunnleggende forventninger (*Seven Baseline Requirements*) til medlemslandenes motstandsdyktighet har i Norge vært reflektert i arbeidet innenfor Totalforsvarsprogrammet, under ledelse av Justis- og beredkapsdepartementet. Arbeidet med å videreutvikle totalforsvaret og øke motstandsdyktigheten i kritiske samfunnsfunksjoner er en kontinuerlig prosess som fortsetter også i 2021 og de kommende årene.

Samarbeidet mellom Forsvaret og politiet er over flere år forbedret gjennom en rekke tiltak. Samarbeidet skal ytterligere videreutvikles i 2021 gjennom dialog, forbedring av samarbeidsrutiner, øvelser og andre felles kompetansetiltak. Forsvarets helikoptre skal kunne bistå politiet ved ledig kapasitet. Redningshelikoptrenes rolle i kontraterorberedskapsarbeidet videreføres med nye redningshelikoptre.

Det skal vurderes nærmere sivilt-militært samarbeid for å styrke beredskapsarbeidet og gi bedre ressursutnyttelse innenfor smale fagfelt der de sivile og militære ressursene kan være utilstrekkelige hver for seg. Dette kan blant annet være relevant for noen av Forsvarets anskaffelsesprosjekter.

For 2021 vil det særlig fokuseres på Forsvarets bistand til sivile myndigheter i lys av erfaringene etter håndteringen av koronapandemien. Det vil fokuseres blant annet på Forsvarets materiell- og transportbistand til helsemyndighetene og på bistanden til politiets grensekontroll.

I tillegg til et omfattende arbeid med å ivareta smittevernet for eget personell, bidrar Forsvaret under koronapandemien med støtte til sivile helsemyndigheter blant annet i form av ulike motaksløsninger på sykehus. Forsvaret har også muligheter for transport av pasienter i smittevern-kuvøse i redningshelikoptrene og Bell-helikoptrene, samt en spesiell løsning om bord i Hercules-fly. Det er allerede identifisert behov for å forbedre Forsvarets sanitetsressurser for fremtidige utfordringer knyttet til smittsomme sykdommer.

Det skal gis ytterligere prioritet til å øve beredskapsarbeidet for smitteverntransport. Avtalen som Forsvaret har med SAS om mer generell medisinsk luftevakuering går ut i 2021 på grunn av at selskapet skal bytte flytype. Det arbeides derfor med å få på plass en ny løsning for strategisk luftevakuering.

I forbindelse med koronapandemien ble det i mars 2020 fastsatt en forskrift om Forsvarets bistand til andre beredkapsaktører enn politiet. Basert på denne vil det bli fastsatt en forskrift som hjemler Forsvarets samfunnsikkerhetsbistand til offentlige og private beredkapsaktører som ikke er avgrenset til koronapandemien. Forskriften vil bli en parallell til instruks om Forsvarets bistand til politiet.

Nordområdene

Regjeringen legger frem en ny stortingsmelding om nordområdene i høst. Nordområdene vil også i årene fremover være et sentralt satsingsområde. Den sikkerhetspolitiske situasjonen i nord har blitt mer krevende, blant annet som følge av russisk militær modernisering og økt øvingsaktivitet. Samtidig viser USA og andre sentrale allierte større interesse for å øve og trene i våre nærområder sammen med norske styrker, noe som er positivt og i samsvar med våre egne politiske prioriteringer.

Forsvarets tilstedeværelse og aktivitet i nord forblir en viktig del av regjeringens satsing i regionen. Overvåking, suverenitetshevdelse, myndighetsutøvelse og tilstedeværelse, særlig i havområdene i nord, bidrar til stabilitet og forutsigbarhet. I løpet av de siste fem årene har aktiviteten økt blant annet i form av mer trening med Heimevernet, stasjonering av ubåt ved Ramsund, mer maritim aktivitet og i perioder økt flyging med maritime patruljefly. Videre er investeringen i tre nye havgående, helikopterbærende og isforsterkede kystvaktfartøyer forsert slik at fartøyene er tilgjengelige allerede i 2022. På sjø- og luftsiden videreføres et høyt aktivitetsnivå.

NATO

Omstillingen av NATO for å legge til rette for å styrke alliansens evne til kollektivt forsvar fortsetter i 2021. I dette arbeidet jobber Norge aktivt for at norske prioriteter som maritime spørsmål og betydningen av Nord-Atlanteren, herunder sjøveis forsyningslinjer mellom Nord-Amerika og Europa, reflekteres. Dette inkluderer også økt fokus på forsterkningsplanlegging og økt volum, reaksjonsevne og mobilitet på styrker.

Et viktig arbeid i 2021 vil være implementeringen av NATOs helhetlige konsept for avskrekking og forsvar av det euro-atlantiske området. Dette konseptet er en strategisk overbygning som svarer på et behov for en mer overordnet og helhetlig tilnærming til avskrekking og forsvar som knytter sammen summen av ulike beslutninger og tilpassningstiltak i NATO siden 2014.

NATO har siden opphøret av INF-avtalen (*Intermediate-Range Nuclear Forces Treaty*) jobbet med et bredt, balansert og koordinert sett av tiltak for å sikre at NATOs forsvars- og avskrekkingsevne er effektiv. Samtidig har allierte forpliktet seg til fortsatt effektiv nedrustning, ikke-spredning og rustningskontroll. Norge vil fortsette å bidra til alliert samhold i NATOs håndtering av post-INF-situasjonen, samt å jobbe for troverdig nedrustning, ikke-spredning og rustningskontroll.

NATO er ikke en hovedaktør i håndteringen av koronapandemien, men har gitt støtte til sivile myndigheter i form av logistikk og koordinering, herunder lufttransport. NATO har også utviklet en responsplan mot fremtidige pandemier, og opprettet et støttefond og beredskapslager for medisinsk utstyr. Norge har bidratt med midler til støttefondet.

Rapportering av forsvarsutgifter til NATO

Byrdefordeling er et viktig tema i NATO. Siden det såkalte *Defence Investment Pledge* (DIP) i 2014 har allierte klart å snu den fallende trenden i forsvarsutgiftene i NATO, og har nå hatt en stigning i Europa og Canada i over fem år på rad. Et økende antall land er på, eller nærmer seg, målet om å bruke to pst. av BNP på forsvar. Blant disse er Norge. Landenes oppfølging er gjenstand for årlig evaluering.

Gjennom regjeringens forslag til ny langtidsplan for forsvarssektoren, og den vesentlige styrkingen som regjeringen legger opp til, viser regjeringen at den står ved målsettingen om å bevege seg ytterligere i retning av å bruke to pst. av brutto nasjonalprodukt (BNP) på forsvarsformål, og å bruke minimum 20 pst. av forsvarsbudsjettet på investeringer, i tråd med enigheten fra NATOs Wales-toppmøte i 2014. Dette vil gjøres gjennom en årlig økning i forsvarsbudsjettet. Regjeringen har styrket Forsvaret hvert år etter 2013, og vil fortsette styrkingen frem mot 2028, i tråd med den nye langtidsplanen for forsvarssektoren. Regjeringen foreslår for 2021 en betydelig, reell økning i forsvarsbudsjettet, og en andel investeringer på om lag 29 pst. Regjeringen viderefører

nivået på Norges bidrag til internasjonale operasjoner på om lag samme nivå som i 2020, herunder bidrag til Afghanistan, Irak og til NATOs fremskutte nærvær i Litauen. I tillegg videreføres den finansielle støtten til afghanske sikkerhetsstyrker frem til 2024.

De makroøkonomiske konsekvensene av koronapandemien vil påvirke Norges BNP, og følgelig også andel av BNP brukt på forsvar. Usikkerheten rundt disse beregningene er stor. I vinter ble forsvarsutgiftenes andel av BNP estimert til om lag 1,8 pst. i 2020 og 2021, mens det nå ser ut til at andelen vil ligge mellom 1,9 og 2,0 pst. begge årene.

Sikkerhets- og forsvarspolitisk samarbeid med nære allierte

For å legge til rette for en sømløs og rask forsterkning ved behov er det avgjørende å styrke det operative samarbeidet med nære allierte i norske nærrområder, også i fredstid. Samarbeidet med nære allierte understøtter og komplementerer NATO-samarbeidet og bidrar dermed til økt samlet alliert forsvarsevne. I kjølvannet av endrede sikkerhetsomgivelser i våre nærrområder styrkes det bilaterale og flernasjonale samarbeidet, i tråd med utviklingen i NATO.

USA er vår viktigste allierte. Det praktiske bilaterale samarbeidet er basert på viktige gjensidige sikkerhetspolitiske interesser, og samarbeidet kjennetegnes av direkte og effektiv dialog på alle nivå. Avtalen med *U.S. Marine Corps* (USMC) om forhåndslagring og forsterkning er sentrale for forsvaret av Norge, og USMCs trening og øving i Norge videreføres i dialog med USA. USMCs rotasjonsbaserte trening og øving vil bli videreutviklet i retning av en mer periodevis tilstedeværelse tilknyttet øvingsvirksomhet. Det er ikke endelig avklart hva innretningen på den fremtidige aktiviteten blir. For å ivareta koordinering med Forsvaret vil USMC ha et lite team på mellom 10 og 20 personer plassert på Setermoen. Bruken av Værnes vil ikke falle bort, men vil bli redusert sammenliknet med dagens ordning. Tilstedeværelse av varierende størrelse vil bli tilknyttet forhåndsplanlagt øvingsaktivitet sammen med norske og andre nære allierte styrker. Det planlegges med at USMC i oktober 2020 vil ankomme med en styrke på om lag 400 personer samt tilhørende materiell. Hovedtyngden vil være på Setermoen, med noe tilstedeværelse på Værnes. Styrken vil forlate Norge før jul. I januar 2021 planlegges en innkommende styrke på om lag 1 000 personer inkludert et mekanisert kompani. De vil

gjennomføre vintertrening i januar og februar, og forlate Norge etter at de har deltatt i øvelse *Joint Viking*. Dette illustrerer at den justerte innretningen vil medføre mer dynamisk tilstedeværelse, der det vil være toppbelastningsperioder med et høyere antall personer. Det legges opp til økt samtrening og konseptutvikling med norske og andre allierte styrker, noe som vil bidra til utviklingen av Forsvarets operative evne.

Den tette dialogen med vår nærmeste allierte om forsterkningsplanverk og -kapabiliteter fortsetter i 2021. Arbeidet med å fornye avtalen om *Collocated Operating Bases* følges aktivt opp, slik at den kan tilpasses fremtidig utstyr og basestruktur.

Tilpasset infrastruktur også i et alliert perspektiv er en forutsetning for evnen til å gjennomføre både NATOs og USAs oppdaterte planverk for forsvaret av Norge og Europa. En videreutvikling av dialogen med USA rundt fremtidige amerikanske infrastrukturtiltak i Norge innenfor rammen av *European Deterrence Initiative* (EDI) kan få betydning for prioriteringer knyttet til utviklingen av norsk basestruktur. Forsvarssamarbeidet med USA er grunnleggende for norsk sikkerhet. For å videreutvikle og modernisere samarbeidet arbeides det med å få på plass en supplerende forsvarssamarbeidsavtale med USA. Avtalen vil være folkerettslig bindende og krever Stortingets samtykke før ikrafttredelse.

Samarbeidet med sentrale europeiske allierte vil videreutvikles i 2021. Storbritannia fremstår i økende grad som Norges viktigste europeiske allierte. Egne avtaler med Storbritannia og Nederland legger til rette for økt nærvær og trening og øving med norske styrker. Avtalene åpner også for muligheten til å integrere britisk og nederlandsk marineinfanteri sammen med det amerikanske marineinfanteriet i konseptene for å forsterke Norge. Dette arbeidet vil videreføres i 2021. Som et ledd i dette arbeidet vil videreutviklingen av muligheten for lagring av britisk materiell til treningsformål utredes. Det tette samarbeidet med Storbritannia styrkes også innenfor det maritime domenet, herunder utgjør vår felles investering i nye maritime patruljefly et viktig grunnlag for tettere samarbeid med USA og Storbritannia, både bilateralt og trilateral. Storbritannia har tatt en regional lederrolle gjennom det flernasjonale *Joint Expeditionary Force* (JEF), som samler et bredt medlemskap fra nordeuropeiske land. I 2021 vil videreutviklingen av JEF som en viktig ramme for operasjoner, forsterkning, kapabilitetsutvikling og krisehåndtering prioriteres. Samarbeidet med Tyskland og Frankrike har strategisk betydning

for Norge. Samarbeidet med begge land er i positiv utvikling og vil videreføres i 2021.

En mer utfordrende sikkerhetssituasjon i våre nærområder påvirker våre nordiske partnere Finland og Sverige så vel som våre allierte. Det nordiske forsvarssamarbeidet, herunder NORDEFCO, vil videreføres i 2021 og ta utgangspunkt i programerklæringen *Visjon 2025* som går ut på å tilrettelegge for samarbeid i fred, krise og konflikt. Øvelsessamarbeidet forblir et sentralt satsingsområde for det nordiske samarbeidet. I 2021 vil Norge lede den nordiske luftøvelsen *Arctic Challenge Exercise*. Forsvarsdepartementet vil også undersøke mulighetene for utvidet totalforsvarssamarbeid i nordisk ramme.

Europeisk sikkerhet og forsvar

Sterke transatlantiske forbindelser og sikkerhetsgarantien i NATO forblir en bærebjelke i europeisk sikkerhet. Samtidig har den alvorlige sikkerhetssituasjonen i og rundt Europa ført til en større vilje blant EUs medlemsland til å styrke EUs evne til å ivareta ytre og indre sikkerhet. Dette har ført til iverksettingen av flere nye forsvarsinitiativer som EUs forsvarsfond (EDF), permanent strukturert samarbeid (PESCO), samt også etableringen i EU-kommisjonen av en egen avdeling for forsvarsindustri og romfart. Utfordringene knyttet til koronapandemien har fått konsekvenser også for EU. Internt i medlemsstatene har forsvaret gitt støtte til sivil sektor, og helse blir heretter et sikkerhetsanliggende i EU og skal integreres som del av EUs felles sikkerhets- og forsvarspolitik. Det er i norsk interesse både sikkerhetspolitisk og økonomisk å bidra til at EU tar en større sikkerhetspolitisk rolle, i nært samarbeid med NATO. Dette vil også være et bidrag til byrdefordeling over Atlanteren. Utfordringene knyttet til koronapandemien understreker ytterligere behovet for nært samarbeid mellom de to organisasjonene. Den nye geopolitiske situasjonen stiller også EU overfor økte utfordringer. Som et resultat av dette vil EU innlede en ny strategi-eksersis (*Strategic Compass*) som vil være EUs første forsøk på å komme frem til en felles trusselanalyse og felles strategiske mål. I dette inngår også forholdet til Kina, som vil få økt fokus i tiden fremover.

I lys av at EU styrker sin rolle som sikkerhetspolitisk aktør er det særlig fire områder som vil prioriteres i Norges samarbeid med EU på det sikkerhets- og forsvarspolitiske området. Det første er å videreutvikle den løpende politiske dialogen og samordningen med EU. Det andre er å styrke

det praktiske samarbeidet, og i dette inngår også at Norge vil kunne tilby kunnskap og ressurser som er etterspurt i EUs militære og sivile operasjoner. Det tredje er å legge til rette for best mulig vilkår for norsk forsvarsindustri, samt å tilrettelegge for deltakelse i PESCO. Det siste er å bidra til intensivering av samarbeidet EU–NATO, og her har Norge prioritet på arbeidet for å bedre evnen til militær mobilitet i Europa.

Internasjonal innsats

Norge bidrar til internasjonal stabilitet ved å styrke NATOs evne til kollektivt forsvar. Norge vil også bidra til internasjonale krisehåndteringsoperasjoner ledet av NATO, FN og koalisjoner. Gjennom å støtte reform av væpnede styrker i fellesskap med land utenfor NATO legges også grunnlag for internasjonal sikkerhet.

Norge vil i 2021 bidra til kollektivt forsvar ved å stille et bidrag fra Hæren som del av NATOs fremskutte nærvær i Baltikum (*Enhanced Forward Presence*, eFP). Bidraget vil inngå i en tyskledet bataljonstridsgruppe i Litauen. Norge vil opprettholde målsettingen om langsiktig deltakelse i *NATO Response Force* (NRF). Norge tar i 2021 sikte på fortsatt deltakelse med fartøyer i NATOs stående maritime styrker. I rammen av programmet *Cooperative Deployment* tas det sikte på å delta med en fregatt i en USA-ledet flåtegruppe i en avgrenset periode i 2021–2022. Det vil være viktig for å øve amerikanske forsterkningsplaner til Europa og dermed øke troverdigheten av NATOs kollektive forsvar. Endelig beslutning om deltakelse fattes når avtaler er ferdigforhandlet og tilstrekkelig informasjon om seilingsplaner foreligger. Norge vil videreføre innmelding av fartøy og fly i NATOs beredskapsinitiativ (*NATO Readiness Initiative*, NRI). Det tas sikte på å delta i NATOs luftpatuljering på Island (*Iceland Air Policing*, IAP) i en avgrenset periode.

Regjeringen vil i 2021 videreføre norsk deltakelse i internasjonal krisehåndtering. I NATO-operasjonen *Resolute Support Mission* (RSM) i Afghanistan vil Norge fortsatt støtte landets spesialpoliti innenfor kontraterror, og norsk ledelse av RSMs sykehus i Kabul videreføres. Begge komponentene vil være viktige for å legge gode rammer for fredsavtalen mellom USA og Taliban. Koalisjonsoperasjonen *Inherent Resolve* (OIR) i Irak tilpasses stadig trusselen fra ISIL. Det tas sikte på å videreføre deltakelse i samme omfang som i dag, med justering av innretningen i tråd med løpende behov. Regjeringen vil også vurdere bidrag til NATOs treningsmisjon i Irak

(*NATO Mission Iraq*, NMI). Innsats i FN-operasjoner i Mali, Midtøsten og Sør-Sudan videreføres (henholdsvis MINUSMA, UNTSO og UNMISS), herunder med gjennomføring av en ny rotasjonsperiode med et transportfly til MINUSMA, likeledes deltakelse i *Multilateral Force and Observers* (MFO) i Sinai. Det vurderes deltakelse i ulike flernasjonale tiltak for å styrke land i Sahel-regionen sin evne til å håndtere trusler fra voldelige ekstremister.

Bidrag til sikkerhet i fellesskap vil skje gjennom støtte til reform og effektivisering av de væpnede styrkene i Bosnia-Hercegovina, Georgia, Jordan, Montenegro, Nord-Makedonia, Serbia og Ukraina. Det vil legges vekt på å fremme regionale samarbeid mellom land Norge samarbeider med.

Regjeringen vil løpende vurdere behov for å innlede, avslutte og tilpasse norsk militær internasjonal innsats.

Kampflyanskaffelsen med baseløsning

F-35 vil være et bærende element i Forsvarets fremtidige operative evne. Overgangen fra F-16 til F-35 vil innebære noe lavere kampflyaktivitet i en overgangsperiode. Frem til F-16 fases ut, vil luftromsovervåking og suverenitetshevdelse bli ivarettatt i henhold til operativ ambisjon med en kombinasjon av F-35 og F-16.

Stortinget har nå gitt fullmakt til å anskaffe 52 F-35 kampfly med nødvendig tilleggsutstyr og tjenester. Flyene er satt i bestilling gjennom det flernasjonale partnerskapet og leveres med seks fly hvert år frem til 2024.

For nærmere omtale av kampflyanskaffelsen med baseløsning, vises det til del I, 4. Investeringer og del II, 5. Nærmere omtale av bevilgningene mv., kapittel 1760.

Videreutvikling av IKT- virksomheten i forsvarssektoren

IKT-løsningene som benyttes i forsvarssektoren skal bidra til økt operativ evne og økt effektivitet. Derfor skal virksomhetene i sektoren styrke sin evne til å ta i bruk og utnytte ny teknologi raskt og effektivt. For å nå denne målsettingen skal forsvarssektoren blant annet samhandle bedre med det sivile markedet og ta i bruk nye plattformer og metoder for å etablere og videreutvikle IKT-løsninger.

Nødvendig sikkerhet skal bygges inn i IKT-løsningene og vedlikeholdes gjennom hele livsløpet til systemene. Realiseringen av IKT-strategien

i sektoren fortsetter, herunder arbeidet med å utvikle og implementere en ny IKT-styringsmodell for forsvarssektoren.

Videreutvikling av evnen til å håndtere og utnytte cyberdomenet i operasjoner

Prop. 60 S (2018–2019) omtaler blant annet videreutvikling av cyberdomenet i militære operasjoner, herunder organisering, roller og ansvar. Forsvarssektorens evne til å forebygge, avdekke og håndtere trusler i det digitale rom skal styrkes for å beskytte Forsvarets egen virksomhet. Satsingen på cyberområdet vil styrke den operative evnen og redusere Forsvarets sårbarheter i cyberdomenet.

Forsvarssektoren skal følge med på den digitale utviklingen og settes i stand til å håndtere også nye trusler. Etterretningstjenesten skal videreutvikle sin evne i fred, krise og væpnet konflikt til å følge, attribuere, varsle og aktivt motvirke digitale trusler før hendelser inntreffer. Evnen og kompetansen til offensive cyberoperasjoner skal videreutvikles. Kompetanse om cyberoperasjoner i sektoren skal styrkes på ulike nivåer.

Økonomiske rammer og forutsetninger – en bærekraftig forsvarssektor

Inneværende langtidsplan for perioden 2017–2020 utgjorde en betydelig satsing på forsvarssektoren og la til rette for en bedre balanse mellom oppgaver, struktur og økonomi. Regjeringen har i perioden prioritert forsvarssektoren gjennom betydelige bevilgningsøkninger. Bevilgningsnivået for 2020 ligger nominelt nesten 12 mrd. kroner over nivået for 2016, hvorav over 8 mrd. kroner er knyttet til tiltak i langtidsplanen 2017–2020. Planen la opp til først å gjenoppbygge grunnmuren med økt vedlikehold, oppbygging av beredskapsbeholdninger og anskaffelse av reservedeler. Deretter ble det prioritert økt trening, øving og bemanning. Det tredje elementet i planen var omfattende investeringer i fremtidsrettede strategiske kapasiteter.

Selv etter den betydelige budsjettveksten de siste årene, er det fortsatt behov for å modernisere og videreutvikle forsvarssektoren slik at forsvarevnen bedre svarer på den sikkerhetspolitiske utviklingen. Den langsiktige bærekraften i forsvarsøkonomien avhenger av at den planlagte opptrappingen av forsvarsrammen i årene fremover opprettholdes. Innenfor den betydelige økningen av forsvarsrammen som regjeringen legger opp til også i den nye langtidsplanen, har

det vært nødvendig å finne rom for finansiering av drift som på noen områder har blitt dyrere enn tidligere forutsatt. I sum etableres et godt utgangspunkt for en videre styrking av forsvarssektoren med økt operativ evne i Forsvaret, og en langsiktig balanse mellom oppgaver, struktur og økonomi. Langsiktighet og forutsigbarhet om de økonomiske rammebetingelsene er nødvendige premisser for gjennomføringen av langtidsplanen, og perspektivet i forsvarsplanleggingen strekker seg med nødvendighet langt ut over perioden 2021–2024.

Fastsetting av klartider baseres på den rådende sikkerhetssituasjonen og det operative planverket. Dernest må fastsettingen ta hensyn til hvor ressurskrevende det er å innøtekomme de respektive klartidene. Klartid er et produkt av flere innsatsfaktorer: personell, kompetanse, materielltilgjengelighet og forsyningssikkerhet. Å innøtekomme og opprettholde fastsatte klartider krever derfor en balansert ressurstilførsel mellom disse innsatsfaktorene. Dersom den sikkerhetspolitiske utviklingen forverres, vil regjeringen i et slikt tilfelle kunne gjøre nye vurderinger knyttet til mulige omprioriteringer og eventuelle behov for tilførsel av ressurser til klartidsrelaterte formål. Enkelte av innsatsfaktorene kan ha lang ledetid.

For langtidsplanperioden 2021–2024 planlegges det med at utbetalinger til materiellinvesteringer vil øke ytterligere sammenliknet med nivået for 2020. Materiellinvesteringer vil med regjeringens anbefalte langtidsplan i gjennomsnitt ligge på om lag 30 pst. av forsvarsrammen. Maritime patruljefly, nye undervannsbåter, forsyningsberedskap og mer materiell til Brigade Nord er de mest ressurskrevende områdene. Nye investeringsprosjekter vil medføre økte driftsutgifter. Dette er tatt høyde for i forslag til ny langtidsplan. Det er satt av betydelige midler for å få planlagt effekt ut av materiellinvesteringsprosjektene.

En stor andel av materiellanskaffelsene har leverandører utenfor Norge. Dette fører til at forsvarssektorens utgifter er eksponert mot utenlandsk valuta, noe som innebærer betydelig risiko knyttet til valutasingninger. Det er en utviklingstendens at nye materiellsystemer i stadig større grad understøttes gjennom driftsavtaler med leverandørene. For materiellsystemene levert fra utlandet vil også driftsavtalene betales i utenlandsk valuta. Konsekvensen er at driftsutgifter i økende grad eksponeres mot utenlandsk valuta.

Utviklingen i den sikkerhetspolitiske situasjonen og den teknologiske utviklingen gjør det nødvendig å fortløpende modernisere Forsvarets

struktur og kapasiteter. Nye, moderne og oppgraderte våpensystemer er nødvendige for å videreutvikle Forsvarets operative evne, både nasjonalt og i operasjoner sammen med våre allierte. Det er behov for å opprettholde Forsvarets operative evne og relative effekt målt opp mot en potensiell motstander. Slik opprettholdelse av relativ effekt gir et kontinuerlig behov for oppgraderinger, og utgjør en betydelig kostnadsdrivende faktor. Forsvarssektoren erfarer at kostnader til høyteknologisk og svært avansert utstyr vokser raskere enn kostnadsveksten forøvrig i samfunnet. Regjeringen tar høyde for en slik kostnadsvekst også i kommende langtidsplanperiode.

Personellutgifter utgjør i sum en betydelig andel av forsvarsøkonomien. Regjeringen legger fra 2021 opp til å øke bemanningen i Forsvaret. Økt personellvolum vil gradvis gi styrket operativ evne, og bidra til økt nasjonal beredskap, reaksjonsevne og utholdenhet. Regjeringen vil også videreføre satsingen på trening og øving. Den tilspissede sikkerhetssituasjonen gjør det nødvendig å planlegge med skjerpede klartider, noe som forutsetter en høyere tilgjengelighet på personellet. For enkelte avdelinger vil trening og øving styrkes ytterligere.

Det er identifisert potensial for betydelige kvalitative forbedringer og økonomisk ressursfrigjøring innenfor sektorens sentrale virksomhetsområder. De største potensialene er identifisert innenfor fortsatte forbedringer av driftsanskaffelser, mer effektiv utnyttelse av eiendom, bygg og anlegg, bedre gjennomføring av materiellanskaffelser og tilrettelegging for drift, samt bedre utnyttelse av digitale verktøy. Regjeringen legger i den nye langtidsplanen til grunn at det gjennom arbeidet med fortsatt forbedring og modernisering i sektoren skal frigjøres minst 1,9 mrd. 2020-kroner innen utgangen av 2024 til prioriterte områder i sektoren. Omfanget av planlagte gevinstuttak øker årlig fra et utgangsnivå i 2021 på i størrelsesorden 200 mill. kroner, jf. tabell 1.2. Flere av de identifiserte tiltakene vil kreve bruk av omstillingsmidler for å la seg realisere. Planlagt ressursfrigjøring er økende gjennom perioden, med avsatte estimerte omstillingsutgifter tidlig i perioden.

I langtidsplanen for perioden 2017–2020 ble det stadfestet at Forsvarets beredskap og krav til klartider inntil da ikke hadde blitt nødvendig prioritert. Det ble pekt på et etterslep knyttet til vedlikehold, reservedeler og beredskapsbeholdninger. Innhenting av etterslepet er vesentlig som bidrag til varig styrking av operativ evne. Arbeidet har gitt god effekt. For å unngå at nye etterslep bygger seg opp fortsetter regjeringen satsingen på

vedlikehold, reservedeler og beredskapsbeholdninger.

Forsvarssektoren innehar en betydelig og variert eiendomsportefølje med en rekke ulike eiendommer, bygg og anlegg. Totalt utgjør dette om lag 4 mill. kvadratmeter eiendomsmasse, og utgifter til investeringer og drift av sektorens eiendomsmasse utgjør rundt 15 pst. av forsvarsbudsjettet. Tiltak for å forbedre ressursbruken innenfor sektorens eiendom, bygg og anlegg er også viktig i den kommende fireårsperioden.

I en rapport fra Forsvarets forskningsinstitutt fra 2018 (FFI-rapport 18/00498), påpekes det at eiendomsmassen har et vesentlig vedlikeholdsetterslep og oppgraderingsbehov. Dette indikerer at det over tid er brukt for lite ressurser på vedlikehold. Det vil gjøres krevende prioriteringer av både investerings- og driftsmidler til eiendom, bygg og anlegg for å bidra til å bedre tilstanden til sektorens infrastruktur. Høyere prioriterte investeringsbehov direkte knyttet til operative kapasiteter vil imidlertid gjøre det krevende på kort sikt å kunne forbedre tilstandsgraden til eksisterende bygg og anlegg, mens det på noe lengre sikt legges til rette for å bedre situasjonen.

Forbedring og effektivisering

For å legge best mulig til rette for det videre arbeidet med kontinuerlig forbedring og effektivisering for perioden 2021–2024, har Forsvarsdepartementet, med faglig støtte fra FFI, og i dialog med berørte etater, identifisert nye tiltaksområder for kommende periode. Arbeidet er presentert gjennom FFI-rapporten *Hvordan skape økonomisk handlingsrom i den nye langtidsplanen? – potensial for forbedring og effektivisering 2021–2024*. Rapporten peker på et spenn i potensialet for varig ressursfrigjøring fra 1,6 til 3 mrd. 2020-kroner innen utgangen av 2024, og presenterer forbedringer i kvaliteten på sektorens leveranser innenfor flere av sektorens sentrale virksomhetsområder.

Både forsvarssektoren selv, omgivelsene rundt og de teknologiske mulighetene er i kontinuerlig utvikling, noe som stadig muliggjør bedre og mer hensiktsmessige måter å utvikle sektoren på. Gjennom profesjonalisering, modernisering, innovasjon og digitalisering skal sektorens sentrale leveranser forbedres og effektiviseres.

For å bidra til at sektoren skal nå målet om å fornye, forenkle og forbedre er det særlig viktig at det gjennomgående i sektoren arbeides mer målrettet med innovasjon. Med innovasjon i offentlig sektor menes en ny eller vesentlig endret tjeneste, produkt, prosess, organisering eller kommunika-

sjonsmåte som gir verdi. At innovasjonen er ny betyr at den er ny for den aktuelle virksomheten, den kan likevel være kjent for og iverksatt i andre virksomheter.

Innovasjon i forsvarssektoren skal prioriteres og synliggjøres blant annet for å forbedre sektorens leveranser, og det skal legges til rette for læring og deling på tvers i sektoren.

Personell og kompetanse

Regjeringen vil i perioden 2021–2024 styrke Forsvaret med flere ansatte og vernepliktige mannskaper. Økt personellvolum vil gradvis gi styrket operativ evne, og bidra til økt nasjonal beredskap, reaksjonsevne og utholdenhet. Kompetanse er en grunnleggende forutsetning for styrking av Forsvaret. Regjeringen vil videreutvikle personell- og kompetanseområdet slik at forsvarssektoren har nødvendig fleksibilitet til raskt å tilpasse seg endrede forutsetninger og rammebetingelser. Tre hovedgrep er sentrale for å nå disse målene; for det første må det utvikles mer fleksible bemanningskonsepter, for det andre må evnen til å rekruttere og beholde personell styrkes, og for det tredje må det tilrettelegges for en effektiv og fleksibel utvikling og utnyttelse av kompetanse.

Videreutvikling og økt utnyttelse av verneplikten, reservistordningen, samt samarbeidsordninger med allierte, næringslivet og andre sektorer er nødvendige satsingsområder for å øke tilgangen på relevant kompetanse. For å styrke fleksibiliteten og vernepliktens relevans, anbefaler regjeringen å videreutvikle verneplikten og førstepangstjenesten for hele Forsvaret, i tråd med prinsippene som allerede er innført i Hæren.

Økt anvendelse av reservister og innføring av en aktiv reserve i hele Forsvaret vil styrke robustheten og utholdenheten, både nasjonalt og internasjonalt. I denne sammenheng er det behov for flere reservister på kontrakt. Regjeringen anbefaler å innføre en ny godtgjøringsmodell for reservister tilsvarende godtgjøringsmodellen som ble innført for Sivildforsvaret i 2018, jf. forskrift om godtgjøring for tjeneste i Sivildforsvaret. Dette vil bidra til at plikten samfunnet pålegger ikke blir en urimelig økonomisk belastning for den enkelte, deres familie, og hovedarbeidsgiver.

Forsvarssektoren og sivile sektorer er avhengige av å kunne dra nytte av hverandres kompetanse. Flere NATO-land har opprettet egne *Employer Support*-organisasjoner for å binde militær og sivil side bedre sammen på personellområdet. I flere land har denne typen organisasjoner også et dedikert ansvar opp mot næringslivet for å

synliggjøre veteraners kompetanse. Regjeringen vil legge til rette for en målrettet satsing for bedre sivil-militær samhandling innenfor personellområdet.

For å styrke evnen til å rekruttere og beholde personell, må det igangsette arbeidet med å videreutvikle rekrutteringsprosessene fortsette slik at forsvarssektoren etterspør den riktige kompetansen. Forsvarssektoren må nyttiggjøre seg av et bredt rekrutteringsgrunnlag for å tilrettelegge for nødvendig kompetansemangfold. Innsatsen for å motvirke og håndtere mobbing og trakassering er en viktig del av dette arbeidet, oppfølgingen av inkluderingsdugnaden og integreringsløftet likeså. Verneplikten gir et unikt grunnlag for å tiltrekke seg andre typer kompetanser enn den man i dag primært selekterer inn. Et aktuelt eksempel er behovet for digital kompetanse, der det sivile samfunnet også opplever knapphet på ressurser.

I pensjonsreformen er et viktig element å få folk til å stå lenger i jobb. Forsvaret har av operative og beredskapsmessige hensyn et funksjonelt behov for en arbeidsgiverstyrt avgangsmekanisme, med plikt til å fratruke for hele eller deler av yrkesgruppen i de øvre alderskategorier. Samtidig er det et handlingsrom for alternative løsninger til dagens modell. Regjeringen legger derfor til grunn at Forsvarets særaldersgrense skal endres i denne langtidsplanperioden. Regjeringen vil komme tilbake til Stortinget med et forslag om lovendring.

Karriere- og kompetanseutviklingsmuligheter er viktige motivasjonsfaktorer for å bli værende på en arbeidsplass. Det må også vurderes å videreutvikle lønns- og insentivsystemene i tråd med nye behov. Eksempelvis kan det være behov for en større differensiering, herunder en mer målrettet bruk av virkemidler mot konkurranseutsatte kompetanseområder og tjeneste i rurale strøk.

For å ivareta sitt samfunnsansvar må forsvarssektoren løse sine oppgaver og forvalte sine ressurser på en måte som skaper tillit, støtte og legitimitet i befolkningen. Dette krever kontinuerlig oppmerksomhet om integritetsbygging, verdier og organisasjonskultur.

Teknologi kan bidra til å forsterke Forsvarets operative kapasitet på en kosteffektiv måte. Autonome systemer kan gjennomføre ubemannet aktivitet hvor det ellers ville vært høy risiko for skader eller tap av personell. For å lykkes med en teknologidrevet utvikling vil regjeringen legge til rette for en dreining av Forsvarets kompetanse.

En styrking av kompetanseproduksjonen aktualiserer behovet for å tenke optimalisering og

samordning av utdanning på tvers av forsvarsgrener og driftsenheter ytterligere. Regjeringen vil legge til rette for å øke kvaliteten, effektiviteten og relevansen i fag- og funksjonsutdanningen. Læringsteknologi er et område i rivende utvikling, og gir helt sentrale verktøy for å møte et individualisert og økende kompetansebehov på en attraktiv og effektiv måte. Bedre utnyttelse av læringsteknologi bidrar til et relevant, fleksibelt og effektivt utdanningssystem.

Det pågår et arbeid med å etablere et felles HR-senter i sektoren som skal gi kvalitative gevinster gjennom en enklere og bedre opplevelse for brukerne i alle etater. Med et økende behov for å tenke prosesser og organisering på tvers i Forsvaret og forsvarssektoren, også innenfor HR-området, må grensesnittet mellom virksomhetene og helhetlig styring på tvers av virksomhetene vektlegges. Fundamentet for en videre positiv utvikling på dette området er en bedring av kvaliteten på HR-data i Forsvaret som gjør det enklere å gjennomføre analyser på tvers av forsvarsgrenene.

I vårsesjonen 2020 fremmet regjeringen en melding til Stortinget om anerkjennelse, ivaretagelse og oppfølging av personell før, under og etter internasjonale operasjoner: Meld. St. 15 (2019–2020) *Også vi når det blir krevet. Veteraner i vår tid*. Den ga en fremstilling av veteranpolitikken gjennom de siste ti årene og pekte ut veien videre for veteranarbeidet. Den fremtidige veteranpolitikken må ta høyde for at en økende andel av veteranene er stadig tjenestegjørende i forsvarssektoren. Deres kunnskap og erfaringer fra internasjonale operasjoner representerer en betydelig kompetanse for sektoren og er viktig for Forsvaret. God ivaretagelse har først og fremst betydning for den enkelte veteran, men også for Forsvarets evne til å rekruttere og beholde personell. Regjeringen vil legge særlig vekt på tre områder for å ivareta og beholde kompetansen: ivaretagelse av veteraners familier og barn, øke kompetansen om veteraners utfordringer i det sivile hjelpeapparatet og bidra til forskning blant annet om psykisk helse og veteraners levekår.

En ekstern arbeidsgruppe gjennomgikk i 2019 erstatnings- og kompensasjonsordningene for veteraner. Tre av arbeidsgruppens anbefalinger er inntatt i stortingsmeldingen, herunder forslag om å innføre en klageordning for veteraner som har fått psykiske skader som følge av tjeneste i en internasjonal operasjon etter 1. januar 2010. Forsvarsdepartementet vurderer øvrige forslag fra arbeidsgruppen nærmere.

Status etter fjerde år i planperioden (prognose for 2020)

De betydelige styrkingene i langtidsplanen startet i 2017, og har gitt økt tilgjengelighet på Forsvarets materiell. Den økonomiske planrammen legger til rette for en gradvis økning av det operative ambisjonsnivået for forsvarssektoren. Omfattende vedlikehold på prioriterte materiellkategorier og innkjøp av reservedeler og beredskapsbeholdninger har gitt god effekt i 2017, 2018 og 2019, og utviklingen fortsetter i 2020. Som følge av dette øker Forsvarets operative evne og beredskapen blir bedre. Etterhvert som tiltakene gir effekt økes også leveransekravene og kravene til operativ tilgjengelighet på styrkestrukturen.

Tilgjengeligheten på Sjøforsvarets fartøyer har økt grunnet bedre teknisk status på fartøyene og styrket reservedelsbeholdning. Dette er et resultat av en ettårig bevilgningsøkning i 2016 på 301,5 mill. kroner til ekstraordinært vedlikehold av Sjøforsvarets fartøyer, samt en betydelig satsing på vedlikehold, reservedeler og beredskapsbeholdninger gjennom hele fireårsperioden. Innsatsen for å få på plass grunnmuren ved å etablere et bærekraftig nivå på vedlikehold, reservedeler og beredskapsbeholdninger i Forsvaret har resultert i en betydelig bedre situasjon nå enn ved inngangen til planperioden. Vedlikeholdsøvelsene *Powerful Maintenance*, som ledes av Forsvarets logistikkorganisasjon, med støtte fra Hæren og Heimevernet, er eksempler på kraftsamling for å gjøre store mengder av materiell lagret for krise og krig beredskapsklart. Det er imidlertid tiltagende krevende å drifte og opprettholde adekvat operativ tilgjengelighet på enkelte av Forsvarets eldre materiellsystemer. Gjennom fireårsperioden har det derfor vært et særlig fokus på vedlikehold og anskaffelse av reservedeler til disse systemene, slik at nødvendig operativ evne kan opprettholdes inntil de planmessig skal utfases og erstattes av nye kapasiteter.

I tillegg ble det også fra 2017 prioritert økt aktivitet for utvalgte enheter i Forsvaret. I 2018–2020 er denne satsingen videreført og ambisjonene økt ytterligere. Mer trening og øving for Forsvarets avdelinger er et viktig bidrag for å kunne øke den operative evnen og redusere klartidene. De styrkene Forsvaret rår over skal være godt trent og øvd med tilgjengelig materiell for å kunne ivareta de oppgavene de er satt til og forutsatt å løse.

Fra 2018 har utbetalingene økt betydelig til igangsatte investeringer for å fornye eksisterende, samt etablering av nye, strategiske viktige kapasiteter i samsvar med langtidsplanen.

Flere store og mange små investeringer er nå godt i gang, noe alle forsvarsgrener og felleskapasiteter vil nyte godt av i årene som kommer. Nye maritime patruljefly, nye ubåter, nytt artilleri, nye kystvaktfartøyer og kampluftvern til Hæren, samt nye kjøretøy, nye våpen, øvrig utstyr og bekledning til Heimevernet er blant anskaffelsene som bidrar til å øke forsvarsevnen, selv om enkelte av investeringene av ulike årsaker er noe forsinket.

Et nytt jegerkompani underlagt Grensevakten ved Garnisonen i Sør-Varanger er under etablering og revitaliseringen av Forsvaret i Finnmark gjennom etableringen av Finnmark landforsvar ligger foran planen. Hittil har 21 nye kampfly landet på norsk jord. Etableringen av Ørland som vår hovedbase for kampflyene pågår med full kraft, og Norges største enkeltinvestering i nyere tid er i all hovedsak i rute og følger planen. Klargjøring av Evenes som base for de nye maritime patruljeflyene, og som fremskutt base for nye kampfly, er også godt i gang.

Forsvarets deltakelse i internasjonale operasjoner har ligget på et stabilt nivå i hele fireårsperioden, blant annet med betydelige bidrag i Afghanistan, Irak, og Mali. I tillegg har Forsvaret bidratt som en del av NATOs *Enhanced Forward Presence* i Litauen. Norges bidrag og personellet høster internasjonal anerkjennelse for måten de løser oppdragene.

Utdanningsreformen startet opp ved at krigsskolene og høyskolene i Forsvaret styringsmessig ble underlagt Forsvarets høgskole fra 1. august 2017, og er i stort fullført med enkelte justeringer underveis. Ny militær ordning er innført og arbeidet med å etablere en ny organisasjonsstruktur, tilpasset nye personellkategorier, ferdigstilles i løpet av 2020. Hæren er i gang med tiltak for å videreutvikle førstegangstjenesten, blant annet med differensiert lengde på førstegangstjenesten og å trekke grunnutdanningen ut av operative avdelinger. Arbeidet med ivaretagelse og anerkjennelse av veteraner fra internasjonale operasjoner er videreført, og vil bli fulgt opp gjennom Meld. St. 15 (2019–2020) *Også vi når det blir krevet. Veteraner i vårt tid*, som ble oversendt Stortinget våren 2020.

Over halvveis inn i det fjerde året i gjennomføringsperioden er det ikke vesentlige avvik sammenliknet med planen for å nå de strategiske målene for planperioden. Det er imidlertid krevende å nå de ambisiøse kravene til ressursfrigjøringen, og det forventes ikke 100 pst. måloppnåelse innen utgangen av perioden. Det er iverksatt risikoreduserende tiltak for å redusere avvikene.

Allierte forsterkninger er avgjørende for forsvaret av Norge. Regjeringen har i perioden lagt til rette for økt samtrening og samøving med allierte styrker. Marineinfanteristyrker fra USA, Storbritannia og Nederland som øver og trener med norske styrker i Indre Troms er et viktig eksempel på dette.

Det høye aktivitetskravet som er satt for Forsvarets enheter forventes oppnådd med kun mindre avvik. Avvikene er i hovedsak knyttet til innføringen av nye helikoptre og tekniske utfordringer på aldrende P-3 maritime patruljefly.

Forliset til KNM Helge Ingstad reduserte den sjøgående, militære kapasiteten vesentlig. Regjeringen besluttet raskt at denne kapasiteten skal gjenopprettes, og dette vil bli gjort helhetlig, innenfor rammen av Forsvarets samlede operative struktur generelt og ny fremtidig overflatestruktur i Sjøforsvaret spesielt. Forsvaret har gjennomført midlertidige tiltak på de operative fregattene for å ivareta fartøyenes vanntette integritet og sikre fartøyenes sjødyktighet. Det er videre igangsatt arbeid som vil gi permanent utbedring av årsakene til de sikkerhetskritiske forholdene. Rutiner og opplæring er gjennomgått i Sjøforsvaret med sikte på forbedring og læring fra ulykken. En rekke tiltak er iverksatt for redusere de negative, operative konsekvensene og mye av merutgiftene til redningsaksjonen og de påfølgende tiltakene er finansiert ut over den planlagte styrkingen som langtidsplanen la opp til.

Forsvarssektoren betaler en betydelig del av investeringsutgiftene i fremmed valuta, særlig i amerikanske dollar og euro, og er dermed utsatt for svingninger i valutamarkedet. Den senere tids svake kronkurs gir økte utgifter sammenliknet med forutsetningene som lå til grunn ved inngangen til gjeldende langtidsplan. Drivstoffutgiftene, spesielt for Sjøforsvaret og Luftforsvaret, er sensitive for svingninger i oljeprisen, og har i perioder gitt merutgifter. Også forsvarssektoren er påført merutgifter som direkte følge av koronapandemien knyttet til smitteverntiltak. Koronapandemien har også ført til noe lavere trenings-, øvings- og reiseaktivitet som har gitt lavere utgifter. I sum har imidlertid merutgiftene for valuta, drivstoff og koronapandemien gitt merutgifter i perioden som har gjort det nødvendig med interne innsparinger og omprioriteringer i forsvarssektoren i 2020, som igjen vil kunne medføre forsinkelser for investeringsprosjekter og dermed senere måloppnåelse dersom ikke kronen styrker seg betydelig i tiden fremover. Pr. august 2020 var amerikanske dollar om lag på nivå med den budsjettkursen som ble lagt til grunn for saldert budsjett for 2020, mens euroen var noe dyrere enn budsjettkursen.

Ny langtidsplan for forsvarssektoren

Forsvarssektorens langtidsplaner er et virkemiddel for en langsiktig, balansert og bærekraftig utvikling av Forsvaret og forsvarssektoren som helhet. Langtidsplanene angir og forankrer hovedlinjer for sektorens utvikling, inkludert sikkerhets- og forsvarspolitiske mål, Forsvarets oppgaver og ambisjonsnivå, samt tilhørende økonomiske og strukturelle rammer. Gjennom å utarbeide en ny langtidsplan, som bygger videre på regjeringens strategiske valg og prioriteringer i innværende plan, legges det til rette for at forsvarssektoren er best mulig rustet for å løse sine oppdrag også i fremtiden.

Regjeringen fremmet 17. april 2020 Prop. 62 S (2019–2020). Planen ble debattert i Stortinget 2. juni og votert over 3. juni 2020. Gjennom behand-

lingen av Innst. 334 S (2019–2020) vedtok Stortinget å be regjeringen komme tilbake til Stortinget så snart som mulig og senest innen 15. oktober 2020 med en ny proposisjon i tråd med flertallsmerkene i Stortingets utenriks- og forsvarskomiteé. Regjeringen vil legge frem en ny proposisjon i oktober 2020 i tråd med Stortingets innstilling.

1.3 Hovedprioriteringer og økonomiske rammer for 2021

Regjeringens budsjettforslag for 2021 legger opp til et forsvarsbudsjett med en utgiftsramme på 64 452,1 mill. kroner og en inntektsramme på 6 571,2 mill. kroner. Hovedstørrelsene i budsjettforslaget sammenliknet med saldert budsjett for 2020 er angitt i tabellen under:

Tabell 1.1 Regjeringens budsjettforslag for 2021 sammenliknet med saldert budsjett for 2020

	(i 1000 kr)	
	Saldert budsjett 2020 (2020-kroner)	Forslag 2021 (2021-kroner)
Total forsvarsramme	60 977 376	64 452 089
Drift	40 628 274	42 420 061
Investeringer i eiendom, bygg og anlegg (EBA)	4 305 699	3 686 790
Materiellinvesteringer	16 043 403	18 345 238

Den nominelle økningen av forsvarsbudsjettet er på 3 474,7 mill. kroner (om lag 5,7 pst.) sammenliknet med saldert budsjett for 2020. Regjeringens forslag til bevilgningsramme for forsvarssektoren er, korrigert for pris- og lønnskompensasjon og andre tekniske endringer, økt med 2 505,6 mill. kroner (om lag 4,1 pst.).

Om lag 50 pst. av opptrappingen i langtidsplanen i 2021 går til økte investeringer i nytt materiell, hvorav mesteparten av økningen går til nye maritime patruljefly. Opptrappingen i 2021 bidrar videre blant annet til etablering og drift av jegerkompaniet ved Garnisonen i Sør-Varanger, etablering av kampluftvern i Hæren, styrking av materielldriften i Hæren, økt aktivitet ved innfasing av nye F-35 kampfly og NH90-helikoptre, bemanningsøkning, tilrettelegging for alliert trening og øving i Norge, forsyningsberedskap og videre styrking av Etterretningstjenesten. Opptrappingen tar også høyde for forsering av oppgraderingen av Skjold-klassen korvetter og CV90 kamp- og støttevogner, jf. Stortingets behandling av Innst.

360 S (2019–2020) til Prop. 127 S (2019–2020). Det er også tatt høyde for at den erfarte kostnadsveksten, som følger av behovet for høyteknologisk og svært avansert utstyr i Forsvaret, vokser raskere enn kostnadsveksten for øvrig i samfunnet.

Regjeringen foreslår videre å styrke forsvarsbudsjettet med 80,0 mill. kroner i 2021 til en felles IKT-løsning for Statsministerens kontor, departementene, Departementenes sikkerhets- og serviceorganisasjon og utenriksstasjonene, hvor Forsvarsdepartementet leder prosjektet.

Regjeringen foreslår i tillegg inntektsøkninger med tilsvarende utgiftsøkninger på 419,5 mill. kroner. Inntektsøkningene skyldes i hovedsak økt internfakturering mellom etatene i forsvarssektoren.

Regjeringen foreslår også en rekke omdisponeringer innenfor forsvarsrammen, som bygger ytterligere opp under prioriteringene i innværende og ny langtidsplan.

I tillegg til regjeringens forslag om vesentlig økte bevilgninger, bidrar forsvarssektoren selv gjennom sitt forbedrings- og effektiviseringsarbeid i stor grad til å legge grunnlaget for en langsiktig og bærekraftig utvikling av forsvarsstrukturen, med reell balanse mellom oppgaver, struktur og økonomi.

Tabell 1.2 viser de økonomiske forutsetningene frem mot 2024, slik det fremgår av regjeringens forslag til ny langtidsplan gjennom Prop. 62 S (2019–2020) og budsjettøkningen i 2021 som er knyttet til oppfølging av langtidsplanen.

Del to av tabellen viser status og planlagt nivå for intern omprioritering av midler til tiltak i langtidsplanen, hensyntatt avbyråkratiserings- og effektiviseringsreformen.

For perioden 2021 til 2024 vil tabellen bli oppdatert årlig i forbindelse med fremleggelsen av Prop. 1 S. Gitt at Stortinget ennå ikke har fattet beslutninger om ny langtidsplan, vil tallene, også for 2021, måtte oppdateres i budsjettproposisjonen for 2022.

Tabell 1.2 Målsettinger i langtidsplanen

Bevilgningsmessig styrking mot 2024 (mrd. 2021-kroner) sammenliknet med saldert budsjett for 2020 ¹	2021	2022	2023	2024	Planlagt samlet styrking
Prop. 62 S (2019–2020)	2,113	-	-	-	8,464
Omprioritering av midler (mrd. 2021-kroner) ¹	Planlagt 2021	Planlagt 2022	Planlagt 2023	Planlagt 2024	Planlagt samlet
Forbedring og effektivisering ²	0,200	0,400	0,600	0,700	1,900
Avbyråkratiserings- og effektiviseringsreformen	-0,200	-0,208	-0,216	-0,224	-0,848
Netto omprioritering av midler ²	0,000	0,192	0,384	0,476	1,052

¹ Alle tall i foreløpig beregnet 2021-kroner.

² Basert på foreliggende plan.

Omregnet til 2021-kroneverdi er de økonomiske forutsetningene som ligger til grunn i regjeringens forslag til ny langtidsplan, jf. Prop. 62 S (2019–2021), et bevilgningsnivå i 2024 som er 8,46 mrd. 2021-kroner høyere enn saldert budsjett for 2020. Den konkrete opptrappingen de enkelte år vurderes i forbindelse med de årlige budsjettproposisjonene.

Stortingets behandling av Innst. 360 S (2019–2020) til Prop. 127 S (2019–2020) innebærer at oppgraderinger av Skjold-klassen korvetter og CV90 kamp- og støttevogner, som var planlagt startet opp i henholdsvis 2022 og 2023, forseres

med oppstart i 2020. Dette innebærer at utgiftene knyttet til disse to prosjektene også inntreffer tidligere enn opprinnelig planlagt. Regjeringen har, sammenholdt med opprinnelig tidsplan i inneværende langtidsplan, også forsert anskaffelsen av de tre nye kystvaktfartøylene. Forseringen innebar merutgifter i 2018 og 2019, og innebærer tilsvarende reduksjon i 2020 og 2021.

Den foreslåtte økningen i 2021 som er knyttet til oppfølging av inneværende langtidsplan, regjeringens forslag til ny langtidsplan og Prop. 127 S (2019–2020), fordeler seg på de ulike budsjettkapitlene som vist i tabell 1.3.

Tabell 1.3 Prop. 62 S (2019–2020) og Prop. 127 S (2019–2020)

Kap.		Økning til LTP-tiltak (mill. kroner)
1710	Forsvarsbygg og nybygg og nyanlegg	74,0
1720	Forsvaret	1 350,9
1735	Etterretningstjenesten	141,1
1760	Forsvarsmateriell og større anskaffelser og vedlikehold	1 554,0
SUM		3 120,0

For nærmere omtale vises det til egne tabeller og omtaler under respektive budsjettkapitler i del II, 5. Nærmere omtale av bevilgningsforslagene mv.

Regjeringens budsjettforslag legger til rette for å særlig prioritere følgende områder i 2021:

- Regjeringen fortsetter det viktige arbeidet med å bygge grunnmuren som Forsvarets operative evne bygger på. Den betydelige bevilgningsøkningen i inneværende planperiode har allerede gitt bedring i driftssituasjonen i forsvarsgrenene, Heimevernet, Forsvarets logistikkorganisasjon og Cyberforsvaret, og bidrar til økt tilgjengelighet og utholdenhet i Forsvaret. For 2021 foreslår regjeringen ytterligere bevilgninger til dette formålet.
- For å legge til rette for reduserte klartider og økt utholdenhet foreslår regjeringen økte bevilgninger til å starte bemanningsøkningen i Forsvaret i tråd med forslagene i ny langtidsplan. Videre foreslår regjeringen betydelige økninger til forsyningsberedskap.
- Regjeringen fortsetter byggingen av et moderne forsvar for fremtiden og foreslår en betydelig bevilgningsøkning til materiellinvesteringer, som blant annet vil gå til nye ubåter, nye maritime patruljefly, informasjonsinfrastruktur, landbasert transportstøtte, videreføring av *Naval Strike Missile*, den forserte anskaffelsen av tre nye kystvaktfartøyer, som bygges i Norge, kampluftvernet til Hæren og en rekke andre materiellanskaffelser.
- Driftsbudsjettet til Luftforsvaret foreslås ytterligere styrket for å legge til rette for utfasing av F-16, innfasing og drift av F-35 og innfasing av NH90.
- Regjeringen prioriterer nordområdene. Den landmilitære kapasiteten og fotavtrykket i Finnmark fortsetter gjennom etablering og

drift av det nye jegerkompaniet ved Garnisonen i Sør-Varanger. Videre fortsetter oppbyggingen i Artilleribataljonen med etableringen av kampluftvern og innfasing av nye artilleriskyts. Oppbyggingen av en manøverenhet ved Garnisonen i Porsanger fortsetter som første del i etableringen av Kavaleribataljonen.

- For å legge til rette for videre innfasing av den vedtatte strukturen i Hæren foreslår regjeringen i 2021 å øke bevilgningene til materielldrift i Hæren for å legge til rette for drift av aldrende og vedlikeholdskrevende materiell samt mottak av nytt materiell.
- Regjeringen vil styrke Heimevernet for å legge til rette for drift av nytt materiell samt bedre lagringskapasiteten for materiell spesielt i de nordlige HV-distriktene. Heimevernet har fått og mottar fortsatt nytt og moderne utstyr.
- Regjeringen vil øke bevilgningene til Forsvaret til flere tiltak for å bidra til en bedre understøttelse av alliert trening og øving i Norge. Satsingen skal legge til rette for en balansert ivaretagelse av vertslandsansvaret og samtrening med allierte styrker uten at det går på bekostning av nasjonale oppgaver og struktur.
- Regjeringen vil i tråd med inneværende langtidsplan fortsette styrkingen av Etterretningstjenesten for å ytterligere øke kapasitet, kompetanse og relevans innenfor tjenestens ansvarsområde. Styrkingen bidrar til en teknologisk og kapasitetsmessig modernisering av tjenesten.
- Etableringen av kampflybasen på Ørland og Evenes som base for både kampfly og nye maritime patruljefly fortsetter i samsvar med planen. I tillegg foreslår regjeringen å sette av midler for oppstart av tiltak innenfor eiendom, bygg og anlegg som skal gjennomføres tidlig i planperioden 2021–2024.

Personell og kompetanse

Implementering av ordningen for militært tilsatte og vedtatte endringer i utdanningssystemet har lagt til rette for en nødvendig justering av Forsvarets personell- og kompetansestruktur for en mer fremtidsrettet og bærekraftig bemanning. I 2021 skal Forsvaret legge til rette for økte utdanningskvoter og en styrket fagutdanning, slik at den er i stand til å ivareta nødvendig personellvekst i årene som følger. Bedre utnyttelse av læringsteknologi skal bidra til et relevant, fleksibelt og effektivt utdanningssystem.

Forsvarsdepartementet utnevnte Svendsen-utvalget i august 2019. Berit Svendsen, sammen med representanter fra næringsliv, offentlige virksomheter og Forsvaret, fikk da i oppdrag å komme med innspill til hvordan man kan bruke relevant lærdom fra privat næringsliv og andre offentlige virksomheter til å bedre Forsvarets evne til å rekruttere, beholde, utvikle og avvikle kompetanse, herunder utvikle et nødvendig kompetansemangfold.

Svendsen-utvalget overleverte sin sluttrapport til forsvarsministeren 24. juni 2020. Rapporten er sendt på høring til utvalgte høringsinstanser, og høringsfristen er satt til 3. desember 2020. Forsvarsdepartementet tar sikte på at enkelte tiltak fra rapporten kan bli iverksatt allerede fra 2021.

Antallet vernepliktige som gjennomfører førstegangstjeneste øker noe i 2021 sammenliknet med 2020. I 2021 fortsetter nødvendig tilrettelegging for allmenn verneplikt, i form av tilpasning av kaserner og tilgang på personlig bekledning og utstyr.

Forsvaret skal i større grad benytte reservister der det kan bidra til økt tilgjengelighet, robusthet eller utholdenhet. Forsvaret har fått i oppdrag å videreutvikle et personellkonsept basert på mer aktiv bruk av reservister for å styrke den operative evnen i krise og væpnet konflikt.

Regjeringen la i 2020 frem en melding til Stortinget om anerkjennelse og ivaretagelse av personell før, under og etter deltakelse i internasjonale operasjoner. Veteranenes erfaringer og kompetanse har stor verdi for den videre utviklingen av Forsvaret. Regjeringen vil særlig legge vekt på å ivareta personellens familier og barn. Dette er viktig både for familiene selv, men også for at Forsvaret kan beholde personell med særlig høy kompetanse. Videre vil regjeringen styrke kompetansen om veteraner i det sivile hjelpeapparatet og sørge for økt forskning på blant annet psykisk helse og veteraners levekår.

Forsvaret vil starte arbeidet med å etablere et felles HR-senter for hele sektoren som skal gi kva-

litative gevinster gjennom en enklere og bedre opplevelse for brukerne i alle etater. Med et økende behov for å tenke prosesser og organisering på tvers i Forsvaret og forsvarssektoren, også innenfor HR-området, må grensesnittet mellom virksomhetene og helhetlig styring på tvers av virksomhetene vektlegges.

Forbedring og effektivisering

Fra 2021 vil regjeringen vektlegge å se på forbedringer av sektorens leveranser gjennom å fortsette arbeidet med å forbedre og effektivisere de store leveransekjedene i forsvarssektoren.

Endringstakten fremover drives særlig av den teknologiske utviklingen og sektorens mulighet og evne til å utnytte både eksisterende og ny teknologi. Andre virkemidler som vil være sentrale drivere for å skape forbedring og effektivisering, er økt profesjonalisering, mer digitalisering, videreutviklet bruk av sivile aktører og å innrette prosessene for samhandling og leveranser i sektoren mer hensiktsmessig.

De betydeligste potensialene for forbedring og effektivisering er identifisert innenfor forbedringer av driftsanskaffelser, mer effektiv utnyttelse av sektorens eiendom, bygg og anlegg, bedre gjennomføring av materiellanskaffelser og tilrettelegging for drift og generelt en bedre utnyttelse av digitale verktøy.

1.4 Oppfølging av anmodnings- og utredningsvedtak

Nedenfor gis en oversikt over oppfølging av anmodnings- og utredningsvedtak under Forsvarsdepartementet. Oversikten inkluderer alle vedtak fra stortingssesjonen 2019–2020 og alle vedtak fra tidligere stortingssesjoner hvor rapporteringen ikke ble varslet avsluttet i Prop. 1 S (2019–2020), samt de vedtakene som kontroll- og konstitusjonskomiteen i Innst. 373 S (2019–2020) mente ikke var utkvittert. I enkelte tilfeller kan oppfølgingen av vedtakene være mer omfattende beskrevet under andre programområder i proposisjonen. Det vil i disse tilfellene være en henvisning til hvor denne teksten finnes.

I kolonne 4 i tabell 1.4 angis det hvorvidt Forsvarsdepartementet planlegger at rapporteringen knyttet til anmodningsvedtaket nå avsluttes eller om departementet vil rapportere konkret på vedtaket også i neste års budsjettproposisjon. Rapporteringen på vedtak som innebærer at departementet skal legge frem en konkret sak for Stortinget,

for eksempel proposisjon, stortingsmelding, utredning eller lignende, vil normalt avsluttes først når saken er lagt frem for Stortinget.

Selv om det i tabellen angis at rapporteringen avsluttes, vil det i en del tilfeller kunne være slik at oppfølgingen av alle sider av vedtaket ikke er endelig avsluttet. Dette kan for eksempel gjelde vedtak med anmodning til regjeringen om å ivareta

reta særlige hensyn i politikkkutformingene på et område, der oppfølgingen vil kunne gå over mange år. Stortinget vil i disse tilfellene holdes orientert om den videre oppfølgingen på ordinært måte, gjennom omtale av det relevante politikkområdet i budsjettproposisjoner og andre dokumenter.

Tabell 1.4 Oversikt over anmodnings- og utredningsvedtak, ordnet etter sesjon og nummer

Sesjon	Vedtaks nr.	Stikkord	Rapportering avsluttes
2019–2020	641	Ny langtidsplan for forsvarssektoren	Nei
2019–2020	676	Evalueringsplan for ny etterretningstjenestelov	Nei
2018–2019	56	Veteraner – etablering av klageordning	Ja
2018–2019	57	Veteraner – sikring av klageadgang	Ja
2018–2019	501	Fregattulykken – gjennomgang av bergingsarbeidet	Ja
2018–2019	502	NH90 – oppfølging og vurdering om alternative helikoptre	Nei
2016–2017	466	Revidert lov om Etterretningstjenesten	Ja
2016–2017	576	Lovhjemmel for å ivareta rettighetene for fanger	Nei

Stortingssesjon 2019–2020

Ny langtidsplan for forsvarssektoren

Vedtaks nr. 641, 3. juni 2020

«Stortinget sender Prop. 62 S (2019–2020) tilbake til regjeringen og ber regjeringen komme tilbake til Stortinget så snart som mulig og senest innen 15. oktober 2020 med en ny proposisjon utarbeidet i tråd med flertallsmerknadene fra Stortingets utenriks- og forsvarskomiteé.»

Vedtaket ble truffet ved behandling av Innst. 334 S (2019–2020) til Prop. 62 S (2019–2020) *Vilje til beredskap – evne til forsvar. Langtidsplan for forsvarssektoren.*

Regjeringen vil legge frem en ny proposisjon 16. oktober 2020.

Evalueringsplan for ny etterretningstjenestelov

Vedtaks nr. 676, 11. juni 2020

«Stortinget ber regjeringen sørge for en uavhengig evaluering av den nye etterretningstjenesteloven fra full ikrafttredelse. Evalueringen skal

være offentlig og foreligge senest fire år etter at loven er satt i kraft. Evalueringen skal gjelde lovens virke og mulighet for kontroll av dens bestemmelser, inkludert ressursituasjonen, kompetanse og virkemidler hos EOS-utvalget og domstolene.»

Vedtaket ble truffet ved behandling av Prop. 80 L (2019–2020) Lov om Etterretningstjenesten (etterretningstjenesteloven), jf. Innst. 357 L (2019–2020) og Lovvedtak 134 (2019–2020).

Regjeringen vil sørge for en uavhengig evaluering av den nye etterretningstjenesteloven fra full ikrafttredelse slik Stortinget ber om.

Stortingssesjon 2018–2019

Veteraner – etablering av klageordning

Vedtaks nr. 56, 27. november 2018

«Stortinget ber regjeringen etablere en klageordning for veteraner som har deltatt i internasjonale operasjoner etter 2010 og pådratt seg psykiske skader i internasjonale operasjoner. Veteranorganisasjonene involveres i utarbeidelsen av klageordningens innretning. Etablering av en

slik klageordning forutsettes å inngå i mandatet til den eksternt ledede arbeidsgruppen nedsatt av Forsvarsdepartementet.»

Vedtaket ble truffet ved behandling av representantforslag 203 S (2017–2018) *Representantforslag fra stortingsrepresentant Bjørnar Moxnes om å sikre ankerett for veteraner i erstatningsaker om personskader*, jf. Innst. 28 S (2018–2019).

I utenriks- og forsvarskomiteens uttalelse vedrørende Meld. St. 12 (2019–2020) imøteser komiteen at regjeringen kommer tilbake til Stortinget om saken på egnet måte våren 2020. I Innst. 373 S (2019–2020) venter kontroll- og konstitusjonskomiteen med å kvittere ut vedtaket.

Regjeringen etablerte en ekstern arbeidsgruppe som i 2019 gjennomgikk og vurderte erstatnings- og kompensasjonsordningene for veteraner. Arbeidsgruppen foreslo en klageordning for veteraner som har pådratt seg psykiske skader som følge av tjenestegjøring i internasjonale operasjoner etter 1. januar 2010. Forslaget er inntatt i Meld. St. 15 (2019–2020) *Også vi når det blir krevet – Veteraner i vår tid*, som ble lagt frem for Stortinget våren 2020.

Det vises også til omtale av vedtak nr. 57 nedenfor samt til informasjonssak i del III.

Veteraner – sikring av klageadgang

Vedtaket nr. 57, 27. november 2018

«Stortinget ber regjeringen fremlegge forslag til de nødvendige lov- og forskriftsendringer for å innføre en klagemulighet for avgjørelser om erstatning også for psykiske belastningsskader som følge av tjenestegjøring i internasjonale operasjoner etter 1. januar 2010.»

Vedtaket ble truffet ved behandling av representantforslag 220 S (2017–2018) *Representantforslag fra stortingsrepresentantene Audun Lysbakken, Karin Andersen, Nicholas Wilkinson og Petter Eide om å sikre veteraner i internasjonale operasjoner etter 2010 klageadgang på vedtak i erstatningssaker om psykiske skader som følge av utenlandstjeneste*, jf. Innst. 28 S (2018–2019).

I utenriks- og forsvarskomiteens uttalelse vedrørende Meld. St. 12 (2019–2020) imøteser komiteen at regjeringen kommer tilbake til Stortinget om saken på egnet måte våren 2020. I Innst. 373 S (2019–2020) venter kontroll- og konstitusjonskomiteen med å kvittere ut vedtaket.

Regjeringen etablerte en ekstern arbeidsgruppe som i 2019 gjennomgikk og vurderte

erstatnings- og kompensasjonsordningene for veteraner. Arbeidsgruppen foreslo en klageordning for veteraner som har pådratt seg psykiske skader som følge av tjenestegjøring i internasjonale operasjoner etter 1. januar 2010. Forslaget er inntatt i Meld. St. 15 (2019–2020) *Også vi når det blir krevet – Veteraner i vår tid*, som ble lagt frem for Stortinget våren 2020.

Det vises også til omtale av vedtak nr. 56 ovenfor samt til informasjonssak i del III.

Fregattulykken – gjennomgang av bergingsarbeidet

Vedtaket nr. 501, 7. mai 2019:

«Stortinget ber regjeringen igangsette en ekstern og uavhengig gjennomgang av bergingsarbeidet etter fregattulykken 8. november 2018. Gjennomgangen skal konkludere med en offentlig tilgjengelig rapport senest seks måneder etter at bergings- og hevingsarbeidet er fullført.»

Vedtaket ble truffet ved behandling av Dokument 8:76 S (2018–2019) *Representantforslag fra stortingsrepresentantene Anniken Huitfeldt, Martin Kolberg, Marianne Marthinsen og Leif Audun Sande om ekstern og uavhengig gjennomgang av bergingsarbeidet etter fregattulykken 8. november 2018*, jf. Innst. 242 S (2018–2019).

Forsvarsdepartementet har engasjert PricewaterhouseCoopers (PwC) for å foreta en uavhengig gjennomgang av bergingsarbeidet. Resultatet av gjennomgangen ble offentliggjort 16. desember 2019.

I utenriks- og forsvarskomiteens uttalelse vedrørende Meld. St. 12 (2019–2020) ser komiteen vedtaket som utkvittert.

NH90 – oppfølging og vurdering om alternative helikoptre

Vedtaket nr. 502, 7. mai 2019:

«Stortinget ber regjeringen om å holde Stortinget løpende oppdatert om den videre oppfølging av saken, herunder komme tilbake til Stortinget på egnet måte med vurderinger av om alternative helikoptre kan være mer formålstjenlig for deler av Luftforsvarets behov grunnet forventede driftskostnader og flytid.»

Vedtaket ble truffet ved behandling av Dokument 3:3 (2018–2019) *Riksrevisjonens undersøkelse av anskaffelsen og innfasingen av maritime helikoptre til Forsvaret (NH90)*, jf. Innst. 237 S (2018–2019).

I utenriks- og forsvarskomiteens uttalelse vedrørende Meld. St. 12 (2019–2020) imøteser komiteen at regjeringen kommer tilbake til Stortinget om videre oppfølging av vedtaket i løpet av 2020. I Innst. 373 S (2019–2020) venter kontroll- og konstitusjonskomiteen med å kvittere ut vedtaket.

Regjeringen redegjør i omtalen av prosjekt 7660 i del I, 4. Investeringer, om status for anskaffelsen og innfasingen av NH90 i Forsvaret.

Regjeringen vil komme tilbake til Stortinget i løpet av 2021 med videre oppfølging av vedtaket.

Stortingssesjon 2016–2017

Revidert lov om Etterretningstjenesten

Vedtak nr. 466, 27. november 2018:

«Stortinget ber regjeringen legge frem forslag til en revidert lov om Etterretningstjenesten.»

Vedtaket ble truffet ved behandling av Dokument 7:2 (2015–2016) *Særskilt melding fra Stortingets kontrollutvalg for etterretnings-, overvåkings- og sikkerhetstjeneste (EOS-utvalget) om rettsgrunnlaget for Etterretningstjenestens overvåkingsvirksomhet*, jf. Innst. 164 S (2016–2017).

Anmodningsvedtaket er ivaretatt gjennom Stortingets vedtak ved behandlingen av Prop. 80 L (2019–2020) Lov om Etterretningstjenesten (etterretningstjenesteloven), jf. Innst. 357 L (2019–2020) og Lovvedtak 134 (2019–2020).

I Innst. 373 S (2019–2020) viser kontroll- og konstitusjonskomiteen til at Forsvarsdepartementet har lagt frem forslag til ny lov om etterretningstjenesten, jf. Prop. 80 L (2019–2020), og utkvitterer vedtaket på det grunnlag.

Lovhjemmel for å ivareta rettighetene for fanger

Vedtak nr. 576, 18. april 2017:

«Stortinget ber regjeringen utrede en egen lov- hjemmel for å sikre at fanger som holdes av norske styrker i forbindelse med væpnet konflikt får ivaretatt sine rettigheter, samt hvordan rettighetene til personer som holdes fanget av norske soldater kan ivaretas i våre internasjonale operasjoner.»

Vedtaket ble truffet ved behandling av Innst. 248 S (2016–2017) om *Redegjørelse av utenriksministeren og forsvarsministeren om Afghanistan, inkludert rapporten fra det regjeringsoppnevnte utvalget som har evaluert og trukket lærdommer av Norges sivile og militære innsats i Afghanistan for perioden 2001–2014*. Forslaget ble fremmet av Miljøpartiet De Grønne etter at innstillingen var fremmet for Stortinget.

Forsvaret har på oppdrag fra Forsvarsdepartementet utført en utredning av temaet frihetsberøvelse i militære operasjoner, som et grunnlag for det videre arbeidet med problemstillingen. Det pågår nå et arbeid i Forsvarsdepartementet med å utrede behovet for lovforankring, i dialog med Utenriksdepartementet og Justis- og beredskapsdepartementet. Utredningen skal ferdigstilles våren 2021. Regjeringen tar sikte på informere Stortinget om saken høsten 2021.

I Innst. 373 S (2019–2020) venter kontroll- og konstitusjonskomiteen med å kvittere ut vedtaket.

2 Tryggingspolitikk

2.1 Tryggings- og forsvarspolitiske mål

Norsk tryggingspolitikk har som føremål å sikra Noreg sin suverenitet, territoriale integritet og politiske handlefridom. NATO og det transatlantiske tryggingsfelleskapet er berebnelken i norsk tryggingspolitikk. Noreg vil medverke til å førebyggja væpna konflikt, og arbeida for fred og stabilitet innanfor ein global, multilateral rettsorden tufta på prinsippa som er nedfelte i FN-pakta.

Forsvaret er eit grunnleggjande og avgjerande tryggingspolitisk verkemiddel for å sikra norsk suverenitet, norske rettar og for å bevare norsk handlefridom mot militært og anna press. Forsvaret skal, saman med allierte, ha ein avskrekkande effekt ved at kostnadane ved å trua eller angripa Noreg ikkje står i høve til ein mogleg vinst. I tillegg skal Forsvaret, saman med allierte, sikra kollektivt forsvar av Noreg og andre allierte mot truslar, anslag og åtak. Ved deltaking i internasjonale operasjonar og kapasitetsbygging i utvalde land, skal Forsvaret førebyggje krig og medverke til trygggleik og stabilitet.

Forsvaret skal medverke til samfunnstrygging gjennom støtte til, og samarbeid med, sivile styresmakter ved terroråtak og andre alvorlege hendingar, ulykker og naturkatastrofar.

2.2 Utviklingstrekk og utfordringar

Nokre sentrale utviklingstrekk

Verda er i endring på eit anna vis enn kva vi har vore vane med dei siste tiåra. Stormaktsrivalisering kjenneteiknar dei framveksande tilhøva, og rivaliseringa er kvassare og klårare enn tidlegare. Med auka rivalisering blant dei største statane, vert dei små statane meir sårbare. Som utsett småstat har Noreg handtert denne utfordringa gjennom NATO-medlemskap og eit nært tilhøve og støtte til det internasjonale, regelbaserte systemet. No er eit slikt felles system under press. Ei årsak til rivaliseringa er at stormaktene har ulike syn på kva køyrereglar som bør gjelda for internasjonalt samkvem. Eit relatert høve er korleis engasjement gjennom fleirnasjonale kanalar

og mekanismar tener deira interesser, og i kva for ein grad. Den auka rivaliseringa uttrykkjer seg på både militært og økonomisk nivå, samt gjennom ein aukande teknologisk kappestrid, særleg mellom USA og Kina.

Denne kappestriden er òg reflektert ved at nye verkemiddel vert tekne i bruk, der militær makt er ein del av eit knippe politiske instrument. Eit hybrid landskap teiknar seg tydelegare. Økonomiske verkemiddel vert nytta saman med militære og paramilitære instrument. Fleire statar, medrekna Kina og Russland, har utvikla evner til å bruka slike hybride strategiar, slik at dei kan fremja interesser og sikra posisjonar utan å utløysa direkte militærkonflikt med USA. Satsinga på å utvikla ny teknologi inneber at cyberdomenet og moderne bruk av verdsrommet har vorte viktigare. Militær makt skal ikkje berre stå til rådvelde for å påverka andre land sine politiske handlingar, men òg for forsvar og avskrekking, både i meir tradisjonelle og i nye, meir ukjende kontekstar.

Den raske internasjonale og teknologiske utviklinga skapar såleis fleire overlappingar og gråsoner mellom statstrygggleik og samfunnstrygggleik. Å taka vare på begge kan vera meir krevjande og komplisert. Evna til å sikra samfunnstrygggleik vert stadig viktigare i eit hybrid landskap. All den tid Noreg i aukande grad kan vera utsett for hybride operasjonar og påverknadsfrestnader, må ein òg på norsk side sjå nærmare på korleis eit moderne norsk forsvar kan medverke til å løysa eit breitt spekter av oppdrag. Autoritære stormaktar har komparative føremøner i bruk av eit breiare knippe verkemiddel, då dei ikkje har opinion eller avgjerande demokratiske val å taka omsyn til. Brei utnytting av ulike verkemiddel gjer at fleire ikkje-militære faktorar kan få innverknad på forsvar og trygggleik. For forsvarssektoren er dette òg ei aukande utfordring.

NATO har tilpassa seg nye utfordringar. For Noreg er NATO grunnpilaren og den sentrale ramma for trygggleiken vår. Noreg er ein aktiv medspelar og arbeidar for å oppretthalda alliansen sine kjernefunksjonar og formål. Heilt sentralt i det transatlantiske tilhøvet står det tverrpolitiske kravet om jamnare byrdefordeling mellom USA

og Europa. Det er brei semje i NATO om at ei endra fordeling er naudsynt.

Ein må òg sjå stormaktsrivaliseringa i samanheng med at fleirnasjonale institusjonar og løysingar har kome meir under press. I konkurransen og den opne rivaliseringa mellom dei store statane vert eigne nasjonale interesser oftare sette fyrst. Forvitringa av slike institusjonar og høve til breie løysingar plasserer difor småstatane i ein vanskelegare situasjon. Framveksten av Kina som stormakt har vorte definerande og dimensjonerande for USA og amerikansk politikk i høve til omverda. Kina si utvikling som ei stormakt vert òg reflektert i auka evne til nærvær i ulike delar av verda. Kina si rekkjevidde og evne til påverknad aukar. Eit nytt fenomen er korleis Kina òg uttrykkjer interesser i Arktis.

Kappestriden mellom USA og Kina gjeld ikkje berre ny teknologi, men òg kva slags nye kapasitetar partane klarar å produsera. Fleire og rimelege plattformar kan utfordra og trua store og kostbare plattformar. USAs dominerande militær-makt vert utfordra.

Utviklinga har dessutan fleire kjenneteikn som påverkar politikken i vår del av verda. Oppslutninga om populistiske parti aukar i fleire vestlege land. Protestar mot det etablerte og mot eksisterande løysingar får auka oppslutnad. Politiske parti som i tiår har fengje stor og kontinuerleg oppslutnad, vert svekka. Nye parti og rørsler som krev politisk skifte vert styrka, og kan taka over styringa. Det vert vanskelegare å planleggja når den politiske turbulensen og politiske motsetnader i vestlege land aukar.

Heilskapsbiletet er difor meir krevjande å handtere. For Noreg, med si sårbare strategiske plassering og sitt naboskap til Russland, må konsekvensane av mindre gode rammevilkår for å sikra tryggleiken vår vurderast nærare. Dette skal verte gjort i samband med den nye langtidsplanen for forsvarssektoren. Det vert difor viktigare å definera kva Noreg best kan gjera for å medverke til stabilitet og tryggleik internasjonalt, og i forsvarssamanheng, for å tryggje Noreg og norsk handlefridom.

Russland vert ståande som ein dimensjonerande faktor andsynes Noreg sitt forsvar og norsk tryggingspolitikk. Russland har halde på eit økonomisk og politisk system som har mange svake sider. Russland har dei seinare åre vist auka evne og vilje til maktprojeksjon, derunder bruk av militær-makt. Russland har fersk røynsle med bruk av nye kapasitetar og våpensystem.

Europa har tradisjonelt vore sentralt for norsk tryggleik. Samarbeidet i NATO og det regulerte

tilhøvet vårt til EU har danna ryggraden og grunnlaget for norsk tryggleik. I ei verd der skiljelinjer og motsetningar veks mellom dei store statane, vert Europa meir pressa i høve til konkurransen mellom USA og Kina. Når USA vert meir oppteken av tilhøvet sitt til Kina, vil Europa definera si haldning og politikk i høve til Kina i eit slikt perspektiv. For eit ikkje-EU medlem kan slike perspektiv utgjera ei potensielt utfordring. Noreg fylgjer nært prosessen i EU om å auka europeisk samarbeid om forsvar og tryggleik. EU vil med omsyn til forsvar og tryggleik aldri kunne erstatta NATO, men kan ha potensial til å utvikla eit supplement, som det kan verta viktig for Noreg å kunna relatera seg til.

Eit supplement til vårt tilhøve til NATO og EU, er nærare regionalt samarbeid og dialog samt bilateralt samarbeid med nære allierte. Løypande kontakt og samordning mellom likesinna statar bidreg til å fremja stabilitet i vår del av verda.

Sosial og politisk stabilitet i Europa er òg utfordra av migrasjon frå område sør og søraust for verdsdelen. Den raske befolkningsveksten i fleire av disse områda, forsterka gjennom svak statleg styring og til dømes strid i mange aktuelle statar, saman med miljø- og klimautfordringar, representerer eit potensielt aukande problem for Europa som òg har tryggleiksaspekt.

Stormaktsrivaliseringa og svekkinga av vilje til fleirnasjonale løysingar kan trua med å redusera FN sin rolle og evne til å handla. Det vert difor viktigare å verna om og styrka FN.

Fleire land i Aust- og Sør-Asia har atomvåpen og utviklar nye kapasitetar, mellom anna langtrekkjande missilar. Usemje om grenser og sjøområde har potensial til å utløyse alvorlege konflikhtar. Internasjonal terrorisme er ein vedvarande utfordring. Faren for spreiding av masseødeleggingsvåpen og teknologi for langtrekkjande presisjonsstyrte våpen er framleis stor og urovekkande. Trusselen frå land utanfor det euroatlantiske området mot NATOs territorium frå moderne våpen og missilar med ulik rekkevidde held fram. Avstandane vert mindre i ei globalisert verd, og tryggingspolitiske krisar andre stadar i verda kan lettare få fylgjer for Noreg.

Faren for open konflikt vert påverka av evne til bruk av hybride verkemiddel, som kan tilsløra strid. Den generelle utviklinga med auka rivalisering og motsetnader gjer at ein på si side ikkje kan sjå vekk frå direkte konflikt. Dei nye og nemte faktorane i internasjonal politikk kan påverka eller endra tap/nytte-kalkylar, som kan medverka til å utløysa strid. Det vert vanskelegare å føresjå kor utviklinga fører, og det vert meir krevjande å plan-

leggja i ei meir ustabil verd. Behov for å gardera seg aukar.

I komande langtidplan for forsvarssektoren tek regjeringa sikte på å vurdera kva effekt dette nye og framveksande biletet bør ha for korleis ein skal innrette Forsvaret og korleis Noreg skal vidareføra sitt fundamentale samarbeid med allierte og partnerar basert på NATO-medlemskapet vårt.

Russland

Noreg må framleis handtere det asymmetriske naboskapet med naudsynt fast og føreseieleg politikk for å unngå misforståingar og alvorlege hendingar. Utviklinga i Russland er i seg sjølv ei viktig påminning om kvifor Noreg ikkje bør stå aleine i tryggingpolitikken, men saman med allierte. Noreg medverkar til NATO sin politikk om avskrekking og forsvar, og kombinerer denne med dialog. I 2018 tok Noreg opp igjen embetsamtalar med dei russiske forsvarsstyresmaktene. Hensikta med fornøya dialog er å medverke til å auke den gjensidige forståinga av forsvars- og tryggingspolitiske prioriteringar og vareta stabiliteten i nord.

Russland si militære og utanrikspolitiske framferd i Europa og andre område uroar. Sentrale døme er kombinasjonen av stormaktambisjonar, ei meir sjølvhevdande åtferd og styrkinga av militærmakta. I løpet av dei siste åra har det blitt tydeleg korleis manglande etterleving av nedrustningsavtalen frå 1987 *Intermediate-Range Nuclear Forces Treaty* (INF-avtalen) illustrerer alvoret i utviklinga. Det har òg vore døme på at russiske fly har simulert åtak mot mål i Noreg, og at forstyrking av GPS-signal har ramma norsk sivil luftfart og beredskap.

Russiske tryggingstrategiar og militære doktrinar viser at styresmaktene ynskjer innverknad i russiske nærområde. Russland si åtferd utanfor eige territorium utfordrar prinsippa om statane sin sjølvråderett.

Russland har i ein periode på over ti år investert tungt i militærmakta. Moderniseringa har gjeve ein vesentleg meir fleksibel og mobil organisasjon med høgare reaksjonsevne, òg gjennom fleire og meir komplekse øvingar og militære operasjonar. Den militære moderniseringa er venta å halde fram trass i at forsvarsbudsjetta kan gå ned dei næraste åra. Eit viktig mål er å auke talet på ståande militære avdelingar som ein kan setje inn på kort varsel. Eit verkemiddel for dette er ikkje-varsla beredskapsøvingar for å teste reaksjonsevne og bemanning i militærdistrikta. Slike ikkje-varsla øvingar gjer særleg nabostatar uroa. Russ-

land har styrkt si evne til å kraftsamla militære kapasitetar for å etablera lokal eller regional overlegenheit.

Russland har styrkt både den konvensjonelle evna og kjernevåpenkapasiteten, som gjennom mange år har vore ein sentral del av det russiske forsvarskonseptet. I løpet av det neste tiåret vil den russiske militærmakta disponere fleire typar våpen med lang rekkjevidde, moderne presisjons-eigenskapar og høg gjennomtrengingsevne. Dei langtrekkande presisjonsvåpna set Russland i stand til å gjennomføre åtak frå store avstandar, og med kort varslingsstid. Russland har vist evne til å kombinere militærmakt med fordekte militære og ikkje-militære verkemiddel. Den russiske militærevna gjev landet fleire handlingsalternativ i heile krise- og konfliktspekteret.

Arktis og nærområda til Noreg er av sentral militærstrategisk betydning for Russland som operasjonsområde og baseområde for den russiske kjernefysiske avskrekkings- og andreslagsevna. Nord-Atlanteren og Barentshavet spelar ei sentral rolle i det russiske forsvarskonseptet. Det moderniserte bastionsforsvaret gjev Russland auka høve til nektingsoperasjonar og langtrekkande offensive operasjonar. Det vil kunne vera eit mål for Russland å ha kontroll over havområde i norske nærområde i ein situasjon med auka militær spenning. Dette kan vera aktuelt i ein situasjon ubunden av kor krisa oppstår i forholdet mellom Russland og NATO i Europa. Russland har militær kapasitet til å engasjera mål i alle delar av norsk territorium. Den strategiske utviklinga i Nord-Atlanteren har innverknad på fleire av regjeringa sine prioriteringar i styrkinga av forsvaret av Noreg. Den russiske militære utviklinga er difor ein sentral faktor i den samla vurderinga av trygging- og forsvarspolitiske utfordringar i norske nærområde.

Med det krevjande tilhøvet mellom NATO og Russland er det avgjerande å unngå misforståingar og uønskt eskalering. Dialog og tillitsskapinge tiltak spelar ei rolle i ein slik kontekst. Under planlegginga av, og gjennomføringa av, øvinga *Trident Juncture* i 2018 var Noreg opptatt av å etterleve alle avtaleforpliktingane våre, men òg vere meir open og dele meir informasjon om øvinga enn det som vert kravd. Noreg orienterte Russland om øvinga, både bilateralt og i ramma av OSSE og NATO-Russland-rådet. 13 OSSE-land sendte observatørar til øvinga, og tre land gjennomførte inspeksjonar.

Det praktiske, militære samarbeidet er inntil vidare suspendert innanfor ramma av NATO-Russland rådet. Det er like fullt viktig å halde oppe

politisk dialog. Etter dei russiske folkerettsbrota i Ukraina har Noreg suspendert det bilaterale forsvarssamarbeidet med Russland, men halde fram med samarbeid på nokre område som er avgjerande for å vareta tryggleiken til sjøs og i lufta, og ein stabil og føreseieleg situasjon i nærområda våre. Dette gjeld samvirket innanfor kystvakt, grensevakt, søk og redning og mekanismene i *Incidents at Sea*-avtalen. I tillegg er den direkte linja mellom Forsvarets operative hovudkvarter (FOH) og Nordflåten framleis open. Bilaterale embetskonsultasjonar med det russiske forsvarsdepartementet vert gjennomførte årleg. Det vart i 2019 semje om å etablere ein kommunikasjonskanal mellom dei to landa sine forsvarsstyresmakter. Denne politikken andsynes Russland vert ført vidare i 2020. Politikken som i 2014 vart vedtatt som fylgje av dei russiske folkerettsbrota i Ukraina vidareførast.

Nordområda

Regjeringa si satsing på nordområda held fram. Regionen er framleis prega av stabilitet og samarbeid. Samstundes er Russland ei større tryggingpolitisk utfordring for Noreg og våre allierte enn på lenge. Det observerast auka aktivitet retta mot Noreg, og i nærområda våre. Dei overordna norske måla knytte til stabilitet og samarbeid ligg fast. Trygging- og forsvarspolitikken er eit av grunnelementa i nordområdearbeidet til regjeringa.

Forsvaret i nord skal gjennom daglege operasjonar og nærvær medverke til stabilitet og hindre potensialet for konflikt. Forsvaret har ei sentral rolle i suverenitetshevdning, overvaking og utøving av mynde til lands, til havs og i lufta. Samla medverkar nasjonalt og alliert nærvære i nord òg til truverdig avskrekking.

Regjeringa legg vekt på å engasjere nære allierte i nordområda. Det er viktig for Noreg at allierte har kjennskap til den politiske og militære utviklinga i området, og har ei oppdatert situasjonsforståing av militær og anna relevant aktivitet i regionen. Fleire allierte land viser stadig større interesse for utviklinga i nord, og har ytra ynskje om tettare samarbeid og auka nærvær i nord i form av trening og øving. NATO-øvinga *Trident Juncture* i november 2018 er ei viktig kjelde til erfaring for den vidare utviklinga av alliert nærvære i Noreg. Regjeringa held fram å leggja til rette for meir alliert trening og øving i Noreg. Det er viktig at denne går føre seg innanfor rammene av etablerte nasjonale retningslinjer for alliert aktivitet i Noreg.

Regjeringa si vurdering er at eit synleg, militært nærvære i nord medverkar til stabilitet og ei føreseieleg utvikling. Samstundes er det viktig at den samla militære aktiviteten skjer på ein måte og i eit omfang som ikkje skapar uro eller rokkar ved stabiliteten i nordområda.

Med minkande havis i Arktis har det i fleire år vore aukande kommersiell interesse for transitt gjennom Nordaustpassasjen. Trafikken er førebels avgrensa, og det ligg ikkje an til omfattande kommersiell trafikk mellom aust og vest via nordområda i nær framtid. Derimot har det vore ein kraftig vekst i trafikken langs enkelte strekningar. Dette inkluderer ei skarp auke i frakt av flytande naturgass frå Russland ned langs Norskekysten. Regjeringa ser positivt på at kommersiell berekraftig aktivitet i nordområda aukar. Dette er i samsvar med norsk nordområdepolitikk. Samstundes inneber trafikken òg ein auka risiko for ulykker og hendingar med akutt forureining i nærområda våre.

Teknologi

Ein teknologisk revolusjon finn stad. Teknologiutviklinga er mangesidig og prega av stor dynamikk og fart. Det er grunn til å tru at det er mange område som vil kunne påverka tryggingspolitikken og Forsvaret.

Store teknologiske endringar med konsekvensar har skjedd i ulike fasar gjennom historia. På 1970- og 1980-tallet leia Vesten an i innføringa av nettverksbaserte system, GPS-styrte presisjonsvåpen og lavsignatur (*stealth*). Dette har vorte omtala som ein revolusjon i måten å tenkja og driva forsvar på. Den gongen, som ved tidlegare teknologisprang, var det statar (i første rekke USA) som dreiv utviklinga og som hadde monopol på bruk av teknologien. Det er ikkje lenger tilfellet. Den raske teknologiske utviklinga vi opplever i dag er driven delvis av statlege aktørar, men i langt større grad enn tidlegare er det sivile kommersielle og andre ikkje-statlege aktørar som er i front. Samtidig risikerer Vesten å miste det teknologiske fortrinnet sitt, særleg i den teknologiske kappestriden knytt til kunstig intelligens og superdatamaskinar.

Teknologi som kan trua statar sin tryggleik har i tillegg vorte langt meir tilgjengeleg, både for statar, ikkje-statlege aktørar og individ. Teknologiar som kan nyttast til cybermakt kan vere vel så skadeleg som tradisjonelle militære verkemiddel. Fleire fleirbruksvarer som kan verte militarisererte medverkar til dette. Ei rekkje ulike aktørar kan difor relativt enkelt tileigne seg og ta

i bruk teknologi som kan undergrava norsk tryggleik.

Noreg er eit av dei mest digitaliserte landa i verda. Velstanden, velferda og den økonomiske utviklinga vår avheng av at vi held fram med å ta i bruk dei høva som teknologien gjev. Teknologi er eit gode og ein berebjelke i det moderne norske samfunnet. Samstundes er det enkelte typar teknologi og utviklingstrekk som kan undergrava tryggleiken vår. Staten brukar meir, og er meir avhengige av, teknologi, òg i forsvarssektoren. Dette gjer oss meir sårbare. Operasjonell aktivitet er avhengig av mobilnett, GPS, og satellittsystem. I tryggingspolitikken er teknologi relevant både fordi samfunnet er sårbart og ved at ny teknologi medfører nye truslar mot tryggleiken vår.

Utviklinga innanfor kunstig intelligens, autonome system, kvantedata og mellom anna hypersoniske våpen og laservåpen understrekar dette biletet.

Digitale truslar

Dei mest alvorlege åtaka i det digitale rommet (cyberdomenet) har potensial til å setje funksjonar som er grunnleggjande for samfunnet og statstryggleiken ut av spel. Trusselen er aukande, og kjem frå primært statlege, men òg ikkje-statlege aktørar. Varslingstida har vorte kortare enn for få år sidan. Det kan ofte vere vanskeleg å slå fast at ein er under åtak, kven angriparen er og kva som er føremålet med åtaket. Ulike aktørar påverkar forståinga av røyndommen gjennom fornekting og desinformasjon i sosiale kanalar og nyhendemedium. Målet er å forme det strategiske handlingsrommet til eigen føremon. Eksempel på alvorlige åtak i det digitale rommet er framand etterretningsverksemd og moglege sabotasje-handlingar. Russiske og kinesiske aktørar er framleis dei mest aktive aktørane bak nettverksbaserte etterretningsoperasjonar retta mot Noreg. Nettverksbasert sabotasje utgjer ein alvorleg, men førebels lite spesifikk trussel. Slike sabotasjeoperasjonar vil først og fremst vere aktuelle i ein alvorleg krisesituasjon, og då i kombinasjon med andre verkemiddel. Det er semje i NATO om at åtak i det digitale rommet kan få like alvorlege konsekvensar som åtak med konvensjonelle våpen og at dei difor er omfatta av artikkel 5 i Atlanterhavspakta om kollektivt forsvar. Cyberdomenet er ein integrert del av militæroperasjonar, og cyberkapabilitetar vil difor vere viktige element for eit forsvar, sjølv om cyberkapabilitetar aleine neppe vil kunne avgjere mellomstatlege konflikhtar.

Terror

Terrorisme er først og fremst ein trussel mot samfunnstryggleiken, men terroren kan ramme og lamme både samfunn og regionar. Valdelege ekstremistar er ei alvorleg trygging utfordring for Noreg og andre europeiske land. Terrornettverk som blant anna IS og Al-Qaida har vist evne til å utføre terroråtak globalt. Situasjonen i Midtausten er framleis uroleg, og sjølv om ISIL er territorielt nedkjempa utgjer dei framleis ein trussel. Noreg må vere medvitne om at framandkrigarar som returnerer til vestlege land med kamperfaring kan utgjera ein fare for at menneske i sårbare lokalmiljø kan verte ytterlegare radikalisererte. Dei siste åra har ein sett ei forverring av tryggleiken i Sahel og Nord-Afrika, blant anna som fylgja av framveksten av valdeleg ekstremisme og framandkrigarar som har flytta seg frå Midtausten. Ustabile nærområde har direkte implikasjonar for Noreg og europeisk tryggleik.

Masseøydeleggingsvåpen

Spreiing av masseøydeleggingsvåpen er ein alvorleg trussel mot internasjonal tryggleik. Spreiing av kjernevåpenkompetanse til ustabile statar og aktørar står i ei særstilling med potensialet dei har for å gjera skade. Slike våpen kan føra til regional destabilisering og moglege våpenkapplau. Masseøydeleggingsvåpen og spreiing av teknologi for langtrekkande leveringsmiddel vil kunne true europeisk tryggleik. Utviklinga av og utplasseringa av nye kjernevåpen med lågare sprengkraft og rekkjevidde set rustningsavtalar under press og kan dermed truge internasjonal tryggleik.

NATO og det transatlantiske samarbeidet

NATO-alliansen skal vera ein effektiv tryggingpolitisk garantist for alle medlemslanda. NATO er både ein politisk og militær tryggingssallianse, der medlemslanda solidarisk er klare til å verne felles territorium, verdier og interesser. NATO er ein unik tryggingssorganisasjon med ein integrert militær struktur, eit integrert kommandoapparat og ei permanent tilgjengeleg politisk avgjerdsmechanisme. Verdifellskapet mellom medlemslanda er viktig for å styrkje evna til planlegging, konsultasjonar og gjennomføring av vedtak.

Som fylgja av den tryggingspolitiske utviklinga må NATO sitt strategiske utsyn fanne breitt. I tillegg må NATO vera i stand til å handtera grenseoverskridande utfordringar som nemnt i avsnitta ovanfor.

Etter to tiår prega av krisehandtering utanfor NATO-området, har prioriteringa av avskrekking og kollektivt forsvar av allierte land sitt territorium festa seg i heile alliansen. NATO har styrka evna til kollektivt forsvar. NATO held òg fram med å tilpassa seg ein varig endra tryggingpolitisk situasjon. Dette er i samsvar med norske interesser og prioriteringar. NATO sitt toppmøte i juli 2018 stadfesta mellom anna alliansen sin endra kommandostruktur, ein styrka reaksjonsevne i alliansen ut over NATO sine reaksjonsstyrkar, og fornya merksemd på det maritime domenet.

Den militærstrategiske utviklinga på russisk side, og dei strategiske utfordringane denne utviklinga gjer for Nord-Atlanteren, har fått mykje merksemd i NATO. Den endra kommandostrukturen og arbeidet med NATO sin maritime profil er med på å svare på denne utviklinga. Opprettinga av eit nytt NATO-hovudkvarter i Norfolk i USA, som mellom anna vil få ansvaret for Nord-Atlanteren og forsterkingar over Atlanterhavet, er viktig. Noreg vil knytte seg tett opp til dette hovudkvarteret.

Russland moderniserer sitt kjernevåpenarsenal, kombinert med ein urovekkjande retorikk rundt bruken av slike våpen. Dette har fylgjer for NATO. Under toppmøtet i juli 2018 stadfesta alliansen at kjernevåpen inngår som ein del av NATO sin samla strategi. Det er samstundes inga endring i den grunnleggjande strategien til NATO for kjernevåpen, og mogleg bruk av slike våpen vil vere siste utveg.

For å nå målet om at NATO har dei naudsynte kapabilitetane som er definerte gjennom *NATO Defence Planning Process* (NDPP), må det til ei styrking av den europeiske forsvarsevna. Det er særleg viktig at evna til kollektivt forsvar vert varetatt i samband med utvikling av kapabilitetar.

NATO-samarbeidet er tufta på transatlantisk solidaritet og samarbeid, der aktiv amerikansk deltaking er avgjerande både for forsvar av alliansen og for avskrekking. Både for alliansen og Noreg er det avgjerande at amerikanske styresmakter held fram engasjementet sitt og støtta til NATO. USA står for ein stor del av dei totale forsvarsutgiftene i NATO, og den amerikanske administrasjonen har over tid signalisert auka forventningar om at dei europeiske allierte må medverke meir. Merksemda knytt til alliert byrdefordeling vil halda fram òg i 2020.

NATO har slått fast at spreining av masseødeleggingsvåpen og ballistisk missilteknologi er ein aukande trussel. Frå norsk side støttar regjeringa etableringa av eit alliert missilforsvar og utviklinga av dette held fram.

EU

Noreg og EU har i stor grad samanfallande tryggingspolitiske interesser. EU har i dei seinare åra, og særleg i samband med Ukraina-krisa, vorte ein stadig viktigare utanriks- og tryggingpolitisk aktør. Samstundes er NATO ramma for felles territorielt forsvar av landa som er medlem både i NATO og EU. Tilhøvet mellom NATO og EU er særleg viktig for å kunne sikre ein brei respons i møtet med fleirnasjonale og grenseoverskridande trygging utfordringar. Det er stor semje i begge organisasjonane om å styrkja samarbeidet for betre å kunne handtera den strategiske utviklinga i Europa sine nærrområde.

Arbeidet i EU med trygging- og forsvarspolitik (Common Security and Defence Policy, CSDP) er i stadig utvikling. Det gjeld òg iverksettinga av dei nye forsvarsinitiativa, som omfattar Det europeiske forsvarsfondet (EDF) og det såkalla permanent strukturert samarbeid (PESCO). EDF har ein forskingsdel og ein del som skal gje støtte til forsvarsindustrien med prosjektkostnadar i utviklingsfasen, som no er inne i si forsøksfase. Her deltar Noreg fullt ut i forskingsdelen. Det er semje i Det europeiske rådet om at fondet skal være på 7 mrd. euro i neste langtidsbudsjett (2021–2027). Regjeringen har gjennom ei samla vurdering av norsk deltaking i EU-program ikkje funne rom for å delta i EDF. Det vert teke atterhald om at endeleg vedtak knytt til norsk deltaking i EU sine program for perioden 2021–2027 vert fatta etter at EUs langtidsbudsjett er vedteke. Det vert for øvrig visa til omtale av deltaking i EU sine program for perioden 2021–2027 i Utanriksdepartementet sin fagproposisjon. Beslutninga om ikkje å delta i EDF endrar ikkje noko ved Noreg sin aktive europapolitikk. Frå norsk side har me interesse av å kome med i einskilde PESCO-prosjekt, med prioritet på prosjektet for auka militær mobilitet.

Direktivet for forsvarsmateriell og trygginganskaffingar inneber at sal av forsvarsmateriell har vorte del av den indre marknaden, og fell inn under EØS-avtalen. Difor er direktivet òg implementert i Noreg. Samarbeidsavtalen med det europeiske forsvarsbyrået (*European Defence Agency*, EDA) gir oss høve til å delta aktivt i byrået sine prosjekt og program.

Den britiske utmeldinga av EU påverkar dynamikken i europeisk politikk og samarbeid. Det er ikkje i norsk interesse at EU si rolle som tryggingpolitisk aktør vert svekka som fylgja av Brexit. Forhandlingane mellom Storbritannia og EU om vilkåra for utmeldinga har vore kompliserte

og krevjande. Det er viktig at eventuell usemje ikkje spelar over på NATO og det tryggingspolitiske samarbeidet i Europa.

Nordeuropeisk og nordisk forsvarssamarbeid

Regjeringa legg vekt på å halde fram eit aktivt og omfattande regionalt samarbeid. Eit nærare forsvarssamarbeid i Norden medverkar til å styrkje tryggleiken og stabiliteten i regionen vår. Dette er òg i NATO si interesse. Det er i dag ei tett kopling mellom samarbeid i ramma av det nordiske *Nordic Defence Cooperation*, (NORDEFECO), det nordisk-baltiske, samt i Nordsjø- og *Northern Group*-samarbeidet. Sistnemnde er eit uformelt samarbeid som, i tillegg til dei nordiske og baltiske landa, inkluderer Tyskland, Storbritannia, Nederland og Polen. Slik vert fleire nære allierte tatt med i sentrale spørsmål som vedkjem det nordeuropeiske området.

Eit viktig samarbeidsområde som er under utvikling er knytt til den britisk-leia *Joint Expeditionary Force* (JEF) der Noreg deltar. JEF blei erklært operasjonell i 2018. Det tysk-leia *Framework Nation Concept* (FNC) er òg eit samarbeidsområde innanfor kapabilitetsutvikling og større styrkeformasjonar, og Noreg deltar aktivt i fleire kapabilitetsaktivitetar. Begge desse samarbeidsområda knyter nære allierte nærare til Noreg innanfor rammene av alliansen.

Dagens tryggingspolitiske situasjon har ført til auka felles situasjonsforståing og tryggingspolitisk utsyn mellom dei nordiske landa. Nærområda vert prioriterte i aukande grad. Dette har resultert i eit behov for, og ynskje om, tettare tryggingspolitisk dialog og samarbeid i ramma av NORDEFECO og bilateralt samarbeid mellom dei nordiske landa. Det tryggingspolitiske samarbeidet blei styrka under det norske formannskapet av NORDEFECO i 2018 då ein ny visjon med tilhøyrande handlingsplan fram mot 2025 vart underteikna. Visjonen slår mellom anna fast at dei nordiske landa skal «samarbeida i fred, krise og konflikt». Eit bakteppe er at EU-landa Sverige og Finland har auka samarbeidet sitt med NATO og USA. Eit meir likt tryggingspolitisk utsyn har ført til ein tettare dialog og meir samarbeid, mellom anna innanfor trening og øving. Til dømes deltok om lag 13 000 nordiske personell under NATO-øvinga *Trident Juncture* 2018 i Noreg, og heile Brigade Nord deltok på *Northern Wind* i Sverige i 2019.

FN

FN-pakta gjev Tryggingrådet i FN ansvar for å setja i verk kollektive tiltak for å fremja fred og global tryggleik. I tillegg til maktbruk legitimert av folkeretten, er FN den einaste globale instansen som kan legitimera bruk av makt, og den viktigaste arenaen for å søkja mellomstatlege løysingar på truslar mot internasjonal fred og tryggleik.

Dei siste ti åra har talet på fredsoperasjonar auka. Med deltaking frå over 100 medlemsland leiar FN i dag 14 fredsbevarande operasjonar med om lag 100 000 personell. Dei fleste av konfliktane er interne, prega av ein vanskeleg tryggingssituasjon, mange krigførande partar og vald mot sivilbefolkninga. Vern av sivile er difor ei hovudoppgåve for FN sine fredsoperative verksemd. Stadig fleire FN-leia operasjonar har dei seinare åra vorte utrusta med robuste mandat, der styrkane har vore autoriserte for å bruke militærmakt for å verne sivile.

Det er viktig for internasjonal fred og tryggleik at FN lukkast som fredsbevarande organisasjon. Noreg har over tid vore pådrivar for at medverkinga frå vestlege land kan gje FN betre føresetnadar for å løyse dei komplekse oppgåvene som moderne fredsoperasjonar inneber. I arbeidet med å reformere FN sine fredsbevarande operasjonar har Noreg difor mellom anna retta fokuset mot bruk av ny teknologi. Noreg har òg vore ein pådrivar for at FN skal kunne betra situasjonsforståinga si på bakken i område som er utsette for konflikt for betre å handsama tryggleiken til FN sitt personell.

Noreg vil halda fram arbeidet med å styrkja FN si fredsbevarande evne. Dette skal skje gjennom militær deltaking i FN sine fredsbevarande operasjonar, gjennom samarbeid med mottakarland om opplæring og bygging av kapasitet, gjennom å tilby ekspertise til arbeidsgrupper og prosjekt, samt gjennom bistand til FN sine planleggingsapparatar. Noreg ynskjer at norsk militær deltaking i seg sjølv skal medverke til reform av FN sine fredsbevarande operasjonar. Den norsk-leia rotasjonsordninga for FN sine transportfly i Mali har hausta positiv omtale, og har vorte framheva av FN som ei ordning som bør danne modell for framtidige fleirnasjonale styrkebidrag.

Det er avgjerande med tydelege mandat frå Tryggingrådet i FN, og vilje og evne til å gjennomføre dei. Noreg blei 17. juni 2020 valde inn i Tryggingrådet for perioden 2021–2022. Tryggingrådet er det einaste organet i verda med mandat til å fatta bindande vedtak for alle medlemslanda til FN på freds- og tryggingområdet,

og medlemskap gir Noreg ei unik moglegheit for påverknad og synlegheit. Tryggingsrådet har, med referanse til prinsippet om *Responsibility to Protect*, vist seg handlekraftig ved å reagere på akutte situasjonar der ingen stormaktsinteresser blir utfordra. Tryggingsrådet har diverre vist seg ute av stand til å koma til semje om handteringa av krisa i Syria. Den aukande stormaktrivaliseringa kan gjera det meir krevjande å nå semje i Tryggingsrådet. Det vil vera i interessa til Noreg at FN og folkeretten forsvarest, derunder bidra til å styrke evna til Tryggingsrådet til å bevare internasjonal fred og tryggleik.

2.3 Tryggings- og forsvarspolitiske prioriteringar

Norsk tryggings- og forsvarspolitikk legg til grunn at endringar i dei tryggingspolitiske omgjevningane våre kan kome svært raskt. Ein må møte utfordringar mot europeisk og transatlantisk tryggleik med fast og føreseieleg samarbeid. Den meir utfordrande tryggingspolitiske situasjonen har konsekvensar for den operative ambisjonen vår, satsinga på Forsvaret og internasjonalt samarbeid. Regjeringa la difor i langtidsplanen for forsvarssektoren fram dei tryggings- og forsvarspolitiske prioriteringane som skal gjelda for sektoren, jf. Prop. 151 S (2015–2016).

Ut frå dei tryggings- og forsvarspolitiske måla og utviklingstrekkka gjeld følgjande prioriteringar for den vidare utviklinga av Forsvaret: styrkja Forsvaret av Noreg og NATO sitt kollektive forsvar, og halda ved like evna til internasjonal innsats. I tillegg vil vidareutvikling av totalforsvaret verte vektlagt for å sikra at dei samla ressursane i samfunnet vert nytta til det beste for ei effektiv handtering av utfordringar mot både samfunns- og statstryggleiken.

Styrkja forsvaret av Noreg

Forsvaret av Noreg skjer innanfor ramma av NATO sitt kollektive forsvar. Tette relasjonar til sentrale allierte, interoperabilitet, trening og øving, nærvær og alliert støtte har betydning for avskrekking og for norsk og alliert forsvarsevne i fred, krise og væpna konflikt. Slike relasjonar er òg viktig for å roe. Norsk tryggings- og forsvarspolitikk skal leggja til rette for at allierte forsterkingar om ynskjeleg er på plass så tidleg som mogleg i ein situasjon som kan utvikle seg til ein krisehandterings- eller ein rein militær operasjon. Noreg må likevel kunne handtera tryggingspoli-

tiske kriser, anslag og åtak av eit visst omfang, og sjølv halde oppe ein beredskap som gjer oss i stand til å kunne engasjera ein motstandar i alle domene, inntil alliert støtte er på plass. Ei slik evne vil, saman med planar for allierte forsterkingar, konkrete førebuingar for slik forsterking og ein tydeleg kommunisert garanti om alliert støtte, verke avskrekkande. Alliert øving, trening og nærvær i Noreg er ikkje i konflikt med basepolitikken. Nettopp på grunn av norsk basepolitikk er det avgjerande å ha allierte som øver og trenar i Noreg, i kortare eller lengre periodar.

Regjeringa styrkjar forsvaret av Noreg gjennom målretta tiltak på følgjande område:

Oppretthalde situasjonsforståing og evne til krisehandtering

Forsvaret sine daglege operasjonar i fredstid danar grunnlaget for å oppdaga, varsla, avverja og om naudsynt handtera tryggingspolitiske episodar og kriser. Varsling til rett tid er utgangspunktet for gode og raske avgjerder. God situasjonsforståing i nærområda våre er naudsynt for å kunne fatte gode avgjerder og for å bruke Forsvaret best mogleg. Forsvaret må ha tilstrekkeleg evne til overvaking for å kunne handtera situasjonar som oppstår, om naudsynt saman med allierte. Noreg er ein maritim nasjon med ansvar for store havområde, og maritim overvaking er ein premiss for god situasjonsforståing. Den auka satsinga på Sjøforsvaret sitt nærvær i nord vert vidareført, trass i den reduserte kapasiteten til fregattvåpenet etter forliset av KNM Helge Ingstad. Førebuingane til mottak av nye P-8 maritime patruljefly har starta, dette vil på sikt gje ein betydeleg styrking av den maritime overvakinga. Etterretningstenesta skal òg føra vidare evna si til å medverke til at nasjonale styresmakter har tilstrekkeleg situasjonsforståing. Effektiv krisehandtering på nasjonalt nivå fordrar òg evne til å ta strategiske avgjerder raskt, på tvers av sektorar, og opp mot allierte, NATO, eller FN og andre samarbeidspartnarar. Den nasjonale forsvarsevna er avhengig av eit koordinert og øvd krisehandteringsapparat på alle nivå for å sikra samordna avgjerder mellom ulike sektorar, mellom politisk og militært nivå, og mellom Noreg og allierte.

Styrkja reaksjonsevne, kampkraft og uthald

Forsvaret si operative evne er eit produkt av reaksjonsevne, kampkraft og uthald. For at Forsvaret i ein krisesituasjon skal kunne reagere tilstrekkeleg raskt, må dei operative kapasitetane og støtte-

funksjonane vere tilgjengelege på kortare tid. Reaksjonsevne handlar om evna til å vere på rett stad, til rett tid, og med rett kapasitet for å oppnå ynskja effekt. Forsvaret må ha relevant kampkraft og uthald til å gjennomføra operasjonar over tid. Regjeringa har prioritert eit løft i vedlikehald, og i behaldningane for reservedelar og beredskapslagar. Aktivitetsauke er prioritert, og aktivitetsnivået held fram i 2021.

Forsvarssektoren skal betre førebyggjande tryggingstiltak mot digitale åtak, og utvikla vidare evna til å avdekkja slike åtak. Ein må oppdaga truslar i det digitale rommet tidleg. Ein skal òg utvikla vidare evna til å handtera digitale åtak ved å setja i verk relevante mottiltak. Etterretningstenesta har ansvar for offensive cyberoperasjonar og har ansvar for å samordna offensive og defensive cyberoperasjonar. Cyberforsvaret har ansvar for defensive cyberoperasjonar. Ei rekkje ytterlegare ansvars- og rolleavklaringar er òg gjorde, som vert reflekterte i oppdatert regelverk.

Utnytting av verdsrommet skal i auka grad medverke til å styrkja den operative evna til Forsvaret. Nasjonalt og internasjonalt sivilt-militært samarbeid vil stå sentralt i forsvarssektoren si vidare utnytting av verdsrommet.

Leggja til rette for allierte forsterkingar

Forsterking av Noreg med allierte styrkar har vore sentralt i norsk tryggingsspolitikk og -strategi gjennom heile etterkrigstida. Ein aktiv alliansepolitikk er difor heilt naudsynt. Det vert viktigare å knyte NATO og nære allierte tettare til Noreg og norske interesser i det daglege, i kriser og i konflikt. USA er vår viktigaste allierte, og avtalane om amerikansk førehandslagring er særleg viktige. Desse avtalane skal vidareførast og vert i auka grad vidareutvikla og harmoniserte med allierte og nasjonale planverk.

Vi må leggja forholda til rette for at alliert støtte kan kome trygt og raskt på plass. Ved ei alvorleg tryggingsspolitisk krise eller væpna konflikt, må Noreg ha tilstrekkeleg evne til effektivt mottak av og støtte til allierte forsterkingsstyrkar, slik at desse kan delta i operasjonar. Det er ei auka vekt på evna til operativt samvirke med allierte forsterkingsstyrkar. Dersom satsinga på alliert støtte i krise og krig skal vere truverdig, må styrkar frå allierte land trenast og øva i Noreg i fredstid. Ei vidareutvikling av det nære samarbeidet med det amerikanske marinekorpset i form av auka trening og øving i Noreg, vil medverke til dette. Intensivt samarbeid med utvalde allierte, innan-

for ramma av basepolitikken, er viktig for bilateral og alliert forsterking av Noreg. Samarbeid vil i aukande grad tvinga seg fram for å kunne skaffa, drifta og operera kapabilitetar Noreg har behov for, for å sikra evna til å operera saman, og for å drøfta felles tryggingsspolitiske spørsmål.

Styrkja bilateralt og fleirnasjonalt samarbeid

Vidareutviklinga av det nære forholdet til USA, som òg omfattar avtalane om førehandslagring og forsterking, held såleis fram. Dette inneber vidareføring av *Marine Corps Prepositioning Program – Norway* (MCCP-N) i Trøndelag og fornying av avtalen om *Collocated Operating Bases* (COB) med det amerikanske luftforsvaret. Vidareutviklinga av samarbeidet må sjåast i samheng med dei norske investeringane i nye kampfly og maritime patruljefly. Innfasinga av desse plattformane vil prege det bilaterale tilhøvet til USA. Det tette øvingssamarbeidet med det amerikanske marinekorpset i dei komande åra vil styrkja det bilaterale samarbeidet med USA ytterlegare. Noreg vil prioritera å halda fram styrkinga av det bindande bi- og fleirnasjonale samarbeidet med dei nord-europeiske landa Storbritannia, Tyskland og Nederland. For Storbritannia vil ein, i tillegg til å føra vidare det tette policysamarbeidet, òg fokusera på investeringa i nye kampfly og maritime patruljefly, både bilateralt og i trilateral ramme (med USA). Arbeidet med å styrkja samarbeidet innanfor trening og øving held òg fram i 2021.

Relevant samarbeid mellom Noreg og Nederland er ytterlegare forsterka, likeeins forsvars- og tryggleiksspolitisk samarbeid med Tyskland. Vedtaka om kjøp av ubåtar saman med Tyskland, avtalen om maritimt forsvarsmaterielsamarbeid, og det tette landoperative samarbeidet knytt til NATO sin hurtigreaksjonsstyrke, medverkar til ytterlegare forsterking av relasjonane til Tyskland. Den forsvars- og tryggleiksspolitiske dialogen med Frankrike er òg styrka. Dette har samheng med eit styrka fransk fokus på Nordområda og Nord-Atlanteren, samtidig som ein utgreier høva til tettare samarbeid om handteringa av dei store tryggleiksutfordringane i Sahel-regionen i Afrika. Noreg og Frankrike har i tillegg tett dialog om dei nye europeiske forsvarssamarbeidsinitiativa innanfor og utanfor EU-ramma.

Noreg blei i 2019 medlem av *European Intervention Initiative* (EI2). Dette er eit ikkje-bindande forum av europeiske land som har evne og vilje til å medverke til militære operasjonar innanfor ramma av EU, NATO, FN eller koalisjonar

av viljuge. Europa har felles interesse av å kunna svara raskare og meir koordinert. Noreg ser EIJ som ein arena som vil kunne supplera andre eksisterande format og initiativ innanfor det forsvars- og tryggleikspolitiske feltet. Dei nordeuropeiske landa har eit tryggingpolitisk og militært interessefellesskap som støttar opp om det breiare samarbeidet i NATO. Deltaking i fleirnasjonale samarbeidsforum innanfor alliansen er difor viktig. Samarbeid med andre allierte og NATO-partnarland blir prioritert der det er i norsk interesse. Vidareutviklinga av det nordiske forsvarssamarbeidet held fram i ramma av *Nordic Defence Cooperation* (NORDEFECO) på område som gjev tryggingpolitisk, kapasitetsmessig og operativt utbytte.

Sidan 2014 har Noreg delteke i den britisk-leia *Joint Expeditionary Force* (JEF) samt den tysk-leia *Framework Nation Concept* (FNC). Begge initiativa er med på å styrkja interoperabiliteten mellom medlemslanda i alliansen, og med utvalde partnerland. JEF vert vidareutvikla og samøvingar med dei andre JEF-landa vil verte prioritert i 2021. Norsk deltaking i FNC vert vidareført. Noreg vil primært medverke til kapabilitetssamarbeid, som inkluderer stabsoffiserar til enkelte kapabilitetsprosjekt.

Auka militært nærvær og meir trening og øving

Norsk trygging- og forsvarspolitikkk legg vekt på militært nærvær i land-, sjø-, luft- og cyberdomena. Å vere til stades regelmessig i form av daglege operasjonar kommuniserer norske interesser og prioriteringar, verkar stabiliserande, sikrar naudsynt politisk og militær situasjonsforståing og gir kortare reaksjonstid. Det er difor viktig å prioritera militært nærvær med relevant operativ evne i nord, både på eige territorium og i dei maritime nærområda våre, for å skapa ein føreseieleg og stabil situasjon. Etableringa av ei integrert hær- og HV-avdeling i Finnmark med base ved Garnisonen i Porsanger og ei kompanitridsgruppe ved Garnisonen i Sør-Varanger er viktige signal om styrking av nærværet i nord. Auka trening og øving i nord, både med nasjonale og allierte styrkar, er eit anna viktig signal om dette. Fredstidsnærvær vert teke hand om gjennom ein kombinasjon av militære basar, operativ aktivitet og trening og øving med nasjonale, fleirnasjonale og allierte styrkar. Nærvær over tid fordrar basar og militær infrastruktur med gode trenings- og øvingsområde i strategisk viktige og operativt relevante område. Alliert nærvær skjer innanfor ramma av norsk basepolitikk.

Styrkja NATO sitt kollektive forsvar

NATO må ha naudsynt politisk handlekraft og militær kampkraft for å avskrekke ein potensiell motstandar frå å true eller angripe alliansen sine medlemsland. Det er difor ein overordna prioritet å styrkja NATO si evne til kollektivt forsvar (NATO-traktatens artikkel 5) gjennom å styrkja medlemslanda si militære evne og evne til samhandling (NATO-traktatens artikkel 3), og som transatlantisk tryggingpolitisk forum for konsultasjonar (NATO-traktatens artikkel 4). Med den krevjande tryggingpolitiske utviklinga i det transatlantiske området er det naudsynt å retta meir merksemd mot avskrekking og trygging. Fornya vektlegging av den kollektive forsvarsevna til NATO er i tråd med langsiktige norske prioriteringar og vil framleis stå sentralt i det norske arbeidet opp mot NATO.

Noreg vektlegg særleg innsats og initiativ innanfor følgjande område i NATO for å styrkja evna til kollektivt forsvar:

- Implementere den endra kommandostrukturen i NATO i tråd med semja frå toppmøtet i 2018. Målet er at kommandostrukturen skal verta betre i stand til å gjennomføra operasjonar på alle nivå i heile NATO-ansvarsområdet.
- Styrking av den maritime profilen i NATO. NATO må verte betre til å samordna dei maritime kapasitetane, auka det maritime nærværet, gjennomføra meir målretta trening og øving med særleg vekt på krevjande operasjonar. Noreg har vore pådrivar for å auka forståinga for den strategiske betydninga som det maritime domenet har for alliansen og særleg Nord-Atlanteren. Noreg ser fram mot ein oppdatert maritim strategi i NATO, som vil vera eit viktig tiltak.
- NATO som ramme for trening og øving. Noreg er pådrivar for at meir av den treninga og øvinga allierte allereie i dag er ansvarlege for vert lagt inn i ramma av alliansen og får status som ein NATO-aktivitet. NATO bør i auka grad vere utgangspunktet for allierte land sine militære aktivitetar.
- Oppdatering av operasjons- og beredskapsplanar. NATO må tilpassa seg til den tryggingpolitiske utviklinga og dette krev oppdaterte og relevante operasjons- og beredskapsplanar. Mykje arbeid er gjort, men nye trugslar og utfordringar styrkjer behovet for meir samordna planar for forsvar av heile Europa. Særleg vil det vera krevjande å handtera fleire kriser på same tid i ulike delar av alliansen sitt geografiske ansvarsområde.

Den krevjande tryggingssituasjonen i Europa er ei tydeleg påminning om betydninga av at USA er engasjert og til stades i regionen vår. Dette fordrar ei betre transatlantisk byrdefordeling – politisk, militært og økonomisk – ved at europeiske land held fram med å auka forsvarsbudsjetta og bidrar med relevante kapasitetar for å løysa militære oppgåver òg utanfor NATO-området. Frå norsk side vert det lagt vekt på å føra fellesfinansiering og -løsningar for allierte kapasitetar vidare, både for eksisterande og nye kapasitetar. Noreg tar til orde for å tilpassa fellesbudsjetta i NATO for å bidra til at alliansen skal kunne gjennomføra oppdrag og oppgåver i tråd med dei auka politiske ambisjonane. Dette bidrar til solidaritet og samhald i alliansen og sørgjer for at naudsynte kapabilitetar fungerer.

Noreg vil vektleggja å bidra med sin del av NATO sine samla kapabilitetar slik at alliansen er i stand til å løysa oppgåvene sine. Det er eit mål for Noreg å bidra regelmessig og substansielt til ståande styrkar og beredskapsstyrkar i NATO. Noreg medverkar til å styrka NATO sitt kollektive forsvar gjennom å investera i forsvaret av Noreg.

Bidra til internasjonal innsats

Det er eit stort behov for internasjonal innsats for fred og tryggleik, både i form av internasjonale operasjonar og kapasitetsbygging. Slik innsats kan inkludere tryggleikssektorreform for å betra eit land si evne til å vareta eigen tryggleik, men det kan òg omfatte freds- og stabiliseringsoperasjonar. Forsvaret vil halda oppe evna til internasjonal innsats i 2021.

Norske militære styrkar skal i størst mogleg grad søkja samarbeid med nære allierte og utvalde partnarar ved internasjonale bidrag. Internasjonal innsats i allierte rammer er ei investering som skal tryggja at òg Noreg mottar alliert støtte om vi treng det. Dette gjeld særskilt i NATO-leia operasjonar eller anna form for militær innsats, jamfør deltakinga i NATO sitt nærvær i austlege medlemsland (eFP). Internasjonal innsats inkluderer i tillegg til deltaking i internasjonale operasjonar, ulike former for trening og øving i utlandet, deltaking i styrkeregister, roande tiltak og kapasitetsbygging. Omfanget av slik deltaking må avstemmast med behovet for nasjonal beredskap.

I 2021 vil Noreg halde fram innsatsen i dei NATO-leia operasjonane i Afghanistan og i Baltikum, koalisjonsoperasjonen *Inherent Resolve* i Irak samt FN-operasjonar i Midtausten og Afrika. Noreg tek òg sikte på utvida innsats for å setja

land i Sahelregionen i stand til å betre ta vare på eigen tryggleik. Noreg vil fortsatt gje teljande tilskot til NATO sitt styrkeregister.

Vidareutvikla totalforsvaret

Det sivile samfunnet sin støtte til Forsvaret har fått høgare prioritet. Forsvaret er samstundes meir avhengig av sivile leveransar. Det har difor vore naudsynt med fornya vektlegging av sivil støtte til Forsvaret. Støtta frå det sivile samfunnet må, saman med Forsvaret sine kapasitetar, kunne understøtte heile den nasjonale styrkestrukturen og allierte forsterkingsstyrkar på same tid. Drivstofforsyning, transport og helsetenester er prioriterte område. I Totalforsvarsprogrammet er det oppretta eit eige prosjekt for sivil støtte til Forsvaret.

Det sivilt-militære samarbeidet må fungere godt. Det er heilt naudsynt for å vidareutvikle relevant forsvarsevne, og for å nytte samfunnet sine samla beredskapsressursar på ein best mogleg måte. Forsvaret skal i størst mogleg grad basere sine behov for sivil støtte på kommersielle avtalar, om naudsynt med beredskapsklausular der dette er kostnadseffektivt. Førehandsrekvirering vil verte vurdert som verkemiddel når det gjev høgare grad av leveransetryggleik og for å gjere det mogleg å dekkja alle Forsvaret sine behov for sivil støtte innanfor gjeldande økonomiske rammer.

Oppdatert utgåve av oppslagsverket *Støtte og samarbeid* vart gitt ut i 2018. Publikasjonen gir ei framstilling av totalforsvaret i dag. Dokumentet er eit godt grunnlag for vidareutvikling av totalforsvaret.

Totalforsvarsprogrammet vert leia av Justis- og beredskapsdepartementet, og omfattar vidareutviklinga av det sivilt-militære samarbeidet og styrking av motstandsdyktigheten i samfunnskritiske funksjonar på sivil side. Justis- og beredskapsdepartementet, Forsvarsdepartementet og andre berørte departementar vil på eigna måte føre vidare relevante deler av arbeidet for kontinuerleg å vidareutvikle totalforsvaret og auke motstandsdyktigheten i sentrale samfunnsfunksjonar, også etter programmet avsluttast i 2020. Det vil vera naudsynt med ei kontinuerleg tilpassing i samsvar med utviklinga i Forsvaret, sivilsamfunnet og i omverda.

Samvirket mellom forsvarssektoren og sivilsamfunnet er omtalt gjennom handlingar og tiltak i Nasjonalt beredskapssystem (NBS), som omfattar Beredskapssystem for forsvarssektoren (BFF) og Sivilt beredskapssystem (SBS). Beredskaps-

systemet vert revidert årleg, og er heilt sentralt for å framstille korleis beredskapsplanverk og andre ordningar på militær og sivil side skal kunne verka saman der dette er naudsynt ved førebuing til, eller under, ei krise. Det nasjonale beredskapssystemet gjeld for handsaming av tverrsektorielle krisesituasjonar i fredstid, i tryggingsspolitiske kriser og ved væpna konflikter.

Regjeringa vil halde fram med å utvikla vidare Forsvaret si evne til støtte for samfunnstryggleik. Vidareutviklinga skal mellom anna skje gjennom tett samarbeid om oppdatering av planverk, sivil-militær trening og samøving på alle nivå samt sikring av eit godt utvikla avgjerds- og krisehandteringsapparat. Sjølv om militære behov vil vere dei viktigaste for å utvikle Forsvaret sin struktur og sine kapasitetar, vil dei sivile behova på nokre område i større grad påverke innretning og dimensjonering av militære strukturar og kapasitetar.

Forsvaret kan etter førespurnad yta bistand til sivile styresmakter. På fleire område er Forsvaret sine kapasitetar avgjerande for effektiv krisehandtering når det er behov for særskilt kompetanse og materiell, og når dei sivile ressursane ikkje strekk til.

Det har i åra etter terrorhandlingane 22. juli 2011 vorte sett i verk ei rekkje tiltak i forsvarssektoren for å betra forsvarssektorens støtte til sivil krisehandtering. Ein forenkla og forkorta instruks om Forsvaret sin bistand til politiet har vorte fastsett. Den inneber meir effektive prosedyrar for førespurnad og godkjenning av bistand. Permanent helikopterberedskap og kapasitet til å støtta politiet ved maritime kontraterroraksjonar mot skip i kystnære farvatn er etablert på nytt. Forsvarets spesialstyrkar er på kontinuerleg nasjonal kontraterrorberedskap. Det er vidare lagt auka vekt på målretta øvingssamarbeid mellom Forsvaret, politiet og andre sivile styresmakter. Samarbeidet mellom Etterretningstenesta, Nasjonalt tryggingssorgan og Politiets tryggingsteneste er styrkt.

Tiltak er sette i verk for å styrkja Heimevernet si operative evne, og dette gjev betre evne til mellom anna objektsikring. Arbeidet med å utvikla vidare sivil-militært samarbeid om objektsikring

vil framleis ha prioritet. I 2019 vart det fastsett ein revidert instruks om vakthald og sikring av objekt ved bruk av sikringsstyrkar frå politiet og Forsvaret i fred, krise og væpna konflikt (objekt-sikringsinstruksen). Arbeidet med den nye instruksen har gjort at Riksrevisjonens tilråding etter undersøkinga av objektsikring, som vart lagt fram i 2018, om å sikre felles forståing av objektsikringsinstruksen mellom Forsvarsdepartementet og Justis- og beredskapsdepartementet, no har blitt følgd opp. Riksrevisjonens tilråding om å avklare og sørge for at Heimevernet har nødvendig kapasitet til å sikre objekt med sikringsstyrkar er også følgd opp. Det er gjennomført vurderingar som viser at Heimevernet er i stand til å sikre nøkkelpunkta samt politiobjekta som er førehandsplanlagde med bistand frå Forsvaret. Dersom sikringsbehovet skulle strekkje seg over eit lenger tidsrom vil uthaldet vere avgrensa, og dersom Heimevernet også må løyse andre oppdrag vil det gå tilsvarande ut over kapasiteten til objektsikring.

Det er i forslaget til ny langtidsplan slått fast at Forsvaret si støtte til det sivile samfunnet i større grad skal vere styrande for innretning og dimensjonering av Forsvaret sine kapasitetar innanfor områda maritim kontraterror og smitteverntransport. Nærare vurderingar vil bli gjort av korleis og i kva grad dette òg skal gjelde innanfor områda bombeberedskap og eksplosivrydding, CBRNE (kjemiske, biologiske, radioaktive, nukleære midlar og eksplosivar)-beredskap, transport, redningsteneste, rekognosering og overvaking, ingeniørstøtte, ekspertise, spesialutstyr, IKT-støtte og EOS-tenestene si handtering av trugslar i det digitale rommet.

Samfunnet er avhengig av romverksemda, og dette krev ei nasjonal tverrsektoriell, internasjonal og sivil-militær tilnærming. Regjeringa vil difor vektleggja og styrkja den heilskaplege nasjonale tilnærminga gjennom ein nasjonal romverksemdstrategi. Forsvarssektoren skal vere ein part i romstrategien og vil byggja på eiga forskning i sektoren, kompetanse og kapasitet som vert utvikla i tett samarbeid med andre forvaltings- og fagmiljø som Norsk romsenter, norsk romindustri og internasjonale samarbeidspartnarar.

3 Rapport om verksemda i 2019

3.1 Forsvarsdepartementet

2019 var det tredje året i langtidsplanen for forsvarssektoren for perioden 2017–2020, jf. Prop. 151 S (2015–2016) *Kampkraft og bærekraft*. Forsvarsdepartementet følgde i 2019 opp langtidsplanen i samsvar med vedtak i Stortinget.

Hovudprioriteringar i 2019 var å:

- gjere dei samla kapabilitetane i Forsvaret meir tilgjengelege og uthaldande,
- auke satsinga på vedlikehald, anskaffing av reservedelar og oppbygging av beredskapslager,
- styrke den operative evna i Hæren, Sjøforsvaret og Heimevernet,
- styrke anskaffingane i forsvarssektoren, og særskilt arbeidet med hovudleveransen av nye kampfly, med ei baseløysing,
- styrke evna til å bidra til IKT-tryggleik på tvers av samfunnssektorane, og
- føre vidare satsinga på utdanningsreforma i Forsvaret.

Operativ evne

Den gjeldande tryggingpolitiske situasjonen har kravd auka merksemd når det gjeld operativ evne og beredskap. Satsinga på å styrke den operative evna og gjere dei samla kapabilitetane i Forsvaret meir tilgjengelege og uthaldande har halde fram i 2019. Innfasinga av nytt materiell held fram, noko som bidrar til auka operativ evne. Krava til kor raskt Forsvaret skal kunne vere klart, blir skjerpa gradvis, og også i 2019 har fleire einingar betra reaksjonstida si. Utfordringane i Forsvaret krev merksemd på lang sikt for å oppnå den nødvendige operative evna og beredskapen. Satsinga på å ta att etterslepet på vedlikehald, reservedelar og oppbygging av beredskapslager har gitt resultat, og ein forventar at den positive utviklinga skal halde fram også i 2020. Større vekt på totalforsvaret har òg bidrege til å betre den operative evna til Forsvaret.

Samarbeidet i NATO

NATO har sidan 2014 styrkt evna til kollektivt forsvar og kollektiv avskrekking. På leiarmøtet i London i 2019 stod arbeidet med å tilpasse alliansen til den endra tryggingpolitiske situasjonen høgt på agendaen, saman med behovet for ei meir rettferdig byrdefordeling. Det ytre rommet blei oppretta som eige operasjonelt domene.

Noreg har i NATO arbeidd aktivt for at arbeidet som er i gang med å styrke NATO si evne til avskrekking og forsvar, reflekterer norske prioritetar som maritime spørsmål og rolla til Nord-Atlanteren. Dette inkluderer også å rette meir merksemd mot forsterkingsplanlegging og auka volum, reaksjonsevne og mobilitet på styrkar. Dette speglar seg av i eit meir robust alliert planverk og ein revitalisert kommandostruktur. I alle desse aspekta har avskrekking og forsterking av Noreg og norske nærområde ein sentral plass.

Arbeidet med byrdefordeling held fram, og utviklinga hos dei fleste europeiske allierte går i riktig retning. På leiarmøtet i London blei det lagt fram ein oppdatert rapport om dette som viste ei klart positiv utvikling i forsvarsbudsjetta til allierte land. Noreg brukte i 2019 om lag 1,8 pst. av BNP på forsvar, og over 20 pst. av dette på investeringar.

Eit samla NATO har vurdert at Russland har brote med intensjonane i INF-avtalen (*Intermediate Range Nuclear Forces Treaty*), og USA trekte seg frå avtalen sommaren 2019. NATO har sidan INF-avtalen slutta å gjelde, jobba med eit breitt, balansert og koordinert sett av tiltak for å sikre at forsvars- og avskrekkingsevna til NATO er effektiv. Samstundes har allierte forplikta seg til framleis effektiv nedrusting, ikkje-spreiing og rustingskontroll.

Tilpassinga av alliansen til ei ny tid inkluderer også eit effektivt forsvar mot digitale truslar, og dette er no implementert som eit operasjonelt domene på lik linje med sjø, hær og luft. Under leiarmøtet i London blei konsekvensane av ny teknologi løfta fram som eit tema NATO må fokusere meir på. I tillegg blei det ytre rommet etablert som eit eige operasjonelt domene i 2019.

Noreg førte i 2019 vidare deltakinga i styrkeregistera og operasjonane til NATO. Ei bataljonsstridsgruppe blei stilt til rådvelde på høg beredskap for *NATO Response Force*. Noreg ytte teljande bidrag til NATO-operasjonane i Afghanistan (*Resolute Support Mission*) og i Baltikum (*Enhanced Forward Presence*). Norsk personell bidrog også til andre operasjonar og til kommandostrukturen i alliansen.

Forsvarsdepartementet held fram som fagleg rådgivar innanfor integritetsbygging og antikorrupsjonsarbeid i NATO. Noreg er ein av fem leiar nasjonar i integritetsbyggingsarbeidet NATO driv.

Nordisk samarbeid

Utviklinga i nærområda våre og eit meir likt tryggingsspolitisk utsyn har ført til tettare dialog og samarbeid mellom dei nordiske landa, mellom anna gjennom trening og øving og i samband med internasjonale operasjonar. Det nordiske forsvarssamarbeidet, *Nordic Defence Cooperation* (NORDEFCO), blei utvikla vidare i 2019 med utgangspunkt i ein ny visjon for samarbeidet. Visjonen slår fast at dei nordiske landa skal legge til rette for å «samarbeide i fred, krise og konflikt». Den tilhøyrande handlingsplanen set opp konkrete mål når det gjeld samarbeid om trening og øving, utvikling av kapabilitetar, totalforsvarssamarbeid, samarbeid med aktørar utanfor Norden og samarbeid om logistikk og materiell.

Øvingssamarbeidet held fram med å vere ein viktig faktor i samarbeidet. I 2019 deltok heile Brigade Nord på øvinga *Northern Wind* i Nord-Sverige. Dette blei gjort mogleg gjennom samarbeid innanfor militær mobilitet og såkalla *Easy Access*, som gjer det enklare å flytte styrkar og materiell på tvers av landegrensene. Kampflytreninga i nord held fram mellom Noreg, Finland og Sverige, og dette samarbeidet har lagt grunnlaget for den store luftforsvarsøvinga *Arctic Challenge Exercise* (ACE). Denne øvinga har blitt den største flyøvinga i Europa og oppnådde såkalla flaggnivå i 2019. Dei nordiske landa har deltatt i FN-operasjonane i Mali. Dette er eit godt døme på verdien av det nordiske samarbeidet. Dei baltiske landa deltok saman med dei nordiske landa i kapasitetsbygging i Georgia innanfor NBAP-samarbeidet. Det er vedtatt å vurdere eit liknande bidrag til NATO-operasjonen i Irak.

Samarbeid med Russland

På grunn av Russland si folkerettsstridige annektering av Krim og destabiliseringa i Aust-Ukraina

har Noreg halde ved lag suspensjonen av det bilaterale militære samarbeidet med Russland. Samstundes har regjeringa ført vidare samvirket med Russland på område som er vesentlege for tryggleiken til havs og for stabiliteten i nord. Også i 2019 blei det difor samarbeidd om kystvakt, grensevakt og søk og redning, og dialogen mellom dei operative hovudkvartera til Forsvaret og den russiske Nordflåten blei halden ved lag. Noreg førte òg vidare konsultasjonane med russisk side om å oppdatere avtalen *Incidents at Sea* (INCSEA). Forsvarsdepartementet gjennomførte i 2018 møte med det russiske forsvarsministeriet på embetsnivå, for første gong sidan den folkerettsstridige annekteringa av Krim. Dette blir vurdert som eit viktig verkemiddel for å halde ved like dialogen i ein utfordrande tryggingsspolitisk situasjon, og for å unngå misforståingar og eskalering. Eit slikt møte blei også gjennomført i Oslo i 2019. Dei to landa blei i 2019 samde om å etablere ein kommunikasjonskanal mellom forsvarsleiningane i Oslo og Moskva for å kunne bidra til dialog og forhindre misforståingar når det gjeld militær aktivitet. Forsvarsdepartementet gjennomførte i tillegg konsultasjonar om GPS-forstyrringar med det russiske forsvarsministeriet.

Bi- og multilateralt tryggingss- og forsvarsspolitisk samarbeid med nære allierte

Det fleirnasjonale tryggingss- og forsvarsspolitiske samarbeidet med nære allierte blei utvikla vidare i 2019.

USA er vår næraste allierte. Tett dialog på alle nivå i forsvarssektoren, amerikansk trening og øving på norsk jord, samarbeid i internasjonale operasjonar og tett koordinering og samvirke i operasjonar i norske nærområde bidrog til å styrke samarbeidet ytterlegare i 2019. Strategiske materiellanskaffingar, som F-35-kampfly og P-8 maritime patruljefly, legg til rette for meir samarbeid mellom Noreg og USA. Desse blei førte vidare i 2019.

Samarbeidet med sentrale europeiske allierte blei også styrkt i 2019. Storbritannia viser seg i aukande grad som vår viktigaste europeiske allierte, og samarbeidet er inne i ei positiv utvikling. Øvinga og treninga det britiske marineinfanteriet gjer i Indre Troms, legg til rette for eit tett operativt samarbeid. Investeringar i nye kampfly og maritime patruljefly er eit viktig grunnlag for styrkt samarbeid, både bilateralt og i ei trilateral ramme saman med USA innanfor maritime patruljefly.

Nederland er ein sentral samarbeidspartnar, og det tette bilaterale samarbeidet blei ført vidare

i 2019. Øving og trening av det nederlandske marinekorpset i Nord-Noreg var ein særleg viktig del av det operative samarbeidet.

Samarbeidet med Frankrike har blitt styrkt dei seinare åra. Fransk interesse for nordområda og Nord-Atlanteren og aukande merksemd frå norsk side når det gjeld handsaming av trygging utfordringar i Sahel-regionen, har lagt til rette for meir dialog på strategisk nivå. I 2019 blei Noreg også medlem av *European Intervention Initiative* (EI2), som skal leie til eit betre forsvarssamarbeid mellom dei europeiske medlemmane.

Det gode samarbeidet med Tyskland blei ført vidare i 2019. Avgjerda om felles kjøp av ubåtar og det tette landoperative samarbeidet knytt til hurtigreaksjonsstyrken til NATO bidrar til å styrke det bilaterale forholdet.

Det bilaterale samarbeidet i Norden blei utvikla vidare i 2019. Det gjaldt særleg det landoperative samarbeidet med Sverige og Finland. Arbeidet med å følge opp den bilaterale samarbeidsplanen mellom Finland og Noreg frå 2018 blei ført vidare.

Personellområdet

Dei seinaste åra har det vore gjennomført grunnleggjande og djuptgåande reformer på personell og kompetanseområdet.

Ordninga for militært tilsette, som Stortinget vedtok å innføre frå 1. januar 2016, jf. Innst. 355 L (2014–2015) og Innst. 336 S (2014–2015) til Prop. 111 LS (2014–2015), blei også prioritert i 2019. Ein har arbeidd vidare med å implementere ordninga og vidareutvikle ein militær stillingsstruktur som legg til rette for nye personellkategoriar. Målet med ordninga er å etablere ein balansert personell- og kompetansestruktur som vil medverke til å styrke den operative evna til Forsvaret. Ordninga skal vere innført innan utgangen av 2020.

Som del av arbeidet med å følge opp Innst. 62 S (2016–2017) til Prop. 151 S (2015–2016) blei det sett i gang ei full gjennomgåing av utdanningsverksemda i Forsvaret. I 2019 arbeidde ein vidare med utdanningsreforma, med mål om å tilpasse utdanningsverksemda til nye personell- og kompetansebehov. Nye utdanningsløp for master- og bachelorstudentar er sette i verk ved Forsvarets høyskole.

I tråd med vidareutviklinga av landmakta blir det lagt opp til ei ny innretning av verneplikta og

førstegongstenesta i Hæren, mellom anna gjennom auka differensiering av lengda på førstegongstenesta. Dei mest kompetansekreivjande stillingane vil få 16 månaders teneste. Det blei i 2019 gjennomført ein pilot ved Garnisonen i Porsanger.

Arbeidet med å implementere allmenn verneplikt held fram i 2019, og ein arbeider vidare med å utvikle personleg kleddnad og utrusting og eigdommar, bygningar og anlegg (EBA).

Effektivisering

I tråd med regjeringa sitt program for effektivisering gjer Forsvarsdepartementet eit kontinuerleg arbeid for å betre og effektivisere arbeidsoppgåver og arbeidsprosessar i forsvarssektoren.

3.2 Økonomiske rammer

Stortinget vedtok ei utgiftsramme for forsvarsbudsjettet for 2019 på 58 863,5 mill. kroner, jf. Innst. 7 S (2018–2019) til Prop. 1 S (2018–2019).

Dette var ein nominell auke på 3,9 mrd. kroner frå Prop. 1 S (2017–2018), hovudsakleg knytt til styrking i tråd med langtidsplanen. Ein stor del av opptrappinga av langtidsplanen i 2019 gjekk til auka investeringar i infrastruktur og nytt materiell. Ei omfattande modernisering av strategiske kapasitetar starta opp i 2018, og auka på frå 2019, med ytterlegare utbetalingar til investeringar i strategiske kapasitetar, mellom anna knytte til nye maritime patruljefly, nye ubåtar og nytt artilleri til Hæren. Ut over den økonomiske styrkinga som følgde dei økonomiske planrammene i langtidsplanen, føreslo regjeringa å auke forsvarsramma ytterlegare i 2019 i samband med regjeringsvedtaket om å forsere anskaffinga av tre nye kystvakt-fartøy. I tillegg føreslo regjeringa å styrke budsjettet for 2019 for å finansiere stortingsvedtaka om å auke ambisjonen for landmakta.

Endringar i løyvinga gjennom året er vist i tabell 3.1. Ut over desse endringane hadde forsvarssektoren til disposisjon overførte midlar frå 2018 på til saman 2 007,7 mill. kroner.

Justis- og beredskapsdepartementet overtok 3. mai 2019 det administrative ansvaret for oppfølginga av Nasjonal tryggingorgan (NSM). Sjå særskilt omtale av NSM under pkt. 3.9 Forsvarsbygg, Forsvarsmateriell, Nasjonalt tryggingorgan og Forsvarets forskingsinstitutt.

Tabell 3.1 Endringar i løyvinga for 2019

+/- Innstilling	Proposisjon	(i 1 000 kr)
- Innst. 236 S (2018–2019)	Prop. 57 S (2018–2019) <i>Endringer i statsbudsjettet 2019 under Kulturdepartementet, Justis- og beredskapsdepartementet, Kommunal- og moderniseringsdepartementet, Barne- og likestillingsdepartementet, Nærings- og fiskeridepartementet, Samferdselsdepartementet og Forsvarsdepartementet (endringer i departementsstrukturen mv.)</i>	-318 418
+ Innst. 391 S (2018–2019)	Prop. 114 S (2018–2019) <i>Tilleggsbevilgninger og omprioriteringer i statsbudsjettet 2019 (RNB)</i>	1 325 366
+ Innst. 406 S (2018–2019)	Prop. 123 S (2018–2019) <i>Endringer i statsbudsjettet 2019 under Finansdepartementet og Kommunal- og moderniseringsdepartementet (Lønsregulering for arbeidstakarar i det statlege tariffområdet 2019 mv.)</i>	350 669
+ Innst. 118 S (2018–2019)	Prop. 13 S (2019–2020) <i>Endringer i statsbudsjettet 2019 under Forsvarsdepartementet</i>	102 823
= Rammeauke		1 460 440

3.3 Måloppnåing i Forsvaret

Leveransar

Leveransekravet til Forsvaret er gitt frå regjeringa og Stortinget som ni oppgåver, fordelte på beredskap for krise og krig, fredsoperative oppgåver og krisehandtering nasjonalt og internasjonalt. Oppgåvene har vore stabile over tid, noko som gir eit godt bilete av utviklinga dei siste åra. Samstundes har dei tryggingpolitiske rammevilkåra endra seg. Dei gjeldande krava til Forsvaret når det gjeld krise og krig, møtte ikkje den gjeldande tryggingpolitiske situasjonen godt nok. Forsvaret har heller ikkje fullt ut vore i stand til å møte dei krava som er sette med omsyn til beredskap for alvorleg krise og væpna konflikt. Beredskap handlar om å vere klar til rett tid, på rett stad og med rett kapasitet. Krava til kor raskt Forsvaret skal kunne vere klart, blir skjerpa gradvis, og også i 2019 har fleire einingar betra reaksjonstida si. Betring i reak-

sjonsevna er avhengig av mellom anna treningsnivå, beredskapslager, materiellberedskap, personell og planverk. I tillegg er støttestrukturen, som logistikk, sanitet og IKT, avgjerande for at Forsvaret samstundes skal kunne bygge opp styrkar. Trass i at krava til beredskap blei ytterlegare skjerpa i 2019, blir det også i år rapportert om framgang i utviklinga av operativ evne på fleire område. Ein ser no eit varig resultat av satsinga på å ta att etterslepet på vedlikehald, reservedelar og beredskapslager, i tillegg til at det er høgare oppfyllingsgrad for personell og eit høgare treningsnivå. Ein forventar at den positive utviklinga skal halde fram også neste år, og at den operative evna blir ytterlegare forbetra. Sjølv om Forsvaret framleis har nokre utfordringar med dei mest krevjande oppgåvene, er det viktig å poengtere at Forsvaret leverte særst godt når det gjeld dei oppgåvene som ikkje krev omfattande og samstundes oppbygging av styrkar.

Tabell 3.2 Utvikling av operativ evne 2017–2019

Oppgåvene til Forsvaret	Forsvarsdepartementet si vurdering av operativ evne 2017	Forsvarsdepartementet si vurdering av operativ evne 2018	Forsvarsdepartementet si vurdering av operativ evne 2019
Utgjere ein krigsførebyggande terskel med basis i NATO-medlemskap	Mindre god	Mindre god	Mindre god
Forsvare Noreg og allierte mot alvorlege truslar, anslag og åtak innanfor ramma av det kollektive NATO-forsvaret	Mindre god	Mindre god	Mindre god
Hindre og handtere episodar og tryggingpolitisk krise med nasjonale ressursar, inkludert legge til rette for alliert engasjement om nødvendig	Mindre god i det øvre krisespekteret, mykje god i det lågare krisespekteret	Mindre god i det øvre krisespekteret, mykje god i det lågare krisespekteret	Mindre god i det øvre krisespekteret, mykje god i det lågare krisespekteret
Sikre eit nasjonalt avgjerdsgrunnlag gjennom tidsmessig overvaking og etterretning	God	God	Mindre god
Hevde norsk suverenitet og suverene rettar	God	God	God
Utøve myndigheit på avgrensa område	God	God	God
Delta i fleirnasjonal krisehandtering, inkludert fredsstøttande operasjonar	Mykje god	Mykje god	Mykje god
Bidra til internasjonalt samarbeid på det forsvars- og tryggingpolitisk området	God	God	God
Bidra til å vareta samfunnstryggleik og andre sentrale samfunnsoppgåver	Mykje god	Mykje god	Mykje god

Forsvarsdepartementet si vurdering av den operative evna i 2019 var i samsvar med vurderinga til forsvarssjefen. Generelt er evna Forsvaret har til å løyse oppgåver i samband med handtering av alvorlege krise og kollektivt forsvar, mindre god. Det er sett i verk tiltak og materiellinvesteringar som tar tid, og prognosane framover er framleis positive.

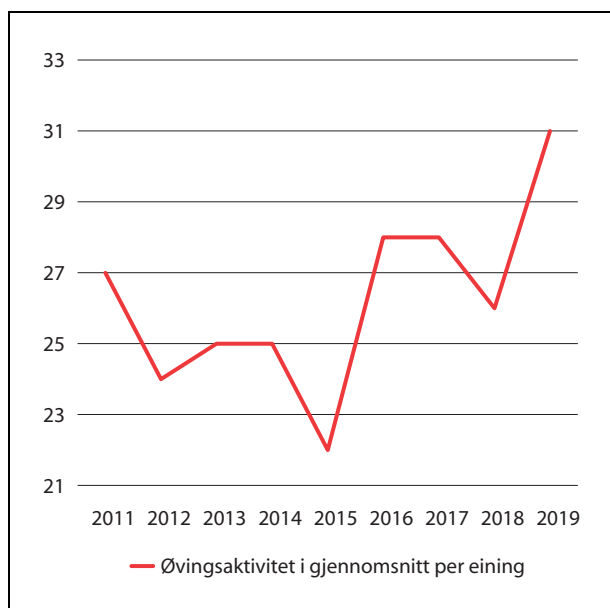
Evna til å løyse fredsoperative oppgåver er god, og evna til å løyse oppgåver i samband med krisehandtering nasjonalt og internasjonalt i den lågare delen av krisespekteret er mykje god. Innføring av nye flysystem samt ei aldrande lufradarkjede er moment som i sum fører til redusert evne til overvaking og etablering av situasjonsbilette i høve til 2018.

Operasjonar og dagleg verksemd nasjonalt

Forsvaret løyser daglege nasjonale operasjonar, slik som grensevakt, kongevakt, kystvakt, overvaking og hevding av suverenitet. Grensevakta løyste også gjennom heile 2019 vakthald og Schengen-oppgåver i tett samarbeid med politiet. Kongevakta løyste også sine oppgåver i samarbeid med politiet. Kystvakta har levert 98,1 pst. av dei patruljedøgna som det var stilt krav om for 2019. Det blei gjennomført 1 139 fiskeriinspeksjonar og 2 567 oppdrag på vegner av andre styresmakter og samarbeidande etatar. Innfasinga av NH90 er stadig forseinka. NH90-helikoptera har starta operativ trening saman med fregattane, med gode resultat. Systemet leverer likevel altfor få flytimar sett opp mot behovet. Derfor er den operative støtta til Kystvakta og Marinen framleis marginal.

Det blei gjennomført nokre færre tokt med maritime patruljefly i 2019 samanlikna med 2018. Som vist til i Prop. 1 S (2018–2019), er den reduserte aktiviteten eit resultat av aldrande materiell og mangel på reservedelar, i tillegg til låg bemanning. Dette, saman med innføringa av nytt maritimt patruljefly (P-8), vil òg utfordre kapasiteten til å halde oppe aktivitetsnivået i åra som kjem. Norsk luftrom blei overvakt av ei luftradarkjede, og ved 21 tilfelle blei kampfly i beredskap sende opp for å identifisere flygingar nær norsk luftrom.

Dei kontinuerlege nasjonale operasjonane er ein sentral del av norsk tryggingsspolitikk, og Forsvaret har også i 2019 løyst oppgåvene på ein god måte.

Figur 3.1 Utvikling i øvingar i Hæren (øvingsdøgn)

Hæren

I all hovudsak har Hæren i 2019 gjennomført aktivitet som planlagt. I 2019 har hovudaktiviteten i Hæren vore vidareutvikling av brigadesystemet, etablering av Finnmark landforsvar og tilpassing av utdanningsaktiviteten som følge av utdanningsreforma.

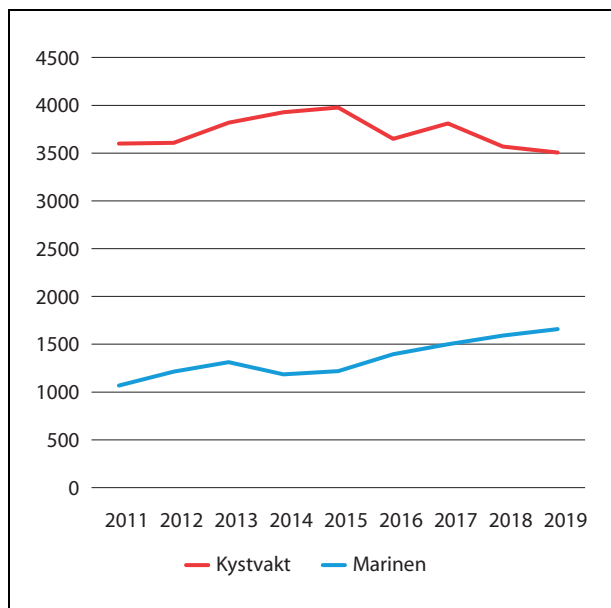
Hæren, og særskilt Brigade Nord, har eit utvida ansvar som vertskap for amerikanske, britiske og nederlandske marineinfanteristyrkar som trener og øver i Indre Troms. Dette samvirket er utvikla vidare i 2019. Det er no meir forplikande og gir godt utbytte for alle partar. Mellom anna er dei utanlandske marineinfanteristyrkane rutinemessig involverte i øvingsverksemda til brigaden når dei er til stades i Indre Troms.

Hæren har stilt styrkar til internasjonale operasjonar i heile 2019. 2019 var i tillegg eit spesielt år, all den tid heile stridsgruppa Telemark bataljon stod på NATO *Very High Readiness Joint Task Force*-beredskap (VJTF).

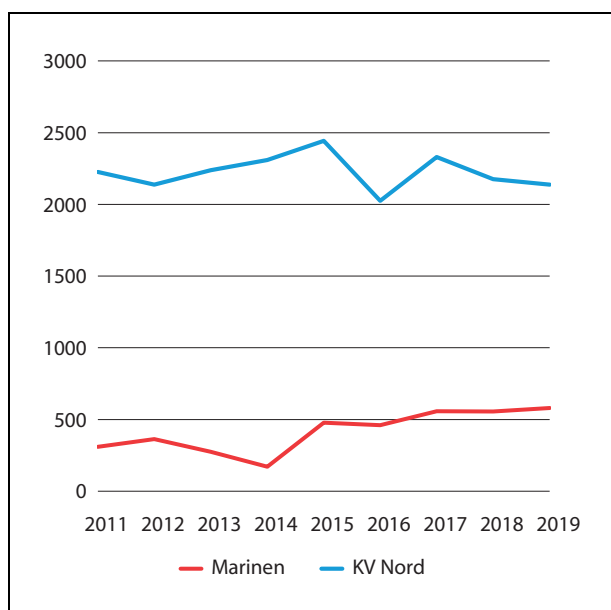
Hærens kampluftvern blei organisatorisk oppretta på nytt i 2018, og etableringa av avdelinga og oppbygginga av kapasiteten vil gå føre seg dei næraste åra. Den vidare oppbygginga av Finnmark landforsvar (FLF), i form av både Jegerkompaniet ved Garnisonen i Sør-Varanger, Kavaleribataljonen og leiinga av FLF ved Garnisonen i Porsanger, blei ført vidare i 2019.

Forsvarets spesialstyrkar

Forsvarets spesialstyrkar (FS) har halde ved lag den gode operative evna si gjennom heile året. Beredskapen og øvinga har vore tilfredsstillande også i 2019. FS sitt bidrag til internasjonale operasjonar er ein viktig del av det totale bidraget frå Forsvaret, og det er ein kapasitet som er høgt verdsett av Noreg sine allierte.

Figur 3.2 Utvikling i segling i Sjøforsvaret (seglingsdøgn)

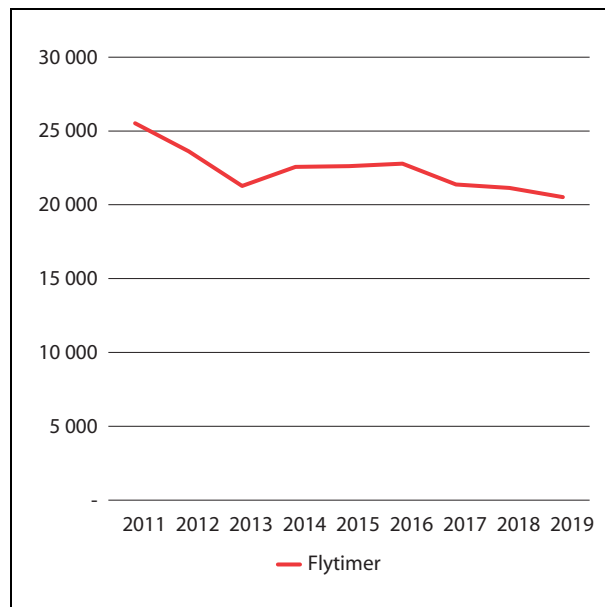

Figur 3.3 Utvikling i aktiviteten til Sjøforsvaret i Nord-Noreg (seglingsdøgn)

Sjøforsvaret (Marinen og Kystvakta)

Innfasinga av NH90 er stadig forseinka og gir framleis Sjøforsvaret dårlegare kapasitet enn planlagt. Aktivitetsnivået i Kystvakta var i 2019 i samsvar med planen. Kystvakta er ein vesentleg støtteressurs til det sivile samfunnet, med oppgåver innanfor mellom anna ressurskontroll og fiskeri- og miljøoppsyn. For Marinen førte tekniske avvik på KNM Maud til at talet på seglingsdøgn blei noko lågare enn det som var fastsett i planen. For

dei andre einingane i Marinen blei aktiviteten i hovudsak som planlagt. Tapet av KNM Helge Ingstad tilbake i 2018 reduserte den operative kapasiteten i Forsvaret. For å redusere dei operative konsekvensane og halde seglingskapasiteten ved lag har ein styrkt bemanninga på dei resterande overflatefartøya.

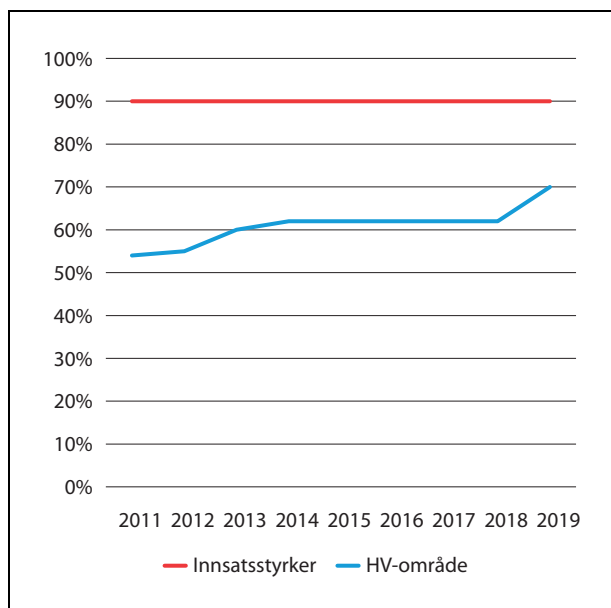

Figur 3.4 Utvikling i aktiviteten i Luftforsvaret

Luftforsvaret

Aktiviteten i Luftforsvaret har vore lågare enn planlagt i 2019. Årsaka er i hovudsak aldrande materiell med ein utfordrande delesituasjon, i tillegg til låg bemanning i visse personellkategoriar. Dette er ei utfordring som vil vare ved fram til nytt materiell er fasa inn. I 2019 har innføring av nye system, som F-35, NH90 og AW101, kravd mykje ressursar. Samstundes har Luftforsvaret halde oppe kontinuerleg NATO-beredskap med F-16, og saman med patruljering med dei maritime patruljefly har Luftforsvaret medverka til viktig overvaking og etterretning. F-35 blei erklært initielt operative 6. november 2019, og dei nye kampflya kan no settast i høg luftmilitær beredskap og begynne å ta over oppgåver frå F-16. Sea King- og Bell-helikoptera til Luftforsvaret har i heile 2019 stått i kontinuerleg beredskap til støtte for redningstenesta, politiet og Forsvaret sine eigne styrker. Forsvaret sette inn eit Bell 412-helikopter for å styrke ambulanseberedskapen frå Kirkenes 4. juli til 2. august 2019. I tillegg blei det på nytt sett inn eit Bell 412-helikopter for å styrke ambulanseberedskapen frå Kirkenes frå midten av november 2019 som stod på beredskap til sommaren 2020. Som følge av

denne støtta vil flyttinga av Bell 412 og etableringa av spesialstyrkekapasitet med helikopter på Rygge bli forseinka.

Figur 3.5 Utvikling i trening i Heimevernet

Tabellen viser kor mange pst. av innsatsstyrkene og områdestrukturen som er øvd

Heimevernet

Heimevernet har kort reaksjonstid for lokal innsats og er ein landsdekkande ressurs. Einingane i Heimevernet har, i tillegg til å stå i beredskap for krise og krig, ytt støtte til sivilsamfunnet i leiteaksjonar og ved ulykker og naturhendingar.

Heimevernet har øvd i tråd med planane i 2019. Aktivitetsnivået har auka for områdestrukturen i 2019. Områdestrukturen i Heimevernet trener og øver etter ein treårig modell, «2+1-modellen». Denne modellen inneber at mannskap trener i fem dagar to år på rad, medan spesialistar og befal trener i sju dagar to år på rad. Det tredje året trener berre spesialistar og befal i fem dagar. Modellen sikrar ei god og praktisk tilnærming til målet om at 70 pst. av områdestrukturen skal øve årleg.

Målsettinga er at 90 pst. av innsatsstyrkane skal trene og øve kvart år, med 15 dagar for mannskapet og 20 dagar for befalet. Nokre utvalde troppar trener meir.

Øving og trening, også med allierte

Det var i 2019 stor øvingsaktivitet både for Forsvarets operative hovudkvarter og for land-, luft- og sjøstyrkane. Nivået av utanlandske besøk for trening og øving på norsk territorium var høgt. For-

svaret har auka samvirket med dei allierte styrkane i Noreg etter kvart som desse styrkane har flytta ut av Åsegarden leir, i tråd med avgjerdene i den gjeldande langtidsplanen.

Øvingsverksemda tok utgangspunkt i den operative statusen for styrkane våre og dei oppdraga dei skal løyse. Styrkar som stod i beredskap for episodar og kriser som kunne dukke opp, i tillegg til styrkebidrag til operasjonar i utlandet, fekk høgaste prioritet. Samstundes var det nødvendig å trene og øve på kommandostrukturen, med vekt på evna til å planlegge og leie operasjonar. Ein øvde på den nasjonale evna til krisehandtering og hevding av suverenitet, og øvingssamarbeidet med sivile instansar og styresmakter, særleg med politiet, blei styrkt. Trenings- og øvingsaktiviteten blei stort sett gjennomført i samsvar med planen for verksemda gjennom året.

Hovuddelen av øvingsverksemda i 2019 blei lagt til Nord-Noreg, og for å oppnå samvirkesynergjar samordna ein sentrale delar til tre øvingsintensive periodar. Heimevernet gjennomførte ei rekke øvingar på regionalt og lokalt nivå saman med politiet og sivile styresmakter.

Implementering av tryggingslova

I samsvar med krava i den nye tryggingslova har Forsvarsdepartementet i 2019 identifisert grunnleggande nasjonale funksjonar for forsvarssektoren. Den årlege revideringa av skjermingsverdige objekt blei i 2019 utført med grunnlag i det nye regelverket og i identifiserte grunnleggande nasjonale funksjonar. Etatane begynte også på kartlegginga av skjermingsverdig infrastruktur og skjermingsverdige informasjonssystem som støttar opp under dei grunnleggande nasjonale funksjonane i sektoren. Forsvaret har sett i gang eit arbeid for å styrke kompetansen innanfor risikovurderingar og førebyggjande trygging. Arbeidet blir ført vidare i 2020.

Grunnsikring av skjermingsverdige objekt

Forsvarssektoren har gjennom 2019 prioritert arbeidet med grunnsikring av dei skjermingsverdige objekta i sektoren for å møte krava i tryggingslova. På majoriteten av dei objekta som ikkje har hatt tilfredsstillande permanent grunnsikring, er det sett inn kompensierende tiltak for å etablere eit forsvarleg tryggingsnivå også på desse. Forsvarsdepartementet melde i samband med revidert nasjonalbudsjett for 2019 at investeringsprogrammet som skal etablere forsvarleg grunnsikring for dei skjermingsverdige objekta til Forsva-

ret, er forsert med to år, og at den siste planlagde utbetalinga skal skje innan utgangen av 2023.

Forsvar mot digitale truslar

Dagens situasjonsbilete og tryggingsspolitiske utfordringar stiller store krav til den evna Forsvaret har til å verje seg mot digitale truslar. Cyberforsvaret og Etterretningstenesta har i 2019 bidratt til å møte dei auka utfordringane på desse områda.

Cyberforsvaret styrkte evna si til å støtte opp under Forsvaret sine operasjonar heime og ute gjennom 2019 ved å stille krav til, etablere, drifte og verne om informasjonsinfrastrukturen i Forsvaret.

Med dagens situasjonsbilete og tryggingsspolitiske utfordringar er Etterretningstenesta eit viktig instrument for å forstå og motverke utfordringar i det digitale rommet. Etterretningstenesta har gjort eit omfattande arbeid med dette i 2019, i tråd med deira overordna ansvar for militære cyberoperasjonar, jf. Prop. 60 S (2018–2019). I proposisjonen presenterte regjeringa ei vidareutvikling av cyberdomenet i militære operasjonar. I tillegg blei det lagt opp til å vidareutvikle og styrke evna til slike operasjonar.

Nasjonalt cybertryggingssenter blei opna i 2019, og er ein del av Nasjonalt tryggingssorgan. Forsvaret stiller med personell i senteret, saman med andre offentlege verksemder. I tillegg er det mange private samarbeidspartnarar. Senteret legg til rette for eitt felles risikobilete og ei felles situasjonsforståing. Det vil gjere det lettare å koordinere innsatsen ved alvorlege digitale åtak, også dersom det skulle komme eit alvorleg åtak som det står ein statleg aktør bak. Felles cyberkoordineringssenter er samlokalisert med senteret.

Forsvarsdepartementet og Justis- og beredskapsdepartementet lanserte i 2019 ein ny nasjonal kryptopolitikk. Kryptoteknologien er avgjerande for å sikre dei digitale verdiane og tenestene våre, og for sikker kommunikasjon i militære operasjonar.

Arbeidet med forsvar mot digitale truslar i NATO

Det digitale domenet blei anerkjent som eit operasjonelt domene av NATO på toppmøtet i 2016, og i 2019 var dette arbeidet ferdig gjennomført i alliansen. Arbeidet med å styrke forsvar mot digitale truslar både i NATO og blant allierte held fram, og deling av informasjon om hendingar og hand-saming av desse har vore viktig. Sidan juni 2019 har Noreg hatt ein representant ved det NATO-

akkrediterte *Cooperative Cyber Defence Centre of Excellence* (CCD COE). Dette er eit samarbeid mellom Forsvarsdepartementet, Utanriksdepartementet og Justis- og beredskapsdepartementet. Noreg rapporterte også i 2019 på cybererklæringa frå NATO, som blei vedtatt på NATO-toppmøtet i 2016 for å styrke det allierte forsaret mot digitale truslar.

Bidrag til tryggingss- og forsvarsspolitisk forskning

Forskning og utvikling (FoU) innanfor tryggingss- og forsvarsspolitikk var i 2019 retta inn mot fleire område, blant anna vidareføring av langsiktig grunnforskning gjennom tildeling av doktorgradsstipendiatstillingar og nysatsing på program for nasjonal tryggingsspolitikk. Andre aktuelle FoU-aktivitetar var prosjekt i samarbeid med internasjonale forskingsinstitusjonar og tenketankar om norsk forsvars- og tryggingsspolitikk i samvirke med allierte partnarar, som Tyskland, USA og Storbritannia. Vidare har det vore forska på tema som er knytte til truslar frå og mot rommet (Space/Cyber), og utviklingstrekk på russisk side, politisk, økonomisk og militært. Forskinga har inkludert studiar om høgreekstrem innverknad på russisk og europeisk tryggingsspolitikk. Det har vore forska på område som handlar om Europas evne til å leie militært, gitt den russiske aktiviteten og endringar i det transatlantiske forholdet, og det har vore forska på integritet og desinformasjon i politiske prosessar, blant anna val. I tillegg har det komme forskingsbaserte innspel til norsk forsvarsspolitikk, mellom anna allierte perspektiv på norsk tryggingsspolitikk og tryggleik i norske nærområde.

Kapasitetsbygging

Forsvarsdepartementet støttar ei rekke land i utviklinga av forsvarssektorane deira. Vekta ligg på å sette desse landa i stand til å ha god demokratisk kontroll over dei væpna styrkane sine og på å sette dei i stand til å ta del i fleirnasjonale fredsoperasjonar.

I 2019 støtta Forsvarsdepartementet slik verksemd blant land på Vest-Balkan (Bosnia-Hercegovina, Montenegro, Nord-Makedonia og Serbia) og i Svartehavsområdet (Georgia og Ukraina). Vekta låg på modernisering av militære skular og lærestader og på støtte til militærfaglege samarbeid mellom landa i områda. Desse samarbeida handlar om sanitet og teknisk effektivisering av utdanningssystem i landa.

Ei viktig side av støtta er at ho legg grunnen for regelmessige samtalar med landa på politisk nivå og embetsnivå. Det er viktig som ledd i den innsatsen Forsvarsdepartementet legg ned for å ha god forståing av viktige tryggingsspolitiske trekk i landa og i områda dei ligg i. Slike samtalar er også viktige for å motivere landa til å knyte seg til vestlege tryggingssamarbeid leidde av FN og NATO.

I tillegg har Forsvarsdepartementet gjennom Senter for integritet i forsvarssektoren bidratt med rådgiving innanfor godt styresett i forsvars- og tryggingsssektorane på Vest-Balkan og i Ukraina. I 2019 blei Albania inkludert i prosjektet på Vest-Balkan (frå før er Montenegro, Bosnia-Hercegovina og Kosovo inkludert). Støtta er finansiert av Utanriksdepartementet over bistandsbudsjettet, og aktiviteten er innanfor det internasjonale regelverket som gjeld arbeid med tryggingsssektorreforma.

Forsvarets støtte til samfunnstryggleik

Arbeidet med å vidareutvikle evna Forsvaret har til å støtte sivile styresmakter med å vareta samfunnstryggleik, har halde fram i 2019. Den operative evna til Forsvaret har hatt ei positiv utvikling, og det verkar også inn på evna til å støtte sivile beredskapsaktørar.

Forsvaret har i 2019 deltatt i søk og redningsaksjonar, og har ytt støtte i samband med ulykker, naturkatastrofar og andre fredstidskriser når politiet og andre sivile styresmakter har bede om det. Den største kategorien støtteoppgåver har også i 2019 vore innafor eksplosivrydding. Forsvaret har ytt viktig støtte gjennom mellom anna Kystvakta, Heimevernet og Luftforsvarets fly og helikopter til søk- og redningstenesta og på området eksplosivrydding. Kontraterrorberedskapen blei også varetatt i 2019, medrekna beredskapen mot maritime terroraksjonar mot skip i kystnære farvatn. Beredskapen for Bell-helikoptera på Rygge og Bardufoss blei ført vidare med ei klartid på éin time for å kunne gi rask støtte til politiet. Eit av Bell-helikoptera til Forsvaret blei stasjonert i Kirkenes og var med og styrkte luftambulanseberedskapen i Nord-Noreg.

Ein ny instruks om objektsikring blei fastsett i 2019. Instruksen regulerer mellom anna den støtta Forsvaret gir til politiet i objektssikringa deira. Det blei også i 2019 gjennomført ei rad samvirkeøvingar mellom Forsvaret og sivile styresmakter. Det omfatta også fleire samvirkeøvingar mellom Forsvaret og politiet på regionalt og lokalt nivå, mellom anna i regi av Heimevernet og lokale politistyresmakter.

Vern mot kjemiske, biologiske, radiologiske og nukleære middel og mot eksplosiv (CBRNE-vern)

2019 har vore eit roleg år for CBRNE-vern i forsvarssektoren. Alle materiellprosjekt har god framdrift og nærmar seg leveransar. Det låge talet på CBRNE-personell i Forsvaret fører framleis med seg utfordringar.

Det er stor interesse for CBRNE-vern i totalforsvaret. Den årlege CBRNE-konferansen, arrangert av Forsvaret, Direktoratet for samfunnstryggleik og beredskap, Helsedirektoratet, Direktoratet for strålevern og atomtryggleik og Forsvarets forskingsinstitutt, hadde i 2019 fleire deltakarar enn nokon gong tidlegare. Samarbeid og utveksling av informasjon på tvers av sektorane er godt utvikla og ein viktig faktor i totalforsvaret.

Forsvaret har gjennom året ført vidare nasjonal beredskap for akutt handsaming av eksplosiv.

Norske styrkar i utlandet

I samarbeid med koalisjonsoperasjonen mot ISIL (*Operation Inherent Resolve, OIR*) bidrog Noreg i 2019 med kapasitetsbygging av dei irakiske tryggingssstyrkane. Hovudstyrken har primært utført trening og rådgiving av irakiske tryggingssstyrkar. Noreg stilte også personell i Bahrain (*Combined Maritime Forces, CMF*) for å kjempe mot piratverksemd ved Afrikas horn.

I NATO-operasjonen *Resolute Support Mission (RSM)* i Afghanistan førte Noreg vidare spesialstyrkebidraget til støtte for den afghanske spesialpolitieininga *Crisis Response Unit* i Kabul. Noreg stilte i 2019 eit mekanisert infanterikompani til NATOs framskotne nærvær i Litauen (*Enhanced Forward Presence*). Forsvaret deltok også i NATO-operasjonen KFOR i Kosovo og i NATO HQ Sarajevo i Bosnia-Hercegovina.

Noreg stilte i 2019 eit C-130 transportfly til FN-misjonen MINUSMA i Mali. Noreg stilte også leir for norsk personell og for avdelingane til andre land. Noreg har også bidratt med personell i FN-operasjonane UNTSO i Midtausten og UNMISS i Sør-Sudan. Noreg bidrog også med personell til MFO, ein styrke som overvaker *Camp David*-avtalen mellom Egypt og Israel. Avtalen mellom Forsvarsdepartementet og Helse- og omsorgsdepartementet om tilsyn med helsetenester til militært personell i utanlandstene er forlengd til 2029.

Dei ståande reaksjonsstyrkane til NATO

Noreg hadde avdelingar frå Hæren i beredskap for NATOs reaksjonsstyrkar (NRF) i 2019. Noreg bidrog også i éin av NATO sine ståande flåtestyrkar (*Standing NATO Maritime Group 1*, SNMG1) og i den ståande mineryddingsstyrken (*Standing NATO Mine Countermeasures Group 1*, SNMCMG1).

3.4 Økonomi

I planperioden 2017–2020 er det eit mål å betre tilgjenge og uthaldet ved å auke vedlikehaldet, kjøpe inn reservedelar og bygge opp beredskapslager. Vidare skal auka trening og mannskap prioriterast, samstundes som det skal investerast i nye og framtidretta kapasitetar. Planen legg til grunn ei løyving som er om lag 8,1 mrd. kroner høgare i 2020 samanlikna med løyvingsivået i 2016, som låg til grunn for planarbeidet. For gjennomføringsåret 2019 blei styrkinga på 2 367 mill. kroner. Kostnadseffektiv og rasjonell drift er ein føresetnad for å nå måla i perioden. Kampflyanskaffinga med baseløysing og vidareutvikling av *Joint Strike Missile* (JSM) trinn 3, blei gjennomført med ei mellombels styrking på 4 824 mill. kroner i 2019. Overførte løyvingar frå 2018 aukar den disponible løyvinga med 2 007,7 mill. kroner, frå 60 324,0 mill. kroner til 62 331,6 mill. kroner. Rekneskapen viser ei mindretgift på 2 150,4 mill. kroner samanlikna med den disponible løyvinga. På programområdet er det inntektsført meirinntekter på 618,1 mill. kroner. Det er overført til saman 2 765,9 mill. kroner til 2020 på postar som er merkte «kan overførast», og vanlege driftspostar. Dette er ein netto auke på 758,3 mill. kroner, som i hovudsak kjem frå investeringar på fleire kapittel.

3.5 Interne prosessar

Forsvarleg forvaltning og styring av verksemda

Forsvarleg forvaltning og styring av verksemda er ein føresetnad for forbetring i forsvarssektoren. Dette arbeidet får mykje merksemd i styringsdialogen Forsvarsdepartementet har med dei underlagde etatane, og i styringa internt i etatane. Styring og kontroll er eitt av måla i langtidsplanen for forsvarssektoren 2017–2020, og det omfattande og langsiktige arbeidet med å forbetre styring og forvaltning av tildelte ressursar i sektoren blei ført vidare i 2019.

Det er ein uttalt ambisjon for forsvarssektoren å unngå merknader frå Riksrevisjonen. Det er lagt ned eit monaleg forbetningsarbeid, særleg i Forsvaret og Forsvarsmateriell etter fleire kritiske merknader frå Riksrevisjonen. Mellom anna har dei to etatane ført vidare arbeidet med å utvikle virksomhetsrekneskapen. Riksrevisjonen har også vore kritisk til manglande føring av meirverdiavgift på omsetning internt i sektoren, ei utfordring som til dels òg var gjeldande i 2019. Frå og med rekneskapsåret 2020 blir det rekna meirverdiavgift på all intern meirverdiavgiftspliktig omsetning i sektoren.

Organisasjon og styrkestruktur i Forsvaret

Arbeidet med å implementere og modernisere forsvarsstrukturen har i stor grad følgt planen.

Etableringa av Finnmark landforsvar og etableringa av Jegerkompaniet ved Garnisonen i Sør-Varanger har halde fram gjennom 2019.

Innføring av kampluftvern til Artilleribataljonen heldt også fram gjennom 2019.

Dei siste leveransane av kampvogner til Hæren blei fullførte i 2019.

Omstillinga av Luftforsvaret heldt fram, og Noreg fekk ytterligare seks F-35-kampfly. Ved utgangen av 2019 var 15 fly stasjonerte på Ørland, samstundes som Noreg hadde sju fly stasjonerte i USA for opplæringsføremål. Leveranse og innfasinga av NH90 er nokså mykje forseinka, noko som har hatt konsekvensar for den evna Marinen og Kystvakta har til å løyse sine oppgåver.

Innsatsstyrkane og områdestrukturen vidareutvikla kapasiteten, slik at dei, saman med hæravdelingane i Finnmark, gir eit mest mogleg heilskapleg og samansett system.

Cyberforsvaret styrkte evna si til å støtte opp under Forsvaret sine operasjonar heime og ute gjennom 2019 ved å stille krav til, etablere, drifte og verne om informasjonsinfrastrukturen i Forsvaret. IKT blei nytta som eit verkemiddel for å betre samhandlinga i Forsvaret sine operasjonar og effektivisere styrkeproduksjon og forvaltning i forsvarssektoren. Cyberforsvaret prioriterte oppgåver som berre kan løysast av Forsvaret, i tillegg til å vidareutvikle IKT som samhandlar med NATO.

Forsvarets sanitet vil halde fram med å utvikle ROLE-2-kapasiteten.

Justis- og beredskapsdepartementet overtok 3. mai 2019 det administrative ansvaret for oppfølginga av Nasjonal tryggingssorgan (NSM). Sjå særskilt omtale av NSM under pkt. 3.9.

Forbetring og effektivisering

Også i 2019 blei det sett i verk og ført vidare tiltak i sektoren for å styrke evna til forbetring og effektivisering. Ulike tiltak for å heve kompetansen i verksemdene innan arbeidet med kontinuerlig forbetring blei også vidareutvikla og følgde opp gjennom året. Det samla målet for sektoren knytt til forbetring og effektivisering er 1,8 mrd. 2017-kroner innan utgangen av 2020. Samla status for sektoren er god for utgangen av 2019, samstundes som Forsvaret rapporterer om utfordringar med å nå målet ved utgangen av perioden.

Materiellanskaffingar

Materiellanskaffingar til Forsvaret skal medverke til å tilpasse den framtidige strukturen til oppgåver og utfordringar og betre den eksisterande strukturen der det er nødvendig. Omfanget av og framdrifta i anskaffingane blir tilpassa dei gjeldande økonomiske rammene og strukturplanane, og forhold på leverandørsida.

Statusen og framdrifta i dei enkelte materiellprosjekta, som er godkjende av Stortinget med ei total kostnadsramme på over 500 mill. kroner (kategori 1), er omtalte under prosjekta i del I, 4. Investeringar.

Det er overlevert materiell til Forsvaret til ein verdi av 13,4 mrd. kroner, og inngått 118 nye kontraktar om framtidige leveransar til ein samla verdi av inntil 5 mrd. kroner. Dei fleste leveransane blei leverte til rett tid med rett kvalitet, med unntak av NH90, der leverandøren har utfordringar i leveransane. Ulykka med fregatten KNM Helge Ingstad har prega verksemda i Forsvarsmateriell også i 2019. Den største utbetalinga i 2019 til materiellanskaffingar var knytt til leveringa av seks F-35-kampfly. Andre store leveransar til Forsvaret var sluttlevering av dei 144 CV90-kampvognene til Hæren, logistikk- og støttefartøyet KNM Maud, tre NH90-helikopter i endeleg versjon, artilleri og pansra køyretøy til Hæren, to AW101 redningshelikopter og ei større mengd IVECO lette pansra patruljekøyretøy. Det er framleis utfordringar når det gjeld materiellforvaltninga av nokre enkeltssystem. Utfordringane gjeld først og fremst eldre materiell. Forsvarsmateriell bidrog som føresettt til effektiviseringa av materielldrifta i Forsvaret i 2019.

Stortinget slutta seg til leveranseplanen for hovudanskaffinga av kampfly med baseløysing, jf. Innst. 489 S (2012–2013) til Prop. 136 S (2012–2013). I tråd med denne planen fekk Noreg levert seks F-35-kampfly i 2019. Alle flya blei leverte til

kampflybasen på Ørlandet, der det ved utgangen av året var 15 F-35-fly i drift. I tillegg blei det levert nødvendig utstyr og våpen. 2019 var prega av operativ testing, utvikling av rutinar og utdanning og trening av flygarar og støttemannskap. Det var planlagt å nå den første operative evna med kampflya i løpet av 2019, og dette målet blei nådd 6. november same året.

Joint Strike Missile (JSM)-utviklinga er i hovudsak ferdig, men nokre aktivitetar på enkelte teknologiområde står att før ho formelt kan gjerast ferdig. Det fleirnasjonale programkontoret har starta opp arbeidet med å integrere missilet på F-35.

Prosjektet for nye ubåtar har i løpet av året gjennomført evaluering av tilbodet frå leverandøren av dei nye ubåtane, Thyssenkrupp Marine Systems (tkMS). Resultatet av evalueringa og tilbagemeldingane til verftet medførte at tkMS måtte revidere tilbodet fleire gonger i løpet av året. Arbeidet med å evaluere revisjonane vara ut året og inn i 2020.

Planlegging av luftvernprosjekt blei starta opp i 2018, mellom anna prosjekt for langtrekkande luftvern og områdeluftvern. Leveransar av NASAMS III heldt fram i 2019.

Forsvarsdepartementet starta i 2018 opp to program på informasjonsinfrastrukturområdet (INI-området). Program for taktisk informasjonsinfrastruktur, det såkalla Mime-programmet, skal sikre framskaffing og realisering av ein modernisert og framtidretta taktisk informasjonsinfrastruktur som dekker noverande og framtidige operative behov for kommando og kontroll. Programmet skal rette merksemda mot «kampnær IKT» til bruk på taktisk nivå i Forsvaret. Program for militær bruk av skytenester, det såkalla MAST-programmet, skal sikre framskaffing og realisering av ei modernisert og framtidretta sikker IKT-plattform basert på skyteknologi. Programmet skal legge til rette for tenester som blir nytta av alle i forsvarssektoren, og programmet vil vere viktig for å digitalisere, forbetre og effektivisere verksemda.

Nybygg og nyanlegg

Forsvarsbygg gjorde ferdig 16 byggeprosjekt i 2019, mellom anna medisinsk lager og feltsjukehus på Sessvollmoen, undervisningslokale på Høybuktmoen og fornying av bustader på Sørreisa. Forsvarsbygg har i 2019 arbeidd med eigeidom, bygg og anlegg til nye kapasitetar for luftromsovervaking, vidare utbygging av flybasane på Ørland og Evenes, planlegging av infrastruktur og

vedlikeholdsfasilitetar for nye ubåtar på Haakonsværn, og oppbygging av infrastruktur til Finnmark landforsvar og Garnisonen i Porsanger. Forsvarsbygg har også sendt den statlege reguleringsplanen for Evenes til Kommunal- og moderniseringsdepartementet for slutthandsaming, og har bidratt aktivt til fagmilitært råd i arbeidet med den nye langtidsplanen for Forsvaret.

Fellesfinansierte bygge- og anleggsarbeid

Frå NATO's fellesfinansierte investeringsprogram for tryggleik (NSIP) fekk Noreg om lag 33 mill. kroner i 2019. Slike fellesfinansieringar er primært knytte til prosjekt for mottak av alliert støtte i krise og krig som det ikkje er venta at nasjonane skal finansiere åleine. Dei største tilskota til Noreg i 2019 var til infrastruktur på Ørland og Evenes og dessutan til oppgraderinger ved *Joint Warfare Centre* i Stavanger.

Avhending av overskotsmateriell

Forsvaret avhenda i 2019 materiell ved sal for om lag 38,5 mill. kroner. Dette omfattar sal av C-130H-maskinar som har vore lagra i USA sidan 2008. I tillegg blei noko materiell avhenda ved vederlagsfrie overføringar der dette var tenleg. Dette omfatta mellom anna overføring til andre statlege aktørar i Noreg.

Industrielt og internasjonalt samarbeid om materiell

Regjeringa har ført vidare ein aktiv politikk for industrisamarbeid i samband med dei anskaffingane Forsvaret har gjort frå leverandørar i utlandet i samsvar med den nasjonale forsvarsindustrielle strategien (jf. Meld. St. 9 (2015–2016)). Dette er eit viktig verkemiddel for å bidra til vidareutvikling av den nasjonale forsvarsindustrien vår gjennom å sørge for marknadstilgang til elles lukka marknader. På den måten bidrar dette til å trygge dei overordna tryggingssinteressene til nasjonen.

Strategien til regjeringa blei presentert for Stortinget i 2015. Eit viktig verkemiddel i arbeidet til regjeringa er å sikre eit godt samarbeid mellom forsvarssektoren og forsvarsindustrien basert på Forsvarets behov for kostnadseffektive leveransar av materiell og tenester. Eit berande element i strategien er tidleg dialog mellom aktørane, og regjeringa legg derfor stor vekt på å etablere velfungerande møteplassar for aktørane. Godt samarbeid er også viktig i førebuingane til kommande anskaffingar, som nye ubåtar og luftromssensarar.

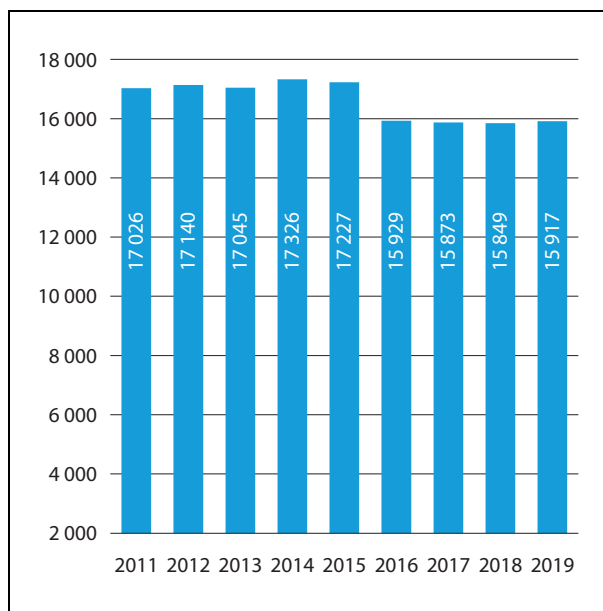
Internasjonalt samarbeid er eit viktig verkemiddel for å skaffe til vege materiell til Forsvaret. Bi- og multilateralt samarbeid gir positive politiske, militære, industrielle og økonomiske gevinstar, og bidrar til å styrke anna forsvarssamarbeid med nære allierte og partnarar. Noreg har eit utstrekt materiellsamarbeid med fleire land, både innanfor og utanfor NATO. Samarbeidet i 2019 har, som føregåande år, vore prega av anskaffingar av hovudmateriell til Luftforsvaret og Sjøforsvaret.

I 2019 blei dei etiske retningslinjene for næringslivskontakt for forsvarssektoren reviderte. Det som låg bak revideringa var dels endringar i statstilsettelova og dels eit behov for å klargjere enkelte forhold som er skildra i retningslinjene, som marknadsføringsstøtte.

3.6 Menneske, læring og utvikling

Personellstruktur

Ved utgangen av 2019 hadde Forsvaret 15 917 årsverk. Det var ein auke på 68 årsverk frå 2018. Forsvarssektoren hadde totalt om lag 19 800 årsverk ved utgangen av 2019. Nasjonalt tryggingorgan (NSM) med sine årsverk blei i 2019 overført til Justis- og beredskapsdepartementet.

Figur 3.6 Utvikling i talet på årsverk i Forsvaret, gjennomsnitt for året

Innføringa av ei ordning for militært tilsette starta i 2016, og målet er å avslutte implementeringa ved utgangen av 2020. Om lag 6 000 militært tilsette, noko som svarer til om lag 51 pst., var spesialistar

i den nye ordninga ved utgangen av 2019. Det er 500 fleire enn i 2018. Arbeidet med å auke prosentdelen spesialiststillingar opp mot målet på om lag 70 pst. vil halde fram i planperioden. I 2019 blei det lagt vekt på vidare innføring av ordninga for militært tilsette. Mellom anna er alle nye utdanningsløp no sette i verk for spesialistar og offiserar.

Verneplikt

1. januar 2015 tok lovendringane som gjeld allmenn verneplikt, til å gjelde. Verneplikt omfattar dermed både kvinner og menn fødte 1. januar 1997 eller seinare. Sommarinnrykket i 2016 var det første innrykket der dei vernepliktige møtte etter at allmenn verneplikt tok til å gjelde. Arbeidet med å innføre allmenn verneplikt i Forsvaret har halde fram i 2019.

Forsvaret har ein grundig seleksjonsprosess for å velje ut personar til førstegongsteneste, og det er behovet til Forsvaret som styrer kor mange som blir kalla inn. Årleg hentar Forsvaret inn og handsamar personopplysingar frå om lag 60 000 kvinner og menn. Om lag 21 000 møter til sesjon, og mellom 8 000 og 10 000 blir kalla inn til førstegongsteneste. Det er om lag 15 pst. av årskullet.

I 2019 fullførte totalt 7 413 personar førstegongsteneste, og 2 129 av dei var kvinner. Dette gav ein kvinnedel på 28,7 pst. som fullførte førstegongstenesta.

I tråd med den vidare utviklinga av Hæren og Heimevernet blir det lagt opp til ei ny innretning av verneplikta og førstegongstenesta i Hæren, mellom anna med større differensiering av lengda på førstegongstenesta. Dei mest kompetanse-krevjande stillingane vil få 16 månaders teneste.

Ein arbeidde vidare med å betre tilgangen på uniformer og personleg utrusting i rett utforming og storleik til dei vernepliktige. Tilpassing av kasernar for å ta imot fleire kvinner til førstegongsteneste held fram.

Forsvaret er den største lærebedrifta i Noreg, med 40 ulike lærefag. I 2019 var det 565 lærlingar, ein auke på 15 pst. frå året før. 21,9 pst. av lærlingane var kvinner. Dei aller fleste lærlingar som går opp til fagprøve, består prøven.

Vernepliktsundersøkinga

Vernepliktsundersøkinga 2019 hadde ein svarprosent på 54 pst. Av dei som svarte seier 84 pst. av kvinnene og 82 pst. av menn at dei trives godt eller mykje godt i Forsvaret. Dersom førstegongstenesta hadde vore frivillig ville 81 pst. av kvin-

nene og 81 pst. av menn valt å gjennomføre den. Om lag ingen er negative til kjønnsblanda rom. Kvinner som bur på kjønnsblanda rom er dei mest positive. Vidare oppgjer 47 pst. av både kvinner og menn at dei har blitt meir positive til vidare teneste i Forsvaret i løpet av førstegongstenesta. Andelen som vil anbefale førstegongstenesta til andre kvinner og menn er høg. Kvinner vil i noko høgre grad enn menn anbefale tenesta til andre. Det store fleirtalet av dei førstegongstenestegjerande meiner Forsvaret er ein open og inkluderande organisasjon. Oppslutninga om verneplikta og tilliten til Forsvaret er fortsatt høg blant dei tenestegjerande.

Mangfald, likestilling og kompetanse

Forsvaret treng eit mangfald i samansettinga av personell. Etersom førstegongstenesta er eit grunnlag for rekruttering til utdanning og vidare teneste i Forsvaret, legg ein vekt på mangfald i seleksjonen til førstegongstenesta. Målet er at seleksjonen til førstegongstenesta skal spegle samfunnet når det gjeld geografisk tilhøyrslø, bakgrunn, kompetanse og kjønn. Innretninga av seleksjonen til førstegongstenesta blir utvikla med dette som mål.

Kvinnedelen blant dei som blei tatt opp til grunnleggjande offisersutdanning i 2019, var 23,1 pst., mot 15,8 pst. i 2018. Kvinnedelen i befalsutdanninga var 18 pst. i 2019. Delen kan ikkje samanliknast direkte med tidlegare befalsutdanning sidan rekrutteringsgrunnlaget no er personell som har gjennomført førstegongsteneste eller er militært tilsette.

Ein høgare prosentdel kvinner i Forsvaret er eit viktig bidrag til at Forsvaret skal få det mangfaldet det treng. Kvinnedelen totalt blant militært tilsette var 13,3 pst. i 2019, ein auke på 0,8 prosentpoeng frå året før. Kvinnedelen blant sivilt tilsette var 32,9 pst. i 2019, om lag det same som året før. Kvinnedelen samla sett var 18,6 pst., noko som er ein auke på 0,4 prosentpoeng samanlikna med 2018.

Regjeringa nedsette i august 2019 Svendsen-utvalet. Føremålet var å få vurdert korleis Forsvaret kan betre evna si til å rekruttere, halde på, utvikle og bruke kompetanse. Utvalet skal trekke inn relevante erfaringar frå det private næringslivet. Førebelse funn frå utvalet peikar på at kompetansebehovet til Forsvaret er i endring. Måten mange oppgaver blir løyste på, vil endre seg som følge av den teknologiske utviklinga. Erfaring frå privat næringsliv er at meir bruk av teknologi ikkje berre endrar den enkelte arbeidsoppgåva,

men skaper nye behov for kompetanse, arbeidsformer og organisering.

Svendsen-utvalet framhevar at Forsvaret ikkje kan møte behovet for styrkt bemanning ved berre å gjere meir av det same. Ein må løyse opp i tradisjonelle strukturar som kan verke hemmande på kompetanseutvikling og mangfald. Utvalet peikar vidare på nokre sentrale utviklingsområde: større fleksibilitet for å styrke samspelet mellom militære, sivile og teknologi, styrkt satsing på å halde på og utvikle relevant kompetanse, og eit høgare tempo og større gjennomføringskraft i strategiske endringsprosessar. Utvalet leverte den endelege rapporten sin sommaren 2020.

Forsvarsdepartementet med underliggende verksemder er IA-bedrifter. Ein legg spesiell vekt på å følge opp og vareta personell i Forsvaret som blir skadde under teneste. Verksemdene i forsvarssektoren fekk i 2019 i oppdrag å arbeide systematisk for å realisere inkluderingsdugnaden til regjeringa og å utvikle rutinar og arbeidsformer i personalarbeidet med sikte på å nå måla for dugnaden.

Kvinner, fred og tryggleik

Regjeringa lanserte i 2019 ein ny handlingsplan for kvinner, fred og tryggleik. Planen skal gjelde for perioden 2019–2022. I samband med planen har Forsvaret fått nye oppdrag. Forsvaret skal mellom anna legge vekt på kjønnspektivet i planlegginga og gjennomføringa av operasjonar. Forsvaret skal også utarbeide ein heilskapleg gjennomføringsplan som dekker alle oppdrag som rører ved Forsvaret i regjeringa sin handlingsplan.

Ein større del kvinner i operative einingar og i styrkebidrag til internasjonale operasjonar er ført vidare som eit av satsingsområda i den nye handlingsplanen. Kvinnedelen i styrkebidrag var 12,9 pst. i 2019, mot 10,5 pst. i 2018. Fem personar hadde i 2019 spesifikke arbeidsoppgåver knytte til kjønn i stillingsinstruksjonen sin. Alt norsk personell som førebudde seg på teneste i NATO eller FN, fekk utdanning i temaet. Pilotprosjektet med kvinnelege jegerar i Forsvarets spesialstyrkar blei ført vidare i 2019. Målet er å få fleire kvinner inn i krevjande operativ teneste.

Spesialistkompetansen ved Forsvarets høgskule når det gjeld handlingsplanen, blei ført vidare i 2019. Dette kompetansemiljøet har bidrege til den nye handlingsplanen, og til ei handbok for bruk i FN-operasjonar om korleis ein skal møte og hindre seksualisert vald i krig og konflikt.

Haldningar, etikk og leiing

Arbeidet med haldningar, etikk og leiing (HEL) blei ført vidare i 2019. Arbeidet bygger på verdigrunnlag for forsvarssektoren og for kvar verksemd, lokale tiltaksplanar og formelle oppdrag frå Forsvarsdepartementet. Målet er å integrere HEL-perspektivet i den daglege drifta. Det blei gjennomført tiltak som dilemmatrening, leiartrening og faglege samlingar ved lokale einingar i Forsvaret, med vekt på etiske utfordringar.

Den nye seksjonen for integritet, etikk og forvaltingskompetanse i Forsvarsdepartementet medfører ei styrking av det strategiske arbeidet med integritet og godt styresett i sektoren, og ei auka satsing på kompetanseheving og systematisering av HEL-arbeidet i sektoren. Vidare har ein ført vidare arbeidet som NATO-kompetansesenter og som fagleg rådgivar og kompetansetilbydar innanfor integritetsbygging og antikorrupsjonsarbeid. Samarbeidsprosjekta på Vest-Balkan og i Ukraina har stått sentralt også i 2019.

Etisk råd for forsvarssektoren hadde i 2019 særleg merksemd retta mot etiske utfordringar i møte med barnesoldatar, etiske spørsmål i samband med vern av kulturminne i væpna konflikt, etiske sider ved totalforsvaret, mellom anna bruk av sivile i krig, og etiske utfordringar ved ny våpenteknologi. Rådet har publisert artiklar og halde føredrag både i sektoren og for eit breiare publikum. Rådet har også bidrege til etikkundervisning for forsvarssektoren og for Forsvarsdepartementet.

Senter for integritet i forsvarssektoren blei sommaren 2019 integrert i seksjon for integritet, etikk og forvaltingskompetanse i Forsvarsdepartementet. Senteret held fram arbeidet sitt med integritetsbygging og etablering av godt styresett i NATO og utvalde land på Vest-Balkan og i Ukraina. Samstundes vil integritetsarbeidet nasjonalt bli utvikla vidare.

Mobbing og seksuell trakassering

Mobbing og seksuell trakassering fekk mykje merksemd i 2019. Forsvaret gjennomførte i 2018 ei ny spørjeundersøking blant alle tilsette og vernepliktige for å kartlegge omfanget av mobbing og seksuell trakassering i Forsvaret.

Undersøkinga tydde på at både menn og kvinner opplevde mobbing og seksuell trakassering, men at kvinner, vernepliktige og yngre tilsette er særleg utsette. Undersøkinga tydde også på at Forsvaret ikkje har hatt god nok oversikt over omfanget av mobbing og seksuell trakassering, og

at ikkje alle varslar om kritikkverdige forhold eller melder ulovlege forhold til politiet.

Omfanget av mobbing og seksuell trakassering i Forsvaret har blitt kartlagt over fleire år gjennom Forsvarets medarbeidarundersøking og Vernepliktsundersøkinga. Føremålet med den nye undersøkinga er å fokusere endå meir på årsakene til mobbing og seksuell trakassering. Målet er å legge til rette for betre og meir målretta tiltak for å handsame og førebygge mobbing og seksuell trakassering i Forsvaret.

Forsvaret sette i 2019 inn fleire tiltak for å følge opp resultatane frå undersøkinga. Føremålet med tiltaka er å forsterke arbeidet med å motverke og førebygge mobbing og seksuell trakassering i Forsvaret.

Forsvaret sette mellom anna i gang arbeidet med å utvikle eit direktiv som skal regulere uønskete seksualrelaterte handlingar, og ein eigen rettleiar for handsaming av saker som handlar om mobbing og seksuell trakassering. Forsvaret sette i gang eit arbeid med å forbetre system for varsling og tydeleggjere leiaransvaret. Forsvaret starta også arbeidet med å kvalitetssikre leiarutdanninga i haldningar, etikk og leiing (HEL). Det blei oppretta ei prosjektstilling for å følge opp og implementere tiltaka som er relaterte til mobbing og seksuell trakassering. Forsvaret vil sette i gang ei ny undersøking innan utgangen av 2020. Resultata frå denne undersøkinga vil vise om det er behov for endå fleire tiltak.

Forsvarsdepartementet gav i 2019 forsvarssektoren i oppdrag å rapportere på tiltak som er sette i gang for å motverke og handsame mobbing og trakassering, i tillegg til å vurdere effektane av tiltaka. Forsvarsdepartementet har også utarbeidd nye retningslinjer for varsling i forsvarssektoren og ein rettleiar for korleis varsel skal handsamast. Retningslinjene og rettleiaren vil bli tatt i bruk i 2020.

Helse, miljø og tryggleik

Forsvarets hovudarbeidsmiljøutval vedtar årleg Forsvarets handlingsplan for helse, miljø og sikkerheit (HMS). Dette er hovudområda i denne handlingsplanen: Forsvarets verneteneste, Forsvarets bedriftshelseteneste, HMS i Forsvarets felles integrerte forvaltningssystem (FIF), HMS-revisjon, IA og sjukefråværsførebyggjande arbeid, Forsvarets leiar- og medarbeidarundersøking, rusførebyggjande arbeid, sjølvmoordsførebyggjande arbeid og HMS-kompetanse.

Forsvaret arbeider systematisk med å førebygge uønskete hendingar. Forsvaret har etablert

ein HMS-modul i FIF om systemunderstøtting innanfor risiko- og hendingshandsaming.

HMS inngår i utdanningar ved Forsvarets høgskule. Det blir kontinuerleg gjennomført kurs og opplæring innanfor HMS.

Særaldersgrense

Pensjonsreforma legg til rette for eit pensjonssystem som det er mogleg å betale for også i framtida. Eit viktig element er å få folk til å stå lenger i jobb, både gjennom økonomiske insentiv og gjennom høgare aldersgrenser. For forsvarssektoren er dette ei moglegheit fordi det legg til rette for å halde på viktig kompetanse i eit lengre perspektiv, og ei utfordring fordi Forsvaret er avhengig av ein relativt ung personellstruktur for å stette operative krav.

Operative krav

I forsvarssektoren er dei militært tilsette den største yrkesgruppa med særaldersgrense. Aldersgrensa for militært tilsette har vore endra ei rekke gonger, men grunngevinga for aldersgrensa har i stor grad vore den same heile tida. Behovet for ein balansert alders- og gradsstruktur som ein premis for operativ evne og beredskap har vore eit gjennomgåande argument. I dette ligg også det organisatoriske perspektivet og den evna arbeidsgivaren har til å styre for å tilpasse innrettinga av personellstrukturen.

Forsvaret har av operative og beredskapsmessige omsyn eit funksjonelt behov for ein arbeidsgivarstyrt avgangsmekanisme, med plikt til å slutte for heile eller delar av yrkesgruppa i dei andre alderskategoriane. Samstundes er det eit handlingsrom for løysingar som kan vere alternativ til dagens modell. Regjeringa legg derfor til grunn at særaldersgrensa i Forsvaret skal endrast i den neste langtidsplanperioden. Regjeringa vil komme tilbake til Stortinget med eit forslag om lovendring.

Veteranar

Det omfattande arbeidet regjeringa gjer for å anerkjenne, følge opp og vareta personell før, under og etter teneste i internasjonale operasjonar heldt fram i 2019. Forsvarsdepartementet samarbeider med seks andre departement på veteranområdet. Det blei vedtatt å lage ei melding til Stortinget om veteranpolitikken for framlegging i 2020. Målet var å gjere opp status etter ti år med systematisk arbeid på feltet og peike ut vegen vidare. Profesjonalisering av soldatrolla, vidareutvikling av kom-

petanse og samhandling i det sivile hjelpeapparatet, og dessutan vidare forskning på feltet, mellom anna på korleis teneste i internasjonale operasjonar påverkar veteranen og hans eller hennes næraste, er peika ut som sentrale tema i meldinga.

Regjeringa vedtok i 2018 å etablere ei breitt samansett arbeidsgruppe som skulle gå gjennom og vurdere erstatnings- og kompensasjonssakene for veteranar etter internasjonale operasjonar. Mandatet for arbeidet var mellom anna å undersøke om ordningane har fungert etter intensjonen. Arbeidsgruppa hadde ei rekke møte gjennom 2019 og la fram rapporten sin i januar 2020. Arbeidsgruppa har også vurdert innrettinga på ei klageordning for veteranar som får saka si handsama etter forsvarslova § 55, i tråd med Innst. 28 S (2018–2019) til Dok 8:203 S og Dok 8:220 S (2018–2019).

Veteranar frå andre verdskrigen og personell som har gjort teneste i internasjonale operasjonar, blei også i 2019 heidra og anerkjende då regjeringa markerte frigjerings- og veterandagen 8. mai på Akershus festning. Medlemmer av regjeringa deltok også ved ei rekke lokale arrangement rundt om i landet.

I 2019 blei den nasjonale veterankonferansen gjennomført i Kristiansand, med veteranen, veteranfamilien og psykisk helsevern som sentrale tema.

Forskning og utvikling (FoU)

FoU-aktivitetane som blir finansierte over forsvarsbudsjettet, er i hovudsak innretta mot teknologi for militære føremål, utvikling av konsept for militære operasjonar og støtte for og tilrettelegging for anskaffingar. Forsvarets forskingsinstitutt (FFI) utfører ein vesentleg del av desse FoU-aktivitetane. FoU utgjer òg grunnlaget for forskingsbasert undervising ved skulane til Forsvaret, og Forsvarets høgskule (FHS) er hovudaktøren innanfor forskingsbasert undervising. Institutt for forsvarsstudium ved FHS har i tillegg ei særskild rolle i det ansvaret for forskning på tryggingsspolitikk som ligg til sektoren.

«I en verden av total krig: Norge 1939–1945»

I statsbudsjettet for 2015 blei det løyvd 4 mill. kroner over fem år til oppretting av eit professorat for å markere at det var 70 år sidan frigjeringa av Noreg. Den samla ramma for perioden 2015–2019 var 20 mill. kroner.

I 2019 avslutta Forsvarsdepartementet den økonomiske støtta via Noregs forskingsråd til forskingsprosjektet *I en verden av total krig: Norge*

1939–1945. Prosjektet, som er lokalisert ved Universitetet i Tromsø – Noregs arktiske universitet (UiT), er eit ambisiøst forsøk på å tolke Noreg under andre verdskrigen på ny. Det nordlege Europa er utsiktspunkt for prosjektet. Grunngivinga for dette valet er dei sterke politiske og strategiske interessene knytte til nordområda. I 1942 dominerte Nordkalotten den politiske agendaen til den norske eksilregjeringa. Den tyske okkupasjonen i nord førte til ein overveldande asymmetri mellom okkupantane og den lokale, multietniske folkesetnaden. Det tyske behovet for forsyningar førte til sterk vekst i den nordnorske økonomien. Dei enorme tyske rustingstiltaka i nord verka i same retning. Krigshandlingane som skjedde under Narvik-felttoget i 1940, på Litsa-fronten frå 1941 og under Petsamo-Kirkenes-operasjonane frå hausten 1944, var dei klart mest intense i Noreg og grenseområda.

Det finst ein detaljert plan for akademiske utgivingar for heile prosjektperioden. Prosjektet tar sikte på å gi ut ei samla framstilling av Noreg under andre verdskrigen for eit breitt publikum. Gjennom samarbeidet med Narviksenteret vil forskingsresultata finne vegen inn i nye utstillingar og aktivitetar ved senteret. Prosjektet skal avsluttast i 2021.

Ny tryggingsslov med forskrifter

Ny tryggingsslov med tilhøyrande forskrifter tok til å gjelde 1. januar 2019. Forvaltingsansvaret for lova blei overført til Justis- og beredskapsdepartementet 3. mai 2019.

3.7 Kulturverksemda i forsvarssektoren

Forsvarets musikk

Budsjettsamarbeidet mellom Forsvarsdepartementet og Kulturdepartementet om Forsvarets musikk heldt fram i 2019. Forsvarsdepartementet, Kulturdepartementet og Forsvaret avslutta i 2019 ei utgreiing for å undersøke om delar av drifta av Forsvarets musikk kunne finansierast av kommunar og fylkeskommunar. Oppdraget om ei slik utgreiing kom frå Stortinget. Konklusjonen var at potensialet for at kommunar og fylkeskommunar kan delfinansiere Forsvarets musikk, ut over det som alt er tilfellet, ikkje er til stades. Omorganiseringa av Forsvarets musikk, som starta i 2018, heldt fram i 2019. Organisasjonen nærma seg stillingsramma på 173, som blei sett i 2018, og som vil bli nådd i 2020.

Forsvarets museum

Hovudoppgåvene til Forsvarets museum blei førte vidare i 2019. Forsvaret har mellom anna arbeidd for å forbetre gjenstandsforvaltinga og magasinsituasjonen, med mål om eitt nytt, sentralt museumsmagasin. Vidare har Forsvarets museum arrangert fleire militærhistoriske seminar i 2019. Forsvarsdepartementet tok i 2019 opp utgreiinga om Forsvarets museum, som blei overlevert frå Forsvaret til Forsvarsdepartementet i 2018. Utgreiinga viste mellom anna at Forsvarets museum, med dagens rammer, ikkje greier å utføre alle oppdraga verksemda har fått. Utgreiinga om Forsvarets museum vil bli sett i samanheng med Kulturdepartementet si stortingsmelding om museum, som etter planen kjem i 2021.

3.8 Forsvarsrelaterte organisasjonar

Forsvarsdepartementet er tilskotsforvaltar for mellom anna drifts- og prosjektstøtte til forsvarsrelaterte frivillige organisasjonar og verksemder. Tilskota skal stimulere sivilsamfunnet til aktivitet som fremjar kunnskap og merksemd om norsk trygging- og forsvarspolitik, eller som støttar opp om oppgåvene til Forsvaret. I 2019 blei det totalt delt ut om lag 59,5 mill. kroner i tilskot.

14 organisasjonar fekk driftsstøtte, totalt om lag 34,3 mill. kroner. Tilsvarende fekk tretten organisasjonar om lag 25,2 mill. kroner i prosjektstøtte. Dei seks organisasjonane som fekk høgast tilskot, fekk til saman om lag 57,2 mill. kroner eller omtrent 96 pst. av midlane. Av totaltildelinga fekk Det frivillige Skyttervesen om lag 31,4 mill. kroner eller omtrent 52 pst. av tilskota i 2019.

Ein årsrapport med oversikt over tilskot for 2019 vil bli lagt ut på nettsidene til Forsvarsdepartementet i løpet av 2020.

3.9 Forsvarsbygg, Forsvarsmateriell, Nasjonalt tryggingorgan og Forsvarets forskingsinstitutt

Forsvarsbygg

Verksemda til Forsvarsbygg er knytt til utvikling, drift, vedlikehald og avhending av eigedommar, bygningar og anlegg (EBA) i forsvarssektoren. Forsvarsbygg har også ansvar for dei nasjonale festningsverka. Etaten gir råd til andre delar av offentleg sektor om vern og sikring av bygningar.

Ved utgangen av 2019 hadde Forsvarsbygg 1 389 tilsette og 1 330 årsverk. Av dei fast tilsette var 98,9 pst. sivilt tilsette, og 1,1 pst. var militære.

Dei totale utgiftene for Forsvarsbygg i 2019 var 9,2 mrd. kroner. Av dette var 6,4 mrd. kroner driftsutgifter og 2,8 mrd. kroner investeringar i eigedom, bygg og anlegg. Midlane blei brukte målretta på eigedom, bygg og anlegg som støttar den operative evna til Forsvaret og ein berekraftig eigedomsportefølje.

I 2019 auka driftsutgiftene med 128 mill. kroner. Grunnen til auken var større aktivitet på drift.

Forsvarsbygg utførte også i 2019 vedlikehald på bygningar og prioriterte EBA som skal førast vidare i den framtidige basestrukturen til Forsvaret, og som spelar ei viktig rolle for den samla operative evna og beredskapen i forsvarssektoren.

Forsvarsbygg har i tillegg lagt til rette for aktivitetar ved dei nasjonale festningsverka. Det var 4,4 mill. menneske som vitja festningane i 2019, ein auke på 300 000 frå året før.

Forsvarsbygg har jobba målretta sidan tidleg på 2000-talet med å fase ut fossilt brensel. Ved utgangen av 2019 hadde bruk av fyringsolje minka til 2,1 pst. av det totale forbruket av energi. Forsvarsbygg planlegg at alt fossilt brensel skal fasast ut innan utgangen av 2023.

Forsvarsbygg avhendar eigedom Forvaret ikkje har bruk for. Gjennom sal og miljøsnering bidrar Forsvarsbygg til at tidlegare militære eigedommar blir tilgjengelege for ny sivil bruk. Etter at utgifter til riving, sikring og miljøsnering er trekte frå, blei om lag 268 mill. kroner førte tilbake til forsvarsbudsjettet i 2019.

Forsvarsmateriell

Forsvarsmateriell blei etablert 1. januar 2016 som eit ordinært statleg forvaltingsorgan direkte underlagt Forsvarsdepartementet. Forsvarsmateriell har ansvar for å skaffe og forvalte materiell i forsvarssektoren. Etableringa av verksemda omfatta ei overføring av fem kapasitetsdivisjonar (land, maritim, luft, IKT og felles), anskaffingsstaben og delar av staben i Forsvarets logistikkorganisasjon. Om lag 1 300 tilsette, av dei om lag 500 militære, blei overførte til den nye verksemda. I 2019 var talet på årsverk om lag 1 431. Grunnen til styrkinga var behovet for å ta høgde for den store auken i materiellinvesteringane. Oppgåva til Forsvarsmateriell er å utruste Forsvaret og andre verksemder i sektoren med relevant og tidsrett materiell i tråd med den vedtekne langtidsplanen for å sikre kampkraft og berekraft.

Siktemålet med etableringa var å oppnå ei kvalitetsforbetring av materiellanskaffingar og materiellforvaltning i forsvarssektoren, med reduserte gjennomføringstider for materiellprosjekt og høgare kvalitet i materiellforvaltninga. Siktemålet var òg å forbetre den strategiske styringa gjennom kortare og meir effektive styringslinjer. Forsvarsmateriell blei etablert etter planen.

Totalramma for Forsvarsmateriell var om lag 17,9 mrd. kroner, og mindreforbruket på 1,4 mrd. kroner var knytt til utsett betaling til F-35-programmet.

Forsvarsmateriell har i 2019 mellom anna arbeidd med å vidareutvikle kompetanseplanar for framtida, planar som skal styrke evna til å gjennomføre investerings- og forvaltingsverksemda. Vidare har det framleis vore retta merksemd mot utvikling av internkontrollsystemet og på IKT-området. I 2019 har ein omsett midlar for om lag 18 mrd. kroner.

Oppfølging av den nasjonale forsvarsindustrielle strategien til regjeringa har ført til ti nye industrisamarbeidsavtalar med utanlandske leverandørar i 2019, til ein samla verdi av 7,5 mrd. kroner. Dette kjem òg norsk forsvarsindustri og norske arbeidsplassar til gode.

Forsvarsmateriell førte vidare støtta til berging og heving av KNM Helge Ingstad, som blei heva i februar 2019.

I 2019 blei det selt materiell for om lag 38,5 mill. kroner, mellom anna C-130H.

Ein nokså stor del av midlane har gått til innkjøp av nye kampfly. Ut over kampflyanskaffinga omfattar dei største investeringane som er i gang, maritime patruljefly (P-8), NH90-helikopter, nytt artillerisystem og CV90-kampvogner til Hæren, nye kystvaktfartøy og nytt logistikk- og støttestøttetøy til Sjøforsvaret.

Nasjonalt tryggingorgan

Nasjonalt tryggingorgan (NSM) er ei tverrsektoriell fag- og tilsynsstyresmakt innanfor den førebyggjande tryggingstenesta i Noreg. NSM er også nasjonalt fagmiljø for digital tryggleik, og har eit ansvar for på nasjonalt nivå å oppdage, varsle og koordinere handteringa av alvorlege digitale åtak. Den 3. mai 2019 blei det administrative etatsstyringsansvaret, saman med forvaltingsansvaret for *lov om nasjonal sikkerhet* (tryggingsslova), overført frå Forsvarsdepartementet til Justis- og beredskapsdepartementet. Den faglege etatsstyringa er framleis delt mellom dei to departementa.

Den nye tryggingsslova tok til å gjelde 1. januar 2019 og inneber nye og utvida oppgåver for NSM.

Oppgåvene til NSM er mellom anna å stille krav til, føre tilsyn og kontroll med, utvikle tryggingstiltak for og bygge kompetanse hos dei verksemdene tryggingsslova gjeld for. NSM er også nasjonal distribusjonsstyresmakt, som produserer, distribuerer og fører rekneskap og kontroll med kryptomateriell for vern av tryggleiksgradert informasjon. NSM er dessutan fagstyresmakt for arbeidet med tryggleiksklareringar i Noreg og har eit eige sertifiseringsorgan for IT-tryggleik i produkt og system (SERTIT). I 2019 var det 276 årsverk i NSM, ein auke frå 271 i 2018.

Implementeringa av den nye tryggingsslova var ei hovudprioritering og ei hovudutfordring for NSM i 2019. Direktoratet skulle både tilpasse eigne leveransar til det nye regelverket og utarbeide rettleiarar og handbøker for verksemda som ligg under lova. Ved utgangen av 2019 hadde NSM publisert 14 rettleiarar og handbøker, i tillegg til to tekniske råd til tryggingsslova innafor ulike fagområde.

I tillegg hadde NSM ei omfattande føredragsverksemd, overfor både departementa og andre verksemdar. Det blei halde opne seminar om tryggingsslova i Trondheim, Stavanger, Bergen, Tromsø og Oslo. Kursporteføljen blei også utvida og oppdatert for å vere tilpassa kompetansebehovet som følger av den nye tryggingsslova. I 2019 hadde NSM om lag 1 000 deltakarar på ulike kurs, ei dobling frå 2018. Tryggingsskonferansen til NSM blir arrangert årleg og er ein viktig arena for kompetansebygging og -utveksling. I 2019 hadde konferansen 850 deltakarar.

NSM har dei siste åra arbeidd med digitalisering av IKT-tilsyn. I 2019 blei det gjort ferdig eit digitalt verktøy for vurdering av sårbarheiter med utgangspunkt i NSM sine grunnprinsipp for IKT-tryggleik og andre standardar for IKT-tryggleik. Det blei gjennomført til saman fem tilsyn med objekt- og infrastrukturføresegnene i tryggingsslova i 2019. I tråd med føresegnene i den nye tryggingsslova blei det inngått samarbeidsavtalar med to sektortilsyn som skal føre tilsyn etter tryggingsslova: Noregs vassdrags- og energidirektorat og Nasjonal kommunikasjonsmyndigheit.

Ein stor del av trusselaktiviteten mot Noreg skjer i det digitale rommet. Talet på alvorlege digitale hendingar NSM er involvert i handsaminga av, er jamt høgt. Utviklinga viser at mange av hendingane er langvarige og komplekse og krevjande å handtere. Vidareutviklinga av Varslingssystem for digital infrastruktur heldt fram i 2019, og talet på deltakarar i samarbeidet heldt fram med å auke.

Nasjonalt cybertryggingssenter opna 1. november 2019. Senteret er ein del av NSM, og

samlar fleire av fagmiljøa NSM har innanfor digital tryggleik, mellom anna rådgivingsmiljøet og den nasjonale responsfunksjonen NorCERT. Forsvaret og fleire andre offentlege og private verksemder har personell samlokaliserte i senteret.

Felles cyberkoordineringssenter er eit samarbeid mellom Politiets tryggingsteneste, Etterretningstenesta, Kripos og NSM som skal styrke den nasjonale evna til eit effektivt forsvar mot og ei effektiv handsaming av alvorlege hendingar i det digitale rommet. Senteret blei i 2019 evaluert av deltakarane etter to år i full drift. Evalueringa viser at deltakarane opplever at samarbeidet i senteret fungerer godt og gir meirverdi.

Gjennom inntrengingstesting gjennomfører NSM kontrollerte digitale åtak og forsøk på fysisk inntrenging mot kritisk infrastruktur og grunnleggende nasjonale funksjonar. Kapasiteten NSM har til å drive med inntrengingstesting, blei styrkt i 2019. Opplæring og sertifisering av nyttilsett personell er i gang. Kartleggingstenesta Allvis NOR er utvikla vidare, og tilbyr fleire automatiserte undersøkingar og rapporteringar. Ved utgangen av 2019 hadde tenesta over 200 brukarar.

NSM skal halde ved like eit risikobilette innanfor førebyggjande trygging, og rapporterer årleg om tryggingstilstanden. NSM la i 2019 fram éin gradert og éin ugradert rapport om risikobiletet nasjonalt, i tillegg til rapporten *Helhetlig digitalt risikobilde* og ein temarapport om innsiderisiko. NSM bidrog også i arbeidet med den nasjonale strategien for digital tryggleik, og i arbeidsgruppa for risikostyring i digitale verdikjeder.

Forsvarets forskingsinstitutt

Forsvarets forskingsinstitutt (FFI) blei etablert i 1946. Sidan 1995 har FFI vore organisert som eit forvaltingsorgan med særskilde fullmakter underlagt Forsvarsdepartementet. I 2019 hadde instituttet ein omsetning på 998 mill. kroner, mens driftsutgiftene var i overkant av 995 mill. kroner. Dette gav eit resultat på 2,4 mill. kroner.

Den strategiske utviklinga i FFI skjer i ei krevjande tid fordi forverringa av tryggleikssituasjonen som har vist seg dei siste åra, har halde fram. Dette har forsterka behovet for å styrke Forsvaret så vel som den kollektive forsvarsevna til NATO ytterlegare. Den raske teknologiske utviklinga byr på nye moglegheiter og sårbarheiter, og skaper dermed eit auka behov for forskning og utvikling. Dette treffer FFI i form av større etterspurnad etter ekspertisen til instituttet, både frå forsvarssektoren og frå sivile aktørar.

På strategisk nivå har instituttet i 2019 levert viktige bidrag til Forsvarsdepartementet, Forsvarsmateriell og Forsvaret. I rapporten *Hvordan styrke forsvaret av Norge? – Et innspill til ny langtidsplan (2021–2024)* presenterte FFI fire konseptuelle retningar for utviklinga til Forsvaret med ulike ambisjonar og økonomiske rammor. Rapporten la eit viktig grunnlag for Forsvarssjefens fagmilitære råd og for regjeringa sin nye langtidsplan for forsvarssektoren. Rapporten bidrog til ein konstruktiv offentlig debatt om framtida til Forsvaret.

FFI er ein viktig aktør i mange av materiellanskaffingane i forsvarssektoren. I 2019 hadde FFI til dømes omfattande aktivitet knytt til dei store kampsystema i Sjøforsvaret. Bidraga frå FFI i desse aktivitetane blir gjennomførte som leveransar i alle fasar av anskaffingsløpet. FFI bidrar med kunnskap og leveransar i prosjektidéfase, i arbeidet med å utarbeide konseptuelle løysingar og vidare i fasane for framskaffingsløysingar og gjennomføring. I tillegg deltar FFI med kunnskap og leveransar i resten av levetida til materiellet. Ein stor del av aktivitetane til FFI er knytte til dei store våpensystema som til dømes kampfly, missil, ubåtar og ubemanna mineryddarkapabilitet.

Etableringa av ei eiga avdeling for innovasjon og industriutvikling har komme langt i 2019, og opplever stor interesse frå Forsvaret, spesielt for hurtige innovasjonsløp og eksperimenteringsarenaen ICE works. Dette er nybrottsarbeid ved FFI som venteleg vil få meir å seie framover, både for Forsvaret og for norsk forsvarsindustri.

Det er god kontakt og tett samarbeid mellom FFI og norsk forsvarsindustri. Til dømes inngjekk Kongsberg Defence & Aerospace i 2019 fleire kontraktar på *Naval Strike Missile* (NSM) og *Joint Strike Missile* (JSM), der FFI har ei viktig rolle i utviklinga. US Navy si skarpskyting av NSM i Stillehavet i oktober var ein milepåle som også viste at arbeidet til FFI spelar ei geopolitisk rolle. Utviklinga av ramjet-teknologi i samarbeid med Nammo og amerikanske styresmakter har hatt framgang, og det blei i 2019 vedtatt å gjennomføre testskyting av missil innan fem år. Teknologien vil få mykje å seie for langtrevkande våpen i alle forsvarsgreiner.

I 2019 har FFI også auka forskingsaktiviteten innanfor totalforsvarsproblemstillingar. Dette inkluderer mellom anna problemstillingar knytte til den nye tryggingslova, kritiske samfunnsfunksjonar og grunnleggande nasjonale funksjonar.

4 Investeringer

4.1 Investeringer i forsvarssektoren

Forsvarsdepartementet har det overordnede ansvaret for investeringer i forsvarssektoren. Fornyelse og modernisering av materiell og eiendom, bygg og anlegg (EBA) er en viktig og nødvendig forutsetning for å opprettholde relevant operativ evne.

Investeringer utgjør en betydelig andel av sektorens samlede utgiftsramme. Det er vesentlig med langsiktighet og forutsigbarhet i investeringsarbeidet. Forsvarsdepartementets styring av investeringsvirksomheten gjøres i hovedsak gjennom etatene Forsvaret, Forsvarsmateriell og Forsvarsbygg. Tett koordinering og samhandling mellom disse etatene, i tillegg til god styring, er viktig for å legge til rette for nødvendig gjennomføringskraft.

Forsvarsmateriell er et ordinært forvaltningsorgan underlagt Forsvarsdepartementet. Forsvarsmateriell skal bidra til en kvalitetsforbedring og effektivisering av materiellinvesteringene og -forvaltningen. Forsvarsmateriells virksomhet skal understøtte sektorens primærmål om å skape forsvarsevne. Kjernefunksjonen til Forsvarsmateriell er å understøtte Forsvarets operative evne og beredskap gjennom å sørge for at Forsvaret får tilgang på kostnadseffektivt og sikkert materiell i tråd med vedtatte planer. Forsvarsmateriell skal avhende materiell som sektoren ikke lenger har behov for.

Forsvarsbygg er et ordinært forvaltningsorgan underlagt Forsvarsdepartementet, med ansvar for å gjennomføre investeringer, forvaltning, drift, vedlikehold og avhending av EBA i forsvarssektoren. Forsvarsbyggs virksomhet skal understøtte sektorens primærmål om å skape forsvarsevne. Kjernefunksjonen til Forsvarsbygg er å understøtte Forsvarets operative evne og beredskap gjennom kostnadseffektive og funksjonelle EBA-tjenester og rådgivning. Forvaltning av sektorens EBA gjennomføres som en kombinasjon av egenproduserte tjenester og kjøp av varer og tjenester i det sivile markedet.

For å kunne bidra til en effektiv bruk av fellesskapets ressurser, og sikre bredden av kapasiteter

i Forsvaret, er det nødvendig å ha en nøktern tilnærming til det som skal anskaffes. I tråd med Prop. 151 S (2015–2016) skal en «godt nok»-tilnærming legges til grunn ved kravsetting av nye materiellsystemer og EBA. Dette vil bidra til mindre tidsbruk og lavere anskaffelseskostnad knyttet til de enkelte prosjektene. Materiell som anskaffes skal i størst mulig utstrekning være ferdig utviklet, og for bygg og anlegg skal standardiserte løsninger benyttes der det er hensiktsmessig. Videre skal muligheten for å anskaffe brukt materiell eller tilgjengelig overskuddsmateriell vurderes i alle investeringsprosjekter. Der det er hensiktsmessig og tjener norske interesser skal det søkes å etablere flernasjonalt samarbeid med allierte og partnere. Dette gjelder både ved utvikling og kjøp.

Investeringsprosjektene i forsvarssektoren deles i to kategorier. Kategori 1-prosjekter, som er forsvarssektorens største og viktigste investeringer, og kategori 2-prosjekter, som er mindre i omfang, og som normalt ikke omtales i budsjettproposisjonen. Kategori 1-prosjektene legges frem for Stortinget for godkjenning, og senere ved eventuelle vesentlige endringer. Forsvarssektoren deler også prosjektene inn i to typer investeringsprosjekter: EBA-prosjekter og materiellinvesteringsprosjekter.

Materiellinvesteringsprosjekter med en kostnadsramme over 500 mill. kroner defineres som kategori 1-prosjekter. I tillegg kan enkelte prosjekter med en kostnadsramme under 500 mill. kroner fremmes for Stortinget dersom de er av spesiell karakter. EBA-investeringsprosjekter med en kostnadsramme over 200 mill. kroner fremmes for godkjenning av Stortinget.

Forsvarsdepartementet har løpende kontroll og oppfølging av investeringene, og gjennomfører møter med etatene for rapportering av tiltak innenfor gjennomføring av prosjektporteføljen.

Investeringsfeltet omfatter også aktiviteter som internasjonalt materiellsamarbeid, forskning og utvikling.

I gjennomføringen kan det bli nødvendig å endre ytelseskrav, leverings- og betalingsplaner i det enkelte prosjekt. For å legge til rette for god

utnyttelse av ressursene arbeides det kontinuerlig med tiltak som skal håndtere den usikkerhet som alltid er til stede i investeringsporteføljen. Forsvaret er gitt i oppdrag å utøve en prosjekteierrolle for det enkelte prosjekt på vegne av Forsvarsdepartementet.

Koronapandemien har medført en særlig utfordrende situasjon knyttet til ugunstig valutakurs mellom norske kroner og de mest aktuelle utenlandske valutaer. Dette har gitt betydelige merutgifter i 2020. Disse merutgiftene er blant annet håndtert ved at midler som var budsjettet og bundet til flerårige investeringsprosjekter, og som ikke er kommet til utbetaling på grunn av justerte tidsplaner, har blitt benyttet til valutamerutgiftene. Effekten av dette vil gi negative konsekvenser i 2021 og senere år.

Anslåtte utbetalinger i 2021 er basert på estimater, og vil kunne bli justert gjennom budsjettåret. Det legges til grunn at endringer i rammen for prosjektene som følge av priskompensasjon og valutaendringer ikke krever særskilt godkjenning av Stortinget. Det er imidlertid særegne utfordringer knyttet til valuta som omtalt. Dette medfører at Forsvaret har fått redusert kjøpekraft sammenliknet med grunnlaget for inneværende langtidsplan. Det vil derfor være nødvendig å gjøre tiltak for å motvirke negative konsekvenser for utviklingen av Forsvarets operative evne. Om den norske kronen over tid ikke styrker seg vil regjeringen om nødvendig komme tilbake til Stortinget senere med tiltak for å håndtere merutgiftene for den samlede investeringsporteføljen.

4.2 Flernasjonale programmer i NATO

De viktigste flernasjonale programmene som Norge deltar i er luftbåren bakkeovervåking (NATO *Alliance Ground Surveillance*, AGS), luftbåren tidligvarsling og kontroll (NATO *Airborne Early Warning and Control*, NAEW&C (AWACS)), samt felles luftkommando- og kontroll system (*Air Command & Control System*, ACCS).

AGS ble vedtatt på NATOs toppmøte i Chicago i 2012, og omfatter anskaffelse av fem ubemannede fly av typen *Global Hawk* og bakkebaserte støttesystemer. Disse skal eies, driftes og opereres av NATO i fellesskap. Hovedbasen for NATO AGS Force er på Sicilia. Systemet vil gi alliansen en fremtidsrettet evne til å overvåke store landområder fra stor høyde og med lang rekkevidde. Norge er blant 15 NATO-land som deltar i anskaffelsen, mens alle medlemslandene vil bidra til drift og vedlikehold når systemet tas i bruk.

Anskaffelsesprosjektet er nå i sin slutfase etter at en rekke forsinkelser tidligere i programmet gjorde at opprinnelig tidsplan for levering ikke kunne realiseres. En rekke vellykkede tester av utstyret, inkludert prøveflyginger, er gjennomført og leverandøren har fremlagt nødvendig dokumentasjon i tilknytning til luftdyktighet. Italienske luftfartsmyndigheter har utstedt de nødvendige godkjenninger og sertifiseringer av systemet. De to første ubemannede flyene ble flydd til hovedbasen høsten 2019, de to neste sommeren 2020, og overføring av det siste flyet forventes i løpet av høsten 2020. Når avsluttende systemtester deretter er gjennomført og leveransen akseptert av de anskaffende nasjoner, vil AGS bli overført til NATO slik at alliansens AGS-styrke kan ta systemet i operativ bruk. Koronapandemien har så lang påvirket fremdriften i begrenset grad. I påvente av eierskapoverføringen har nasjonene inngått en avtale med styrken, slik at den i mellomtiden kan benytte fly og bakkeutstyr begrenset til treningsformål.

NAEW&C er et nøkkelement i alliansens felles integrerte luftforsvar. I over 35 år har den stående NATO-eide styrken med 17 avanserte AWACS overvåkingsfly og tilhørende støttesystemer gitt tilgang på nødvendig varslings- og kontrollkapasitet. Programmet består i dag av 16 medlemsland, herunder Norge. For å tilpasse styrken til reduserte driftsrammer er antall fly redusert til 14. Moderniseringen av flyenes radar og cockpit, for å imøtekomme operative behov frem mot 2025, er i hovedsak fullført. I tråd med erklæringer fra NATOs toppmøter er det nødvendig å forlenge levetiden på flyene for å sikre at NATO-styrken forblir operativt relevant frem til 2035. Deltakernasjonene har mottatt og forhandlet tilbud fra industrien, og like før årsskiftet 2019/2020 ble kontrakt inngått med Boeing som systemleverandør med betydelig innslag fra europeisk industri. De oppgraderte flyene vil blant annet ha forbedret kommunikasjonsevne via data-link, oppgradert krypto-utstyr og betydelig bedre datakapasitet. Levering av de første oppgraderte flyene er planlagt fra 2024. Levetidsforlengelsen har en kostnadsramme på om lag 1 mrd. USD, som omfatter både investeringsutgifter og drift av alliansens program- og anskaffelsesbyrå. Det er en risiko for at koronapandemien vil kunne påvirke den videre fremdrift i prosjektet, men inn-til videre ligger tidsplan og kostnadsramme fast.

ACCS-programmet skal levere et felles kommando- og kontrollsystem til bruk både i NATOs egen kommandostruktur og ved kontroll- og varslingsstasjoner i nasjonene. Programmet har blitt

mer enn ti år forsinket, hovedsakelig grunnet leverandørens problemer med å ferdigstille programvaren. Det var forventet en endelig beslutning om programmets fremtid i NATOs råd sommeren 2020, men alternativstudie og annet beslutningsgrunnlag er forsinket grunnet koronapandemien. Avgjørelsen forventes nå først i 2021. Norge besluttet i 2018 å foreløpig ikke ta systemet i operativ bruk, da det fremdeles har store mangler i stabilitet og funksjonalitet. I påvente av NATOs veivalg benyttes eksisterende systemer.

4.3 Industrielt samarbeid

Regjeringens politikk innenfor dette området følger hovedlinjene i nasjonal forsvarsindustriell strategi, slik denne ble presentert i Meld. St. 9 (2015–2016). Strategien bidrar til å legge til rette for å ivareta nasjonale sikkerhetsinteresser og til å opprettholde og videreutvikle en internasjonalt konkurransedyktig forsvarsindustri.

For å styrke den nasjonale verdiskapingen fører regjeringen en aktiv og sammensatt næringspolitikk. Totalt planlegger forsvarssektoren å investere for om lag 16 mrd. kroner i 2021 i materiell, og gjennomfører i tillegg omfattende kjøp av varer og tjenester over driftsbudsjettet. Det er derfor viktige næringspolitiske aspekter knyttet til forsvarssektorens virksomhet.

Regjeringen legger til grunn at samarbeidet med industrien skal ta utgangspunkt i Forsvarets behov for materiell og tjenester, og baseres på kostnadseffektive løsninger. Særlig vil samarbeidet innenfor teknologiområder av spesiell betydning for Forsvaret prioriteres. Det er en målsetting at norsk forsvarsindustri mulighet til å vinne frem i utenlandske forsvarsmarkeder skal styrkes. I denne sammenheng vil det i enkelte tilfeller være nødvendig å benytte krav om industrielt samarbeid som et særlig virkemiddel i forbindelse med forsvarssektorens anskaffelser fra leverandører i utlandet. Dette virkemiddelet er sentralt for å sikre forsvarsindustrien markedsadgang. Foruten industrisamarbeidet knyttet til anskaffelsen av nye kampfly, ble det i 2018 godskrevet samarbeidsprosjekter med en gjenkjøpsverdi for om lag 1,4 mrd. kroner mellom utenlandsk industri og 48 norske bedrifter fra 14 fylker (etter fylkesinndelingen i 2018). De fleste av bedriftene som er involvert i industrisamarbeidet, utenom kampflyanskaffelsen, er små eller mellomstore.

Koronapandemien har vært en utfordring for forsvarsindustrien, og regjeringen og Forsvarsde-

partementet har lagt frem krise- og tiltakspakker for å håndtere situasjonen. Dette har blant annet omfattet forsering av anskaffelser og oppgradering av materiell og andre tiltak som har bidratt til å ivareta behovene knyttet til forsyningssikkerhet.

Regjeringen legger i forbindelse med anskaffelse av nye ubåter stor vekt på at det skal etableres et bredt samarbeid mellom Norge og Tyskland, også på det forsvarsindustrielle området. Norsk og tysk industri har funnet sammen og etablert forpliktende samarbeid om utvikling og leveranse av kampsystemer til fremtidige ubåter. Dette vil gi norsk industri muligheter i et marked ut over den norsk-tyske anskaffelsen. I tillegg samarbeider norske og tyske myndigheter, basert på en *Memorandum of Understanding* (MOU), om videreutvikling av et felles missil basert på det norske sjømålsmissilet NSM.

Regjeringen legger videre stor vekt på opprettholdelsen og videreutviklingen av samarbeidet mellom norsk og amerikansk industri i tilknytning til kampflyanskaffelsen. Det etablerte industrisamarbeidet skal bidra til å styrke industriens konkurransevne, øke dens kunnskaps- og teknologibase og skape ringvirkninger til andre sektorer. Målsettingen for samarbeidet er over tid å sikre nasjonal verdiskaping i samme størrelsesorden som flyenes anskaffelseskostnad gjennom levetiden.

Norges deltakelse i utviklingsfasen har gitt norsk industri anledning til å konkurrere om deleproduksjon til fly og motor, og har så langt resultert i betydelige kontrakter til flere bedrifter. Det foreligger også et stort potensial for inngåelse av nye kontrakter med de amerikanske leverandørene i takt med den økende produksjonen av fly.

Når det gjelder understøttelse av F-35, foreligger det vesentlige industrielle muligheter. Norge ble i 2014, sammen med to andre europeiske nasjoner, utpekt til å etablere kapasitet for vedlikehold av motoren til F-35. Kongsberg Aviation Maintenance Services er av norske myndigheter utpekt til å etablere denne kapasiteten, og motordepotet er under etablering på Rygge. Det nye anlegget skal etter planen stå ferdig mot slutten av 2020. Vedlikeholdskapasiteten for F-35 motoren skal gradvis bygges opp i takt med økende antall operative fly globalt.

Regjeringen legger stor vekt på at nasjonale initiativer innenfor kampflyanskaffelsen blir integrert i F-35, noe som forventes å innebære betydelige eksportmuligheter for norsk industri når disse er fullført og ferdig kvalifisert for F-35.

Norsk industris deltakelse i produksjonen av kampflyene samt fremtidig vedlikeholdsaktivitet,

vil sammen med de industrielle mulighetene representere betydelige muligheter for norsk industri. Det er lagt et godt grunnlag for at kampflyanskaffelsen over tid skal møte den politiske målsettingen om samlet nasjonal verdiskaping. Dette forutsetter at norsk forsvarsindustri fortsetter å være konkurransedyktig.

Innenfor de siste ti årene har omsetningen for norsk forsvarsindustri økt markant. Regjeringen vil jobbe målrettet for at norsk forsvarsindustri skal fortsette å lykkes på det internasjonale markedet.

4.4 Kampflyanskaffelsen – status og fremdrift

Stortinget har gitt fullmakt til å anskaffe 52 nye kampfly med nødvendig tilleggsutstyr og tjenester. Flyene er satt i bestilling gjennom det flernasjonale partnerskapet, som inngår kontrakter for anskaffelsen av de norske flyene.

Ved årsskiftet 2019/2020 overtok forsvarssjefen prosjekteierrollen fra Forsvarsdepartementet. Samtidig ble Kampflyprogrammet i Forsvarsdepartementet lagt ned og et F-35-prosjekt etablert i Forsvarsstaben for å følge opp anskaffelsen og innfasingen av de nye kampflyene.

Totalt opererer Luftforsvaret nå 28 fly, hvorav 21 i Norge og sju i USA for utdanningsformål. Det er planlagt med mottak av seks fly årlig inntil anskaffelsen er fullført i 2024. Luftforsvaret etablerte første operative evne (IOC) i november 2019 og fortsetter videre oppbygging mot full operativ evne (FOC) i 2025. Arbeidet med operativ testing og evaluering (OT&E) av forhold som vinteroperasjoner, operasjoner i nordområdene og samvirke med norske hær-, sjø-, og spesialstyrker fortsetter.

Sju norske fly og ni instruktører inngår i det flernasjonale partnerskapets treningsbase ved Luke Air Force Base (Luke AFB) i USA. Her konverteres og utdannes flygere på F-35. Antall fly på Luke AFB vil økes til ti i perioden frem mot 2025 for å sikre tilstrekkelig antall piloter. Trening og øving i Norge inkluderer bruk av åtte taktiske simulatorer, som fungerer som et effektivt tillegg til flytrening i luften.

Det globale understøttelsessystemet for logistikk er under utvikling og støtter drift av norske F-35 i samarbeid med det nasjonale logistikksenteret på Ørland. Logistikkløsningen benytter seg i dag av datasystemet *Autonomic Logistics Information System* (ALIS). Systemet knytter flyprodusenten og alle F-35-brukere sammen i en global,

ytelsesbasert understøttelsesløsning. I forbindelse med videreutviklingen av understøttelsesløsningen vil ALIS i løpet av de neste årene fases ut og erstattes av et nytt system betegnet *Operational Data Information Network* (ODIN).

Luftforsvaret har hatt lavere tilgjengelighet på fly enn planlagt, og jobber sammen med F-35-prosjektet og det flernasjonale partnerskapet for å øke tilgjengeligheten. Koronapandemien har i tillegg medført en noe lavere øvings- og treningsaktivitet enn planlagt i andre kvartal 2020. Dette påvirket ikke NATO-oppgavet om luftmilitær beredskap på Island, som ble gjennomført i mars som planlagt.

Utbyggingen av baseløsningen ved Ørland flystasjon går i all hovedsak etter planen. Skvadrons-, vedlikeholds-, og forsyningsbygg for understøttelse av F-35-operasjoner er tatt i bruk av Forsvaret. Etablering av nye hangarer til F-35 med tilhørende infrastruktur pågår. Det vises til tekst senere i kapitlet for nærmere informasjon om hangarprosjektet. Byggingen av *Norway Italy Reprogramming Laboratory* (NIRL) i USA er forsinket, men det er truffet tiltak som har sikret oss nødvendig operativ programvare frem til slik programvare kan produseres i NIRL.

Det samlede kostnadsbildet

F-35-prosjektets oppdaterte usikkerhetsanalyse følger utviklingen i det samlede kostnadsbildet for anskaffelsen av F-35, og danner grunnlaget for styring og budsjettering av programmet. Usikkerhetsanalysen gir et oppdatert estimat for kampflyanskaffelsens forventede investeringskostnad. Dette er et bilde av anskaffelsens kostnadselementer som inkluderer justerte prisestimer, oppdatert organisering, valuta og usikkerhetsbilde. Den oppdaterte analysen viser en forventet kostnad på 98,8 mrd. kroner. Dette estimatet er høyere enn prisjustert kostnadsramme basert på en vektet gjennomsnittlig vekslingskurs mot USD på 10,49. På den andre siden viser analysen enhetspriser for flyene som er lavere enn opprinnelig lagt til grunn. Som et eksempel hadde kampflyene som leveres i 2021 opprinnelig en forventet enhetspris på 86,2 mill. USD, men som nå er kontraktsfestet til 80,5 mill. USD. Gjennom stram styring og kostnadsreducerende tiltak iverksatt gjennom det internasjonale programmet, har det blitt oppnådd innsparinger på om lag 8 mrd. kroner.

Avviket mellom det oppdaterte kostnadsestimatet og styringsrammen som ble lagt til grunn da kampflyanskaffelsen ble vedtatt gjennom Stortingets behandling av Innst. 388 S (2011–2012) til

Prop. 73 S (2011–2012), skyldes økt vekslingskurs mot USD. Dette motvirkes kun delvis av reduserte priser på flyene, logistikkutstyr og reservedeler.

Da kampflyanskaffelsen ble vedtatt, var det tatt hensyn til at vekslingskursen mot USD i investeringsperioden ville variere. Det ble lagt til grunn en markedsforventning om en gjennomsnittlig vekslingskurs på 6,47 kroner for perioden. Derksom denne vekslingskursen legges til grunn også i dag, viser usikkerhetsanalysen en redusert kostnad på om lag 8 mrd. kroner for anskaffelsen av F-35 som følge av gjennomførte forhandlinger og kostnadsreduserende tiltak i programmet. Siden kampflyanskaffelsen ble godkjent i 2012 har faktisk vekslingskurs mot USD variert mellom 5,44 og 11,40 kroner. For de utbetalinger som allerede er gjennomført, er det i usikkerhetsanalysen lagt til grunn faktisk valutakurs på utbetalingstidspunktene. I årets usikkerhetsanalyse er det beregnet en vektet gjennomsnittlig vekslingskurs mot USD på 10,49 kroner for den resterende del av anskaffelsen. Denne vekslingskursen er beregnet etter samme metode som ble brukt for Prop. 73 S (2011–2012). Selv om en legger til grunn en valutakurs tilsvarende den som lå i budsjettforutsetningene for 2020, vil denne beregningen av prosjektets sluttkostnad ligge over styringsrammen.

Det flernasjonale programkontoret (JPO) har forhandlet frem gode kontrakter med leverandørene, og har iverksatt en rekke initiativer for å redusere kostnadene i produksjonen. Vesentlige initiativer er inngåelsen av en felles bestilling av flyanskaffelser over flere år (*Block Buy*) og *Multi-Year Contracting* (MYC) for Norges flyanskaffelser med leveranse i 2023 og 2024. I tillegg til disse virkemidlene har JPO gjennomført en rekke tiltak

gjennom forhandlinger og i samarbeid med leverandørene for å redusere enhetsprisen på flyene. Flere kostnadsreduserende tiltak er kombinert i programmet. Eksempler på dette er *Blueprint for Affordability* (BFA) I og II. BFA I er nå evaluert av JPO og har gitt god effekt på enhetsprisene. Disse programmene er hittil finansiert av USA, men partnerskapet har besluttet å starte et tilsvarende felles program i den hensikt å gi kostnadsreduserende effekter både innenfor investering, vedlikehold og annen understøttelse i flyenes levetid. F-35 prosjektet har gjennom å erstatte en rekke pristimer med kontraktsverdier, bekreftet store kostnadsbesparelser som følge av disse tiltakene.

Det er fremdeles noe prisusikkerhet knyttet til våpenanskaffelsen, videreutviklingsprogrammet, samt evnen til å opprettholde tilstrekkelig kapasitet i den norske programorganisasjonen. Vekslingskursen mot amerikansk dollar er imidlertid det altoverskyggende usikkerhetsmomentet knyttet til utgiftsøkninger i programmet.

Amerikanske myndigheter besluttet i juli 2019 å suspendere Tyrkias deltakelse i det flernasjonale partnerskapet. Resten av partnerskapet sluttet seg til suspensjonen i februar 2020. Suspensjonen vil medføre noe merkostnader for Norge og partnerskapet. Usikkerheten knyttet til de årlige totale produksjonsvolumene av fly og konsekvensene for enhetspriser på fly som skal leveres til Norge vurderes å være lav.

Koronapandemien har så langt ikke medført noen forsinkelser i flyleveranser ut fra fabrikk. Det forventes imidlertid moderate forsinkelser for leveranser planlagt i 2021 og muligens 2022 begrunnet i forsinkede komponentleveranser til fabrikkene i USA.

Tabell 4.1 Kampflyanskaffelsen

Område	(i mill. kr.)		
	Prisjustert kostnadsramme (P85)	Prisjustert styringsramme (P50)	Forventet kostnad
Nye kampfly med utrustning	89 142	78 162	98 804

Ved utgangen av 2021 vil om lag 59 pst. av kostnadsrammen Stortinget sluttet seg til være utbetalt. Ved samme tid vil om lag 69 pst. av den interne styringsrammen være utbetalt. Dette betyr at selv om forventet kostnad ligger over både styrings- og kostnadsrammen, vil ikke F-35-anskaffelsen ha behov for å benytte usikkerhetsavsetningen i budsjettet for 2021. De kontraktu-

elle forpliktelsene vil imidlertid i løpet av 2021 overstige styringsrammen, men ikke kostnadsrammen. Dette betyr at deler av usikkerhetsavsetningen vil være forpliktet ved utgangen av 2021, basert på en vekslingskurs på 10,49 mot USD. Sannsynligheten for å kunne holde styringsrammen reduseres fortløpende så lenge vekslingskurs mot amerikanske dollar ligger over

basiskurskursen som ble lagt til grunn da styrings- og kostnadsrammen ble fastsatt.

De gjenstående utbetalingene vil i hovedsak påløpe i perioden frem til og med 2026 med den usikkerhet knyttet til vekslingskurs dette medfø-

rer. Skulle fremtidige usikkerhetsanalyser vise et forpliktelsesbilde som gjør det nødvendig med en justering av kostnadsrammen for programmet, vil regjeringen komme tilbake til Stortinget med en redegjørelse om dette.

Tabell 4.2 Kostnadsbilde kampflyanskaffelsen

	2012–2020	2021	Gjenstående	Total
Gjennomføringskostnader (post 01)	1 281	149	572	2 002
Samlet kostnadsbilde for F-35 kampfly med utrustning (post 45)	45 894	6 481	46 429	98 804
Kostnadsbilde produksjonsavtale F-35 (post 45)	1 441	150		
Kostnadsbilde for baseløsning (post 47)	7 209	262	488	7 960

Programmets rammer er beregnet inkludert merverdiavgift på de postene der dette påløper. Forslaget til bevilgning i 2021 inneholder ikke merverdiavgift.

Levetidskostnader

På tilsvarende måte som for forventet investeringskostnad, beregner F-35-prosjektet årlig den forventede levetidskostnaden for kampflysystemet. Levetidskostnadene beskriver kampflyenes totale kostnader fra og med 2012 og ut levetiden i 2054 og utgjør med en vekslingskurs på 10,49 mot USD 352,9 mrd. kroner. Kostnadene inkluderer både materiell- og EBA-anskaffelser samt tilhørende drifts- og videreutviklingskostnader for hele perioden. Som del av videreutviklingskostnadene ligger alle kostnader forbundet med strategien for videreutvikling av kampflysystemet kalt *Continuous Capability Development and Delivery* (C2D2). Oppgradering av flyene til Block 4 konfigurasjon omfattes av kampflyanskaffelsen. Videre oppgra-

dering av F-35 mot trusselnivået som forventes i 2030 planlegges nå som et ordinært investeringsprosjekt.

7707 Joint Strike Missile (Utvikling/kvalifisering/integrasjon)

Utviklingsprosjektet for *Joint Strike Missile* (JSM) trinn 3, som Stortinget godkjente ved behandlingen av Innst. 278 S (2013–2014) til Prop. 98 S (2013–2014), har pågått siden høsten 2014. Utviklingen ble i all hovedsak ferdigstilt i løpet av høsten 2018, men enkelte teknologiområder i missilet vil videreutvikles og oppdateres i perioden frem til fullført integrasjon av missilet på F-35. Arbeidet med integrasjon er i gang, og et nødvendig antall testmissiler til integrasjonen, er i produksjon. Ferdig integrasjon er planlagt slik at missilet er operativt på norske kampfly når F-35-systemet når full operativ evne i 2025. Parallelt med integrasjonen på flyet har nå prosessen med anskaffelse av JSM missiler til Forsvaret startet.

Tabell 4.3 Kategori 1-prosjekter i kampflyanskaffelsen

Formål/prosjektbetegnelse	Kostnadsramme (post 45)	Anslått utbetaling 2021 (post 45)	Forventet gjenstående etter 2021
7707 <i>Joint Strike Missile</i> – Utvikling trinn 2	1 298	–	214
7707 <i>Joint Strike Missile</i> – Utvikling trinn 3	4 947	361	367

Øvrige våpenanskaffelser

Deler av våpenbeholdningen som i dag er til bruk på F-16 vil bli videreført for bruk på F-35. Dette gjelder i hovedsak luft-til-bakke-våpen som er, eller vil bli, integrert og sertifisert på F-35. I tillegg pågår en anskaffelse av kanonammunisjon, nye kortholds luft-til-luft-missiler, samt en første delbeholdning av medium rekkevidde luft-til-luft-missiler i oppbyggingen mot full operativ evne for F-35. I perioden frem mot full operativ evne i 2025, vil beholdningen av medium rekkevidde luft-til-luft-missiler økes, i tillegg til anskaffelse av langt-rekkende presisjonsvåpen mot sjø- og bakkemål.

Forskning og utvikling

Forsvarets forskningsinstitutt (FFI) støtter Kampflyprogrammet med forskning og utvikling (FoU). En vesentlig del av FoU-aktivitetene er knyttet til gjennomføringen av materiellprosjekter samt våpen- og taktikkutvikling. Videre støtter FFI Kampflyprogrammet i utarbeidelsen av antallsanalyser og økonomiske usikkerhetsanalyser.

Status i det flernasjonale samarbeidet

Det flernasjonale F-35-programmet har god fremdrift. F-35 produseres nå med full kapasitet. Arbeidet med å videreutvikle F-35 for å holde våpensystemet oppdatert i takt med den teknologiske og operative utviklingen er nå etablert. Strategien for denne videreutviklingen er betegnet *Continuous Capability Development and Delivery (C2D2)*. Hensikten med C2D2 er fortløpende å øke våpensystemets operative evne gjennom oppdateringer av program- og maskinvare.

Det er til nå levert over 530 fly til partnernasjonene USA, Australia, Storbritannia, Nederland, Italia og Norge. Partnernasjonen Danmark har besluttet å anskaffe 27 fly, og i Canada forventes nedvalgprosessen for nytt kampfly å være fullført i 2022. Japan, Israel og Sør-Korea har mottatt sine første fly som kunder utenfor partnerskapet. Mens Belgia, Polen og Singapore har besluttet å anskaffe F-35, er F-35 del av pågående konkurranser i Finland og Sveits. Den store interessen for flyet vil underbygge stordriftsfordelene ved F-35 i anskaffelse og drift.

Tyrkia er suspendert fra det flernasjonale partnerskapet, etter at landet mottok de første leveransene av det russiske luftvernssystemet S-400. De gjenværende åtte partnerne er enige om å videreføre det flernasjonale programmet i henhold til eksisterende avtale inntil en ny avtale er etablert,

uten Tyrkia. Dette er nødvendig for å sikre allerede inngåtte investeringer, fremdrift i programmet og operative leveranser.

Motordepot

I forbindelse med Stortingets behandling av Innst. 265 S (2018–2019) til Prop. 61 S (2018–2019) ble Forsvarsdepartementet gitt en bestillingsfullmakt til å «inngå forpliktelser i 2019 om fremtidige utbetalinger på inntil 50 mill. kroner for oppgjør av prisjusteringsmekanismer, garantier og øvrige forpliktelser i 2023 og 2027 iht. vilkår i avtalen for salg av statens aksjer i Aerospace Industrial Maintenance Norway AS.»

Grunnlaget for estimeringen av forpliktelsene har endret seg. Dette gjelder spesielt økte utgifter knyttet til myndighetskontrakter mellom Norge og det flernasjonale kampflyprogrammet (JPO) ved etablering av motordepotet på Rygge. I hovedsak dreier det seg om økt behov for spesialutstyr i tillegg til utgifter til personell fra leverandøren og amerikanske myndigheter i oppstartsfasen. I tillegg kan også andre deler av prisjusteringsmekanismene øke forpliktelsen. I sum vil dette kunne øke de potensielle forpliktelsene med om lag 170 mill. kroner. De økte forpliktelsene dekkes innenfor den samlede bestillingsfullmakten som er gitt på kapittel 1760, post 45.

4.5 Investeringer i materiell og eiendom, bygg og anlegg

Investeringene i 2021 rettes inn mot den strukturen som ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 62 S (2016–2017) til Prop. 151 S (2015–2016) og Innst. 50 S (2017–2018) til Prop. 2 S (2017–2018) og komplettert med regjeringens forslag i ny langtidsplan slik det fremgår av Prop. 62 S (2019–2020).

For materiellinvesteringene legger regjeringen i 2021 opp til betydelige utbetalinger til nye maritime patruljefly, nye ubåter, nye kystvaktfar-tøyer og oppgraderinger av luftvern på fregattene. I tillegg fortsetter utbetalingene til nye kampfly og NH90-helikoptrene samt til anskaffelse av forskjellige pansrede kjøretøy til Hæren.

I 2021 er det planlagt å benytte store deler av den foreslåtte bevilgningen til eiendom, bygg og anlegg (EBA) til å gjennomføre investeringsprosjekter på Evenes. Det prioriteres også midler til å gjennomføre vedtatte investeringsprosjekter på Ørland, Værnes og Haakonvern. På flere lokasjoner gjennomføres det investeringsprosjekter for å tilfredsstille kravene i sikkerhetsloven.

Nye prosjekter for godkjenning vil presenteres med en kostnadsramme som inneholder alle nødvendige tiltak for å realisere prosjektets mål, uavhengig av tiltakenes finansieringskilde (kapittel og post). Det betyr at et materiellprosjekt kan inneholde ett eller flere EBA-tiltak, samtidig som EBA-prosjekter kan inneholde materiellanskaffelser.

Nye prosjekter for godkjenning

Det legges frem tre nye prosjekter for godkjenning i denne proposisjonen.

Sikker teknisk infrastruktur fase 2

I forbindelse med behandlingen av Innst. 260 S (2013–2014) til Prop. 93 S (2013–2014), fastsatte Stortinget kostnadsramme for prosjektet Sikker teknisk infrastruktur (STI). Prosjektet inkluderer etablering av et råbygg for forsyningsstabilitet på kraft, teknisk kjøling og IKT-drift mv. I tillegg legges det til rette for et sivilt situasjonssenter. Arealet etableres under bakkeplan og inngår som fundamentering av fremtidige bygg i regjeringskvartalet. I Prop. 93 S (2013–2014) varslet regjeringen at et prosjekt for brukerutstyr og inventar vil bli etablert på et senere tidspunkt, og at regjeringen vil komme tilbake til Stortinget med dette.

Prosjektet STI fase 2 omfatter bygging og innredning av lokaler for sivilt situasjonssenter, samt installasjon av kraft, teknisk kjøling og IKT-drift. Prosjektet har vært gjennom ekstern kvalitetssikring. Den anbefalte kostnadsrammen for prosjektet er 2 007 mill. kroner. Prosjektets styringsramme er 1 617 mill. kroner. Forsvarsbygg skal gjennomføre prosjektet på oppdrag fra Kommunal- og moderniseringsdepartementet.

Siden STI fase 2 gjennomføres av Forsvarsbygg foreslås bevilgningen lagt på kapittel 1710.

Prosjekt 0011 Tilrettelagt innhenting

Stortinget vedtok i juni 2020 en ny lov om Etterretningstjenesten. Loven trer i kraft med virkning fra 1. januar 2021. Parallelt med utredningsarbeidet for den nye loven er det også utredet en anskaffelse av et system for innhenting av grenseoverskridende elektronisk kommunikasjon, benevnt tilrettelagt innhenting.

Etterretning er en grunnstein for Norges forsvar og sikkerhet. I dag har Etterretningstjenesten ikke tilstrekkelig tilgang til informasjon i det digitale rom, og er i stor grad avhengig av å motta informasjon fra andre land. Samarbeid med

andre land er viktig for Norge, men det er også nødvendig å styrke vår egen nasjonale etterretningsevne.

Prosjekt 0011 er opprettet for å anskaffe et system for tilrettelagt innhenting. Systemet vil gi Etterretningstjenesten mulighet til å innhente elektronisk kommunikasjon som passerer Norges grenser, innenfor de begrensninger og forutsetninger som den nye etterretningstjenesteloven setter. Anskaffelsen utføres av Etterretningstjenesten og er planlagt gjennomført i perioden 2021–2025. Systemets planlagte kapasitet er vurdert som tilfredsstillende for dagens situasjon. Utvikling i trusselbildet mv. kan medføre behov for å øke kapasiteten i fremtiden.

Det er gjennomført kvalitetssikring av prosjektet, og konklusjonene er at beslutningsdokumentasjonen er av tilfredsstillende kvalitet for å starte prosjektet. Forsvarsdepartementet vil følge opp de tiltakene som kvalitetssikrer har anbefalt.

Prosjektets foreslåtte kostnadsramme er 1 089 mill. kroner, inkludert gjennomføringskostnader, avsetning for usikkerhet og merverdiavgift. Prosjektets styringsramme er 984 mill. kroner.

Prosjekt 6023 Videreføring av NSM

Naval Strike Missile (NSM) er et langtrekkende presisjonsvåpen og utgjør Forsvarets hovedvåpen for overflatekrigføring. NSM vil i lang tid være sentral for Forsvarets evne til å levere presis og langtrekkende ildkraft i det maritime domenet. Det er derfor behov for å videreføre NSM.

NSM ble tatt i bruk i Sjøforsvaret mellom 2012 og 2017. Missilsystemet er designet for en systemlevetid på om lag 20 år forutsatt et hovedvedlikehold etter omtrent ti år.

Prosjektet omfatter både vedlikehold og nyan-skaffelse av materiell i den eksisterende missilsystembeholdningen for å legge til rette for videre drift av missilbeholdningen og missilsystemene på fregattene.

Prosjektet må også sees i sammenheng med den planlagte utviklingen av et nytt, felles missil med Tyskland. Det legges til grunn at behovet for sjømålsmissilkapasitet dekkes av NSM frem til nye missiler kan leveres.

NSM ble utviklet i et samarbeid mellom Kongsberg Defence & Aerospace (KDA), Forsvaret og Forsvarets forskningsinstitutt. Videreføringen vil derfor bli gjennomført som en direkteanskaffelse fra KDA i tråd med anskaffelsesregelverket for forsvarssektoren.

Det er gjennomført kvalitetssikring av prosjektet som en del av en helhetlig vurdering av videre-

føring av missilkapasiteten. Omfanget som tidligere ble beskrevet for prosjekt 6025 Hovedvedlikehold NSM er nå inkludert i prosjekt 6023 Videreføring av NSM.

Prosjektets kostnadsramme er satt til 690,6 mill. kroner, inkludert merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader. Prosjektets styringsramme er satt til 539,4 mill. kroner inkludert merverdiavgift.

Kategori 1-prosjekter

Materiellprosjekter – status og fremdrift

Tabell 4.4 Kategori 1-prosjekter innenfor materiell

	Formål/prosjektnavn	Kostnadsramme	Anslått utbetaling 2021	Forventet gjenstående etter 2021
2047	Videreføring av MPA- og ISR-kapasitet	10 987	3 662	1 740
2078	Sensorer for militær luftromsovervåking	8 401	134	8 184
2513	Logistikk- og støttefartøy	2 425	24	258
2559	Landbasert transportstøtte	2 100	87	2 011
4018	Hånd- og avdelingsvåpen	644	177	227
4019	Bekledning og beskyttelse	844	4	780
5007	Artillerilokaliseringsradar	1 541	0	1 541
5044	Feltvogner til Heimevernet	589	22	88
5045	Broleggerpanservogn	775	114	590
5049	Ingeniørpanservogn	766	302	211
5436	Kampvogner til Hæren	11 523	250	787
1092	Oppgradering av kamp- og støttevogner til Hæren	872	25	847
5439	Landbasert, indirekte ildstøtte	2 400	0	1 490
5447	Artillerisystem 155 mm	3 485	73	959
5475	Elektroniske mottiltak	588	30	528
6086	AEGIS COTS <i>Baseline update</i>	1 431	95	288
6192	Oppgradering av luftvernmissil til Fridtjof Nansen-klasse fregatter	2 181	681	464
6345	Videre oppdatering av Ula-klasse ubåter	1 684	13	91
6346	Nye ubåter	45 136	822	44 116
6370	Mellomløsning Ula-klassen	608	53	214
6401	Erstatning av <i>Stingray Mod 0</i>	2 226	0	828
6615	Nye kystvaktfartøyer	7 285	2 167	3 611
7628	Kampluftvern til Hæren	1 035	330	197
7660	Helikopter til fregatt og kystvakt	8 408	1 223	1 620
7806	Nye transportfly – anskaffelse	5 920	0	1 179
8164	Modernisering av kryptoløsninger	691	98	548

2047 Videreføring av MPA- og ISR-kapasitet

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 127 S (2016–2017) til Prop. 27 S (2016–2017). Prosjektet skal anskaffe fem nye maritime patruljefly av typen P-8A Poseidon i forbindelse med utfasing av dagens P-3 Orion og DA-20 *Jet Falcon*. Kapasiteten maritime patruljefly ble besluttet videreført ved Stortingets behandling av Innst. 62 S (2016–2017) til Prop. 151 S (2015–2016). Forsvarsmateriell inngikk avtale med amerikanske myndigheter om anskaffelse av fly gjennom *Foreign Military Sales*-avtaleverket i mars 2017. Første fly blir levert til Norge i 2022.

Prosjektets pris- og valutajusterte kostnadsramme over kapittel 1760 er 10 987 mill. kroner, inkludert merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader. I tillegg vil en del av kostnadene bli belastet kapittel 1735.

2078 Sensorer for militær luftromsovervåking

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 346 S (2018–2019) til Prop. 60 S (2018–2019). Prosjektet skal anskaffe åtte nye sensorer for overvåking av norsk og nærliggende luftrom. To av de nye sensorene vil være flyttbare. Prosjektet skal også anskaffe nødvendig eiendom, bygg og anlegg (EBA) med tilhørende infrastruktur (herunder vei, kraft og IKT) til stasjonene hvor sensorene plasseres, samt tre regionale vedlikeholdssentre (Rygge, Ørlandet og Sørreisa). Det planlegges med leveranser i prosjektet i perioden 2025–2029.

Prosjektets pris- og valutajusterte kostnadsramme for både materiell- og EBA-prosjektet er 8 401 mill. kroner, inkludert merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

2513 Logistikk- og støttefartøy

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. S. nr. 370 (2008–2009) til St.prp. nr. 70 (2008–2009). Prosjektet omfatter anskaffelse av et nytt logistikk- og støttefartøy til understøttelse av Forsvarets maritime kapasiteter. Dette vil gi betydelig økt operativ tilgjengelighet og evne til tilstedeværelse over tid. Fartøyet skal også kunne understøtte andre avdelinger i Forsvaret og samfunnet for øvrig i beredskapssammenheng. Fartøyet vil inngå som en viktig plattform i et moderne og alliansetilpasset forsvar.

Byggingen av det nye logistikk- og støttefartøyet, KNM Maud, ble ferdigstilt høsten 2018, og fartøyet er overlevert til Sjøforsvaret. Fartøyet

ankom Norge vinteren 2019, og skal gjennomgå en periode med teknisk og operativ innfasing i Sjøforsvarets struktur. I fartøyets garantiperiode ble det klart at det var behov for å rette opp i flere avvik. Omfanget av gjenstående garantiarbeider og utbedringer var større enn forventet og ble i 2020 prioritert foran opptrening og oppøving. Koronapandemien har i tillegg ført til forsinkelser i dette arbeidet. Fartøyet er planlagt klar for operasjoner i 2021.

Prosjektets pris- og valutajusterte kostnadsramme er 2 425 mill. kroner, inkludert merverdiavgift og usikkerhetsavsetning.

2559 Landbasert transportstøtte

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 359 S (2017–2018) til Prop. 66 S (2017–2018). Forsvaret anskaffet om lag 2 000 Scania lastevogner i flere varianter i perioden 1987–1996, og vognene nærmer seg slutten på sin tekniske levetid. Gjennom prosjektet skal det anskaffes nye lastevogner som erstatning for Scania-lastevognene. Innenfor sine fullmakter har Forsvarsdepartementet tidligere godkjent anskaffelser av de 125 høyest prioriterte lastevognene i ulike varianter. Disse lastevognvariantene anskaffes gjennom avrop på en felles norsk-svensk rammeavtale inngått med det tyske selskapet Rheinmetal M.A.N. Military Vehicles. Den samme rammeavtalen ligger også til grunn ved anskaffelsene i prosjekt 2559. Prosjektet skal anskaffe om lag 290 nye lastevogner i ulike versjoner, og samtidig skal om lag 500 av de beste Scaniavognene levetidsforlenges.

Prosjektets pris- og valutajusterte kostnadsramme er 2 100 mill. kroner, inkludert merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

4018 Hånd- og avdelingsvåpen

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 359 S (2017–2018) til Prop. 66 S (2017–2018). Forsvaret startet en moderniseringsprosess for hånd- og avdelingsvåpen i 2007. Prosjektet omfatter anskaffelse av avdelingsvåpen, og er i hovedsak en erstatning av dagens våpensystemer. Det vil anskaffes nye mitraljøser, maskingevær og et enhetlig øvingssystem til rekylfri kanon. Leveranser er planlagt innen 2025. Dette vil bidra til å gi Forsvaret økt operativ evne og beskyttelse for personellet i operasjoner.

Prosjektets pris- og valutajusterte kostnadsramme er 644 mill. kroner, inkludert merverdiavgift

gift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

4019 Bekledning og beskyttelse

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 7 S (2013–2014) til Prop. 1 S (2013–2014). Formålet med prosjektet er å erstatte og videreutvikle beklednings- og beskyttelsesmaterieil til militært personell i alle forsvarsgrenene og for Heimevernets innsatsstyrker. Det grunnleggende operative behovet er at Forsvaret har materieil som gir personellet tilstrekkelig stridsutholdenhet, stridseffektivitet, overlevelsessevne, mobilitet og beskyttelse mot ytre påvirkninger og trusler fra miljøet under alle operative forhold. Videre skal materieilet gi økt beskyttelse ved forbedret kamuflasje, og det skal gi personellet forbedret beskyttelse av syn og hørsel. Prosjektet gjennomføres i perioden 2014–2024.

Prosjektets pris- og valutajusterte kostnadsramme er 844 mill. kroner, inkludert merverdiavgift og usikkerhetsavsetning.

5007 Artillerilokaliseringsradar

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 339 S (2019–2020) til Prop. 78 S (2019–2020). Hæren har i omkring 60 år hatt en kapasitet til å varsle om og lokalisere fiendtlige bombekastere, rør- og raketartilleri og andre trusler avfyrt fra improviserte utskytingsinnretninger. Denne kapasiteten omtales som en artillerilokaliseringsradar. De eksisterende radarene ble tatt i bruk i Hæren på slutten av 1990-tallet, og har nådd sin teknologiske levealder. Flere av komponentene har gått ut av produksjon og er ikke lenger mulig å få tak i. Videre er det av hensyn til mannskapes sikkerhet nødvendig å integrere en ny radar på et pansret kjøretøy.

Et nytt artillerisystem leveres til Hæren i løpet av 2020. En artillerilokaliseringsradar er godt integrert med artillerisystemet. Radaren gir Hæren kapasitet til å lokalisere skytende fiendtlige våpensystem hurtig og nøyaktig.

Prosjektet skal anskaffe fem artillerilokaliseringsradarer med tilhørende pansrede kjøretøy, logistikk og materieil for utdanning. Levering er planlagt å finne sted innen 2024.

Prosjektet var opprinnelig planlagt gjennomført med internasjonal konkurranse. En oppdatert vurdering av leverandørmarkedet tilsier imidlertid at markedet for denne typen radarer som kan benyttes på den valgte kjøretøyplattformen M113 F4, og som samtidig kan levere hylle-

vareløsninger innenfor prosjektets avsatte ramme er svært begrenset. Samtidig har det åpnet seg en mulighet for et samarbeid med andre NATO-land som også skal anskaffe artillerilokaliseringsradarer i samme tidsrom som Norge. Anskaffelsen planlegges derfor nå gjennomført i et materiellsamarbeid med Nederland og andre NATO-land.

Prosjektets pris- og valutajusterte kostnadsramme er 1 541 mill. kroner, inkludert merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

5044 Feltvogner til Heimevernet

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 7 S (2015–2016) til Prop. 1 S (2015–2016). Prosjektet skal tilføre Heimevernet (HV) et større antall upansrede feltvogner og tilhengere for økt laste- og transportkapasitet. HV skal være tilgjengelig på kort varsel, slik at enheter med god lokalkjennskap kan løse rene militære oppdrag, eller på anmodning støtte det sivile samfunn ved ulykker og større hendelser. HV-områdene må følgelig være organisert, utrustet og trent for slike oppdrag. Tilgang til relevante kjøretøy gir økt mobilitet, og er en viktig forutsetning for oppdragsløsningen.

HV benytter i dag upansrede feltvogner av typen Mercedes-Benz i kombinasjon med innleie av sivile kjøretøyer. Feltvognene har vært benyttet i Forsvaret siden 1980-tallet, og har redusert nytteverdi på grunn av stor slitasje over mange år. På grunn av kjøretøyenes alder er det en rekke komponenter som ikke lenger serieproduseres, og som dermed øker vedlikeholdsutgiftene.

Formålet med prosjektet er å anskaffe om lag 360 kjøretøyer for bruk med vanlig personbilførerkort, samt et antall tilhengere. Rammeavtale for anskaffelsen er inngått. For å redusere logistikk- og driftsutgiftene anskaffes det kommersielt tilgjengelige kjøretøyer og tilhengere som kan vedlikeholdes ved sivile verksteder i det enkelte HV-distrikt.

Med nye kjøretøyer vil HV få tilgang til en transportkapasitet som gir høyere driftssikkerhet, moderne sikkerhetsløsninger for personellet i kjøretøyet og tilfredsstillende fremkommelighet. Leveransene planlegges fullført innen utgangen av 2020.

Prosjektets pris- og valutajusterte kostnadsramme er 589 mill. kroner, inkludert merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

5045 Broleggerpanservogn

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 359 S (2017–2018) til Prop. 66 S (2017–2018). Gjennom Stortingets behandling av Innst. 50 S (2017–2018) til Prop. 2 S (2017–2018), ble det besluttet at Hæren også i fremtiden skal ha en moderne stridsvognkapasitet som et viktig element i den mekaniserte strukturen. En mekanisert struktur er imidlertid helt avhengig av en rekke støttekjøretøyer for å sikre gjennomføringen av operasjonene.

Prosjektet skal tilføre Hæren seks broleggerpanservogner på et moderne Leopard 2-chassis, samt nødvendig materiell for logistikk og utdanning. De eksisterende broene av typen Leguan som blir benyttet på dagens Leopard 1-vogner vil bli videreført da de tidligere er levetidsforlenget. Levering er planlagt i perioden 2021–2023.

Prosjektets pris- og valutajusterte kostnadsramme er 775 mill. kroner, inkludert merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

5049 Ingeniørpanservogn

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 359 S (2017–2018) til Prop. 66 S (2017–2018). Gjennom Stortingets behandling av Innst. 50 S (2017–2018) til Prop. 2 S (2017–2018), ble det besluttet at Hæren også i fremtiden skal ha en moderne stridsvognkapasitet som et viktig element i den mekaniserte strukturen. En mekanisert struktur er imidlertid helt avhengig av en rekke støttekjøretøyer for å sikre gjennomføringen av operasjonene.

Prosjektet skal tilføre Hæren seks ingeniørpanservogner på et moderne Leopard 2-chassis, samt nødvendig materiell for logistikk og utdanning. Levering er planlagt i perioden 2021–2023.

Prosjektets pris- og valutajusterte kostnadsramme er 766 mill. kroner, inkludert merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

5436 Kampvogner til Hæren

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 387 S (2011–2012) til Prop. 93 S (2011–2012). Prosjektet omfatter oppgradering og ombygging av 103 eksisterende stormpanservogner av typen CV90 i kombinasjon med nyanskaffelse av vogner. Vognene vil tilføre Hæren økt kapasitet og kampkraft, og prosjektet er viktig for

den fortsatte modernisering og videreutvikling av Hæren.

Prosjektet skal i alt levere 144 CV90-vogner i ulike versjoner: stormpanservogner, stridsledelsesvogner, stormingeniørvogner, oppklaringsvogner, multirollevogner (bombekaster og transport) og vogner for utdanningsformål. Det skal videre anskaffes blant annet fjernstyrte våpenstasjoner, kommunikasjonssystemer og ubemannede strids-tekniske luft- og bakkefarkoster. Alle vogner er mottatt fra leverandøren.

Prosjektets pris- og valutajusterte kostnadsramme er 11 523 mill. kroner, inkludert merverdiavgift og usikkerhetsavsetning.

Prosjekt 1092 Oppgradering av kamp- og støttevogner til Hæren

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 360 S (2019–2020) til Prop. 127 S (2019–2020). Prosjektet omfatter oppgradering av 20 CV90 kamp- og støttevogner til Hæren.

I regjeringens forslag til ny langtidsplan legges det opp til å omdanne Hæren med fire mekaniserte bataljoner, som alle settes opp med blant annet CV90 kamp- og støttevogner. Hæren har 20 CV90-chassis tilgjengelig, og disse bygges om for å dekke deler av det økte behovet. Prosjektet gjennomføres i perioden 2020–2023.

Prosjektets pris- og valutajusterte kostnadsramme er 872 mill. kroner, inkludert merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

5447 Artillerisystem 155mm

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 83 S (2017–2018) til Prop. 12 S (2017–2018). Prosjektet skal anskaffe 24 artilleriskyts med tilhørende ammunisjonskjøretøyer, punktmål-sammunisjon, røykammunisjon, materiell for utdanning og logistikk. Leveranser startet ultimo 2019 og er planlagt fullført i 2022.

Hærens eksisterende artillerisystem av typen M109G ble anskaffet på slutten av 1960-tallet. Skytsene er vedlikeholdskrevende, lite fleksible og mindre effektive grunnet blant annet kort rekkevidde. Det nye systemet vil ha evne til å levere ildstøtte på avstander over 40 km på en effektiv og sikker måte.

Prosjektets pris- og valutajusterte kostnadsramme er 3 485 mill. kroner, inkludert merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

5475 Elektroniske mottiltak

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 7 S (2017–2018) til Prop. 1 S (2017–2018). Formålet med prosjektet er å reanskaffe kapasiteten for å utføre elektroniske mottiltak (EMT). Det planlegges anskaffet et mindre antall systemer som skal monteres dels på pansrede kampstøttekjøretøyer av typen M113 F4 og dels på hjulkjøretøyer av en kommersielt tilgjengelig type. Alle systemene skal benyttes i Hæren. Anskaffelsen planlegges gjennomført i perioden 2021–2024.

Hæren har benyttet systemer for elektronisk krigføring i lang tid. Noen av systemene er fornyet gjennom mindre anskaffelser tidligere, men det gjenstår å fornye kapasiteten til å gjennomføre elektroniske mottiltak. EMT-systemer benyttes blant annet for å forstyrre en motstanders kommunikasjon, bryte motstanderens kommandokjede og forstyrre presisjonsvåpen som er avhengige av elektronisk kommunikasjon. I dagligtale omtales et slik EMT-system gjerne som et «jammesystem».

Hærens eksisterende EMT-systemer ble tatt i bruk på slutten av 1990-tallet. Systemene er oppsatt på beltegående kjøretøyer. Både EMT-systemene og kjøretøyene er i ferd med å nå slutten av sin tekniske og operative levetid.

Prosjektets pris- og valutajusterte kostnadsramme er 588 mill. kroner, inkludert merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

6086 AEGIS COTS Baseline Update

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 7 S (2013–2014) til Prop. 1 S (2013–2014). Formålet med prosjektet er å opprettholde ytelsen til Fridtjof Nansen-klassens våpensystemer ved at delsystemer eller komponenter, hvor ukurans vil kunne påvirke teknisk tilgjengelighet, skiftes ut. På denne måten sikres det at våpensystemet opprettholder sin operative og teknologiske relevans. Prosjektet skal oppdatere programvare og prosessorkraft, samt gjenanskaffe komponenter.

Stortinget vedtok ved behandlingen av Innst. 337 S (2014–2015) til Prop. 113 S (2014–2015) at prosjektets omfang skulle økes til å omfatte restaktiviteter fra prosjekt 6088 Nye fregatter. Prosjektet omfatter aktiviteter knyttet til klargjøring for helikopter, kommunikasjonssystemer, styre- og fremdriftssystem, radarsystem, sensorsystem og elektrisk anlegg. Alle aktivitetene er igangsatt. For å oppnå mest mulig operativ tilgjengelighet for fregattene gjennomføres

leveransene i hovedsak i forbindelse med hovedvedlikehold. Leveransene forventes ferdigstilt i perioden frem til 2025. Leveransen av kommunikasjonssystemer vil trekke ut i tid til 2025 grunnet utfordringer med tidligere leverandør.

Prosjektets pris- og valutajusterte kostnadsramme er på 1 431 mill. kroner, inkludert merverdiavgift og usikkerhetsavsetning.

6192 Oppgradering av luftvernmissil til Fridtjof Nansen-klasse fregatter

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 234 S (2013–2014) til Prop. 84 S (2013–2014). Formålet med prosjektet er å oppgradere *Evolved Sea-Sparrow Missile* (ESSM) for å forlenge levetiden til systemet, slik at behovet for beskyttelse mot kjente lufttrusler for fregattene ivaretas. Kravene til ESSM ble utviklet på 1990-tallet. Fremtidige, nye og endrede trusler gjør at det er behov for oppdateringer og videreutvikling av luftvernmissilsystemets ytelse og kapasitet. Oppdateringen og videreutviklingen av ESSM gjennomføres i et NATO-samarbeidsprosjekt, *NATO Sea-Sparrow Project*, som Norge deltar i. Prosjektet består i hovedsak av tre tiltak: 1) Deltakelse i utviklingen av missilet, 2) Anskaffelse av nye missiler av typen ESSM Block 2, og 3) Tilpasning av fregattens våpensystem til de nye missilene og forlengelse av levetiden på eksisterende missiler av typen ESSM Block 1. Anskaffelsen og innfasingen av missilene er planlagt til perioden 2021–2025. Fregattene skal i en planlagt midtlivsoppdatering gjennomgå en omfattende oppgradering og levetidsforlengelse. Dette tiltaket omfatter også en større oppgradering av fartøyenes kommando- og kontrollsystem og tilpasning til våpensystemene. Omfanget i prosjekt 6192 er i 2019 justert for å ta hensyn til dette og sikre en kostnadseffektiv helhetlig tilpasning til nye ESSM Block 2 missiler.

Det er startet et arbeid med å utrede konsekvensene for prosjektet som følge av KNM Helge Ingstad-havariet. Stortinget vil bli informert på egnet måte når dette er avklart.

Prosjektets pris- og valutajusterte kostnadsramme er på 2 181 mill. kroner, inkludert merverdiavgift og usikkerhetsavsetning.

6345 Videre oppdatering av Ula-klasse ubåter

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Budsjett-innst. S. nr. 7 (2008–2009) til St.prp. nr. 1 (2008–2009), og omfatter oppdatering og oppgradering av sensor- og våpensystemer på Ula-

klasse ubåter. Prosjektet skal forbedre sikkerheten under dykking, navigasjonssikkerheten og sikkerheten om bord generelt, slik at nasjonale og internasjonale regelverk og sentrale NATO-krav oppfylles. Prosjektet ble startet opp i 2010 og er forlenget ett år med ferdigstilling i 2021. Forlengelsen skyldes justering av pågående kontrakter som følge av høyt aktivitetsnivå og lavere tilgjengelighet på fartøyer for prosjektet.

Med bakgrunn i forventet leveranseplan for P6346 Nye ubåter, kan det bli formålstjenlig å endre omfang og innhold i P6345. Regjeringen vil forelegge anbefalte tiltak for Stortinget på et senere tidspunkt.

Prosjektets pris- og valutajusterte kostnadsramme er 1 684 mill. kroner, inkludert merverdiavgift og usikkerhetsavsetning.

6346 Nye ubåter

Prosjektet for nye ubåter ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 381 S (2016–2017) til Prop. 123 S (2016–2017). Prosjektet omfatter anskaffelse av fire nye ubåter.

Norge og Tyskland har inngått et omfattende, strategisk maritimt materiellsamarbeid, som omfatter nye ubåter, missiler, marine til marine samarbeid, forsknings- og utviklingssamarbeid samt industrisamarbeid. Tyskland skal anskaffe to ubåter av samme konfigurasjon som de norske.

Kontraktforhandlinger med hovedleverandøren av de nye ubåtene, tyske Thyssen Krupp Marine Systems (tkMS), pågår. Anskaffelsen og produksjonen vil bli samordnet for å oppnå stor-driftsfordeler og synergier, og for å sikre identisk konfigurasjon på ubåtene. I tillegg til selve anskaffelsen av identiske ubåter, vil ubåtsamarbeidet med Tyskland omfatte utdanning, trening, vedlikehold, levetidsunderstøttelse, reservedeler, oppdateringer og oppgraderinger.

Leveranseplanen vil bli fastsatt gjennom de pågående kontraktforhandlingene. Første ubåt forventes levert mot slutten av 2020-tallet.

Ula-klassen var planlagt redusert fra seks til fire fartøyer fra 2022 for å sikre operative ubåter frem mot 2028, inntil de nye ubåtene kan overta, jf. Prop. 151 S (2015–2016). For å sikre operativt tilgjengelige ubåter i perioden frem til ny ubåtklasse er operativ, er det nødvendig å forlenge levetiden til et begrenset antall Ula-klasse ubåter, jf. Prop. 62 S (2019–2020). Dette innebærer at utfasingen av to Ula-klassen ubåter fra 2022 utsettes.

Det strategiske partnerskapet med Tyskland omfatter også industrisamarbeid. Samarbeidet er positivt for høyteknologisk kompetanseutvikling i

Norge, og for eksportpotensialet til norskutviklede produkter. Primærfokus er samarbeid om videreutvikling av missiler og missilteknologi, og om kopleddessystem til de nye norske og tyske ubåtene. Samarbeidet bidrar til å åpne opp det tyske markedet for en rekke norske forsvarsbedrifter, og inngåelse av forpliktende industriavtaler er en forutsetning for at ubåtkontrakten skal signeres.

Prosjektets pris- og valutajusterte kostnadsramme er 45 136 mill. kroner, inkludert merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

6370 Mellomløsning Ula-klasse ubåter

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 337 S (2014–2015) til Prop. 113 S (2014–2015), og omfatter oppdateringer og utskifting av ukurante deler og anskaffelse av flere reservedeler til systemene om bord på fire Ula-klasse ubåter. Dette gjøres for å kunne holde ubåtene teknisk tilgjengelige frem til ny ubåtkapasitet innføres. Mellomløsningen bidrar til at Norge opprettholder en kontinuerlig ubåtkapasitet, og legger til rette for innføring av en ny kapasitet.

Prosjektet omfatter en oppdatering av fire av dagens seks Ula-klasse ubåter. De to øvrige ubåtene var planlagt utfaset fra om lag 2022. Med bakgrunn i forventet leveranseplan i P6346 Nye ubåter, vil denne planen bli revidert. Regjeringen vil forelegge anbefalte tiltak for Stortinget på egnet måte.

Prosjektets pris- og valutajusterte kostnadsramme er 608 mill. kroner, inkludert merverdiavgift og usikkerhetsavsetning.

6401 Erstatning av Stingray Mod 0

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. S. nr. 62 (2007–2008) til St.prp. nr. 22 (2007–2008), og omfatter anskaffelse av nye lettvekttorpedoer. Torpedoene skal kunne benyttes av fregattene, NH90-helikoptre og P-3C Orion maritime patruljefly. Kontrakt ble inngått med BAE Systems i 2009, og det er også inngått en samarbeidsavtale mellom Forsvarets logistikkorganisasjon og BAE Systems om vedlikehold og lagring av torpedoene. Samtlige torpedoer er levert, og de siste torpedoene er levert i en nyere konfigurasjon. De først leverte torpedoene vil bli oppdatert til samme nivå som de sist leverte. Videre gjenstår ferdigstilling av våpenintegrasjon mot NH90 og nødvendig integrasjon på helikopterfartøyer før prosjektet planlegges avsluttet.

Prosjektets pris- og valutajusterte kostnadsramme er 2 226 mill. kroner, inkludert merverdiavgift og usikkerhetsavsetning.

6615 Nye kystvaktfartøyer

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 7 S (2013–2014) til Prop. 1 S (2013–2014). Prosjektet ble endret ved at omfanget i tidligere prosjekt 3049 Erstatning Nordkapp-klassen ble tatt inn som en del av prosjekt 6615. Antall kystvaktfartøyer ble økt fra ett til tre fartøyer. Sammenslåingen er tidligere omtalt i Prop. 151 S (2015–2016). Revidert prosjekt med ny kostnadsramme, basert på fremforhandlet tilbud fra norsk verft, ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 359 S (2017–2018) til Prop. 66 S (2017–2018). Formålet med prosjektet er å anskaffe tre helikopterbærende kystvaktfartøyer med godkjent isforsterket skrog. Fartøyenes operasjonsområde skal i hovedsak være i de nordlige havområdene. Skroget på fartøyene må derfor ha en viss lengde og utforming for å oppnå god stabilitet, og fartøyene må ha evne til å operere under isforhold.

Hovedkontrakt for tre nye kystvaktfartøyer ble i 2018 inngått med Vard Group AS, Langsten, og vil bidra til å videreutvikle nasjonal kompetanse og kapasitet innenfor den maritime næringen. I påvente av innfasing av nye fartøyer i tidsrommet 2022–2024, gjennomføres det en mindre levetidsforlengelse av alle tre fartøyene i Nordkapp-klassen.

Prosjektets pris- og valutajusterte kostnadsramme er 7 285 mill. kroner, inkludert merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

7628 Kampluftvern

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 337 S (2014–2015) til Prop. 113 S (2014–2015). Hærens luftvernsystem NALLADS (*Norwegian Army Low Level Air Defence System*) ble utfaset i 2004. Prosjekt Kampluftvern er opprettet for å etablere en evne til å forsvare Hærens manøveravdelinger mot luftangrep. Kapasiteten ble besluttet etablert ved Stortingets behandling av Innst. 388 S (2011–2012) til Prop. 73 S (2011–2012). Prosjektet skal etablere et kampluftvern-batteri til Hæren, og vil blant annet benytte eksisterende og allerede innarbeidede løsninger i Forsvaret. Kampluftvern-batteriet vil bestå av ulike enheter for ildledning, kortholdsluftvern, luftvern med middels lang rekkevidde og nødvendige

stabsfunksjoner for ledelse og logistikk. Anskaffelse av kortholdsluftvern gjennomføres som en rettet anskaffelse fra Kongsberg Defence & Aerospace AS. Hæren fikk i 2019 overlevert luftvern med middels rekkevidde fra Luftforsvaret, og kontrakt på mobilt kortholdsluftvern ble inngått i oktober 2019. Kortholdsluftvern er planlagt levert 2023, og prosjektet planlegges avsluttet i 2024.

Prosjektets pris- og valutajusterte kostnadsramme er 1 035 mill. kroner, inkludert merverdiavgift og usikkerhetsavsetning.

7660 Helikopter til fregatt og kystvakt

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Budsjett-innst. S. nr. 7 (2000–2001) til St.prp. nr. 1 (2000–2001). Prosjektet omfatter levering av 14 NH90-helikoptre til Kystvakten og Marinen. Kontrakt ble inngått mellom Forsvarets logistikkorganisasjon og franske NATO Helicopter Industries (NHI) gjennom et felles nordisk anskaffelsesprogram, *Nordic Standard Helicopter Programme* (NSHP), i 2001. Helikoptrene skulle opprinnelig vært levert i perioden 2005–2008, men er vesentlig forsinket fra leverandørens side.

Forsvarsdepartementet iverksatte i 2016 særskilt oppfølging av dette prosjektet, og har stort fokus på anskaffelsen og innfasingen av NH90 i Forsvaret. Gjennom det siste året har hovedfokus vært på helikopterleveranser, reservedelsproblematikk og tydelig overordnet styring av innfasingen av NH90 i Forsvaret.

Forsvaret skal ha evne til å operere og løse oppdrag med NH90 både fra helikopterbærende kystvaktfartøyer og fregatter innen utgangen av 2022. Deretter vil kapasiteten bygges videre opp utover 2020-tallet.

Norge har mottatt seks helikoptre i en foreløpig versjon i perioden 2011–2016. I 2017 ble det første NH90 helikoptret i endelig versjon mottatt av Forsvarsmateriell. Norge har nå totalt mottatt 11 helikoptre og tre helikoptre gjenstår. Det har vært utfordringer med å overholde tidsplanen for leveranser også gjennom det siste året. Koronapandemien som rammet Nord-Italia særlig hardt forsterker denne utfordringen. De seks helikoptrene som er levert i foreløpig versjon skal oppgraderes til endelig versjon og skal etter planen være ferdig oppgradert i løpet av 2022. Også dette arbeidet har blitt negativt påvirket av koronapandemien og leveranseplanen kan bli påvirket.

Alle helikopterbærende kystvaktfartøyer er klargjort og godkjent for havgående operasjoner med NH90 og det utføres operasjoner med NH90 ombord på Kystvakten. Arbeidet med innfasing av

NH90 på fregattene er i gang. Senest i 2022 skal Forsvaret ha evne til å løse operative oppdrag med NH90 ombord på fregattene.

De største utfordringene på kort sikt er anskaffelse og leveranse av et tilstrekkelig volum av reservedeler for å understøtte driften av NH90. Reservedelsutfordringene, sammen med forskyvninger i leveransene, betyr lavere helikoptertilgjengelighet enn planlagt. Dette innebærer at Forsvarets evne til å produsere flytimer med NH90 i 2021 blir noe lavere enn planlagt. Denne situasjonen vil bedres når alle helikoptrene er levert og reservedelsbeholdningen er tilstrekkelig bygget opp til å understøtte planlagt drift.

I parallell med Forsvarsmateriells fokus på helikopter- og reservedelsleveranser arbeider Forsvaret med å rekruttere, utdanne og beholde flygere og teknisk personell for å operere og understøtte drift av NH90.

Forsvarets forskningsinstitutt gjennomførte i 2018 analyser som viser at det blir vesentlig dyrere å drifte NH90-helikoptrene enn forutsatt i gjeldende langtidsplan, når alle helikoptrene har kommet i endelig versjon og er fasett inn etter 2022. Forsvarsdepartementet arbeider aktivt med alternative driftsmodeller for å redusere det estimerte utgiftsnivået.

Forsvarsdepartementets særskilte oppfølging av anskaffelsen og innfasingen av NH90 i Forsvaret, samt etableringen av et eget programstyre i Forsvaret og Forsvarsmateriell, har gitt resultater gjennom bedre samordning i forsvarssektoren. Det er et helhetlig fokus på innfasingen av NH90 i Forsvaret for å gi raskest mulig operativ effekt for fregattene og Kystvakten.

Stortinget har bedt regjeringen om å komme tilbake til Stortinget på egnet måte med vurderinger om alternative helikoptre kan være mer formålstjenlig for deler av Luftforsvarets behov grunnet forventede driftsutgifter og flytid. Regjeringen planlegger å komme tilbake til Stortinget med en orientering om dette arbeidet i 2021.

Prosjektets pris- og valutajusterte kostnadsramme er 8 408 mill. kroner, inkludert merverdiavgift og usikkerhetsavsetning.

7806 Nye transportfly – anskaffelse

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. S. nr. 287 (2006–2007) til St.prp. nr. 78 (2006–2007). Prosjektet omfatter anskaffelse av fire nye transportfly av typen C-130J. Forsvaret inngikk avtale med amerikanske myndigheter gjennom *Foreign Military Sales*-avtaleverket. Før-

ste fly ble levert i november 2008, andre fly i juni 2009 og de to siste sommeren 2010.

I mars 2012 styrte et C-130J transportfly i Sverige og fem offiserer omkom. Ved behandlingen av revidert nasjonalbudsjett for 2012, jf. Innst. 375 S (2011–2012) til Prop. 111 S (2011–2012), vedtok Stortinget en tilleggsfinansiering på 720,0 mill. kroner for å erstatte det havarerte flyet. Forsvaret fikk tilgang til et nytt fly som opprinnelig skulle leveres til det amerikanske luftforsvaret. Erstatningsflyet ankom Norge allerede høsten 2012.

Prosjektet var opprinnelig planlagt avsluttet i 2013, men ble videreført for å kunne ivareta nødvendige ombygginger av erstatningsflyet til norsk konfigurasjon, samt ferdigstilling av SATCOM-installasjon og leveranse av nye redningsflåter. Prosjektet planlegges avsluttet i 2024.

Prosjektets pris- og valutajusterte kostnadsramme, inkludert tilleggsbevilgningen er 5 920 mill. kroner, inkludert merverdiavgift og usikkerhetsavsetning.

8164 Modernisering av kryptoløsninger

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 346 S (2018–2019) til Prop. 60 S (2018–2019). Prosjektet omfatter anskaffelse av et høygradert og et lavgradert kryptosystem til forsvarssektoren. Anskaffelsen planlegges gjennomført i perioden 2020–2024.

I et moderne forsvar utveksles store mengder gradert informasjon mellom ulike systemer, og slik informasjon må beskyttes. Prosjektets hensikt er å modernisere kryptoløsningene, slik at fremtidige krav til kapasitet, beskyttelse, interoperabilitet, mobilitet og drift imøtekommes. Løsningene skal ivareta konfidensialitet, integritet og autentisitet for informasjonsutveksling mellom stasjonære, deployerbare og mobile enheter på alle graderingsnivåer. Systemene som tas frem vil være relevante for Forsvaret, totalforsvaret og eksport til allierte.

Det er viktig for Norge å ha nasjonal kontroll og nasjonal kompetanse innenfor kryptologi og kryptoteknologi, og det stilles derfor krav til norske leverandører. For høygraderte kryptoløsninger vil det bli gjennomført en direkteanskaffelse hos en norsk industripartner, da høygradert krypto er spesielt sensitivt.

Prosjektets pris- og valutajusterte kostnadsramme er 691 mill. kroner, inkludert merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

Eiendom, bygg og anleggsprosjekter – status og fremdrift

Under følger oversikt over EBA-investeringsprosjekter med en kostnadsramme over 200 mill. kroner.

Tabell 4.5 EBA-prosjekter med kostnadsramme over 200 mill. kroner

Formål/Prosjektnavn	Kostnadsramme	Anslått utbetaling 2021	Forventet gjenstående etter 2021
Eggemoen – nytt bygg for Forsvarets satellittstasjon	305	120	51
Evenes – beskyttelse og sikring av basen	465	131	0
Evenes – fasiliteter for maritime patruljefly	2 457	360	1 446
Evenes – fasiliteter for NATOs kampflyberedskap	227	68	41
Evenes – fornyelse og oppgradering av infrastruktur	744	164	85
Evenes – nye befalsforlegninger	235	56	10
Evenes – sykestue, velferd og idrett	340	105	147
Haakonsvern – etablering av helikopterdetasjement	291	1	0
Haakonsvern – oppgradere infrastruktur og utfase fossilt brensel	694	130	319
Haakonsvern – vedlikeholdsfasilitet for nye ubåter med kaianlegg	3 465	97	2 147
Haakonsvern – oppgradere utrustningskai	238	81	78
Mauken-Blåtind – sammenbinding skytefelt	462	1	0
Værnes – lager og forsyning av flydrivstoff	362	13	0
Værnes – forsyningsbygg	345	159	26
Ørland – vedlikeholdsbygg F-35	1 489	0	0
Ørland – ytre perimeter	513	109	13
Ørland – hovedrullebane	784	53	0
Ørland – nye hangarer for F-35	2 389	196	30
Ørland – støytiltak Forsvarets bygg på flystasjonen	235	90	0
Ørland – støyreducerende tiltak utenfor baseområdet	1 379	127	62
Ørland – tilpasning Hårberg skole og nytt idrettsbygg	284	84	2
Ørland – forsyningsbygg	231	17	1
Ørland – utbedring taksebanene Y og A4-A7	613	175	336

Eggemoen – nytt bygg for Forsvarets satellittstasjon

Prosjektet for nytt bygg for Forsvarets satellittstasjon på Eggemoen ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 7 S (2017–2018) til Prop. 1 S (2017–2018). Ved Stortingets behandling av Innst. 7 S (2019–2020) til Prop. 1 S (2019–2020) ble prosjektets kostnadsramme og omfang endret.

Prosjektet omfatter et administrasjonsbygg, nytt teknisk bygg, etablering av ny teknisk infrastruktur for antenner og tiltak for å ivareta grunn sikringen av objektet. Hensikten med prosjektet er å utvide og oppgradere satellittstasjonen, som er viktig for å opprettholde Forsvarets operative evne.

Kontrahering og byggestart var vår/sommer 2020. I 2021 vil det pågå byggearbeider, og prosjektet er planlagt ferdigstilt i 2022.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 305 mill. kroner, inkludert innredning, merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

Evenes flystasjon – beskyttelse og sikring av basen

Prosjektet for beskyttelse og sikring av Evenes flystasjon ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 359 S (2017–2018) til Prop. 66 S (2017–2018). Prosjektet omfatter en rekke tiltak som samlet skal utgjøre et balansert og helhetlig sikringskonsept for Evenes flystasjon. Blant annet skal ytre område rundt basen og eksisterende adkomstområder oppgraderes. Det skal etableres et overvåkingssystem, nytt vaktbygg med kontrollområde for kjøretøy og nødvendige porter, bomber, barrierer og sperringer. Et post- og varemotak føres opp ved ytre vakt nord og en avfallsstasjon bygges i tilknytning til dette.

Prosjektet ble kontrahert høsten 2019, og det har pågått byggearbeider i 2020. Forventet ferdigstillelse av prosjektet er sommeren 2021.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 465 mill. kroner, inkludert innredning, merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

Evenes flystasjon – fasiliteter for maritime patruljefly

Prosjektet for fasiliteter for maritime patruljefly P-8 ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 346 S (2018–2019) til Prop. 60 S (2018–2019). På grunn av risiko for uønsket turbulens, var det nødvendig å flytte fasilitetene lenger sør over enn den opprinnelige lokaliseringen, og ved Stortingets behandling av Innst. 339 S (2019–

2020) til Prop. 78 S (2019–2020) ble prosjektets kostnadsramme økt.

Byggeprosjektet omfatter etablering av en hangar med plass for tre P-8, der to plasser er knyttet til vedlikehold og én plass til vask av flyene. Videre inneholder prosjektet administrative fasiliteter, verkstedsfasiliteter for P-8 samt teknisk lager og verksted- og lagerfasiliteter for bakkeutstyr og redningsutstyr. Det skal også etableres oppstillingsplasser for P-8, plattform for lasting av ammunisjon og utendørs spyleanlegg for flyene. Grunnarbeidene på tomten har startet opp og bygging planlegges startet opp i 2021. Prosjektet er planlagt ferdigstilt i august 2023.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 2 457 mill. kroner inkludert innredning, merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

Evenes flystasjon – fasiliteter for NATOs kampflyberedskap

Prosjektet for fasiliteter for NATOs kampflyberedskap (QRA) ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 346 S (2018–2019) til Prop. 60 S (2018–2019). Prosjektet omfatter tilpasning og oppgradering av fire av de spredte kampflyhangarene som skal benyttes til oppbevaring, klargjøring og lettere vedlikehold av F-35 på QRA-beredskap. Videre blir hangar H2 tilpasset for å kunne ivareta vedlikehold av kampfly ut over normal flyklargjøring. Prosjektet vil også omfatte bygging av et vakt- og beredskapsbygg og fasiliteter for planlegging av operasjoner, trening og øving for NATOs kampflyberedskap, med tilhørende forlegning og mulighet for enkel forpleining. Som del av prosjektet vil det også bli etablert et oppfangingsystem (*Runway Arresting gear*, RAG) for kampfly på rullebanen.

Det var byggestart i prosjektet primo 2020. Fasilitetene planlegges overlevert til Forsvaret sommeren 2021. Materielleveransene til RAG er forsinket på grunn av koronapandemien og det er således knyttet usikkerhet til fremdriften i 2020.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 227 mill. kroner, inkludert innredning, merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

Evenes flystasjon – fornyelse og oppgradering av infrastruktur

Prosjektet for fornyelse og oppgradering av infrastruktur på Evenes flystasjon ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 359 S (2017–2018) til

Prop. 66 S (2017–2018). Prosjektet omfatter oppgradering og økning av kapasiteten innenfor alle infrastrukturområder ved Evenes flystasjon. Tiltakene omfatter blant annet etablering av ny høyspent kraftforsyning, ny strømforsyning, nytt reservekraftanlegg, nye rør for vann og avløp, fjernvarme-/kjølerør, oppgradering av IKT-infrastrukturen på hele basen og ny adkomstvei fra administrativt område til det nye MPA-området sørvest på basen.

Byggestart var første kvartal 2019. Entrepriene for høyspent og lavspent inne på basen og nytt reservekraftanlegg har startet opp. I 2021 vil det være fortløpende deloverleveringer av infrastruktur knyttet til bygg som ferdigstilles. Prosjektet er planlagt å være ferdig innen juni 2022.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 744 mill. kroner, inkludert innredning, merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

Evenes – nye befalsforlegninger

Prosjektet for nye befalsforlegninger på Evenes ble igangsatt etter Stortingets behandling av Innst. 7 S (2018–2019) til Prop. 1 S (2018–2019). Utbyggingen på Evenes flystasjon innebærer at forlegningskapasiteten for befal må økes for å dekke det totale behovet. Dette er planlagt gjennomført i flere byggetrinn tilpasset personellplanen ved Evenes og tilgjengelige investeringsmidler. Prosjektet omfatter etablering av 94 kvarter fordelt på to forlegningsbygg med overdekket utendørs forbindelse.

Byggestart var i november 2019, og prosjektet er planlagt overlevert til bruker medio 2021.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 235 mill. kroner, inkludert innredning, merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

Evenes – sykestue, velferd og idrett

Prosjektet for forsyningsbygg på Værnes ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 7 S (2019–2020) til Prop. 1 S (2019–2020).

Prosjektet omfatter etablering av et samlet bygg for funksjonene velferdstjeneste, undervisning, prestetjeneste, idrett, kantine og tillitsmannsordning. Prosjektet omfatter også fasiliteter for basehelsetjenesten ved Evenes gjennom etablering av sykestue med direkte tilknytning til velferdsbygget.

Byggestart er planlagt i siste halvår 2020 og planlagt overlevering av bygget er innen utgangen av 2022.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 340 mill. kroner, inkludert innredning, merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

Haakonsvern – etablering av helikopterdetasjement

Prosjektet for etablering av helikopterdetasjement på Haakonsvern ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 489 S (2012–2013) til Prop. 136 S (2012–2013). Prosjektet omfatter nødvendige hangarer, kontorer og oppstillingsplasser for NH90 på Haakonsvern.

Prosjektet er ferdigstilt og ble overlevert til bruker i august 2016.

Det pågår en prosess om sluttoppgjøret i prosjektet, og dom i saken falt i januar 2020. Dommen er anket, og endelig sluttkostnad i prosjektet er avhengig av utfallet av ankesaken. Det er usikkerhet om utbetalinger i 2021 og prosjektets sluttkostnad. Prosjektet vil bli terminert når ankesaken er ferdig.

Prosjektet har en prisjustert kostnadsramme på 291 mill. kroner, inkludert merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

Haakonsvern – oppgradering av infrastruktur og utfasing av fossilt brensel

Prosjektet for oppgradering av infrastruktur og utfasing av fossilt brensel på Haakonsvern ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 359 S (2017–2018) til Prop. 66 S (2017–2018). Prosjektet omfatter tiltak innenfor høyspent og lavspent elektro, utskifting av vannledninger og etablering av grøfter med el-kabler og rør til fjernvarme og fjernkjøling. Forurensede masser fra grøfter leveres til godkjent mottak. Videre omfatter prosjektet utfasing av fossilt brensel ved at oljetanker og oljekjeler fjernes og erstattes med fjernvarme og fjernkjøling fra en ny energisentral basert på sjøvarme.

De fleste kontrakter i prosjektet er nå inngått. Prosjektet vil være i byggefase i 2021, og det er planlagt overlevering i 2023.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 694 mill. kroner, inkludert merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

Haakonsvern – vedlikeholdsfasilitet for nye ubåter med kaianlegg

Prosjektet for vedlikeholdsfasiliteter for nye ubåter med tilhørende kaianlegg på Haakonsvern ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 346 S (2018–2019) til Prop. 60 S (2018–2019). Byggeprosjektet omfatter etablering av et bygg med to vedlikeholdshaller med tilhørende verksted og lager, et administrasjonsbygg med kontor og møterom, et kaianlegg og utomhusanlegg. Kaianlegget inkluderer skipsheis og kaihus for klargjøring av ubåtene før tokt. Utomhusanleggene omfatter transportsystem for ubåtene og infrastruktur.

I 2021 vil det pågå arbeider knyttet til videre detaljprosjektering, og det planlegges med oppstart av tiltak knyttet til tomteopparbeidelse. Prosjektet planlegges ferdigstilt tilpasset leveransen av nye ubåter.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 3 465 mill. kroner, inkludert innredning, merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

Haakonsvern – oppgradere utrustningskai

Prosjektet for oppgradering av utrustningskai på Haakonsvern ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 346 S (2018–2019) til Prop. 60 S (2018–2019).

Prosjektet omfatter oppgradering av utrustningskaia og punktvis utdyping av sjøbunnen for å oppnå nødvendig seilingsdybde. Eksisterende omformerstasjon oppgraderes og nytt omformeranlegg for landstrøm etableres. Prosjektet omfatter også to nye kaihus med punkter for tilknytning til blant annet vann, avløp og landstrøm. Videre blir det gjennomført nødvendige tiltak for sikkerhet rundt kaia.

Arbeidene i prosjektet planlegges kontrahert høsten 2020, og forventet overlevering er i 2022.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 238 mill. kroner, inkludert merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

Mauken-Blåtind – sammenbinding av skytefelt

Sammenbinding og utvidelse av Mauken-Blåtind skyte- og øvingsfelt ble besluttet ved Stortingets behandling av Innst. S. nr. 145 (1996–1997) til St.prp. nr. 85 (1995–1996). Hensikten var å dekke Forsvarets øvingsbehov i Nord-Norge. Ved behandlingen av Innst. S. nr. 238 (1999–2000) til St.prp. nr. 58 (1999–2000) besluttet Stortinget at utbyggingen av feltet videreføres med en kost-

nadsramme for investering i eiendom, bygg og anlegg, samt grunnerv og planarbeid. I 2006 inngikk staten og reindriftsnæringen en avtale om en ny trase og kjøp av beiterettigheter. Det reviderte prosjektet ble ved behandlingen av Innst. S. nr. 317 (2007–2008) til St.prp. nr. 55 (2007–2008) kostnadsberegnet med en ny ramme. Utbyggingen er ferdigstilt, men det gjenstår utbedring av vannforsyning til enkelte berørte grunneiere. Det arbeides mot ferdigstilling i 2020, men det er usikkert om det vil påløpe utbetalinger i prosjektet også i 2021.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 462 mill. kroner, inkludert merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

Værnes – lager og forsyning av flydrivstoff

Prosjektet for lager og forsyning av flydrivstoff på Værnes ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 381 S (2016–2017) til Prop. 123 S (2016–2017). Ved Stortingets behandling av Innst. 7 S (2018–2019) til Prop. 1 S (2018–2019) ble prosjektets kostnadsramme endret.

Behovet for prosjektet er begrunnet med Norges forpliktelse i en avtale mellom Norge og USA om forhåndslagring og forsterkning av Norge. Denne avtalen ble inngått etter Stortingets behandling av Innst. S. nr. 18 (2006–2007) til St.prp. nr. 77 (2006–2007). I avtalen er forsyning av drivstoff en av Norges vertslandsforpliktelser.

Prosjektet omfatter etablering av tanker for flydrivstoff på en kai i Muruvik i Malvik kommune. I tillegg til tanker plassert i et oppsamlingsbasseng, omfatter prosjektet teknisk bygg med lager, verksted, pumper og reservekraft og et bygg med kai kontor. En ledning for drivstoff skal gå fra anlegget i Muruvik og inn til Værnes. Det var byggestart i prosjektet i februar 2019, og det er planlagt overlevering til bruker høsten 2020.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 362 mill. kroner, inkludert merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

Værnes – forsyningsbygg

Prosjektet for forsyningsbygg på Værnes ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 7 S (2019–2020) til Prop. 1 S (2019–2020).

Det nye forsyningsbygget på Værnes vil legge til rette for en fremtidsrettet effektiv logistiktjeneste som støtter opp under den operative virksomheten i hele regionen. Det nye forsyningsbygget skal blant annet inneholde forsyningslager, depoter og administrasjonslokaler.

I mai 2020 var det oppstart på byggeplass, og prosjektet skal være overlevert til bruker innen utgangen av 2022.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 345 mill. kroner, inkludert innredning, merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

Ørland – vedlikeholdsbygg F-35

Prosjektet for vedlikeholdsbygg for F-35 ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 337 S (2014–2015) til Prop. 113 S (2014–2015). Bygget vil inneholde fasiliteter for vedlikehold og reparasjon av flyene, samt undervisningslokaler for opplæring av verkstedpersonell på F-35.

Selve bygget ble overlevert til Forsvaret våren 2018, og gjenstående arbeider utomhus ferdigstilles i 2020. Prosjektet planlegges terminert ultimo 2020.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 1 489 mill. kroner, inkludert merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader

Ørland – ytre perimeter

Prosjektet for etablering av ytre perimeter ved Ørland flystasjon ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 7 S (2016–2017) til Prop. 1 S (2016–2017). Prosjektet omfatter tiltak for nødvendig grunnsikring på basen i form av forsterking av ytre perimeter, inkludert hindring av personell og kjøretøyer, overvåkingssystem for deteksjon og verifikasjon, samt nytt adgangskontrollområde for effektiv og sikker kontroll. Arbeidene gjennomføres i fem faser der fire av fasene ferdigstilles i 2020. Fase fem er planlagt ferdigstilt i løpet av 2021.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 513 mill. kroner, inkludert innredning, merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

Ørland – hovedrullebane

Prosjektet for forlengelse av hovedrullebanen ved Ørland flystasjon ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 7 S (2015–2016) til Prop. 1 S (2015–2016). Prosjektet innebærer en 286 meters forlengelse av hovedrullebane og parallellrullebane ved Ørland flystasjon. Selve rullebanen ble tatt i bruk i 2017. Prosjektet er i hovedsak fullført, men enkelte restarbeider, som blant annet sikring av kummer, er planlagt fullført primo 2021.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 784 mill. kroner, inkludert merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

Ørland – nye hangarer for F-35

Prosjektet for nye hangarer for F-35 ved Ørland flystasjon ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 381 S (2016–2017) til Prop. 123 S (2016–2017). Prosjektet innebærer bygging av tolv hangarer, hver med plass til to F-35 kampfly og med en robust konstruksjon som gir tilstrekkelig beskyttelse mot inntrengning og ytre påvirkning. Hver hangar har rom og utstyr for klargjøring av flyene før oppdrag. Byggearbeidene startet høsten 2017. De seks første hangarene ble ferdigstilt i 2019, og de resterende seks ble overlevert i februar 2020. Nytt drivstoff- og prosessanlegg for de nye hangarene ferdigstilles i løpet av 2021.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 2 389 mill. kroner, inkludert innredning, merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

Ørland – støytiltak Forsvarets bygg på flystasjonen

Prosjektet for gjennomføring av støytiltak på Forsvarets egen bygningsmasse på Ørland flystasjon ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 381 S (2016–2017) til Prop. 123 S (2016–2017). Prosjektet innebærer å gjennomføre støyreduserende tiltak i henhold til reguleringsplanbestemmelsene og arbeidsmiljøloven på eksisterende bygningsmasse, som skal videreføres i forbindelse med etableringen av Ørland flystasjon som Forsvarets kampflybase. Støytiltak på egen bygningsmasse startet i 2017 og er planlagt gjennomført innen utgangen av 2021.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 235 mill. kroner, inkludert merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

Ørland – støyreduserende tiltak utenfor baseområdet

Prosjektet for gjennomføring av tiltak for å redusere støykonsekvensene for bygningsmasse med støyømfintlig bruksformål utenfor baseområdet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 381 S (2016–2017) til Prop. 123 S (2016–2017). Prosjektet innebærer å tilby innløsning av bygninger med støyømfintlig bruksformål i rød støysone, og å gjennomføre støyreduserende tiltak på bygningsmasse med støyømfintlig bruksformål i gul støysone innen utgangen av 2019, i henhold til reguleringsplanens bestemmelser for Ørland flystasjon. I tillegg skal eventuell bygningsmasse som innløses i rød støysone avhendes, sikres eller rives.

I hovedsak ble innløsning og støyreducerende tiltak på boliger i Ørland kommune gjennomført innen fristen i reguleringsplanen. Støytiltak på boliger i rød støysone hvor boligeier takket nei til innløsning av boligen ble imidlertid først ferdigstilt i 2020. Det har i tillegg vært en prosess for å avklare om fritidsboliger er omfattet av reguleringsplanvedtaket. Konklusjonen fra Kommunal- og moderniseringsdepartementet er at fritidsboliger er omfattet av vedtaket. Gjennomføring av støytiltak på fritidsboliger i Ørland og Orkland kommuner er iverksatt og ferdigstilles i løpet av 2021. Avhending og rivning av innløste boliger i rød støysone pågår og ferdigstilles i 2022.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 1 379 mill. kroner, inkludert merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

Ørland – tilpasning av Hårberg skole og nytt idrettsbygg

Prosjektet for tilpasning av tidligere Hårberg skole og nytt idrettsbygg på Ørland ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 346 S (2018–2019) til Prop. 60 S (2018–2019). Prosjektet omfatter gjenbruk av bygningene ved den gamle Hårberg skole og bygging av nytt idrettsbygg i tilknytning til denne. Velferdsbygget skal inneholde funksjoner som kantine, møterom, areal for prest og aktiviteter i forbindelse med religion og livssyn samt kontorfasiliteter. Idrettsbygget skal inneholde areal for hallidrett, styrketrening og trening av utholdenhet. Det skal også være våtrom, garderøber, resepsjon og lager for utstyr.

Det er gjennomført klargjøring av tomt med rivning av bygningsmasse og legging av nødvendig infrastruktur. Totalentreprise er inngått og oppstart byggeplass var i januar 2020. Prosjektet er planlagt ferdig for bruk innen utgangen av 2021.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 284 mill. kroner, inkludert innredning, merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

Ørland – forsyningsbygg

Prosjektet for forsyningsbygg på Ørland ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 346 S (2018–2019) til Prop. 60 S (2018–2019). Det nye forsyningsbygget vil bli etablert i forlengelsen av det allerede ferdigbygde forsyningslageret til F-35, og skal blant annet inneholde forsyningslager for intendantur, depoter og administrasjonslokale for den økte bemanningen ved flystasjonen.

Det var oppstart på byggeplass i oktober 2019, og bygging går raskere enn opprinnelig planlagt. Det nye forsyningsbygget var planlagt ferdigstilt innen utgangen av 2021, men nye prognoser tilsier nå en ferdigstilling i løpet av første kvartal 2021.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 231 mill. kroner, inkludert innredning, merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

Ørland – oppgradering av taksebanene Y og A4-A7

Prosjektet for oppgradering av taksebanene Y og A4-A7 ved Ørland flystasjon ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 339 S (2019–2020) til Prop. 78 S (2019–2020). Prosjektet omfatter utskifting av asfaltdekke på taksebanene Y og A4-A7 med etablering av ny lyssetting langs taksebanene. Samtidig vil man rette opp et avvik på eksisterende tverrfall for vannavrenning på taksebane Y og etablere et nytt betongfundament for flytting av det mobile bremsewiresystemet (*Runway arresting gear*, RAG) ut av sikkerhetssonen langs taksebane Y. I tillegg skal prosjektet utvide den effektive banebredden til taksebane Y fra 22,5 meter til 33 meter og øke bæreevnen på sikkerhetsområdet langs taksebane Y til å møte NATO-kravene til nødrullebane/reserverullebane. Prosjektet planlegges ferdigstilt i løpet av 2022.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 613 mill. kroner, inkludert merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

Prosjekter som er avsluttet

5439 Landbasert, indirekte ildstøtte

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. S. nr. 370 (2008–2009) til St.prp. nr. 70 (2008–2009). Prosjektet omfattet anskaffelse av inntil 24 selvdrevne artilleriskyts med systemer for ammunisjonshåndtering, logistikk og en viss mengde presisjonsstyrt ammunisjon og røykammunisjon til Hæren. De nye skytsene skulle erstatte eldre artilleriskyts av typen M109G. Anskaffelsen var planlagt gjennomført i samarbeid med Sverige som hovedaktør og svenske BAE Bofors som leverandør. Leveransene var planlagt avsluttet i 2013.

På grunn av betydelige forsinkelser grunnet forhold hos leverandøren, samt kvalitetsavvik og tekniske utfordringer med skyts og ammunisjonshåndteringssystem besluttet regjeringen å avslutte kontrakten med leverandøren. Regjeringen redegjorde for disse forholdene i blant annet Prop. 1 S (2013–2014) og Prop. 1 S (2014–2015).

Sverige valgte å gå videre med anskaffelsen og har reforhandlet kontrakten.

Prosessen mot leverandøren og svenske myndigheter når det gjelder avslutning av den norske delen av kontrakten er fullført. Enkelte mindre, nasjonale aktiviteter i prosjektet knyttet til ferdigstillelsen av et ildledningssystem er også fullført.

Anskaffelsen av nytt artilleri gjøres i prosjekt 5447, jf. omtale over.

Prosjektet avsluttes i 2020.

Bardufoss – helikopterbase

Prosjektet for etablering av helikopterbase på Bardufoss ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 489 S (2012–2013) til Prop. 136 S (2012–2013). Prosjektet omfatter nye hangarer, administrasjonsbygg, helikopteroppstillingsplasser og nødvendige flyoperative flater på Bardufoss. Videre skal det gjennomføres tilpasningsarbeider i eksisterende hangarer.

Hovedprosjektet ble overlevert til bruker i desember 2016, og bygningen er i bruk. Arbeidene i de eksisterende byggene var ferdigstilt i 2018. Det pågår en reklamasjonssak på enkelte arbeider, og dette er planlagt utbedret og prosjektet planlegges terminert ultimo 2020.

Prosjektet fullføres innenfor prisjustert kostnadsramme på 548 mill. kroner.

Ørland – hovedinfrastruktur F-35

Prosjektet for hovedinfrastruktur for F-35 ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 337 S (2014–2015) til Prop. 113 S (2014–2015). Prosjektet omfatter høyspent kraftforsyning til basen, ny hovedinfrastruktur for vann og avløp, etablering av fjernvarme- og fjernkjølerør, IKT-infrastruktur til F-35-området og adkomstveier til F-35-området. Gjenslående asfalteringsarbeider ble ferdigstilt i 2019. Prosjektet ble ferdigstilt og terminert 1. tertial 2020 med en sluttkostnad på 242 mill. kroner.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 298 mill. 2020-kroner, inkludert merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

Til informasjon

Investeringsprogrammet for sikring av skjermingsverdige objekter

Forsvarsdepartementet gjennomfører flere investeringsprosjekter hvor sikring for å tilfredsstillende krav i sikkerhetsloven er inkludert. I tillegg gjennomføres et landsomfattende investeringspro-

gram (SVO-programmet) for å få tilfredsstillende sikring av øvrige skjermingsverdige objekter i Forsvaret. Programmet består av en rekke enkeltprosjekter som er planlagt pr. sted. I programmet gjennomføres fysisk sikring av objektene, som barrierer, deteksjon og verifikasjon.

Enkeltprosjektene igangsettes av Forsvarsdepartementet innenfor fullmakten til å starte opp og gjennomføre EBA-prosjekter med en kostnadsramme under 200 mill. kroner. Forsvarsdepartementet sendte oppdrag til Forsvarsbygg om å starte planleggingen i november 2016, og det ble i 2017 satt av 450 mill. kroner til SVO-programmet. Pr. august 2020 er det sendt gjennomføringsoppdrag til Forsvarsbygg for prosjekter i SVO-programmet innenfor en samlet forventet sluttkostnad på om lag 325 mill. kroner.

Investeringsprogrammet består av prosjekter i ulike faser. Det er derfor betydelig usikkerhet knyttet til behov, løsninger og leverandørmarked, og dermed kostnad og tidspunkt for ferdigstillelse. Basert på oppdatert prognose pr. august 2020, er det planlagt at om lag 55 pst. av skjermingsverdige objekter med behov for investeringstiltak i SVO-programmet vil være tilfredsstillende fysisk sikret ved utgangen av 2021. For omtale av etablering av midlertidige tiltak i påvente av at den permanente sikringen skal komme på plass, henvises til omtale av implementering av ny sikkerhetslov i del III, 6. Informasjonssaker. På nåværende tidspunkt anses det at fysiske sikringstiltak på gjeldende liste over skjermingsverdige objekter kan gjennomføres innenfor avsatt ramme og innen utgangen av 2023.

Prosjekt 1060 Opprettholde kapasiteten og kapabiliteten til Skjold-klassen

Ved Stortingets behandling av Innst. 360 S (2019–2020) til Prop. 127 S (2019–2020) ble det besluttet en rekke tiltak for norsk økonomi i forbindelse med koronapandemien, herunder å forsere oppgradering av Skjold-klassen.

Skjold-klassen fartøyer videreføres frem til 2030 for å gi en tilstrekkelig tilgjengelighet på fartøysklassen, som ett av flere tiltak for å kompensere for tapet av fregatten KNM Helge Ingstad. Det er behov for oppgradering av komponenter og flere av systemene om bord for å kunne opprettholde operativ evne til 2030. Det er i hovedsak skipstekniske systemer og kampledelsessystemet som er de viktigste områdene for oppgradering for å videreføre fartøyene til 2030. Prosjekt 1060 er et pågående kategori 2-prosjekt som allerede omfatter mindre oppgraderinger av skipstek-

niske systemer. Det anses derfor som hensiktsmessig å legge til ytterligere oppgradering av skipstekniske systemer for videreføring av fartøyer til 2030 til det eksisterende prosjektet 1060. Dette gjøres for å få til en effektiv gjennomføring av prosjektet. Formålet med det opprinnelige prosjektet var å gjøre et minimum av oppgraderinger for å opprettholde operativ tilgjengelighet på Skjold-klassen til 2025. Kostnadsrammen for det opprinnelige tiltaket var 117 mill. kroner, inkludert merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader. Av den totale prisjusterte kostnadsrammen på 687 mill. kroner inkl. gjennomføringskostnader, usikkerhetsavsetning og merverdiavgift som Stortinget vedtok for oppgradering av Skjold-klassen i forbindelse med behandling av Innst. 360 S (2019–2020) til Prop. 127 S (2019–2020), tilføres 290 mill. kroner til oppgradering av skipstekniske systemer gjennom prosjekt 1060. Dette beløpet inkluderer merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader. Det resterende omfanget på 397 mill. kroner forbeholdes oppgradering av kampledelsessystemet på fartøyene. Dette organiseres i prosjekt 1083 Oppgradering av Skjold-klassen. Det er usikkerhet rundt den foreslåtte kostnadsrammen og det kan bli nødvendig med justeringer i fordeling innenfor de totale økonomiske rammer mellom P1060 og P1083 når arbeidene igangsettes.

En oppgradering av Skjold-klassen vil gi verftet som har bygget fartøyene, samt andre nasjonale leverandører av delsystemer, nye oppdrag. Tiltaket gjennomføres i perioden 2020–2024.

Prosjektets pris- og valutajusterte kostnadsramme er 402 mill. kroner, inkludert merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

Prosjekt 1083 Oppgradering av Skjold-klassen

Ved Stortingets behandling av Innst. 360 S (2019–2020) til Prop. 127 S (2019–2020) ble det besluttet en rekke tiltak for norsk økonomi i forbindelse med koronapandemien, herunder å forsere oppgradering av Skjold-klassen.

Skjold-klassen fartøyer videreføres frem til 2030 for å gi en tilstrekkelig tilgjengelighet på fartøys-klassen, som ett av flere tiltak for å kompensere for tapet av fregatten KNM Helge Ingstad. Det er behov for oppgradering av komponenter og flere av systemene om bord for å kunne opprettholde operativ evne til 2030. Det er i hovedsak skipstekniske systemer og kampledelsessystemet som er de viktigste områdene for oppgra-

dering for å videreføre fartøyene til 2030. Oppgraderingen av kampledelsessystemet på Skjold-klassen organiseres som et eget prosjekt for å sikre effektiv fremdrift og prosjektgjennomføring, men koordineres med prosjekt 1060 for å få en best mulig operativ utnyttelse av fartøyene.

Av den totale prisjusterte kostnadsrammen på 687 mill. kroner inkl. gjennomføringskostnader, usikkerhetsavsetning og merverdiavgift som Stortinget vedtok for oppgradering av Skjold-klassen i forbindelse med behandling av Innst. 360 S (2019–2020) til Prop. 127 S (2019–2020), forbeholdes 397 mill. kroner til oppgradering av kampledelsessystemet gjennom prosjekt 1083. Dette beløpet inkluderer gjennomføringskostnader, merverdiavgift og usikkerhetsavsetning. Det resterende omfanget på 290 mill. kroner tilføres prosjekt 1060 Opprettholde kapasiteten og kapabiliteten til Skjoldklassen for oppgradering av skipstekniske systemer. Det er usikkerhet rundt den foreslåtte kostnadsrammen og det kan bli nødvendig med justeringer i fordeling innenfor de totale økonomiske rammer mellom P1060 og P1083 når arbeidene igangsettes.

En oppgradering av Skjold-klassen vil gi verftet som har bygget fartøyene, samt andre nasjonale leverandører av delsystemer, nye oppdrag. Tiltaket gjennomføres i perioden 2020 til 2024.

Prosjektets pris- og valutajusterte kostnadsramme er 397 mill. kroner, inkludert merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

Fremtidige prosjekter

1081 Videreutvikling NSM II

Norge har opparbeidet seg betydelig kompetanse knyttet til sjømålsmissiler siden utviklingen av *Penguin* som ble påbegynt tidlig på 1960-tallet. Dagens sjømålsmissiler, *Naval Strike Missile* (NSM), ble introdusert i Sjøforsvaret mellom 2012 og 2017. Norge og Tyskland har innledet et strategisk samarbeid om videreutvikling av missil og missilteknologi. Norge og Tyskland har siden 2017 gjennomført en risikoreduserende fase som forberedelse til å utvikle et nytt felles missil. Arbeidet har nå gått over i en analysefase. Målsettingen med prosjektet er å ta frem et produksjonsklart design for et felles sjømålsmissil, som muliggjør leveranser rundt midten av 2030-tallet. Prosjektet sees i sammenheng med øvrige deler av det bilaterale materiellsamarbeidet med Tyskland, herunder ubåtprosjektet. Videre sees prosjektet også i sammenheng med vedlikehold av eksisterende missilbeholdning, og eventuelle sup-

pleringsanskaffelser av eksisterende NSM. Regjeringen vil legge frem et prosjekt for videreutviklingen for Stortinget på et senere tidspunkt.

8043 Taktisk ledelsessystem for landdomenet

Hensikten med prosjekt 8043 Taktisk ledelsessystem for landdomenet (TLL) er at Forsvaret opprettholder, moderniserer og forbedrer sin evne til effektiv ledelse og utnyttelse av Forsvarets styrkestruktur. TLL benyttes til å lede og gjennomføre operasjoner i landdomenet i et fellesoperativt samvirke med nasjonale og allierte land-, sjø- og luftstridskrefter. TLL består av IKT-systemer med nødvendige plattformer. Disse systemene skal muliggjøre effektiv informasjonsutveksling, situasjonsforståelse og samhandling, og er en forutsetning for utøvelse av kommando og kontroll i et moderne forsvar.

Dagens TLL er i ferd med å gå ut på operativ levetid, og har ikke de nødvendige egenskapene for å understøtte Forsvaret i fremtiden. Det er derfor behov for en omfattende fornyelse.

Basert på fremtidige behov og antatt teknologisk utvikling, anbefaler konseptuell løsning for TLL et hybridkonsept der det benyttes både tradisjonell militær teknologi og militært tilpasset kommersiell teknologi. Regjeringen godkjente anbefalt konsept for TLL 15. november 2018, og prosjektet har startet forprosjektering.

Prosjektet faller innenfor de teknologiske kompetanseområdene identifisert i nasjonal for-

svarsindustriell strategi (Meld. St. 9 (2015–2016)). Det er vurdert som hensiktsmessig å etablere et strategisk samarbeid mellom forsvarssektoren og forsvarsindustrien for å sikre nasjonale sikkerhetsinteresser.

Prosjektet skal realiseres innenfor rammen av et større program for fornyelse av taktisk kommunikasjon sammen med prosjekt 8100 Modernisering av kommunikasjon til kamplattformer. Programmet (kalt Mime) legger opp til et iterativt fasedelt gjennomføringsløp, hvor de respektive fasene vil bli gjenstand for ekstern kvalitetssikring før de legges frem for behandling i Stortinget.

9360 Fremtidig stridsvognkapasitet

Anskaffelsen av moderne stridsvogner er planlagt fra 2025, i tråd med fagmilitære anbefalinger og beslutninger fattet av Stortinget i forbindelse med behandlingen av Prop. 2 S (2017–2018) *Videreutviklingen av Hæren og Heimevernet, Landmaktproposisjon* høsten 2017.

Forsvarsdepartementet utarbeider nå prosjektdokumentasjon for en anskaffelse av stridsvognkapasitet fra 2025. Regjeringen planlegger å fremme et anskaffelsesprosjekt for Stortinget i 2021.

Leveranser er planlagt i tidsrommet 2025–2028. Eksisterende stridsvognkapasitet vil bli opprettholdt inntil den nye kapasiteten er på plass.

Del II
Budsjettforslag

5 Nærmere omtale av bevilgningsforslagene mv.

Programområde 04 Militært forsvar

Programkategori 04.10 Militært forsvar mv.

Kapitlene i budsjettet

I forsvarsbudsjettets budsjettkapittelstruktur har virksomhetene, med unntak av Forsvaret, hatt hvert sitt budsjettkapittel, med én driftspost og nødvendige investeringsposter. For Forsvaret er tildelingen for 2020 fordelt på ni budsjettkapitler med tilhørende poster, herunder åtte ordinære driftsposter, én spesiell driftspost og to tilskuddsposter. Dette begrenser forsvarssjefens muligheter til å omdisponere budsjettmidler i gjennomføringen av virksomheten. De foreslåtte endringene vil samle den største delen av Forsvarets avdelinger under ett budsjettkapittel.

En mindre oppdelt budsjettkapittelstruktur vil bidra til en mer effektiv gjennomføring av budsjettarbeidet og redusere antallet transaksjoner i revidert nasjonalbudsjett og nysalderingen. Det vil legge til rette for en bedre styring av sektoren og bygge opp under regjeringens målsetting om forenkling og avbyråkratisering. Samtidig vil en samling av Forsvarets tildelinger på færre kapitler og poster bedre legge til rette for økonomisystemer og -prosesser i samsvar med økonomiregelverket i staten. Endringen vil styrke forsvarssjefens mulighet og evne til å raskere følge opp Stortingets og regjeringens føringer gjennom omdisponeringer mellom ulike formål, uten at informasjon til Stortinget om bevilgningsforslagets formål svekkes.

Fra 2021 foreslår regjeringen derfor å innføre ny kapittelstruktur for Forsvaret som innebærer at bevilgningene under kapitlene 1720 Felleskapasiteter i Forsvaret, 1731 Hæren, 1732 Sjøforsvaret, 1733 Luftforsvaret, 1734 Heimevernet, 1790 Kystvakten, 1792 Norske styrker i utlandet samt en andel fra kapittel 1761 Nye kampfly med baseløsning, post 01 er samlet under nytt kapittel 1720 Forsvaret.

Videre foreslås det at de tidligere bevilgningene under kapittel 1761 Nye kampfly med base-

løsning fordeles på henholdsvis kapittel 1700 Forsvarsdepartementet, post 01, kapittel 1710 Forsvarsbygg og nybygg og nyanlegg, post 47, kapittel 1720 Forsvaret, post 01 og kapittel 1760 Forsvarsmateriell og større anskaffelser og vedlikehold, post 01 og 45. Lønnsutgiftene for Kampflyprogrammet på kapittel 1761 er foreslått fordelt til henholdsvis kapittel 1700 Forsvarsdepartementet og kapittel 1760 Forsvarsmateriell og større anskaffelser og vedlikehold, og deretter er en andel fra hver av disse etatene teknisk overført til kapittel 1720 Forsvaret. Materiellinvesteringene er fortsatt fordelt til Forsvarsmateriell, men er samlet sammen med øvrige materiellinvesteringer under kapittel 1760, post 45. Investeringer i eiendom, bygg og anlegg på Ørland og Evenes er fortsatt fordelt til Forsvarsbygg, men er samlet sammen med øvrige investeringer i eiendom, bygg og anlegg under kapittel 1710, post 47.

Tilsvarende endringer som beskrevet over er gjort for inntektskapitlene.

Da innledende tabeller under hvert budsjettkapittel også inneholder regnskap for 2019 og saldert budsjett for 2020 vil de gamle budsjettkapitlene fortsatt vises i proposisjonen.

Det nye kapitlet 1720 Forsvaret består av alle driftsenhetene i Forsvaret unntatt Etterretningstjenesten og Redningshelikoptertjenesten. Innledningsvis i kapittel 1720 er det lagt inn en tabell som viser budsjett for 2020 og forsvarssjefens planlagte fordeling av bevilgningen for 2021 på driftsenhetene på kapitlet.

For en del av budsjettpostene er det satt inn en tabell som viser en mer detaljert nedbrytning av endringene på posten fra 2020 til 2021. I tabellene fremgår kompensasjoner som er lagt til posten. I tillegg fremgår tekniske endringer, som blant annet er flytting av oppgaver og organisatoriske endringer, med tilhørende ressurser, som endrer bevilgningen uten at det har økonomisk betydning for virksomheten. Videre inngår frigjøring av

midler til avbyråkratiserings- og effektiviseringsreformen. Deretter fremkommer de budsjettmessige endringene inndelt i hva som er direkte knyttet til oppfølging av regjeringens forslag til ny langtidsplan og øvrige reelle endringer i 2021.

Under kapittel 1720 Forsvaret, post 01 er det i tillegg lagt inn en tabell som viser de bevilgningsmessige økningene i 2021 til oppfølging av regjeringens forslag til ny langtidsplan.

De følgende to tabellene viser prosentvis nominell endring på de forskjellige budsjettkapitlene og -postene. I forslaget for 2021 er det lagt inn priskompensasjon.

Våren 2020 ble det besluttet å utsette årets lønnsoppgjør for det statlige tariffområdet til høsten 2020. Som følge av dette er virkninger for

2021-budsjettet av inneværende års lønnsoppgjør for ansatte i det statlige tariffområdet foreløpig ikke innarbeidet i departementenes budsjetttrammes. Oppgjøret startet tirsdag 1. september. Regjeringen vil komme tilbake til virkninger for 2021-budsjettet av oppgjøret.

I nominell endring på utgiftssiden inngår avbyråkratiserings- og effektiviseringsreformen med en reduksjon på 199,4 mill. kroner samlet for forsvarssektoren.

I henhold til etablert praksis inkluderer utgiftssiden budsjetterte inntekter. Dersom inntektene blir lavere enn budsjetterte, vil forsvarsrammen bli tilsvarende redusert. Dersom inntektene blir større enn budsjetterte, gjelder Forsvarsdepartementets generelle merinntektsfullmakt.

Utgifter under programkategori 04.10 fordelt på kapitler

		(i 1 000 kr)			
Kap.	Betegnelse	Regnskap 2019	Saldert budsjett 2020	Forslag 2021	Pst. endr. 20/21
1700	Forsvarsdepartementet	1 525 396	1 493 371	1 635 474	9,5
1710	Forsvarsbygg og nybygg og nyanlegg	6 908 593	7 408 570	7 984 358	7,8
1716	Forsvarets forskningsinstitutt	193 830	198 975	244 388	22,8
1720	Forsvaret	9 679 016	9 496 607	30 687 718	223,1
1723	Nasjonal sikkerhetsmyndighet	47 527			
1731	Hæren	5 846 774	5 979 989		-100,0
1732	Sjøforsvaret	5 075 651	4 545 051		-100,0
1733	Luftforsvaret	5 749 513	5 992 775		-100,0
1734	Heimevernet	1 412 999	1 439 422		-100,0
1735	Etterretningstjenesten	2 051 541	2 188 783	2 365 616	8,1
1760	Forsvarsmateriell og større anskaffelser og vedlikehold	10 823 969	12 350 573	20 711 823	67,7
1761	Nye kampfly med baseløsning	7 938 823	6 821 079		-100,0
1790	Kystvakten	1 072 522	1 184 726		-100,0
1791	Redningshelikoptertjenesten	888 343	876 527	822 712	-6,1
1792	Norske styrker i utlandet	1 014 237	1 000 928		-100,0
	Sum kategori 04.10	60 228 734	60 977 376	64 452 089	5,7

Opgaver og midler fra kapittel 1723 er rammeoverført til Justis- og beredskapsdepartementet fra 2020.

Inntekter under programkategori 04.10 fordelt på kapitler

(i 1 000 kr)					
Kap.	Betegnelse	Regnskap 2019	Saldert budsjett 2020	Forslag 2021	Pst. endr. 20/21
4700	Forsvarsdepartementet	66 037	40 856	42 453	3,9
4710	Forsvarsbygg og nybygg og nyanlegg	4 623 537	4 224 763	4 543 534	7,5
4720	Forsvaret	1 094 419	404 358	755 679	86,9
4723	Nasjonal sikkerhetsmyndighet	3 606			
4731	Hæren	149 188	93 538		-100,0
4732	Sjøforsvaret	78 754	56 020		-100,0
4733	Luftforsvaret	115 681	111 532		-100,0
4734	Heimevernet	36 112	21 626		-100,0
4760	Forsvarsmateriell og større anskaffelser og vedlikehold	353 171	384 015	501 947	30,7
4761	Nye kampfly med baseløsning	90 052			
4790	Kystvakten	3 709	1 158		-100,0
4791	Redningshelikoptertjenesten	786 690	774 340	727 045	-6,1
4792	Norske styrker i utlandet	16 814	38 919		-100,0
4799	Militære bøter	571	500	500	0,0
	Sum kategori 04.10	7 418 341	6 151 625	6 571 158	6,8

Inntekter fra kapittel 4723 er flyttet til Justis- og beredskapsdepartementet fra 2020.

Kap. 1700 Forsvarsdepartementet

		(i 1 000 kr)		
Post	Betegnelse	Regnskap 2019	Saldert budsjett 2020	Forslag 2021
01	Driftsutgifter	905 587	830 361	878 085
21	Spesielle driftsutgifter, <i>kan overføres, overslagsbevilgning</i>	77 378	132 900	137 153
43	Til disposisjon for Forsvarsdepartementet, <i>kan overføres</i>	300	9 467	9 713
71	Overføringer til andre, <i>kan overføres</i>	64 373	86 226	88 985
73	Forskning og utvikling, <i>kan overføres</i>	26 824	85 393	144 326
74	Overføring til aksjeselskap	133 000		
78	Norges tilskudd til NATOs og internasjonale driftsbudsjetter, <i>kan overføres</i>	317 934	349 024	377 212
Sum kap. 1700		1 525 396	1 493 371	1 635 474

I tillegg til Forsvarsdepartementets driftsutgifter, dekker kapitlet utgifter til blant annet den særskilte kompensasjonsordningen for veteraner, tilskudd til frivillige organisasjoner, forskning og utvikling, Norges tilskudd til NATOs ulike driftsbudsjetter samt uforutsette utgifter som trenger rask avklaring.

Post 01 Driftsutgifter

Posten dekker Forsvarsdepartementets ordinære driftsutgifter, utgifter til Forsvarets materielltilsyn, internrevisjonsfunksjonen i forsvarssektoren, Norges faste delegasjon til NATO, Militærmisjo-

nen i Brussel, forsvarsråder, forsvarsattacheer og militærrådgivere ved norske utenriksstasjoner samt deler av den personlige staben til generalsekretæren i NATO. Posten dekker videre utgifter knyttet til blant annet beredskap, krisehåndtering og forsvarssektorens miljødatabase.

Fra 2021 foreslår regjeringen å innføre ny kapittelstruktur under Forsvarsdepartementet som innebærer at en andel lønnsutgifter fra kapittel 1761, post 01 er flyttet til kapittel 1700, post 01.

Posten foreslås økt nominelt med 47,7 mill. kroner sammenliknet med saldert budsjett for 2020. Nedenfor følger endringene fra 2020 til 2021:

Tabell 5.1 Endringer fra 2020

	(i mill. kr.)
Saldert budsjett 2020	830,4
Saldert budsjett 2020 overført fra kap. 1761, post 01	14,0
Priskompensasjon	6,3
Tekniske endringer	-48,7
Avbyråkratiserings- og effektiviseringsreformen	-4,2
Øvrige endringer	80,3
Forslag 2021	878,1

Overføringen fra kap. 1761, post 01, på 14,0 mill. kroner gjelder Forsvarsdepartementets ansatte i kampflyprosjektet. Den tekniske reduksjonen på 48,7 mill. kroner som foreslås på posten er hovedsakelig knyttet til omdisponering av prosjekter med tilhørende midler. Dette gjelder blant annet hav- og miljøkartlegging og Identifikasjonslaboratoriet samt driftsmidler fra Kampflyprogrammet til Forsvaret. Videre foreslås det at Forsvarsdepartementet skal effektivisere for 4,2 mill. kroner i 2021. Dette tiltaket er knyttet til avbyråkratiserings- og effektiviseringsreformen. Hensyntatt tekniske endringer, kompensasjoner og effektivisering foreslås en økning på posten på 80,3 mill. kroner. Økningen er knyttet til norsk medlemskap i FNs sikkerhetsråd og felles IKT-prosjekt for departementsfelleskapet.

FNs sikkerhetsråd

Norge er valgt inn i FNs sikkerhetsråd for en periode på to år fra 1. januar 2021. Norge vil før formell tiltredelse i sikkerhetsrådet ha status som observatør. Denne perioden begynner 1. oktober 2020. For å ivareta den forventede økningen i saksmengde knyttet til Norges plass i FNs sikkerhetsråd i 2021 legges det opp til en moderat styrking av posten. Arbeidet påregnes i særlig grad å omfatte saksforberedelser til møter i sikkerhetsrådet.

Styrke FNs fredsoperative virksomhet

Fredsoperasjoner er et av FNs mest sentrale og etterspurte virkemidler for å opprettholde internasjonal fred og sikkerhet. Norge er opptatt av å bidra til at arbeidet med å reformere FNs fredsbevarende og politiske operasjoner styrkes. Gjennom å ha blitt valgt inn som medlem av sikkerhetsrådet for årene 2021 og 2022 vil Norge ha en vesentlig større mulighet til å påvirke viktige prosesser i FN. Det forventes betydelig økt arbeidsmengde i Forsvarsdepartementet og intensivert samvirke mellom departementet og delegasjonen i FN i dette tidsrommet. Forsvarsdepartementet vil vurdere og tilpasse sitt bidrag fortløpende i løpet av medlemskapsperioden i sikkerhetsrådet. Det flerårige arbeidet med utarbeidelsen av håndbok for beskyttelse av sivile i væpnede konflikter og bekjempelse av konfliktrelatert seksualisert vold ble ferdigstilt og lansert i 2020. Norge har initiert et arbeide med interaktive læringsplattformer med potensial for bruk i en FN-ramme. Norge vil i 2021 videreføre dette arbeidet og støtte til ulike reformtiltak i FN, og arbeide med identifisering av ytterligere nye initiativ og tiltak.

Forsvarsattacheer, forsvarsråder og militærrådgivere
Forsvarsattacheene og militærrådgiverne er Forsvarsdepartementets militære representanter, mens forsvarsrådene er Forsvarsdepartementets sivile representanter ved norske utenriksstasjoner. Representantene har ansvar for koordinering og oppfølging av forsvarssamarbeid, forsvarsmateriellsamarbeid samt oppfølging av sikkerhets- og forsvarspolitiske forhold i de land eller organisasjoner de er akkreditert og sideakkreditert til. Den norske NATO-delegasjonen ivaretar Norges interesser i NATO-hovedkvarterets stående komiteer og arbeidsprosesser. Attachéordningen vurderes kontinuerlig, og personellets lokalisering endres etter behov. Behovet knyttes blant annet til sikkerhetspolitisk viktighet, forholdet til nære allierte og prioriterte samarbeidspartnere samt omfang av bilateralt forsvarsrelatert samarbeid. Norge har innenfor denne ordningen i dag representasjon ved 13 ambassader og ved fire organisasjoner (NATO, FN, OSSE og EU).

Militærmisjonen i Brussel

Militærmisjonen i Brussel (MMB) er regjeringens militære representasjon ved NATOs hovedkvarter. Misjonen ivaretar Norges interesser og er stedlig militær representasjon i både NATO og EU. MMB spiller en sentral rolle i Forsvarsdepartementets og Forsvarets beslutningsprosesser knyttet til håndteringen av militærfaglige spørsmål i NATO og EU. MMB har også en administrativ støttefunksjon for alle norske militære og sivile stillinger i Belgia og for enkelte andre norske stillinger i NATOs kommandostruktur. MMB og Norges delegasjon til NATO er samlokalisert i NATOs hovedkvarter.

Forskning på personellområdet

Bevilgningene over kapittel 1700 post 01 foreslås redusert med 11,673 mill. kroner. Fra 2021 er midlene flyttet til kapittel 1716, post 51 for å tilfredsstillende økonomireglementets krav til postering av utgifter på en bedre måte. Midlene knytter seg til forskningsområde 5 i forsvarssektorens FoU-strategi, herunder FFIs forsknings- og utviklingsaktiviteter på personell- og kompetanseområdet tilknyttet det flerårige forskningsprosjektet *Tverrfaglig forskning på kompetanse, personell og økonomi i forsvarssektoren*.

I 2021 vil midler til forskning på personellområdet prioriteres til å fremskaffe kunnskap om nye og kostnadseffektive tiltak som bidrar til at for-

svarssektoren blir en mer moderne kompetanseorganisasjon. Forsvarsdepartementet vil blant annet iverksette prosjekter knyttet til utvikling av seleksjonskriterier for å imøtekomme behovet for et bredere kompetansemangfold, digitalisering og videreutvikling av lønns- og insentivsystemer.

Internrevisjon

Nasjonal sikkerhetsmyndighet (NSM) har inngått avtale med Forsvarsdepartementets internrevisjon om leveranse av internrevisjonsfunksjon. Godtgjørelse av funksjonen utgjør 1,2 mill. kroner (2021) som indeksreguleres årlig. Dette inkluderer alle utgifter for avtalt internrevisjonsleveranse, herunder lønn, reiser, kompetanseheving og sertifiseringer. Som følge av inngått avtale foreslås rammeoverført 1,2 mill. kroner fra NSMs budsjettkapittel 457 post 01 til Forsvarsdepartementets budsjettkapittel 1700 post 01.

Felles IKT-løsning for departementsfellesskapet og regjeringen

Med utviklingen av digitale trusler, er sikkerheten i IKT-løsningene som benyttes av departementene av stor betydning. Det er pr. dags dato fem ulike IKT-løsninger i departementsfellesskapet. Nasjonal sikkerhetsmyndighet har tydelig uttalt at sikkerheten svekkes ved mange ulike IKT-løsninger. En felles IKT-løsning for departementene vil bidra til å øke informasjonssikkerheten i departementsfellesskapet og regjeringen. Det er derfor besluttet at Statsministerens kontor, alle departementer, Norges utenriksstasjoner og Departementenes sikkerhets- og serviceorganisasjon skal migreres til Forsvarsdepartementets løsning. Forsvarsdepartementet leder og gjennomfører arbeidet. De økte utgiftene gjelder blant annet økt kapasitet til sentral maskinvare, lagringskapasitet, økt behov for dataromskapasitet, lisensutgifter samt utvidelse av nettverksinfrastruktur inkludert sikkerhet og overvåking.

Post 21 Spesielle driftsutgifter, kan overføres, overslagsbevilgning

Statens pensjonskasse forvalter den særskilte kompensasjonsordningen for personell som har pådratt seg psykiske belastningsskader i utenlandsoperasjoner mellom 1978 og 2010. Statens pensjonskasse utarbeider også prognoser for utbetalinger under ordningen. Prognosene gjelder for utbetalinger etter 35G- og 65G-ordningene samlet. Det er likevel knyttet stor usikkerhet til

utgiftene etter den særskilte kompensasjonsordningen. Statens pensjonskasse opplyser at anslagene i prognosene er usikre, og sensitive for endringer i de underliggende driverne. Usikkerheten beror i stor grad på antall erstatningskrav som blir innvilget, ventetid for spesialisterklæringer og gjennomsnittlig utbetalingsbeløp.

Statens pensjonskasse forvalter også utbetalinger etter forsvarsloven § 55, som gjelder erstatning for skade pådratt i internasjonale operasjoner etter 2010. Det er naturlig at disse sakene budsjetteres sammen med de eldre sakene på post 21.

Dette er også i samsvar med Meld. St. 15 (2019–2020) om å innføre «intopserstatning» som fellesbetegnelse på den særskilte kompensasjonsordningen, billighetserstatningsordningen etter forsvarstilsatteforskriften og erstatning etter forsvarsloven § 55.

Posten dekker både forvaltning og utbetaling knyttet til intopserstatning.

FN har en egen erstatningsordning for veteraner skadet i FN-ledede operasjoner. Fra og med 2021 dekker posten også utgifter knyttet til forvaltning av et system for fremsendelse av erstatningskrav til FN på vegne av norske veteraner.

Posten foreslås videreført på om lag samme nivå som saldert budsjett for 2020. For nærmere omtale av dette temaet vises det til del I, 1. Hovedmål og prioriteringer, der anmodningsvedtak nr. 56 og nr. 57 omtales, samt del III, informasjonssak 6.8 Arbeidsgruppe for gjennomgang av erstatnings- og kompensasjonsordningene for veteraner.

Post 43 Til disposisjon for Forsvarsdepartementet

Posten vil bli benyttet til dekning av uforutsette utgifter som trenger rask avklaring. Bevilgningen på posten foreslås videreført på samme nivå som i saldert budsjett for 2020.

Post 71 Overføringer til andre

Bevilgningen på posten foreslås økt nominelt med 2,8 mill. kroner sammenliknet med saldert budsjett for 2020. Økningen tilsvarer priskompensasjonen.

Kapasitetsbygging i forsvarssektoren

Kapasitetsbygging i forsvarssektoren omfatter tiltak for å bistå konfliktutsatte staters lovlige myndigheter i reform av forsvarssektoren. Tiltakene skjer innenfor rammen av bilateralt samarbeid så vel som innenfor flernasjonale operasjoner og koalisjonsoperasjoner. Tiltakene kan være i hele

spekteret fra langsiktig institusjonsbygging til støtte i skarpe operasjoner. Langsiktig innsats i 2021 omfatter støtte til Georgia, Ukraina, Bosnia-Hercegovina, Makedonia, Montenegro og Serbia. I tillegg gjennomfører Forsvarsdepartementet prosjekter innenfor sikkerhetssektorreform i Ukraina og fem land på Vest-Balkan finansiert over UDs bistandsbudsjett. Norge leder utviklingen av *Nordic-Baltic Assistance Program* (NBAP). Dette er et åttelandssamarbeid som støtter NATO-, EU-, og FN-ledet kapasitetsbygging ved å tilby nøkkelferdige moduler som kan plugges inn i disse organisasjonenes programmer og operasjoner. NBAP danner kjernen i NATOs støttepakke til Georgia. NBAPs medlemsland vurderer å yte liknende innsats i rammen av NATOs treningsmisjon i Irak.

Midlene er fra 2020 flyttet fra post 01 til post 71 for bedre å tilfredsstillere økonomiregelverkets krav til postering av utgifter.

Støtte til frivillige organisasjoner på forsvarsområdet

Forsvarsdepartementet ønsker å stimulere til at samfunnet bidrar til og støtter opp om Forsvarets mål og virksomhet, samt bidrar til økt kunnskap om, og forståelse for, norsk sikkerhets- og forsvarspolitik. Organisasjoner og virksomheter som bidrar til dette kan søke om midler fra denne posten. Tilskuddsordningens formål og bestemmelser for tildeling fremgår av forskrift om tilskudd til frivillig aktivitet på forsvars- og sikkerhetsområdet.

Tildelingen til forsvarsrelaterte organisasjoner foreslås videreført på om lag samme nivå som i saldert budsjett for 2020.

Støtte til historie- og minnekulturprosjekter relatert til andre verdenskrig

Forsvarsdepartementet tildeler midler etter søknad til mindre historie- og minnekulturprosjekter relatert til andre verdenskrig. Tilskuddsordningens formål og bestemmelser for tildeling fremgår av forskrift om tilskudd til frivillig aktivitet på forsvars- og sikkerhetsområdet.

Tildelingen til prosjekter relatert til andre verdenskrig og kulturhistoriske hendelser foreslås videreført på om lag samme nivå som i saldert budsjett for 2020, med en teknisk endring som følge av fastsettelse av ny forskrift for tilskuddsordningen.

Nasjonalt opplysningskontor i tilfelle krig og annen væpnet konflikt

I tråd med Genèvekonvensjonene III og IV av 12. august 1949, om henholdsvis behandling av krigsfanger og beskyttelse av sivile i krigstid, samt Tilleggsprotokoll I av 1977 til Genèvekonvensjonene, har statspartene en plikt til å etablere og drifte et nasjonalt opplysningskontor. Dette skal opprettes straks etter fiendtlighetenes åpning eller okkupasjon, og skal motta og videresende opplysninger om krigsfanger og beskyttede personer som befinner seg i statens makt. Norges Røde Kors påtok seg i 2007 dette ansvaret på vegne av Norge gjennom avtale med Forsvarsdepartementet. Det årlige tilskuddet inkluderer utgifter til å delta på møter, trening og øvelser på dette området.

Tildelingen til Nasjonalt opplysningskontor foreslås videreført på om lag samme nivå som i saldert budsjett for 2020.

Stiftelsen Akershus Festning for kunst og kultur

Stiftelsen Akershus festning for kunst og kultur (SAKK) ble etablert av Forsvarsdepartementet i 1989. Stiftelsens formål er å styrke, organisere og koordinere kulturell virksomhet på Akershus festning, med de særskilte begrensninger festningen har som et verneverdig, historisk og militært område i sentrum av Oslo. Samarbeidet med andre kulturinstitusjoner står sentralt. Videre har stiftelsen en målsetting om å styrke kunnskapen om Norges historie og å åpne festningsområdet ytterligere for kunst og kulturutfoldelse.

Tildelingen til SAKK foreslås videreført på om lag samme nivå som i saldert budsjett for 2020, med en teknisk endring som følge av fastsettelse for ny forskrift om tilskudd til frivillig aktivitet på forsvars- og sikkerhetsområdet.

Støtte til Narvik Krigsmuseum ved Stiftelsen Narviksenteret

Som nasjonalt og internasjonalt opplærings- og dokumentasjonssenter utvikler og formidler Stiftelsen Narviksenteret kunnskap om krigen 1940–1945, med særlig vekt på Nord-Norge. Stiftelsen har overtatt driften av Narvik Krigsmuseum, tidligere Nordland Røde Kors Krigsmuseum.

Tildelingen til museet foreslås videreført på om lag samme nivå som i saldert budsjett for 2020.

Post 73 Forskning og utvikling

Bevilgningene på posten foreslås økt nominelt med 58,2 mill. kroner sammenliknet med saldert budsjett for 2020. Foreslått økning er knyttet til forskning og materiellutvikling samt FoU på sikkerhetspolitikk og materiellutvikling. I tråd med regjeringens forslag til ny langtidsplan og for å sikre fremtidig tilgang på rettidig og relevant kunnskap til den langsiktige utviklingen av forsvarssektoren skal det prioriteres ressurser til revisjon av sektorens FoU-strategi.

Tilskuddet til det treårige forskningsprosjektet i regi av Nasjonalt kompetansesenter om vold og traumatisk stress fortsetter i 2021. Forskningsprosjektet er et samarbeidsprosjekt mellom Forsvarsdepartementet, Barne- og familiedepartementet og Helse- og omsorgsdepartementet om psykisk helse og hverdagsliv i familien etter internasjonale operasjoner.

Forskning på sikkerhets- og forsvarspolitiske problemstillinger er av økende interesse og betydning i en tid med rask endring i Norges sikkerhetspolitiske omgivelser og i teknologiske forhold av sikkerhetspolitisk betydning. Det er en målsetting å bidra til et høyt kunnskapsnivå og en informert offentlig debatt om tema av interesse for forsvarssektoren. Forskningsstøtten vil bli gradvis vridd mot forskning som fokuserer på implikasjoner for Norge og nærområdene som følge av endringene i Norges omgivelser, i tillegg til forskning for å forstå bedre sikkerhetspolitiske implikasjoner som følger Kinas økende internasjonale betydning. I 2021 vil støtten omfatte både kortvarige prosjekter på inntil ett år og langvarige prosjekter. Kortvarig prosjektstøtte baseres på faglige kriterier som revideres årlig for å gjenspeile relevante temaer. Langsiktige prosjekter vil være støtte til flerårige forskningsprogrammer og doktorgradsstipender. Støtten skal styrke forskning som bidrar til kunnskap om sikkerhetspolitiske utviklingstrekk som også Norge må forholde seg til. Forskningen konsentreres om geografiske og tematiske områder som er særlig relevante for norsk sikkerhets- og forsvarspolitikk. Samarbeid med relevante utenlandske institusjoner bidrar i tillegg til å fremme norske interesser og synspunkter i utlandet.

Forsvarsdepartementet støtter sikkerhets- og forsvarspolitisk forskning for å bidra til å opprettholde og styrke et fagmiljø på dette feltet i Norge. Forsvarsdepartementet stiller 0,5 mill. kroner til rådighet for Norges forskningsråd for 2021. Det legges til grunn at de midler som stilles til disposisjon for Forskningsrådet blir brukt på områder

som er relevante for norsk sikkerhets- og forsvarspolitikk.

Den gjensidige relevansen mellom sivil forskning og forsvarsforskning øker. Støtteordningen for små og store bedrifter som ønsker å utvikle forsvarsteknologi er et viktig bidrag til nyskaping og arbeidsplasser. Ordningen har fått økt betydning under koronakrisen. Norske bedrifter kan søke Forsvarsdepartementet om midler til samarbeidsprosjekter mellom forsvarssektoren og industrien. Denne ordningen er beskrevet nærmere i Meld. St. 9 (2015–2016) *Nasjonal forsvarsindustriell strategi*. Meldingen inneholder blant annet åtte teknologiske kompetanseområder som Forsvarsdepartementet prioriterer når søknadene vurderes. Søknader som blir godkjent vil bli fulgt opp av Forsvarets forskningsinstitutt (FFI), som ivaretar det faglige og merkantile ansvaret for slike samarbeidsprosjekter. Prosjektene varer normalt fra ett til fire år, og vil i de fleste tilfeller innebære utvikling av prototyper. På regjeringen.no, under Forsvarsdepartementet/forsvarsindustri, kan bedriftene finne mer informasjon om denne ordningen. Her ligger mal for søknad og mal for kontrakt som Forsvarets forskningsinstitutt eventuelt vil inngå med de virksomhetene som får godkjent sin søknad. Forsvarsdepartementet foreslår å bruke inntil 116 mill. kroner på denne ordningen i 2021.

Post 78 Norges tilskudd til NATOs og internasjonale driftsbudsjetter

Bevilgningene på posten foreslås økt nominelt med 28,2 mill. kroner sammenliknet med saldert budsjett for 2020. Økningen på posten skyldes hovedsakelig endret fordelingsnøkkel i NATO som har medført en økning av Norges andel av alliansens drifts- og investeringsbudsjetter.

Posten dekker Norges bidrag til driftsbudsjettene i NATO, inkludert drift av kommandostrukturen og overvåkings- og kommunikasjonssystemer. Dette inkluderer blant annet driftsutgiftene knyttet til samarbeidet innenfor *NATO Airborne Early Warning and Control* (NAEW&C), *NATO Alliance Ground Surveillance* (AGS), *NATO Communications and Information Agency* (NCIA) og *NATO Support and Procurement Agency* (NSPA) med tilhørende programmer. Posten dekker også øving av NATO-styrker, pensjonsutbetalinger og den fellesfinansierte delen av NATO-ledede operasjoner. Videre dekker posten utgifter forbundet med Norges tilknytning til materiellsamarbeidet innenfor rammen av det forsvarspolitiske samarbeidet i EU, samt til flernasjonalt samarbeid innenfor områdene strategisk lufttransport og tankfly.

Kap. 4700 Forsvarsdepartementet

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2019	Saldert budsjett 2020	Forslag 2021
01	Driftsinntekter	66 037	40 856	42 453
	Sum kap. 4700	66 037	40 856	42 453

Post 01 Driftsinntekter

Posten foreslås økt nominelt med 1,6 mill. kroner sammenliknet med saldert budsjett for 2020.

Inntektene gjelder i all hovedsak viderefakturering av husleie og andre driftsutgifter knyttet til

Forsvarsdepartementets lokaler på Akershus festning, samt brukerbetaling for tilkobling til Nasjonalt BEGRENSET Nett.

Kap. 1710 Forsvarsbygg og nybygg og nyanlegg

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2019	Saldert budsjett 2020	Forslag 2021
01	Driftsutgifter, <i>kan overføres</i>	4 592 731	4 414 351	4 849 692
47	Nybygg og nyanlegg, <i>kan overføres</i>	2 315 862	2 994 219	3 134 666
	Sum kap. 1710	6 908 593	7 408 570	7 984 358

Forsvarsbygg skal gjennom modernisering og forvaltning av sektorens bygningsmasse og infrastruktur bidra til utvikling av Forsvarets operative evne. Forsvarsbygg er totalleverandør av eiendomstjenester til forsvarssektoren og forvalter sektorens eiendommer, bygg og anlegg (EBA). Virksomheten dekker sine utgifter gjennom bevilgninger, husleie fra brukerne og betaling for utførte oppdrag.

Det vises til proposisjonens del I, 4. Investeringer, for omtale av EBA-investeringsporteføljen.

Post 01 Driftsutgifter

Posten omfatter utgifter knyttet til forvaltning, drift, vedlikehold, utskiftninger og utvikling av forsvarssektorens EBA, inkludert bygninger og festningsmurer ved de nasjonale festningsverkene. Videre omfatter posten blant annet utgifter til miljøtiltak, beredskapsarbeid, tilrettelegging for allmenn verneplikt og oppdrag som gjennomføres for andre virksomheter. I tillegg omfatter også posten midler til det nye prosjektet Sikker teknisk infrastruktur fase 2, jf. nærmere omtale om nye prosjekter under del I, 4. Investeringer.

Posten foreslås økt nominelt med 435,4 mill. kroner sammenliknet med saldert budsjett for 2020. Nedenfor følger endringene fra 2020 til 2021:

Tabell 5.2 Endringer fra 2020

	(i mill. kr.)
Saldert budsjett 2020	4 414,4
Priskompensasjon	76,8
Avbyråkratiserings- og effektiviseringsreformen	-22,1
Tekniske endringer	0
Øvrige endringer	380,6
Forslag 2021	4 849,7

I økningen ligger det at Forsvarsbygg skal effektivisere for 22,1 mill. kroner i 2021, knyttet til avbyråkratiserings- og effektiviseringsreformen. Posten foreslås økt hovedsakelig som følge av høyere aktivitet på oppdragsfinansierte aktiviteter innenfor forsvarssektoren, herunder også NATO-finansierte aktiviteter, som følges av en tilsvarende inntektsøkning samt til utbetalinger til prosjektet Sikker teknisk infrastruktur fase 2. Hensyntatt tekniske endringer, kompensasjoner og effektivisering foreslås det en økning på posten med 380,6 mill. kroner.

Post 47 Nybygg og nyanlegg

Posten foreslås økt nominelt med 140,4 mill. kroner sammenliknet med saldert budsjett for 2020.

Posten omfatter investeringer i eiendom, bygg og anlegg, inkludert til fasiliteter for nye kampfly, som tidligere har vært bevilget over kapittel 1761, post 47. Det gjennomføres investeringsprosjekter for å ivareta krav innenfor arbeidsmiljø, helse, miljø og sikkerhet og andre tiltak for å oppfylle krav i lover og forskrifter. Videre vil det bli prioritert å gjennomføre omstillingstiltak for å understøtte vedtatte flyttinger, og investeringer i EBA som følger av langtidsplanen, herunder til grunn sikring av skjermingsverdige objekter for å møte kravene i sikkerhetsloven. Posten omfatter også tiltak som er nødvendige for å ivareta fornyelse av bygningsmassen. Reduksjonen under øvrige endringer er hovedsakelig knyttet til reduserte avhendingsinntekter og andre reduksjoner i tråd med langtidsplanen for 2017–2020, jf. Innst. 62 S (2016–2017) til Prop. 151 S (2015–2016).

Tabell 5.3 Endringer fra 2020

	(i mill. kr.)
Saldert budsjett 2020	2 994,2
Saldert budsjett 2020, andel overført fra kapittel 1761, post 47	779,6
Priskompensasjon	88,2
Tekniske endringer	0
Styrking i tråd med forslag til ny LTP	74,0
Øvrige endringer	-801,3
Forslag 2021	3 134,6

I 2021 foreslår regjeringen å redusere bevilgningen på posten med 168,5 mill. kroner knyttet til reduksjon av inntekter ved salg av eiendommer, jf. omtale under kapittel 4710, post 47. Investeringer til fasiliteter for F-35 foreslås redusert sammenliknet med saldert budsjett for 2020, i tråd med gjen-

nomføringsplanen for utbyggingen på Ørland og Evenes. Reduksjonen på posten er også knyttet til andre omdisponeringer i tråd med inneværende langtidsplan. Posten foreslås styrket med 74,0 mill. kroner til tiltak i regjeringens forslag til ny langtidsplan. Hensyntatt tekniske endringer og

kompensasjoner foreslås det en reduksjon på posten med 727,3 mill. kroner.

Status i de enkelte investeringsprosjektene er omtalt under del I, 4. Investeringer. Nærmere

omtale om bevilgninger til kampflyanskaffelsen er i tillegg omtalt under kap. 1760, post 45.

Kap. 4710 Forsvarsbygg og nybygg og nyanlegg

		(i 1 000 kr)		
Post	Betegnelse	Regnskap 2019	Saldert budsjett 2020	Forslag 2021
01	Driftsinntekter	4 355 231	3 954 288	4 434 502
47	Salg av eiendom	268 306	270 475	109 032
	Sum kap. 4710	4 623 537	4 224 763	4 543 534

Post 01 Driftsinntekter

Posten foreslås økt med 480,2 mill. kroner sammenliknet med saldert budsjett for 2020.

Posten omfatter inntekter knyttet til blant annet forvaltning, drift, vedlikehold, utskiftinger og utvikling av forsvarssektorens EBA samt oppdrag som gjennomføres for andre virksomheter, med tilsvarende utgifter på kapittel 1710, post 01. Posten foreslås økt hovedsakelig som følge av økte inntekter relatert til NATO-finansierte prosjekter. Økningen samsvarer med tilsvarende

endringer på kapittel 1710, post 01. Posten foreslås videre økt som følge av høyere aktivitet på oppdragsfinansierte aktiviteter innenfor forsvarssektoren.

Post 47 Salg av eiendom

Posten omfatter netto inntekter fra salg av fast eiendom. For 2021 foreslås inntektskravet redusert med 161,4 mill. kroner sammenliknet med saldert budsjett for 2020 som følge av at det er færre salgbare objekter i avhendingsporteføljen.

Kap. 1716 Forsvarets forskningsinstitutt

		(i 1 000 kr)		
Post	Betegnelse	Regnskap 2019	Saldert budsjett 2020	Forslag 2021
51	Tilskudd til Forsvarets forskningsinstitutt	193 830	198 975	244 388
	Sum kap. 1716	193 830	198 975	244 388

Post 51 Tilskudd til Forsvarets forskningsinstitutt

Forsvarets forskningsinstitutt (FFI) har som formål å drive forskning og utvikling for forsvarssektoren. Instituttet er et forvaltningsorgan med særskilte fullmakter. Styret er instituttets øverste organ, og er ansvarlig for instituttets virksomhet overfor Forsvarsdepartementet. Om lag 8,8 pst. av FFIs driftsinntekter kom fra oppdrag fra kunder utenfor forsvarssektoren i 2019.

Utviklingen fra den kalde krigens personell-intensive invasjonforsvar til et mer høyteknolo-

gisk og fleksibelt forsvar har styrket behovet for instituttets kompetanse og tjenester. Instituttets oppgave er, innenfor de gitte økonomiske rammer, å understøtte regjeringens viktige arbeid i å utvikle et tidsriktig, effektivt og relevant forsvar.

I tillegg til å gjøre en innsats innenfor moderne høyteknologi, yter FFI et betydelig bidrag til forsvarssektorens langtidsplanlegging. Dette arbeidet er ikke minst viktig i en tid med en mer omskiftelig verden hvor maktbalansen og trusselbildet endres oftere. Instituttet gjennomfører hovedsakelig analyser og utviklingsprosjekter for forsvarssektorens behov, men har også sivilt rettede prosjekter.

FFI er et tverrfaglig institutt som representerer fagene matematikk, fysikk, informasjonsteknologi, kjemi, biologi, medisin, psykologi, statsvitenskap og økonomi. Virksomhetens filosofi er å utvikle ideer til et effektivt og relevant forsvar. Instituttet har et aktivt samarbeid med ledende institusjoner i inn- og utland. Forskning og utvikling (FoU) utgjør kjernen i instituttets virksomhet og er inndelt i ti områder:

- Sikkerhetspolitikk.
- Forsvarspolitik, struktur og organisasjon.
- Militære operasjoner.
- Totalforsvaret, samfunnsikkerhet og beredskap.
- Personell og kompetanse.
- Nettverk, kommando, kontroll og kommunikasjon.
- Etterretning, overvåking og oppklaring.
- Kampsystemer.
- Sensorsystemer, signaturtilpasning og elektronisk krigføring.
- Våpensystemer, virkninger og beskyttelse.

Disse FoU-områdene utgjør viktige innsatsområder som bygger oppunder et helhetlig forsvar. En løpende utvikling av forsvarsteknologi med mer effektive og presise våpen endrer bruksområdene og samspillet mellom personell og teknologi, og krever utvikling av nye konsepter og operasjons-scenarier.

I samsvar med etablerte prosedyrer for innrapportering av nettobudsjetterte virksomheters kontantbeholdning er det utarbeidet tre standardtabeller med nøkkeltall og kommentarer til FFIs regnskapstall for 2017, 2018 og 2019, jf. vedlegg 2 til denne proposisjonen.

Post 51 Tilskudd til Forsvarets forskningsinstitutt

Regjeringen foreslår en basisfinansiering av FFI for 2021 på 244,4 mill. kroner, som vil utgjøre om lag 22,3 pst. av FFIs budsjetterte inntekter i 2021. Den nominelle økningen sammenliknet med 2020 er 45,4 mill. kroner som består av 6,3 mill. kroner i lønns- og priskomp minus om lag 1,0 mill. kroner i effektivisering. I tillegg kommer tekniske endringer som utgjør totalt 40,1 mill. kroner. Disse flyttes fra kapittel 1700, post 01 for å bedre tilfredsstillende økonomireglementets krav til postering av utgifter. 11,7 mill. kroner av overføringen er avsatt til forskningsområdet *Personell og kompetanse* i forsvarssektorens FoU-strategi, herunder FFIs forsknings- og utviklingsaktiviteter på personell- og kompetanseområdet tilknyttet det flerårige forskningsprosjektet *Tverrfaglig forskning på kompetanse, personell og økonomi i forsvarssektoren*. Videre overføres midler til *Hav og miljøkartlegging* med 20,3 mill. kroner og til Identifikasjonslaboratoriet med 8,1 mill. kroner.

Tabell 5.4 Endringer fra 2020

	(i mill. kr.)
Saldert budsjett 2020	199,0
Priskompensasjon	6,3
Teknisk endring	40,1
Avbyråkratiserings- og effektiviseringsreformen	-1,0
Forslag 2021	244,4

Kap. 1720 Forsvaret

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2019	Saldert budsjett 2020	Forslag 2021
01	Driftsutgifter	9 656 138	9 473 868	30 604 510
70	Tilskudd Afghan National Army (ANA) Trust Fund			60 000
71	Overføringer til andre, <i>kan overføres</i>	22 878	22 739	23 208
	Sum kap. 1720	9 679 016	9 496 607	30 687 718

Forsvaret er statens fremste virkemiddel for å kunne ivareta Norges sikkerhet mot eksterne trusler, anslag og angrep. Forsvarssjefen er landets høyeste militære embetsmann og regjeringens og forsvarsministerens nærmeste militære rådgiver i fred og krig. Han har ansvaret for Forsvarets virksomhet i samsvar med oppdrag og retningslinjer gitt av Kongen i statsråd og forsvarsministeren.

Fra 2021 foreslår regjeringen å innføre ny kapittelstruktur under Forsvarsdepartementet som innebærer at bevilgninger under kapitlene 1720 Felleskapasiteter i Forsvaret, 1731 Hæren, 1732 Sjøforsvaret, 1733 Luftforsvaret, 1734 Heimevernet, 1790 Kystvakten, 1792 Norske styrker i

utlandet samt en andel lønnsmidler fra kapittel 1760 Forsvarsmateriell og større anskaffelser og vedlikehold, post 01, er samlet under nytt kapittel 1720 Forsvaret.

Sammenliknet med tidligere års budsjettproposisjoner vil regjeringen fortsatt gi informasjon om alle driftsenhetene som inngår i kapitlet, og alle driftsenhetene har derfor egen omtale hvor også vesentlige endringer i ansvar, oppgaver, sat-singer og eventuelle innsparinger er beskrevet. Tabellen under viser forsvarssjefens initielle plan for fordeling av bevilgningen post 01 på de ulike driftsenhetene samt til norske styrker i utlandet samt tilsvarende for budsjett for 2020.

Tabell 5.5 Kap.1720 Forsvaret, post 01

(1000 kr.)

Driftsenhet	Budsjett for 2020	FSJs plan for 2021
Forsvarsstaben og Forsvarets fellestjenester	1 303 513	963 908
Forsvarets operative hovedkvarter	861 918	883 536
Hæren	5 979 989	6 262 046
Sjøforsvaret, ekskl. Kystvakten	4 545 051	4 557 245
Luftforsvaret	5 992 775	6 556 363
Heimevernet	1 439 422	1 449 169
Kystvakten	1 184 726	1 208 239
Forsvarets spesialstyrker	932 820	945 775
Cyberforsvaret	1 949 559	1 998 239
Forsvarets logistikkorganisasjon	2 080 859	2 488 025

Tabell 5.5 Kap.1720 Forsvaret, post 01

	(1000 kr.)	
Driftsenhet	Budsjett for 2020	FSJs plan for 2021
Forsvarets sanitet	372 115	377 790
Forsvarets høyskole	801 017	793 398
Forsvarets personell og vernepliktssenter	1 172 067	1 169 768
Norske styrker i utlandet	940 928	950 331
Sum kap. 1720	29 556 759	30 604 510

Post 01 Driftsutgifter

Hensyntatt sammenslåingen av kapitlene 1720, 1731, 1732, 1733, 1734, 1790 og 1792 foreslås pos-

ten økt nominelt med 1 047,7 mill. kroner sammenliknet med saldert budsjett for 2020. Nedenfor følger endringene fra 2020 til 2021:

Tabell 5.6 Endringer fra 2020

	(i mill. kr.)
Saldert budsjett 2020	9 473,9
Saldert budsjett 2020 overført fra kapitlene 1731, 1732, 1733, 1734, 1790 og 1792	20 082,9
Priskompensasjon	345,4
Tekniske endringer	20,0
Avbyråkratiserings- og effektiviseringsreformen	-163,1
Styrking i tråd med forslag til ny LTP	1 350,9
Øvrige endringer	-505,5
Forslag 2021	30 604,5

I nominell endring inngår at Forsvaret skal effektivisere for 163,1 mill. kroner i 2021. De tekniske endringene som foreslås er i hovedsak knyttet til overføring av driftsmidler fra Kampflyprogrammet. I tillegg er det rammeoverført et mindre beløp til Samferdselsdepartementet, jf. omtale under Forsvarets logistikkorganisasjon. Øvrige endringer reduserer kapittel 1720, post 01, med 505,5 mill. kroner. Her inngår blant annet styrking og sentrale midler i 2020 som ikke er videre-

ført i 2021, samt midler som har vært benyttet til innhenting av etterslep på vedlikehold, reservedeler og beredskapsbeholdninger som nå er omdefinert til investeringer.

Ut over dette foreslås budsjettet for Forsvaret økt med 1 350,9 mill. kroner til tiltak i regjeringens forslag til ny langtidsplan som vist i tabellen under. Hensyntatt tekniske endringer, kompensasjoner og effektivisering foreslås det en økning til Forsvaret med 845,4 mill. kroner.

Tabell 5.7 Styrking i tråd med forslag til ny LTP

	(i mill. kr.)
Forsyningsberedskap, herunder ammunisjon, reservedeler og sanitetsmateriell	419,3
F-35 Innfasing og økt drift herunder QRA/F-16 Redusert drift og utfasing	251,3
Vedlikehold, reservedeler og beredskapsbeholdninger	133,4
Øke verkstedenes evne til å understøtte operativ struktur	108,0
Effektforbedring materiell	100,2
Økt bemanning, herunder tilsetting, vernepliktige og reservister	79,0
Vertslandsstøtte, understøttelse av alliert trening og øving i Norge	75,0
Styrket materielldrift i Hæren	70,5
Desentralisert lagring og materielldrift i Heimevernet	21,2
NH90 driftsunderstøttelse	35,0
Etablering og drift av jegerkompani ved GSV	19,0
Delt helikopterløsning mellom Rygge og Bardufoss	17,6
Kampluftvern i Hæren	17,2
Videreføring Alta/Oksøy mineryddefartøyer	4,2
Sum styrking i tråd med forslag til ny LTP	1 350,9

Se forklaring av tabellen på side 91.

Forsvarsstaben og Forsvarets fellestjenester

Forsvarsstaben utøver på vegne av forsvarssjefen strategisk ledelse av Forsvaret, herunder utøver Forsvarsstaben gjennomførings- og oppfølgingsansvaret for oppdrag fra Forsvarsdepartementet.

Forsvarets fellestjenester har et særskilt ansvar for å koordinere og videreutvikle kulturvirksomheten i Forsvaret. Kulturvirksomheten inngår i Forsvarets profesjonskultur, og leverer sentrale bidrag til utvikling av profesjonsidentiteten. Kulturvirksomheten omfatter Forsvarets kommandantskap, Forsvarets musikk og Forsvarets museer. De tre avdelingene skal forvalte Forsvarets kultur og en rekke tradisjoner. Forsvarets museer skal forvalte, formidle og forske på Norges krigs-, forsvars- og militærhistorie. Regjeringen vil se en videreutvikling av museumsvirksomheten i Forsvaret blant annet i sammenheng med Kulturdepartementets stortingsmelding om museer i 2021.

Forsvarets musikk videreføres med fem profesjonelle korps. I tråd med Innst. 62 S (2016–2017) til Prop. 151 S (2015–2016) skal 40 pst. av de samlede utgiftene til fire av korpsene i Forsvarets musikk finansieres av Kulturdepartementet. I Kul-

turdepartementets budsjettforslag for 2021 foreslås bevilgningen til korpsene videreført med 49,9 mill. kroner, jf. omtale under kapittel 323, post 22, i Prop. 1 S (2020–2021) for Kulturdepartementet. Bevilgningen til Forsvarets musikk foreslås videreført på 2020-nivå.

Forsvarets operative hovedkvarter

Forsvaret operative hovedkvarter (FOH) er forsvarssjefens overordnede, utøvende, operative enhet. Sjef FOH utøver operativ kommando over Forsvarets styrker, samt støtter og kontrollerer norske styrker som bidrar i internasjonale operasjoner.

FOH vil fortsette arbeidet med å styrke NATOs evne til å planlegge og lede operasjoner i Norge og på alliansens maritime flanke. For Norge er det et mål at alliansen skal ha en tydeligere rolle i nord, samt få økt kompetanse og situasjonsforståelse for alliansens maritime flanke. Sjef FOH er tillagt ansvar for planlegging, ledelse og gjennomføring av fellesoperative øvelser og tilrettelegging for utenlandsk trening og øving i Norge.

I samsvar med regjeringens forslag til ny langtidsplan legges det fra 2021 opp til bemanningsøk-

ning i Forsvaret, hvorav deler av økningen foreslås ved Forsvaret operative hovedkvarter.

Hæren

Hæren skal bidra til å løse Forsvarets oppgaver ved å produsere landmilitære styrker som har relevant og nødvendig operativ evne for operasjoner i fred, krise og krig. Dette omfatter blant annet stridsevne, tilgjengelighet og utholdenhet innenfor gjeldende klartider.

Hærens kapasiteter skal produsere evne til å gjennomføre taktiske samvirkeoperasjoner i en fellesoperativ ramme. Denne evnen relaterer seg til de av Forsvarets oppgaver som omfatter forsvar av Norge innenfor rammen av NATOs kollektive forsvar, samt å avverge og håndtere episoder og sikkerhetspolitiske kriser. For å oppnå dette skal Hæren fortsette videreutviklingen av Brigade Nord med vekt på evne til gjennomføring av taktiske samvirkeoperasjoner i en fellesoperativ ramme.

Regjeringen legger opp til å videreføre et høyt aktivitetsnivå i Hærens avdelinger. Etableringen av et jegerkompani i grensevaktbataljonen på Garnisonen i Sør-Varanger (GSV) fortsetter gjennom en gradvis oppbygging mot full operativ kapasitet innen 2022. Artilleribataljonen fortsetter oppbyggingen i henhold til plan for etableringen av kamp- luftvern og innfasing av nye artilleriskyts.

For å styrke den landmilitære tilstedeværelsen i Finnmark fortsetter oppbyggingen av en kavaleribataljon med støtteelementer ved Garnisonen i Porsanger i tråd med Stortingets behandling av Innst. 50 S (2017–2018) til Prop. 2 S (2017–2018). Avdelingen inngår som del av Finnmark landforsvar.

For å legge til rette for innfasing av den vedtatte strukturen i Hæren legger regjeringen i 2021 opp til å styrke materielldriften i Hæren. Videre legger regjeringen opp til å styrke Hærens evne til å understøtte en balansert drift av eksisterende materiell parallelt med innføring av nytt materiell i tråd med planene for investeringer. Styrkingen vil bidra til å bedre tilgjengeligheten på materiellet og beredskapen i Hæren.

I 2021 legger regjeringen opp til å styrke vertslandsstøtten og understøttelsen av trening, øving og samvirke i Norge mellom Hærens avdelinger og utvalgte allierte som vil være aktuelle i forsterkningsøyemed. Regjeringen er opptatt av å finne funksjonelle og effektive løsninger, slik at alliert tilstedeværelse i Norge gir best mulig utbytte for både utenlandske og norske avdelinger. Denne

satsingen er i tråd med regjeringens nordområdepolitikk.

Regjeringen fortsetter styrkingen av materielldriften gjennom midler til effektforbedring materiell, som er den forsvarsspesifikke kostnadsveksten (utgiftsøkningen) til nytt materiell som innfases. Kostnadsveksten beregnes isolert for hver materielltype, og avhenger blant annet av graden av effektforbedring.

Regjeringen foreslår videre å øke bemanningen ved utvalgte avdelinger i Hæren i samsvar med regjeringens forslag til ny langtidsplan.

Det er satt av omstillingsmidler til Hæren for å legge til rette for etableringen av Kavaleribataljonen ved Garnisonen i Porsanger og for å gjennomføre omstillingen og omvæpningen av 2. bataljon.

Overordnede oppgaver

Hæren vil i all hovedsak bidra til å løse oppgavene knyttet til å hevde norsk suverenitet og suverene rettigheter ved å nytte Grensevaktbataljonen på GSV og Hans Majestet Kongens garde (HMKG) til formålet. Gjennom tilstedeværelse og informasjoninnhenting har Grensevaktbataljonen, med utgangspunkt i to moderne grensestasjoner (Pasvik og Jarfjord), evne til å reagere mot krenkelser av norsk suverenitet langs den norsk-russiske grensen. HMKG utfører kontinuerlig vakt- hold og sikring av kongehuset. I tillegg skal HMKG kunne løse oppdrag særlig i hovedstadsområdet relatert til samfunnssikkerhet innenfor rammen av bistandsinstruksen. Avdelingens øvrige oppdrag som seremonier, parader og musikk videreføres.

Hæren vil også i 2021 ha avdelinger og enheter med høy reaksjonsevne for raskt å kunne møte oppdukkende hendelser, men også for å kunne bidra til ivaretagelse av samfunnssikkerhet og andre sentrale samfunnsoppgaver.

Hæren viderefører i 2021 evne til å stille inntil en mekanisert bataljonsstridsgruppe for å delta i flernasjonale krisehåndtering. Videre vil Hæren være forberedt på å bidra i *Operation Inherent Resolve* i Irak, samt bidra med stabsoffiserer til øvrige pågående operasjoner og misjoner i utlandet. Som del av styrkingen av NATOs evne til avskrekking og kollektivt forsvar i Estland, Latvia, Litauen og Polen, vil Hæren også i 2021 være forberedt på å kunne bidra med styrker til et forsterket fremskutt nærvær, *Enhanced Forward Presence* (eFP), sammen med multinasjonale styrker i Litauen.

Organisasjon og styrkestruktur

Sjef Hæren med stab er lokalisert i Heggelia i Troms. Et taktisk ledelselement (Nasjonalt landoperasjonscenter) settes opp av sjef Hærens stab, og bidrar til å styrke den operative ledelsen av landoperasjoner i Norge. Hærens tyngdepunkt i Indre Troms og Østerdal garnison videreføres innenfor rammen av Brigade Nord. Hæren vil fortsette omstillingen og fornyelsen i tråd med Stortingets tidligere beslutninger og regjeringens forslag til ny langtidsplan. Etableringen av Finnmark landforsvar for felles ledelse av landoperasjoner i Finnmark ble påbegynt ved Garnisonen i Porsanger i 2018. I 2021 fortsetter den videre oppbyggingen av en kavaleribataljon med støtteelementer ved Garnisonen i Porsanger. Bataljonen og tilhørende støtteelementer er planlagt fullt etablert ved Garnisonen i Porsanger i løpet av 2025. Det nye jegerkompaniet ved Grensevaktbataljonen på GSV fortsetter oppbyggingen mot full operativ kapasitet innen 2022.

Hæren vil i 2021 fortsette omstillingen av Brigade Nord. Brigaden videreføres med to mekaniserte bataljoner (Telemark bataljon og Panserbataljonen), mens den tredje bataljonen (2. bataljon) fortsetter omstilling og omvæpning fra en infanteribataljon til på sikt å være oppsatt som en mekanisert bataljon på linje med de to øvrige. I tillegg kommer ledelses-, kampstøtte- og logistikkavdelinger.

HMKG videreføres som en oppdragstilpasset lett infanteribataljon.

Hærens våpenskole er Hærens kompetanse- og utviklingsavdeling. Avdelingen holder til i Østerdal garnison, og avdelingen videreutvikles i tråd med vedtakene om omstillingen av landmakten og utdanningsreformen i Forsvaret. Regjeringen vil øke de operative avdelingenes reaksjonsevne ved å opprette en ny, felles rekruttskole for Hæren og fellesavdelinger på Terningmoen.

Hærens avdeling med ansvar for operasjonsstøtte slik som leirdrift og vedlikehold videreføres. Avdelingen holder til i alle Hærens garnisoner og ledes fra Bardufoss.

Personell, utdanning og kompetanse

Hæren har behov for motivert personell med riktig kompetanse for å løse komplekse oppgaver i fred, krise og krig.

Vernepliktige med høy motivasjon og riktig kompetanse samt riktig utdanning av personell til rett tid er viktige bidrag for å lykkes med de endringene som skal gjennomføres i Hæren.

Dette stiller krav til at planlegging og gjennomføring av utdanning og kompetansehevede tiltak er tilpasset Forsvarets behov.

Vernepliktige i førstegangstjeneste er sentrale for rekruttering til fast tilsetting og utdanning i Forsvaret, og menige utgjør en vesentlig del av den operative bemanningen.

Arbeidet knyttet til mangfold, likestilling, holdninger, etikk og ledelse videreføres på alle nivåer i Hæren. Gode holdninger og profesjonalitet skal prege all virksomhet.

Sjøforsvaret

Sjøforsvaret skal bidra til å løse Forsvarets oppgaver ved å produsere og operere sjømilitære styrker som har relevant og nødvendig operativ evne. Dette omfatter blant annet stridsevne, tilgjengelighet og utholdenhet innenfor gjeldende klartider.

Sjøforsvarets kapasiteter skal bidra til suverenitetshevdelse, myndighetsutøvelse, støtte opp om ivaretagelsen av norske interesser og kunne inngå i nasjonale og multinasjonale fellesoperasjoner i fred, krise og krig. Tilstedeværelse av Sjøforsvarets styrker bidrar til å skape stabilitet, troverdighet og forutsigbarhet, og er viktig for den daglige maritime sikkerheten i norske havområder. Sjøforsvarets struktur gir et sjøforsvar med betydelig operativ slagkraft og evne til tilstedeværelse i norske havområder, spesielt i nord.

Regjeringen foreslår å videreføre satsingen i Sjøforsvaret på vedlikehold, reservedeler og beredskapslogistikk i 2021. Dette bidrar til å redusere et etterslep, samtidig som styrkingen bidrar til et varig, bærekraftig vedlikeholds nivå. Videre foreslås det å bibeholde den implementerte styrkingen av personellstrukturen på fregatt som styrker evnen til tilstedeværelsen i nord, og gir en mer robust evne til internasjonale bidrag, i tråd med forslaget til ny langtidsplan.

For å legge til rette for at Sjøforsvaret skal ha en vedvarende minemottiltakskapasitet foreslår regjeringen en levetidsforlengelse av Alta- og Oksøy-klassen minerydderfartøyer til nye autonome kapasiteter er operative.

Regjeringen har foreslått å gjennomføre en rekke tiltak for å redusere konsekvensene av tapet av fregatten KNM Helge Ingstad. I hovedsak inkluderer dette erstatning av reservedels- og ammunisjonsbeholdning, som bevilges på kapittel 1760, post 45. Logistikkfartøyet KNM Maud har nå dobbel besetning, og antall seilingsdøgn planlegges i 2021 å øke i forhold til opprinnelig plan. Dette vil gi de øvrige overflatefartøyene mulighet

til å oppholde seg lenger i et operasjonsområde. I tillegg er logistikkfartøyer en etterspurt ressurs som kan være et selvstendig bidrag i allierte styrker og internasjonale operasjoner.

Videre foreslår regjeringen å forberede innfasingen av nye ubåter ved at det legges til rette for en fortsatt høy seilingsaktivitet med de eksisterende ubåtene. Den eksisterende ULA-klassen holdes operativ inntil ny klasse fases inn.

Regjeringen fortsetter styrkingen av materielldriften gjennom midler til effektforbedring materiell, som er den forsvarsspesifikke kostnadsveksten (utgiftsøkningen) til nytt materiell som innfases. Kostnadsveksten beregnes isolert for hver materielltype, og avhenger blant annet av graden av effektforbedring.

Regjeringen foreslår videre å øke bemanningen ved utvalgte avdelinger og fartøysklasser i Sjøforsvaret i samsvar med regjeringens forslag til ny langtidsplan.

Overordnede oppgaver

Sjøforsvarets oppgaver omfatter bidrag til forsvaret av Norge innenfor rammen av NATOs kollektive forsvar. Gjennom trening og deltakelse i øvelser, nasjonalt og i utlandet, bygges kompetanse for effektivt å utnytte Sjøforsvarets kapasiteter i løsning av gitte oppgaver, selvstendig eller i samarbeid med andre.

Kontinuerlig tilstedeværelse med ubåt i Nord-Norge videreføres for å gi en maritim operativ tilstedeværelse og tilgjengelighet i nord.

Sjøforsvaret vil i 2021 delta med substansielle bidrag til NATOs *Very High Readiness Joint Task Force* (VJTF), *Initial Follow-on Forces Group* (IFFG) og *Follow-on Forces Group* (FFG). Som del av VJTF-beredskapen vil Sjøforsvaret periodevis delta med fartøyer i *Standing Naval Maritime Group 1* (SNMG1), *Standing Naval Mine Countermeasures Maritime Group 1* (SNMCMG1) og med et mindre antall offiserer til *Naval Co-operation and Guidance for Shipping* (NCAGS).

Organisasjon og styrkestruktur

Sjøforsvaret omfatter Marinen, basestrukturen og Kystvakten.

Sjef Sjøforsvaret med stab er lokalisert til Haakonssvern orlogsstasjon og har et helhetlig ansvar som styrkesjef. Et taktisk ledelselement, Nasjonalt sjøoperasjonssenter, settes opp av sjef Sjøforsvarets stab og bidrar til å styrke den operative ledelsen av Marinens enheter. Fregattene viderefører sin kapasitet som mobil kommandoplattform

for operativ ledelse på taktisk nivå. Styrkestrukturen i Marinen videreføres og videreutvikles i 2021.

Arbeidet med å redusere etterslepet i vedlikehold, anskaffe reservedeler og bygge opp beredskapsbeholdninger fortsetter, og vil bidra til økt operativ evne.

Personell, utdanning og kompetanse

Sjøforsvarets høyteknologiske plattformer bemannes av personell med riktig kompetanse for å kunne løse komplekse oppgaver i fred, krise og krig. Vernepliktige i førstegangstjeneste og lærlinger utgjør en vesentlig del av den operative bemanningen på fartøyene. I tillegg rekrutteres menige til videre tjeneste og utdanning i Forsvaret.

Arbeidet knyttet til mangfold, likestilling, holdninger, etikk og ledelse videreføres på alle nivåer i Sjøforsvaret. Gode holdninger og profesjonalitet skal prege all virksomhet.

Luftforsvaret

Luftforsvaret skal bidra til å løse Forsvarets oppgaver ved å produsere og operere luftmilitære kapasiteter som har relevant og nødvendig operativ evne. Dette omfatter blant annet stridsevne, tilgjengelighet og utholdenhet innenfor gjeldende klartider.

Luftforsvarets kapasiteter skal bidra til luftovervåking, beredskap for myndighetsutøvelse og suverenitetshevdelse, nasjonalt og i utlandet, i hele spekteret fra fred til væpnet konflikt. Deler av den luftoperative strukturen er tilgjengelig på kort varsel for operasjoner hjemme og ute. Tilstedeværelse i nordområdene prioriteres.

Regjeringen vil i tråd med langtidsplanen fortsette styrkingen av Luftforsvaret i 2021. Luftforsvaret står midt i en stor omstilling med fornyelse på mange områder. Mye nytt materiell mottas, som vil bidra til å øke den operative evnen og beredskapen for Forsvaret. Ny og viktig kompetanse er under oppbygging. Flere baser har stor aktivitet med bygging av ny infrastruktur og klargjøring for mottak og drift av det nye materiellet. I sum vil dette gi et styrket og moderne luftforsvar.

Regjeringen fortsetter arbeidet med å gjenoppbygge grunnmuren ved å ta igjen vedlikeholdsetterslepet samt fylle opp Luftforsvarets beredskapslagre med materiell og reservedeler. Økningen vil bidra til at operative krav og klartider kan innfris.

En nødvendig satsing på NH90 maritime helikoptre vil bidra til innføringen av denne viktige

kapasiteten i samsvar med gjeldende planer. Økningen går primært til kontrakter med leverandører for driftsunderstøttelse av ulike komponenter.

Stortingets vedtak om delt helikopterløsning med 15 Bell 412 transporthelikoptre lokalisert på Rygge og tre helikoptre på Bardufoss, skal kunne gi full effekt fra 2022. En delt helikopterløsning medfører et økt behov for driftsmidler, herunder til økt antall årsverk.

Tilrettelegging for understøttelse av alliert trening og øving fortsetter i 2021, og skal harmonisere med alliertes behov i gjeldende planverk. For å legge til rette for en balansert ivaretagelse av vertlandsansvaret og samtrening med allierte forslår regjeringen en styrking av Luftforsvaret.

I tråd med inneværende langtidsplan foreslår regjeringen en styrking til økt aktivitet, innfasing, drift og etablering av *Quick Reaction Alert* (QRA) med F-35 og utfasing av F-16. I løpet av 2021 vil Norge etter planen ha mottatt 34 av i alt 52 nye kampfly, og de nye kampflyene overtar gradvis større del av det operative ansvaret.

Regjeringen vil i forslaget til ny langtidsplan prioritere en oppgradering av luftvernsystemet NASAMS og videreutvikle dette med moderne sensorer, samt innføring av en komplementær kapasitet med kortere rekkevidde. Evenes er under oppbygging hvor luftvernskapasiteten styrkes.

Deltakelse i *Iceland Air Policing* videreføres i 2021.

Regjeringen fortsetter styrkingen av materielldriften gjennom midler til effektforbedring materiell, som er den forsvarsspesifikke kostnadsveksten (utgiftsøkningen) til nytt materiell som innføres. Kostnadsveksten beregnes isolert for hver materielltype, og avhenger blant annet av graden av effektforbedring.

Regjeringen foreslår videre å øke bemanningen ved utvalgte avdelinger i Luftforsvaret i samsvar med regjeringens forslag til ny langtidsplan.

Det er satt av omstillingsmidler for Luftforsvaret for å legge til rette for utskifting av hovedsystemer, etableringen av 334 skvadron (NH90) som en del av kampsystemet Fritjof Nansenklasse fregatt på Haakonsværn orlogsstasjon i Bergen, styrking av på 337 skvadron (NH90) på Bardufoss og nedleggelse av Kjevik leir.

Overordnede oppgaver

Luftforsvarets oppgaver omfatter bidrag til forsvaret av Norge innenfor rammen av NATOs kollektive forsvar. Luftromsovervåking og suverenitetshevdelse med F-16 kampfly på beredskap blir ivarettatt i henhold til operativ ambisjon i overgangs-

fasen hvor F-35 innføres. Tilstedeværelse i nordområdene prioriteres og synliggjøres gjennom aktiviteter som kontroll- og varslingstjeneste, kampflyenes evne til beredskap og ivaretagelse av NATOs kampflyberedskap (QRA), samt overvåking og patruljering med maritime patruljefly.

Luftforsvaret skal også kunne løse oppdrag innenfor ressurs- og miljøoppsyn over havområdene samt søk- og redningsoperasjoner (SAR). Beredskapen på Rygge med Bell 412 videreføres, med tilhørende aktivitet. Beredskapen med helikopter til støtte for politiet på Bardufoss ble avviklet 1. mai 2020 og bistanden til Helse Nord med et helikopter på ambulanseberedskap i Kirkenes ble avviklet 15. juli 2020. C-130J transportfly bidrar med transport av gods og personell i inn- og utland. Støtte til maritim kontraterrorberedskap videreføres. Trening og øving i Luftforsvaret i 2021 vil bidra til å løse oppdrag i nordområdene, herunder evnen til maritim luftovervåking og håndtering av eventuelle krenkelser av norsk territorium på en troverdig måte.

Organisasjon og styrkestruktur

Sjef Luftforsvaret er samlokalisert med Luftforsvarsstaben og Luftoperativt inspektorat på Rygge.

Luftforsvaret vil de kommende årene gjennomgå en nødvendig og omfattende endring og modernisering, inkludert innfasing av nye materielle systemer. Den videre omstillingen mot et kraftig styrket og mer slagkraftig luftforsvar er omfattende. Moderniseringen vil bidra til økt kampkraft og bærekraftig drift.

Etablering av en ny basestruktur, utfasing av F-16 og innfasing av F-35 fortsetter som planlagt. Forsvarets evne til å ta vare på personellet og deres kompetanse vil være en kritisk suksessfaktor gjennom hele omstillingen i årene som kommer. Ved enhver omstilling vil det likevel være en risiko for midlertidig tap av kompetanse. Forsvaret har derfor iverksatt nødvendige tiltak for å legge til rette for fortsatt tilstrekkelig operativ leveranse med maritime patruljefly fra Andøya, og i budsjettforslaget er det satt av midler til omstilling for å beholde kompetanse i Luftforsvaret.

Mottak av F-35 skjer i henhold til plan. Den 6. november 2019 ble første operative evne (IOC) nådd. Det vil i løpet av 2021 etter planen være mottatt 34 fly. Utdanning av norsk personell foregår med norske fly ved det internasjonale trenings-senteret for F-35 i USA. Utbyggingen av kampflybasen på Ørland fortsetter i 2021. Oppbyggingen av Evenes flystasjon er i gang, og 133 Luftving ble etablert der 1. januar 2020.

F-16 videreføres som kampflysystem, og helt nødvendige oppgraderinger blir foretatt i tråd med overgangsløpet mellom gamle og nye kampfly. Utfasingen av F-16 vil være balansert opp mot innfasingen av F-35. Kampflyberedskap (QRA) vil bli utført fra Bodø flystasjon med F-16 frem til F-35 overtar denne funksjonen fra Evenes flystasjon fra 2022.

Den operative virksomheten videreføres ved alle helikopteravdelingene. Flytting av Bell 412 til Rygge flystasjon styrker evnen til å bistå politiet, beredskapstroppen og spesialstyrkene i kontraterroroperasjoner. Operativ testing og evaluering av NH90-helikoptrene gjennomføres fortsatt ved Bardufoss flystasjon. Levering av NH90 i endelig utgave fortsetter i 2021. NH90-helikoptre, i 337 skvadron på Bardufoss flystasjon, innføres for bruk på Kystvaktens helikopterbærende fartøyer. NH90 integreres gradvis for bruk på fregattene i 334 skvadron på Haakonsværn orlogsstasjon.

De nye redningshelikoptrene AW101 innføres gjennom operativ testing og evaluering på Sola. Flere helikoptre er levert til Norge. Leverandøren har utfordringer med utvikling og sertifisering av de nye redningshelikoptrene, med påfølgende forsinkelser for Forsvarets innføringsprogram. Videre har koronapandemien forsinket fremdriften, ettersom leverandøren er lokalisert i Nord-Italia og Storbritannia, samt at smitteverntiltak har begrenset Forsvarets bemanning i prosjektets innføringsprogram. Det ble planlagt å sette de første helikoptrene i drift første halvår 2020, jf. Prop. 24 S (2019–2020). Som følge av overnevnte utfordringer ble driftsoppstart av første helikopter forskjøvet til 1. september 2020. Det videre innførselsløpet avhenger blant annet av varigheten av smitteverntiltak som er iverksatt i forbindelse med pandemien.

Luftforsvarets skolesenter er under etablering på Værnes. Luftforsvarets rekruttutdanning videreføres på Madla, i samarbeid med Sjøforsvaret.

Personell, utdanning og kompetanse

Luftforsvaret har daglig oppdrag over hele landet. Dette krever motivert personell med høy kompetanse som kan løse oppdrag i fred, krise og krig. Luftforsvaret skal fase inn nye kampfly, maritime helikoptre, redningshelikoptre og maritime patruljefly, og anvende disse på en effektiv og forsvarlig måte. Luftforsvaret skal rekruttere og beholde personell med riktig kompetanse, og forlenge tiden den enkelte står i samme stilling. Rekruttering og tilsetning i Luftforsvaret vil i større grad rettes inn mot vernepliktige i første-

gangstjeneste, samt personell med relevant kompetanse fra sivil sektor. Luftforsvaret vil prioritere rekruttering mot kritiske kompetanseområder, eksempelvis flymekanikere og flygere.

Arbeidet knyttet til mangfold, likestilling, holdninger, etikk og ledelse videreføres på alle nivåer i Luftforsvaret. Gode holdninger og profesjonalitet skal prege all virksomhet.

Heimevernet

Heimevernet (HV) skal bidra til å løse Forsvarets oppgaver ved å styrkeprodusere militære kapasiteter til innsatsstyrkene og områdestrukturen, slik at HV som helhet har relevant og nødvendig operativ evne til å løse sine oppgaver i fred, krise og krig. Dette innebærer blant annet reaksjonsevne i tråd med fastsatte reaksjonstider, strids-evne, tilstedeværelse, tilgjengelighet og utholdenhet.

Regjeringen foreslår å fortsette å legge til rette for økt evne til objektsikring i HV og legger til grunn et fortsatt høyt nivå på øving av hele HVs områdestruktur. I tillegg foreslår regjeringen å styrke driften og lagringskapasiteten for materiell, spesielt i de nordlige HV-distriktene (HV-16 og HV-17). Innfasingen av nye kjøretøy til HV ferdigstilles i 2021. Det foreslås også en liten økning knyttet til understøttelse av alliert trening og øving i Norge.

Innsatsstyrkene fortsetter å innarbeide, ivareta og videreutvikle nødvendig kompetanse i sjødomenet, herunder blant annet evnen til å sikre utvalgte nøkkelobjekter i kystsonen.

Overordnede oppgaver

HV har et territorielt ansvar som innebærer vakt og sikring av utpekte objekter og infrastruktur, territoriell overvåking og kontroll, tilrettelegging for og mottak av allierte forsterkninger og sivilmilitært samarbeid. HV skal også ha evne til nedkjemping av mindre, fiendtlige styrker, til grensevakt og til styrkebeskyttelse av nasjonale og allierte styrker. HV utgjør derfor et vesentlig bidrag til løsning av Forsvarets oppgaver med forsvar av Norge innenfor rammen av NATOs kollektive forsvar, samt til avverging og håndtering av episoder og sikkerhetspolitiske kriser. HV er en sentral aktør i totalforsvaret og er med sin desentraliserte struktur et svært viktig bindeledd mellom sivile og militære myndigheter.

Som del av styrkeproduksjonen, og for å kunne ivareta det territoriale ansvaret, gjennomfører HV oppdragsrelaterte øvelser med relevante

militære og sivile samvirkepartnere. HV utgjør også en betydelig ressurs for ivaretagelse av samfunnsikkerhet og andre sentrale samfunnsoppgaver, både for den militære og sivile sektoren, og kan bli anmodet om å bistå sivile myndigheter ved naturkatastrofer, ulykker, leteaksjoner og terrorhendelser.

Organisasjon og styrkestruktur

Sjef Heimevernet med stab er lokalisert på Terningmoen på Elverum. Et taktisk ledelseelement (Territorielt operasjonssenter) settes opp av sjef HVs stab og bidrar til å styrke den operative ledelsen av landoperasjoner i Norge og sivilt-militært samvirke i rammen av totalforsvaret.

HV er mobiliseringsbasert, og har elleve heimevernsdistrikter innenfor en ramme på 37 000 befal og mannskaper i områdestrukturen, og 3 000 befal og mannskaper i innsatsstyrkene. HVs innsatsstyrker skal kunne benyttes over hele landet der behovet er størst.

Distriktsstaben i Finnmark heimevernsdistrikt (HV-17) er samlokalisert med ledelseelementet i Finnmark landforsvar. HV-17 er styrket med blant annet økt mobilitet og kapasitet til sperreoppdrag. Innsatsstyrkene og områdestrukturen i HV-17 skal styrkes med nye kapasiteter, slik at disse, sammen med hæravdelingene i Finnmark, utgjør et mest mulig helhetlig og sammensatt samvirkesystem.

HV blir understøttet av et mobilt og containerbasert forsyningssystem, basert på leveranser fra sivile leverandører. Det er gode erfaringer med denne løsningen og den vil derfor bli videreført og videreutviklet.

Personell, utdanning og kompetanse

Heimevernets behov for militært personell er forutsatt dekket av styrkeproduksjonen i forsvarsgrenene. Tilgangen på befal fra forsvarsgrenene dekker imidlertid ikke HVs behov fullt ut. HV må derfor rekruttere personell uten befalsutdanning og gi særskilt opplæring til disse for å dekke kompetansebehovet i leder- og befalsstillinger.

De fleste avdelingene i HVs struktur vil nå full oppfyllingsgrad i 2020, men i Finnmark og enkelte andre områder er rekruttering av personell til førstegangstjeneste utfordrende. Prøveordningen med seks måneders førstegangstjeneste ved Garnisonen i Porsanger for vernepliktige fra Finnmark, som etter endt utdanning overføres direkte

til HV-17, har så langt hatt god effekt og vil bli videreført.

Arbeidet knyttet til mangfold, likestilling, holdninger, etikk og ledelse videreføres på alle nivåer i HV. Gode holdninger og profesjonalitet skal prege all virksomhet, herunder forvaltningsområdet.

Kystvakten

Kystvaktens skal i fredstid bidra til suverenitetshevdelse og myndighetsutøvelse. Kystvakten skal også produsere sjømilitære styrker for sine krigsoppgaver. Dette omfatter blant annet stridsevne, tilgjengelighet og utholdenhet innenfor gjeldende klartider. De nordlige havområdene er fortsatt et prioritert område for Kystvaktens aktivitet.

Regjeringen foreslår å videreføre den åttende besetningen til Ytre kystvakt. Dette gjør Kystvakten mer robust, og bidrar til å opprettholde det høye antallet døgn kystvaktfartøyene skal seile. Ivaretagelsen av Kystvaktens oppgaver må ses i sammenheng med Forsvarets øvrige kapasiteter, som etterretning og overvåking, herunder maritim luftovervåking. Fartøystrukturen er gjennom Stortingets behandling av Innst. 62 S (2016–2017) til Prop. 151 S (2015–2016) besluttet til 13 fartøyer fra 2018, hvorav åtte i Ytre kystvakt og fem i Indre kystvakt. Aktiviteten i 2021 vil være på et normalt nivå for strukturen. Kystvakten overtok fra 1. januar 2020 ansvaret for å ivareta den nasjonale slepeberedskapen på vegne av Samferdselsdepartementet. Oppgaven videreføres i 2021.

Overordnede oppgaver

Kystvaktens oppgaver er fastsatt i lov om Kystvakten (Kystvaktloven), som legger til rette for at Kystvakten best mulig kan bidra til det statlige oppsynet med kysten og havområdene. Innenfor ressursforvaltning bidrar Kystvakten gjennom effektiv overvåking, tilstedeværelse og jevnlig og målrettede inspeksjoner i områder med fangst og fiske. *Nasjonal strategisk risikovurdering*, utarbeidet av fiskeridirektøren, gir rammer for, og prioritering av, innsats og ressurskontroll knyttet til fiskeriene. Kystvakten bidrar til redningsberedskap, sjøsikkerhet, oljevernberedskap, slepeberedskap og andre sivile oppgaver som er fastsatt i kystvaktloven og avtaler med andre statlige etater. Kystvakten representerer Norge i internasjonalt kystvaktssamarbeid, som for eksempel *Arctic Coast Guard Forum* og *North Atlantic Coast Guard Forum*.

Organisasjon og styrkestruktur

Kystvaktens felles ledelse er lokalisert på Sortland. Innfasingen av nye maritime helikoptre (NH90) vil være en prioritert aktivitet for de helikopterbærende fartøyene også i 2021, hvilket vil gi et betydelig og utvidet dekningsområde for disse fartøyene. Potensialet vil kunne utnyttes fullt ut når alle helikoptrene er innfaset og operative. Fem av fartøyene som opererer i kystnære farvann er utstyrt med mindre, hurtiggående patruljefartøyer for å øke fleksibilitet og rekkevidde, samt redusere reaksjonstiden ved hendelser.

Det vises til del I, 4. Investeringer, hvor planlagte investeringsprosjekter for videre modernisering av Kystvakten omtales. Det er vedtatt en fornyelse av fartøystrukturen med tre nye helikopterbærende fartøyer av Jan Mayen-klassen. Dette vil gi Kystvakten fartøyer med betydelig bedre egenskaper og kapasiteter. Dette gjelder i særlig grad økt overvåkingskapasitet, mobilitet og økte kommunikasjonsmuligheter. Den operative evnen av en slik oppgradering vil forsterkes ytterligere med den parallelle innfasingen av nye maritime helikoptre. For å bedre evnen til luftovervåking for Kystvakten videreføres samarbeidet med Kystverket for bruk av Kystverkets overvåkingsfly.

Moderniseringen medfører at Forsvarets og Kystvaktens primære oppgaver innenfor suverenitetshevdelse og myndighetsutøvelse i havområdene under norsk jurisdiksjon også i fremtiden kan ivaretas på en god måte.

Personell, utdanning og kompetanse

Forsvarets utdanningssystem ivaretar også Kystvaktens behov. Det foregår styrt utveksling av personell mellom Kystvakten og andre deler av Sjøforsvaret og Kystvakten ses således i sammenheng med Sjøforsvaret for øvrig. Utdanning, trening og øving rettes mot å videreutvikle kompetanse med tanke på suverenitetshevdelse og myndighetsutøvelse, og å løse Kystvaktens øvrige oppgaver.

Arbeidet knyttet til mangfold, likestilling, holdninger, etikk og ledelse videreføres. Gode holdninger og profesjonalitet skal prege all virksomhet, herunder forvaltningsområdet.

Forsvarets spesialstyrker

Forsvarets spesialstyrker (FS) vil også i 2021 ivareta nasjonal beredskap og samtidig bidra i internasjonale operasjoner. Enheten skal på anmod-

ning yte bistand til justissektoren i forbindelse med kontraterroroperasjoner, med et særskilt oppdrag innenfor maritim kontraterror mot off-shoreinstallasjoner. Evnen til å bistå politiet på anmodning, innenfor avklarte ansvarsforhold og med tilgjengelige ressurser, vil også i 2021 ha høy prioritet.

FS inkluderer Forsvarets spesialkommando og Marinejegerkommandoen. I 2021 vil arbeidet med å omfordele Forsvarets Bell 412 helikoptre mellom Bardufoss og Rygge, i tråd med Stortingets tidligere beslutninger, sluttføres. Dette skaper forutsetning for å etablere en robust og kompetent helikopteravdeling på Rygge spesielt innrettet mot å støtte spesialstyrkene. Denne avdelingen vil, når den er fullt operativ, gi Forsvarets spesialstyrker økt operativ evne for å løse sine militære oppgaver både nasjonalt og internasjonalt, i tillegg til at den øker spesialstyrkenes evne til å bistå politiet med relevante kontraterrorkapasiteter.

Cyberforsvaret

Cyberforsvaret understøtter Forsvarets operasjoner hjemme og ute ved å stille krav til, etablere, drifte og beskytte Forsvarets informasjonsinfrastruktur. Cyberforsvaret skal styrke sin evne til å beskytte Forsvarets IKT, blant annet gjennom videreutvikling av IKT-responsmiljøet (milCERT) og evnen til å forebygge, avdekke og håndtere uønskede digitale hendelser rettet mot Forsvarets IKT i fred, krise og krig. Cyberforsvaret skal videre prioritere arbeidet med å fornye Forsvarets IKT. Forsvarets evne til å lede og samhandle i et fellesoperativt perspektiv og Forsvarets samhandling med øvrige aktører i totalforsvaret skal videreutvikles. Strategisk samarbeid med NATO, allierte, næringslivet og andre statlige virksomheter skal intensiveres for å legge til rette for raskere implementering av nye teknologiske muligheter.

Regjeringen fortsetter arbeidet med å gjenoppbygge grunnmuren ved å ta igjen vedlikeholdsetterslepet slik at operative krav kan innfris.

Det foreslås videre å fortsette styrkingen av materielldriften gjennom midler til effektforbedring materiell, som er den forsvarsspesifikke kostnadsveksten (utgiftsøkningen) til nytt materiell som innfases. Kostnadsveksten beregnes isolert for hver materielltype, og avhenger blant annet av graden av effektforbedring.

I samsvar med regjeringens forslag til ny langtidsplan legges det fra 2021 opp til bemanningsøkning i Forsvaret, hvorav deler av økningen foreslås i Cyberforsvaret.

Det vises for øvrig til omtale i del I, 1. Hovedmål og prioriteringer, om videreutvikling av IKT-virksomheten i forsvarssektoren.

Forsvarets logistikkorganisasjon

Forsvarets logistikkorganisasjon (FLO) er på vegne av forsvarssjefen fagmyndighet for logistikk. FLO har gjennomgående ansvar for forsyningstjenester i Forsvaret og utfører tyngre vedlikehold. Vertslandstøttebataljonen settes opp som et operativt strukturelement av FLO, og ansvaret for strategisk luft- og sjøtransport er tillagt FLO. Nasjonalt logistikkoperasjonssenter (NLOGS) er et felles nasjonalt ledelselement for logistikk, sanitet og vertslandsstøtte på det taktiske kommandonivået.

Understøttelse av Forsvarets stående styrker i Norge, styrkebidrag til NATO og øvrige operasjoner i utlandet har høy prioritet. I samarbeid med de øvrige delene av Forsvaret vil FLO fortsette arbeidet med å redusere etterslep på vedlikehold, reservedelsbeholdninger og beredskapslagre, slik at spesielt de stående styrkene har størst mulig operativitet og tilgjengelighet.

Gjennom videre strategisk samarbeid med forsvarsindustrien skal vedlikeholdsvirksomheten effektiviseres ytterligere på de områder dette er hensiktsmessig.

Arbeidet med strategiske beredskapsavtaler med norsk næringsliv for å gi Forsvaret tilgang på nødvendige logistikkressurser i fred, krise og krig, fortsetter og utvikles videre. Det skal i denne sammenhengen legges særlig vekt på at avtalene gir Forsvaret sikker vare- og tjenesteyting i hele konfliktspekteret.

Regjeringen fortsetter arbeidet med å gjenoppbygge grunnmuren ved å ta igjen vedlikeholdsetterslepet, samt fylle opp beredskapslagrene med materiell og reservedeler slik at operative krav og klartider kan innfris. Satsingen på forsyningsberedskap økes betydelig for å bedre Forsvarets utholdenhet i krise og væpnet konflikt.

Det foreslås videre å bedre verkstedenes evne til å understøtte operativ struktur gjennom tilførsel verkstedmateriell og bedre kapasiteten. Også kapasiteten til Forsvarets sanitets veterinærgruppe foreslås styrket.

I samsvar med regjeringens forslag til ny langtidsplan legges det fra 2021 opp til bemanningsøkning i Forsvaret, hvorav deler av økningen foreslås i FLO.

Det foreslås videre styrking til flere tiltak for å bedre understøttelse av alliert trening og øving i Norge.

Samferdselsdepartementet forvalter landsomfattende sosiale rabattordninger med 50 pst. rabatt på enkeltbillett, som gjelder for barn, honnørreisende og vernepliktige. Ordningene gjelder som hovedregel på kollektivtransport som mottar offentlig tilskudd, mot fremvisning av gyldig moderasjonsbevis. Takster for vernepliktiges reiser med tog er regulert i egne avtaler mellom togoperatørene og FLO, og togreiser for vernepliktige har derfor vært unntatt de landsomfattende sosiale rabattordningene. Etter en gjennomgang av rabattordningene for vernepliktige anses det ikke hensiktsmessig med et eget unntak som gjelder vernepliktiges togreiser. Det foreslås derfor at landsomfattende sosiale rabattordninger for kollektivtransport blir utvidet til også å omfatte vernepliktiges reiser med tog, fra og med 2021. Denne løsningen sikrer at de vernepliktige mottar rabatt på togreiser uavhengig av FLOs avtaler med enkeltaktører. Endringen er av teknisk karakter og vil ikke ha innvirkning på kollektivtilbudet eller rabatten som tilkjennes de vernepliktige. 11,6 mill. kroner foreslås rammeoverført til Samferdselsdepartementet.

Forsvarets sanitet

Forsvarets sanitet (FSAN) er fagmyndighet innenfor sanitets- og veterinærvirksomhet i Forsvaret. FSAN styrkeproduserer og bemanner militærmedisinske kapasiteter til operativ virksomhet for FOH og de øvrige delene av Forsvaret.

Ved fortsatt å utvikle reaksjonsevne og utholdenhet, samt etablere en robust kompetansestruktur vil FSAN sikre understøttelse av operativ evne. Det sivilt-militære samarbeidet skal styrkes og herunder spesielt vektlegge utviklingen av en bærekraftig kompetansestruktur som evner å understøtte operativ evne i fred, krise og krig.

FSANs operative leveranser skal ivareta utviklingen av Forsvarets deployerbare ROLE 2-leveranser, herunder krav til interoperabilitet med sivile og allierte. Dette vil skape mulighet for multinasjonalt samarbeid, og bidra til videreutvikling av det sivilt-militære samarbeidet. Målet er en mer sammenhengende sanitetstjeneste i hele konfliktspekteret.

FSAN vil legge til rette for jevnlig kartlegginger av fysisk og psykisk helse for personell som har deltatt i internasjonale operasjoner inntil åtte år etter avsluttet tjeneste.

I samsvar med regjeringens forslag til ny langtidsplan legges det fra 2021 opp til bemanningsøkning i Forsvaret, hvorav deler av økningen foreslås i Forsvarets sanitet.

Forsvarets høyskole

Kjernevirksomheten ved Forsvarets høyskole (FHS) er utdanning og formidling, samt forskning og utvikling (FoU). FHS omfatter nå Krigsskolen, Sjøkrigsskolen, Luftkrigsskolen, Cyberingeniørskolen, Stabsskolen, Befalsskolen og Institutt for forsvarsstudier.

Ansvar for all akkreditert og nivådannende utdanning i Forsvaret for offiserer og befal er nå samlet i én høyskole. Dette gir grunnlag for økt effektivisering og mer robuste fagmiljøer. Målet er mer felles utdanning for militært personell, økt faglig samarbeid på tvers av forsvarsgrenene og utvidet samarbeid med sivile utdannings- og forskningsinstitusjoner.

FoU ved FHS tar utgangspunkt i kravene til militær kjernekompetanse. FHS ivaretar forskningsbasert undervisning for forsvarssektoren, og ivaretar samfunnets behov for kunnskap om norsk og internasjonal sikkerhets- og forsvarspolitikk, militær ledelse og operasjoner, samfunnssikkerhet og beredskap, samt sivil-militære relasjoner. FHS vil fortsette å videreutvikle sine utdanningsprogrammer for offiserer og befal, samle og prioritere forskningsinnsatsen, og fortsette omstillingen innenfor rammen av utdanningsreformen i Forsvaret i et strategisk perspektiv.

Regjeringen foreslår noe økte utdanningskvoter ved Forsvaret høyskole i samsvar med regjeringens forslag til ny langtidsplan.

Forsvarets personell- og vernepliktsenter

Forsvarets personell- og vernepliktsenter (FPVS) utøver på vegne av forsvarssjefen forsvarssjefens arbeidsgiveransvar. Dette omfatter blant annet ivaretagelse av arbeidsgiverrolle innenfor delegerte avtaler, samt ivaretagelse av forhandlingsmyndighet på vegne av forsvarssjefen for særavtaler i Forsvaret.

FPVS har ansvaret for forvaltning av verneplikten. Forvaltningen omfatter blant annet gjennomføring av sesjon, innkalling til førstegang- og repetisjonstjeneste, gjennomføring av opptak og seleksjon, styrkedisponering og kontinuerlig oppdatering av verneplikts- og tjenesteregisteret. FPVS forvalter tilbudet om stipend og lærlingutdanning til soldater i førstegangstjenesten.

FPVS forvalter og kurser personell før, under og etter internasjonal tjeneste og operasjoner, herunder forsvarsattachéer og militærrådgivere. I tillegg håndteres lønns-, flytte- og reisekompensasjon for alt personell i Forsvaret. Ved behov ytes

det også støtte til Forsvarets operative hovedkvarter og driftsenhetene i Forsvaret ved krisehåndtering med responstelefon, pårørendesenter og pårørende-kontakter. Gjennom Forsvarets narkotikagrupper ivaretar FPVS ansvaret for forebygging, etterforskning og strafferettslig forfølging innenfor fagområdet doping og narkotika.

Dagens systemunderstøttelse for HR-tjenester baserer seg på Forsvarets Felles integrerte forvaltningssystem. Eksisterende teknologi videreutvikles innenfor alle domener for å ivareta Forsvarets fremtidige behov for personellforvaltning.

Norske styrker i utlandet

Norge vil også i 2021 aktivt bidra til internasjonal innsats. Regjeringen vil videreføre innsatsen mot internasjonal terrorisme, med hovedvekt på de norske bidragene til *Operation Inherent Resolve* og *Resolute Support Mission*. Videre vil regjeringen opprettholde internasjonal innsats for å bidra til NATOs kollektive forsvar gjennom deltakelse i NATOs forsterkede nærvær i Øst-Europa og innmeldinger til NATOs beredskapsstyrker, samt NATOs beredskapsinitiativ. Det nåværende nivået på engasjement i FN-operasjoner opprettholdes også. Det tas videre sikte på at Norge vil delta i en amerikanskledet flåtegruppe i rammen av konseptet *Cooperative Deployment* i en avgrenset periode.

Overordnede målsettinger

Deltakelse i internasjonale operasjoner og NATOs reaksjonsstyrker er en viktig og etablert del av norsk sikkerhets- og forsvarspolitikk som tjener flere formål. Norsk deltakelse ute styrker evnen til å møte sikkerhetsutfordringer knyttet til hele spekteret av NATOs kjerneoppgaver, fra kollektivt forsvar til krisehåndtering og partnerskap. Videre er internasjonalt engasjement en viktig del av den internasjonale byrdefordelingen for å møte globale sikkerhetsutfordringer. Internasjonale bidrag er en integrert del av byrdefordelingsdiskusjonen i NATO og er dermed en viktig del av Norges allianseforpliktelser. Internasjonalt engasjement styrker også Norges posisjon i FN og FNs sikkerhetsråd, hvor Norge sitter som valgt medlem i 2021 og 2022. Deltakelse ute bygger verdifull kompetanse som videreutvikler både Forsvarets egen operative evne og kapasiteten til å operere sammen med nære allierte, og bedrer vår situasjonsforståelse og evne til nasjonal krisehåndtering i ustabile regioner. Den sikkerhetspolitiske utviklingen medfører økt behov og etterspørsel etter norske styrkebidrag til NATO og innenfor flernasjonale

krisehåndtering. Dette legger press på Forsvarets struktur.

NATOs fremskutte tilstedeværelse i Estland, Latvia, Litauen og Polen

Som del av styrkingen av NATOs evne til avskrekking og kollektivt forsvar opprettholder alliansen et forsterket fremskutt nærvær (*Enhanced Forward Presence*, eFP) med multinasjonale styrker deployert til Estland, Latvia, Litauen og Polen. Dette innebærer at det er etablert en mekanisert bataljonsstridsgruppe i hver av de fire nasjonene. De fire stridsgruppene ledes av et multinasjonalt divisjonshovedkvarter i Polen. Norge har stilt med styrker til den tysklede bataljonsstridsgruppen eFP i Litauen siden 2017, og planlegger å stille et betydelig land-bidrag ut 2022.

NATOs hurtigreaksjonsstyrke, Luftpatruljering på Island og NATO *Readiness initiative*

NATO har de siste årene økt reaksjonsevnen og volumet for NATOs hurtigreaksjonsstyrke (NRF). Norge opprettholder målsettingen om langsiktig deltakelse som bidrar til forutsigbarhet for nasjonale beredskapsstyrker, og alliansens behov for reaksjonsstyrker. Det er viktig å se sammenheng mellom deltakelse i NRF med styrkebidrag til NATOs fremskutte styrke i Baltikum, deltakelse i NATOs luftpatruljering på Island samt innmeldinger til *NATO Readiness initiative* (NRI). Norge viderefører sin innmelding til NRI med én fregatt, én ubåt og én skvadron F-35 i 2021. I 2021 vil Norge ha sjøstyrker på høy beredskap og landstyrker på lavere beredskap for NRF. I tillegg melder Norge inn et antall stabspersonell på NRF-beredskap til relevante hovedkvarter.

Irak

ISIL utgjør fortsatt en betydelig trussel. Til tross for at de har mistet all territoriell kontroll i Irak og Syria, opererer de fortsatt som en terrororganisasjon med tilgang til ressurser. *Operation Inherent Resolve* (OIR) vil tilpasses den nye situasjonen. Norge er beredt på at OIR fortsatt vil være et av Norges største internasjonale militære bidrag. Det er løpende kontakt med koalisjonens ledelse om den konkrete innretningen på våre bidrag for 2021. Fokus vil fortsatt være på å støtte irakiske myndigheter med trening og rådgivning av landets sikkerhetsstyrker i deres kamp mot ISIL. Norge tar også sikte på å bidra til *NATO Mission Iraq* (NMI), som skal utfylle

OIRs kapasitetsbygging av irakiske sikkerhetsstyrker.

Jordan

Norge viderefører forsvarssamarbeidet med jordanske styrker. I 2021 planlegger regjeringen med et begrenset bidrag til trening, øving og kapasitetsbygging av jordanske sikkerhetsstyrker, herunder opplæring av kvinnelige soldater. Bidraget vil også legge til rette for bedret norsk situasjonsforståelse i regionen. Logistikkelementet i Jordan videreføres for å understøtte Forsvarets deltakelse i Irak. Det er opprettet en midlertidig stilling for en militær-rådgiver ved ambassaden i Amman for kontinuitet og oppfølging av samarbeidet.

Afghanistan

Avtalen som er inngått mellom USA og Taliban har gitt håp om en fremtidig fredsavtale i Afghanistan, men flere faktorer har ført til at de planlagte intra-afghanske fredsforhandlingene er forsinket. Det er viktig at NATO-allierte og partnernasjonene i *Resolute Support Mission* (RSM) demonstrerer samhold i den kommende perioden for å vise troverdighet overfor de involverte partene og Afghanistans befolkning. Dersom forhandlingene resulterer i en politisk løsning vil dette kunne endre den internasjonale tilstedeværelsen i landet, herunder det norske styrkebidraget. Inntil videre viderefører NATO RSM i dagens form, frem til det eventuelt kommer en ny beslutning om NATOs mandat. Hovedvekten på det norske bidraget i 2021 planlegges fortsatt å være opplæring og støtte til den afghanske spesialpolitienheten *Crisis Response Unit 222* (CRU) i Kabul. CRUs hovedoppgave er å forhindre og bekjempe terrorisme i Kabul og omkringliggende provinser, men CRU er samtidig en nasjonal kapasitet med hele Afghanistan som ansvarsområde. Norge vil også videreføre et antall stabsoffiserer til RSMs kommandostruktur. Det norske sanitetsbidraget til den flernasjonale sanitetsenheten stasjonert på hovedflyplassen i Kabul videreføres til høsten 2021. Flyplassen er den primære inn- og utfartsbasen for alt personell tilknyttet NATO, og den har derfor en sentral rolle ved evakuering av personell.

Cooperative Deployment

Norge tar sikte på å delta med én fregatt i en amerikanskledet flåtegruppe under konseptet *Cooperative Deployment* i en begrenset periode i 2021–2022. Dette for å styrke evnen til norsk maritim deltakelse i aktiviteter som bygger opp under

evne til kollektivt forsvar, fremme interoperabilitet med amerikanske sjøstridskrefter, og legge til rette for amerikansk forsterkning av Europa og Norge i krise og krig. Hovedaktiviteten planlegges til Atlanterhavet og Middelhavet, men det er mulig det blir deployeringer også utenfor NATOs kjerneområder. Endelig beslutning om deltakelse fattes når avtaler er ferdigforhandlet og tilstrekkelig informasjon om seilingsplaner foreligger.

Mali og Sahel

Sikkerhetssituasjonen i Sahel er alvorlig. Utviklingen i Sahel preges av økende sikkerhetstrusler og økt politisk ustabilitet. Landene i regionen trues av terrorgrupper med bånd til Al Qaida og ISIL. Norge vil videreføre sin innsats i FN-operasjonen *Multidimensional Integrated Stabilisation Mission in Mali* (MINUSMA) i 2020. Norge har tatt initiativ til videreføring av den flernasjonale rotasjonsordningen for transportflybidrag til MINUSMA ut 2022, og vil videreføre driften av den norske leiren (Camp Bifrost) til 2022. Dette tilrettelegger for andre nasjoners transportflybidrag i denne perioden, og gir forutsigbarhet for nære allierte og partnere. Norge planlegger også med gjennomføring av ny rotasjonsperiode i MINUSMA løpet av 2021. I tillegg viderefører Norge deltakelsen med stabsoffiserer i hele perioden.

For å bidra til å styrke de regionale landenes egen evne til å håndtere sikkerhetssituasjonen i området, vil Norge også bidra med et begrenset antall stabsoffiserer og instruktører til flernasjonale kapasitetsbyggingssaktiviteter i avgrensede perioder i Sahel, samt bidra med finansiering av et franskledd senter for opplæring av kontraterrorstyrker i Vest-Afrika. Det er opprettet en midlertidig stilling for en militærrådgiver som vil understøtte ambassaden i Bamako i dette arbeidet.

Vest-Balkan og Svartehavsregionen

Norge viderefører en stilling ved NATO HQ Sarajevo i Bosnia-Hercegovina 2021 og en stilling i *Joint Training and Evaluation Center* (JTEC) i Georgia. I tillegg gjennomføres annen kapasitetsbygging i disse landene og i Montenegro, Nord-Makedonia, Serbia og Ukraina.

Deltakelse i Joint Expeditionary Force.

I tillegg til NATOs beredskapsstyrker, har Norge innmeldte styrker i *Joint Expeditionary Force* (JEF). JEF er en flernasjonalt beredskapsstyrke

ledet av Storbritannia. Det planlegges med å styrke norsk tilstedeværelse ved relevante JEF-hovedkvarter i 2021. En eventuell innsetting av norske styrker forutsetter en politisk behandling. Det vil i forbindelse med den politiske behandlingen også tas stilling til utgiftsinndekningen.

Andre operasjoner

Norge vil videreføre tilpassede bidrag til ulike andre operasjoner innenfor rammene av NATO, EU og FN. Bidragene til *United Nations Mission in the Republic of South Sudan* (UNMISS), *United Nations Truce Supervision Organization* (UNTSO) samt *Multinational Force and Observers* (MFO) planlegges videreført på om lag samme nivå som i 2020. Regjeringen vurderer fortløpende behovet for å stille bidrag til andre internasjonale operasjoner.

Ivaretagelse av personell før, under og etter operasjoner i utlandet

Regjeringen foreslår 1,5 mill. kroner til uavhengig tilsyn av Forsvarets helsetjenester i utlandet. Mellomlanding for alle kontingenter, i forbindelse med hjemkomst etter tjeneste i operasjoner i utlandet, videreføres i 2021.

I tråd med Meld. St. 15 (2019–2020), blir det innført nye tiltak for å ivareta veteranfamilienes behov. Det skal gis kompensasjon for ulønnet foreldrepermisjon til hjemmeværende foreldre der personell i internasjonale operasjoner ikke får tatt ut sin mødre- eller fedrekvote på grunn av tjenesten. Det forutsettes at samlet foreldrepengerperiode inkludert kompensasjon er uendret.

Det skal gis kompensasjon for stønadsdager med syke barn som den som er ute i internasjonale operasjoner ikke får tatt ut på grunn av tjenesten, etter at den som er hjemme har tatt ut egen kvote for stønadsdager med omsorgspenger.

Kjønnsperspektiv i operasjoner

Regjeringen har utarbeidet en egen handlingsplan for kvinner, fred og sikkerhet for perioden 2019–2022. Arbeidet med å implementere handlingsplanen, herunder integrering av kjønnsperspektivet i operasjoner, videreføres i 2021. Handlingsplanen er operasjonalisert som en integrert del av hele den internasjonale innsatsen, både når det gjelder lokal kapasitetsbygging og et kjønnsperspektiv integrert i operativ planlegging og operative rutiner.

Post 70 Tilskudd Afghan National Army Trust Fund

Det internasjonale samfunns finansiering av de afghanske sikkerhetsstyrkene kanaliseres blant annet gjennom *Afghan National Army (ANA) Trust Fund* (støttefond). Fondet ble opprinnelig opprettet i 2007. I oppfølgingen av *ANA Trust Fund* vektlegger regjeringen utvikling av en effektiv afghansk sikkerhetsstyrke, i tråd med *ANA Trust Funds* opprinnelige formål. For 2021 vil Norges andel utgjøre 60 mill. kroner. Det er opprettet en midlertidig stilling for en militærrådgiver ved ambassaden i Kabul, for å blant annet understøtte ambassadens arbeid med *ANA Trust Fund*.

Post 71 Overføringer til andre

Posten omhandler tilskuddsmidler til veteranrelatert virksomhet, og midler tildeles veteranorganisasjonene i form av drifts- og prosjektstøtte etter søknad. Tildelingene skjer etter gitte kriterier som det opplyses om på Forsvarets hjemmesider. Veteranorganisasjonene bidrar på denne måten til gjennomføringen av regjeringens veteranpolitikk.

Stiftelsen Veteranhjelp er etablert av Norges Veteranforbund for Internasjonale Operasjoner for å kunne gi øyeblikkelig hjelp til veteraner og nærmeste familie som befinner seg i en vanskelig økonomisk situasjon. Innenfor rammen på posten foreslår regjeringen et tilskudd til stiftelsen på 25 000 kroner for 2021.

Samlet bevilgning på posten foreslås videreført på om lag samme nivå som i saldert budsjett for 2020.

Kap. 4720 Forsvaret

		(i 1 000 kr)		
Post	Betegnelse	Regnskap 2019	Saldert budsjett 2020	Forslag 2021
01	Driftsinntekter	1 094 419	404 358	755 679
	Sum kap. 4720	1 094 419	404 358	755 679

Fra 2021 foreslår regjeringen å innføre ny kapittelstruktur som innebærer at inntekter under kapitlene 4720 Felleskapasiteter i Forsvaret, 4731 Hæren, 4732 Sjøforsvaret, 4733 Luftforsvaret, 4734 Heimevernet, 4790 Kystvakten og 4792 Norske styrker i utlandet er samlet under nytt kapittel 4720 Forsvaret.

Post 01 Driftsinntekter

Posten foreslås økt nominelt med 351,3 mill. kroner som i hovedsak er knyttet til sammenslåingen av flere kapitler.

Kap. 1723 Nasjonal sikkerhetsmyndighet

		(i 1 000 kr)		
Post	Betegnelse	Regnskap 2019	Saldert budsjett 2020	Forslag 2021
01	Driftsutgifter	47 527		
	Sum kap. 1723	47 527		

Justis- og beredskapsdepartementet overtok 3. mai 2019 det administrative ansvaret for oppfølgingen av Nasjonal sikkerhetsmyndighet (NSM) og kapittel 1723 er avviklet fra 2020.

NSMs budsjett for 2021 omtales i Justis- og beredskapsdepartementets Prop. 1 S (2020–2021).

Kap. 4723 Nasjonal sikkerhetsmyndighet

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2019	Saldert budsjett 2020	Forslag 2021
01	Driftsinntekter	3 606		
	Sum kap. 4723	3 606		

Kapittel 4723 er avviklet fra 2020 og NSMs budsjett for 2021 omtales i Justis- og beredskapsdepartementets Prop. 1 S (2020–2021).

Kap. 1731 Hæren

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2019	Saldert budsjett 2020	Forslag 2021
01	Driftsutgifter	5 846 774	5 979 989	
	Sum kap. 1731	5 846 774	5 979 989	

Fra 2021 foreslår regjeringen å innføre ny kapittelstruktur under Forsvarsdepartementet som innebærer at bevilgninger under kapitlene 1720 Felleskapasiteter i Forsvaret, 1731 Hæren, 1732 Sjøfor-

svaret, 1733 Luftforsvaret, 1734 Heimevernet, 1790 Kystvakten og 1792 Norske styrker i utlandet er samlet under nytt kapittel 1720 Forsvaret.

Kap. 4731 Hæren

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2019	Saldert budsjett 2020	Forslag 2021
01	Driftsinntekter	149 188	93 538	
	Sum kap. 4731	149 188	93 538	

Fra 2021 foreslår regjeringen å innføre ny kapittelstruktur under Forsvarsdepartementet som innebærer at inntekter under kapitlene 4720 Felleskapasiteter i Forsvaret, 4731 Hæren, 4732 Sjøfors-

varet, 4733 Luftforsvaret, 4734 Heimevernet, 4790 Kystvakten og 4792 Norske styrker i utlandet er samlet under nytt kapittel 4720 Forsvaret.

Kap. 1732 Sjøforsvaret

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2019	Saldert budsjett 2020	Forslag 2021
01	Driftsutgifter	5 075 651	4 545 051	
	Sum kap. 1732	5 075 651	4 545 051	

Fra 2021 foreslår regjeringen å innføre ny kapittelstruktur under Forsvarsdepartementet som innebærer at bevilgninger under kapitlene 1720 Felleskapasiteter i Forsvaret, 1731 Hæren, 1732 Sjøfor-

svaret, 1733 Luftforsvaret, 1734 Heimevernet, 1790 Kystvakten og 1792 Norske styrker i utlandet er samlet under nytt kapittel 1720 Forsvaret.

Kap. 4732 Sjøforsvaret

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2019	Saldert budsjett 2020	Forslag 2021
01	Driftsinntekter	78 754	56 020	
	Sum kap. 4732	78 754	56 020	

Fra 2021 foreslår regjeringen å innføre ny kapittelstruktur under Forsvarsdepartementet som innebærer at inntekter under kapitlene 4720 Felleskapasiteter i Forsvaret, 4731 Hæren, 4732 Sjøforsva-

ret, 4733 Luftforsvaret, 4734 Heimevernet, 4790 Kystvakten og 4792 Norske styrker i utlandet er samlet under nytt kapittel 4720 Forsvaret.

Kap. 1733 Luftforsvaret

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2019	Saldert budsjett 2020	Forslag 2021
01	Driftsutgifter	5 749 513	5 992 775	
	Sum kap. 1733	5 749 513	5 992 775	

Fra 2021 foreslår regjeringen å innføre ny kapittelstruktur under Forsvarsdepartementet som innebærer at bevilgninger under kapitlene 1720 Felleskapasiteter i Forsvaret, 1731 Hæren, 1732 Sjøfor-

svaret, 1733 Luftforsvaret, 1734 Heimevernet, 1790 Kystvakten og 1792 Norske styrker i utlandet er samlet under nytt kapittel 1720 Forsvaret.

Kap. 4733 Luftforsvaret

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2019	Saldert budsjett 2020	Forslag 2021
01	Driftsinntekter	115 681	111 532	
	Sum kap. 4733	115 681	111 532	

Fra 2021 foreslår regjeringen å innføre ny kapittelstruktur under Forsvarsdepartementet som innebærer at inntekter under kapitlene 4720 Felleskapasiteter i Forsvaret, 4731 Hæren, 4732 Sjøforsva-

ret, 4733 Luftforsvaret, 4734 Heimevernet, 4790 Kystvakten og 4792 Norske styrker i utlandet er samlet under nytt kapittel 4720 Forsvaret.

Kap. 1734 Heimevernet

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2019	Saldert budsjett 2020	Forslag 2021
01	Driftsutgifter	1 412 999	1 439 422	
	Sum kap. 1734	1 412 999	1 439 422	

Fra 2021 foreslår regjeringen å innføre ny kapittelstruktur under Forsvarsdepartementet som innebærer at kapitlene 1720 Felleskapasiteter i Forsvaret, 1731 Hæren, 1732 Sjøforsvaret, 1733 Luftfor-

svaret, 1734 Heimevernet, 1790 Kystvakten og 1792 Norske styrker i utlandet omtales under nytt kapittel 1720 Forsvaret.

Kap. 4734 Heimevernet

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2019	Saldert budsjett 2020	Forslag 2021
01	Driftsinntekter	36 112	21 626	
	Sum kap. 4734	36 112	21 626	

Fra 2021 foreslår regjeringen å innføre ny kapittelstruktur under Forsvarsdepartementet som innebærer at inntekter under kapitlene 4720 Felleskapasiteter i Forsvaret, 4731 Hæren, 4732 Sjøforsva-

ret, 4733 Luftforsvaret, 4734 Heimevernet, 4790 Kystvakten og 4792 Norske styrker i utlandet er samlet under nytt kapittel 4720 Forsvaret.

Kap. 1735 Etterretningstjenesten

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2019	Saldert budsjett 2020	Forslag 2021
21	Spesielle driftsutgifter	2 051 541	2 188 783	2 365 616
	Sum kap. 1735	2 051 541	2 188 783	2 365 616

Etterretningstjenesten er en viktig bidragsyter i arbeidet med å trygge norsk sikkerhet og norske interesser. Den sikkerhetspolitiske utviklingen, viktigheten av god situasjonsforståelse og et rettidig og godt beslutningsgrunnlag for militære og sivile myndigheter, stiller store krav til videreutvikling av Etterretningstjenesten.

Regjeringen vil i tråd med langtidsplanen fortsette styrkingen av Etterretningstjenesten for å ytterligere øke kapasitet, kompetanse og relevans innenfor tjenestens ansvarsområde. De økte bevilgningene bidrar til en teknologisk og kapasitetsmessig modernisering av tjenesten. Dette gjør Etterretningstjenesten bedre i stand til å utføre sine oppgaver i fremtiden.

Stortinget vedtok ny etterretningstjenestelov i juni 2020, og den trer i kraft 1. januar 2021. Loven er tilpasset en ny teknologisk virkelighet og legger til rette for at Etterretningstjenesten kan følge truselsaktørene i det digitale rom, samtidig som den ivaretar hensynet til personvernet og demokratiske og rettsstatlige verdier. Loven følger opp et anmodningsvedtak fra Stortinget, og et hovedformål er å gi Etterretningstjenestens virksomhet en sikker rettslig forankring, særlig med hensyn til den menneskerettslige utviklingen. Loven konkretiserer og avgrensner Etterretningstjenestens oppgaver, formaliserer metodebestemmelser og krav til notoritet, utdypet grunnvilkårene for informasjonsinnhenting og informasjonsdeling og fastslår bestemmelser knyttet til kontroll. Loven hjemler tilrettelagt innhenting av grenseoverskridende elektronisk kommunikasjon. Systemet krever en anskaffelse og det vil ta noe tid før det er operativt. Loven skal evalueres, og evalueringen skal foreligge senest fire år etter at loven trer i kraft.

Post 21 Spesielle driftsutgifter

Posten foreslås økt nominelt med 176,8 mill. kroner sammenliknet med saldert budsjett for 2020, i

tråd med den planlagte utviklingen i inneværende langtidsplan og regjeringens forslag til ny langtidsplan.

Etterretningstjenesten vil i 2021 prioritere implementering av ny etterretningstjenestelov, og vil i utøvelsen av sine oppgaver særlig prioritere forhold av betydning for nasjonal sikkerhet.

Overordnede oppgaver

Etterretningstjenesten er Norges utenlandsetterretningstjeneste og har som oppgave å skaffe rettidig, pålitelig og relevant informasjon om verden rundt oss, som beslutningsgrunnlag for sivile og militære myndigheter. Hovedformålet er å bidra til å beskytte Norges suverenitet, territorielle integritet, demokratiske styreform og andre nasjonale sikkerhetsinteresser.

Evne til å varsle om utenlandske trusler og innhente og analysere relevant informasjon er en grunnleggende forutsetning for forsvaret av Norge. Det er nødvendig å ha situasjonsforståelse til lands, over og under havoverflaten, i luften, i rommet og i det digitale domenet. Etterretningstjenesten støtter forsvarsplanleggingen og norske styrker som deltar i operasjoner i utlandet.

Sammen med Politiets sikkerhetstjeneste (PST), arbeider Etterretningstjenesten i Felles kontraterrorcenter (FKTS) innenfor kontraterrorfeltet og mot grenseoverskridende trusler. I Felles cyberkoordineringssenter (FCKS) samarbeider PST, Kripos, Nasjonal sikkerhetsmyndighet (NSM) og Etterretningstjenesten for å motvirke trusler i det digitale rom. Etterretningstjenesten skal bidra til fortsatt videreutvikling av samarbeidet med de øvrige nasjonale etterretnings- og sikkerhetstjenestene.

Kap. 1760 Forsvarsmateriell og større anskaffelser og vedlikehold

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2019	Saldert budsjett 2020	Forslag 2021
01	Driftsutgifter, <i>kan nyttes under kap. 1760, post 45</i>	1 734 039	1 638 693	1 814 461
44	Fellesfinansierte investeringer, nasjonalfinansiert andel, <i>kan overføres</i>	50 374	83 794	93 029
45	Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold, <i>kan overføres</i>	8 920 244	10 179 932	18 345 238
48	Fellesfinansierte investeringer, fellesfinansiert andel, <i>kan overføres</i>	33 587	350 000	350 000
75	Fellesfinansierte investeringer, Norges tilskudd til NATOs investeringsprogram for sikkerhet, <i>kan overføres, kan nyttes under kap. 1760, post 44</i>	85 725	98 154	109 095
	Sum kap. 1760	10 823 969	12 350 573	20 711 823

Forsvarsmateriell skal gjennom materiellanskaffelser og materiellforvaltning legge til rette for en modernisering av Forsvaret og bidra til utvikling av Forsvarets operative evne.

Fra 2021 foreslår regjeringen å innføre ny kapittelstruktur under Forsvarsdepartementet som innebærer at bevilgninger under kapittel 1761 Nye kampfly med baseløsning splittes opp og fordeles på henholdsvis kapittel 1700, post 01, kapittel 1710, post 47, kapittel 1720, post 01 og kapittel 1760, post 01 og 45, jf. omtale under kapittel 1761.

I 2021 legges det opp til betydelige utbetalinger til nye kampfly, nye maritime patruljefly, nye ubåter og nye kystvakt fartøyer. I tillegg fortsetter utbetalingene til blant annet NH90-helikoptrene, og til anskaffelse av forskjellige pansrede kjøretøy til Hæren. For å følge opp det økonomiske løftet i langtidsplanen vil investeringsnivået videreføres på et høyt nivå også i 2021. Det vises til proposisjo-

nens del I, 4. Investeringer, for omtale av materiellinvesteringssporteføljen.

Post 01 Driftsutgifter

Posten finansierer driftsutgiftene til etaten Forsvarsmateriell, og dekker gjennomføringsutgifter til materiellanskaffelsesprosjekter og utgifter knyttet til materiellforvaltning i forsvarssektoren. I tillegg omfatter posten bidrag til markedsføring av norskprodusert materiell som Forsvaret anvender eller planlegger å anskaffe, herunder markedsføring overfor utenlandske myndigheter og bidrag fra Forsvarets personell med brukerinnsikt og som referanse kunder.

Posten foreslås økt nominelt med 175,8 mill. kroner sammenliknet med saldert budsjett for 2020.

Nedenfor følger endringene fra 2020 til 2021:

Tabell 5.8 Endringer fra 2020

	(i mill. kr.)
Saldert budsjett 2020	1 638,7
Saldert budsjett 2020, overført fra kapittel 1761, post 01	164,1
Priskompensasjon	13,9
Tekniske endringer	-12,4
Avbyråkratiserings- og effektiviseringsreformen	-9,1
Øvrige endringer	19,3
Forslag 2021	1 814,5

De tekniske endringene som foreslås gjelder i hovedsak overføring av stillinger fra Forsvarsmateriell til Forsvaret, herunder fra Kampflyprogrammet og for strategiske anskaffelser.

Ut over tekniske endringer, kompensasjoner og effektivisering foreslås det en økning på 19,3 mill. kroner. I økningen ligger både forslag til styrkning og reduksjoner. Blant annet forslag til styrking til gjennomføring av IKT-investeringer, innfasing av NH90-helikoptre, styrket ammunisjonsforvaltning og forberedelser for fremtidig avhending av ulike materiellsystemer samt reversering av midlertidige styrkninger i 2020 og omdisponering knyttet til gjennomføring av kampflyanskaffelsen.

Post 44 Fellesfinansierte investeringer, nasjonalfinansiert andel

Posten dekker de nasjonale utgiftene knyttet til gjennomføring av NATOs investeringsprogram for sikkerhet, samt prefinansiering av NATO-prosjekter i Norge når dette er nødvendig. Posten foreslås økt nominelt med 9,2 mill. kroner sammenliknet med saldert budsjett 2020. Økningen skyldes en varig teknisk endring hvor posten dekker prosjektstøtte fra Forsvarsbygg som tidligere ble belastet kapittel 1760, post 01, samt forsinkelser fra 2020 i NATO-prosjektene Ørland – *Replace AWACS Platform* og *Augment the JWC training and exercise capability*.

Post 45 Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold

Posten omfatter utgifter til materiellanskaffelser til forsvarssektoren, inkludert nye kampfly med baseløsning som tidligere har vært bevilget over kapittel 1761, og flernasjonale investeringsprogrammer i NATO. For omtale av kategori 1-prosjektene, vises til del I, 4. Investeringer. Posten omfatter også utgifter til forsknings- og utviklingsaktiviteter (FoU) og innovasjon. Investeringsmidler kan også nyttes til tiltak for å redusere driftsutgifter, øke produktiviteten eller forbedre kvaliteten på leveranser innenfor vedtatt struktur og ambisjonsnivå.

Nasjonal sikkerhetsmyndighet (NSM) og Forsvarsbygg har en egen FoU-portefølje på denne posten. NSMs FoU-aktiviteter skal rettes mot utvikling av sikkerhetstiltak for å bedre sikkerhetstilstanden i samfunnet. FoU-aktivitetene vil i hovedsak være rettet mot økt kompetanse om forebyggende sikkerhet, utvikling av forebyggende IKT-sikkerhetstiltak, hendelseshåndtering og objektsikkerhet. For Forsvarsbygg vil FoU-aktivitetene i hovedsak rettes mot utvikling av bygningsmessige sikringstiltak.

Posten foreslås økt nominelt med 8 165,3 mill. kroner sammenliknet med saldert budsjett for 2020, inkludert overføringen av kampflyinvesteringene fra kapittel 176, post 45.

Nedenfor følger endringene fra 2020 til 2021:

Tabell 5.9 Endringer fra 2020

	(i mill. kr.)
Saldert budsjett 2020	10 179,9
Saldert budsjett 2020, overført fra kapittel 1761, post 45	5 863,5
Priskompensasjon	405,1
Tekniske endringer	-7,0
Avbyråkratiserings- og effektiviseringsreformen	0
Styrking i tråd med forslag til ny LTP	1 554,0
Øvrige endringer	349,7
Forslag 2021	18 345,2

I nominell endring inngår tekniske endringer med en reduksjon på 7,0 mill. kroner som er knyttet til overføring av vedlikeholdssystemet for F-35 (ALIS) til drift på post 01.

Posten foreslås tilført 1 554 mill. kroner til investeringer i strategiske kapasiteter i tråd med den planlagte utviklingen i inneværende langtidsplan og regjeringens forslag til ny langtidsplan, herunder 120,0 mill. kroner til merutgifter i 2021 som følge av forsert oppgradering av CV90 kamp- og støttevogner og Skjold-klassen korvetter, jf. Stortingets behandling av Innst. 360 S (2019–2020) til Prop. 127 S (2019–2020).

Øvrige endringer på posten utgjør en økning på 349,7 mill. kroner. Økningen skyldes i hovedsak planlagt omfordeling av midler til investeringer som har vært benyttet til innhenting av etterlep på vedlikehold, reservedeler og beredskapsbeholdninger i Forsvaret.

Materiellinvesteringsporteføljen styrkes i budsjettforslaget i samsvar med den planlagte utviklingen i inneværende langtidsplan og regjeringens forslag til ny langtidsplan. Styrkingen vil blant annet gå til samarbeid om videreutvikling av sjømålsmissiler med Tyskland, nye maritime patruljefly, prosjekter innenfor informasjonsinfrastruktur samt til landbasert transportstøtte til Hæren.

Nye kampfly

Da kampflyanskaffelsen ble besluttet, ble det lagt opp til en midlertidig styrking av forsvarsbudsjettet med samlet inntil 28 mrd. 2012-kroner. Tabellen under synliggjør forventet fordeling mellom ordinær bevilgning på kapitlene 1710 og 1760 og den midlertidige styrkingen av kapitlene, som tidligere var samlet under kapittel 1761.

Tabell 5.10 Finansiering av kampfly med baseløsning

	(i 1000 kr)			
	2012–2020	2021	Gjenstående	Totalt
Ordinær bevilgning på kap. 1760, post 45	24 899	2 766		
Midlertidig styrking av kap. 1760, post 45				
Kampfly	18 645	3 554	6 930	29 129
Midlertidig styrking av kap. 1760, post 45 JSM	2 350	161	87	2 597
Ordinær bevilgning på kap. 1710, post 47	1 906	134		
Midlertidig styrking av kap. 1710, post 47	5 303	128	0	5 431

Investeringer i nye kampfly med nødvendig tilleggsutstyr og tjenester foreslås økt nominelt med 767,2 mill. kroner sammenliknet med saldert budsjett for 2020. Hovedgrunnen til økningen er at betalingsplanene for flyene i 2019 og 2020 ble justert basert på inngåtte kontrakter i USA. Flere utbetalinger ble som følge av dette skjøvet til 2021.

I løpet av budsjettåret kan det bli nødvendig å endre leverings- og betalingsplaner som følge av den usikkerhet som alltid vil være til stede i den årlige gjennomføringen av investeringer. Kontrakter og utbetalinger i 2021 vil kunne bli justert gjennom budsjettåret. Kostnadsrammen for hele kampflyanskaffelsen og for de enkelte prosjekter oppjusteres årlig i henhold til den faktiske priskompensasjonen. Regjeringen legger til grunn at endringer i økonomisk omfang for prosjekter som følge av priskompensasjon og valutaendring ikke krever særskilt behandling av Stortinget.

Ut over de direkte utgiftene til anskaffelsen påløper det programrelaterte utgifter til deltakelse i produksjonsavtalen for F-35, som i 2021 vil beløpe seg til om lag 150 mill. kroner.

Status for kampflyanskaffelsen med baseløsning er grundig omtalt under del I, 4. Investeringer.

Post 48 Fellesfinansierte investeringer, fellesfinansiert andel

Posten dekker nasjonal forskuttering av den fellesfinansierte andelen av NATOs investeringsprogram for sikkerhet i Norge. For autoriserte prosjekter forskutteres utgifter på grunnlag av prognoser for forbruk. Utgiftene refunderes fra NATO, og inntektsføres på kapittel 4760, post 48. Posten foreslås videreført på samme nivå som saldert budsjett for 2020.

Post 75 Fellesfinansierte investeringer, Norges tilskudd til NATOs investeringsprogram for sikkerhet

Posten dekker Norges tilskudd til de fellesfinansierte investeringene i NATO. Posten foreslås økt med 10,9 mill. kroner sammenliknet med saldert budsjett for 2020. Økningen skyldes at NATO har besluttet å øke den samlede årlige investeringsrammen med 10 mill. euro. Videre har en endret fordelingsnøkkel i NATO medført en økning av Norges andel av alliansens drifts- og investeringsbudsjetter. Utbetalingene er avhengige av fremdriften i prosjekter i alle NATOs medlemsland, og kan i liten grad påvirkes av Norge.

Kap. 4760 Forsvarsmateriell og større anskaffelser og vedlikehold

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2019	Saldert budsjett 2020	Forslag 2021
01	Driftsinntekter	170 352	33 979	31 911
45	Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold	149 114		120 000
48	Fellesfinansierte investeringer, inntekter	33 705	350 036	350 036
	Sum kap. 4760	353 171	384 015	501 947

Post 01 Driftsinntekter

Det pågår en prosess med å avhende et antall F-16 jagerfly som vil kunne gi inntekter fra og med 2021. Flyene som er aktuelle for salg i 2021 er utlukkende fly som er tatt ut av Forsvarets operative drift, og overlevert Forsvarsmateriell for avhending. Materiellet er blant annet underlagt bestemmelser fra amerikanske myndigheter ved salg, og en potensiell salgsinntekt er avhengig av at godkjenning fra amerikanske myndigheter foreligger. Gitt usikkerheten i fremdriften er det ikke budsjettet med inntekter for tiltaket i 2021. Posten

foreslås videreført på om lag samme nivå som i 2020.

Post 45 Store nyanskaffelser, inntekter

Posten består av inntekter knyttet til fakturering av utlegg for Kongsberg Aviation Maintenance Services (KAMS). KAMS, tidligere AIM som nå oppkjøpt av *Kongsberg Defence & Aerospace AS* (KDA), skal sette opp motordepot i Norge for F-35. Utstyret som er nødvendig for å etablere motordepotet kan kun kontraheres mellom stater. Videre består posten av brukerbetaling for Nasjo-

nalt BEGRENSET Nett (NBN) som Forsvarsdepartementet drifter på vegne av departementsfelleskapet.

Post 48 Fellesfinansierte investeringer, inntekter

Posten foreslås videreført på samme nivå som saldert budsjett for 2020. Posten gjelder refusjoner

fra NATO i forbindelse med NATOs investeringsprogram for sikkerhet i Norge. Inntektene blir justert hvert år ut fra forventet fremdrift og forbruk i allerede godkjente prosjekter. Inntektene på post 48 er i hovedsak knyttet til refusjon av utgifter på kapittel 1760, post 48. Refusjon fra NATO på prosjekter som er prefinansiert vil også bli inntektsført på kapittel 4760, post 48.

Kap. 1761 Nye kampfly med baseløsning

(i 1 000 kr)				
Post	Betegnelse	Regnskap 2019	Saldert budsjett 2020	Forslag 2021
01	Driftsutgifter, <i>kan nyttes under kap. 1761, post 45</i>	168 918	178 076	
45	Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold, <i>kan overføres, kan nyttes under kap. 1760, post 45</i>	6 681 799	5 863 471	
47	Nybygg og nyanlegg, <i>kan overføres, kan nyttes under kap. 1710, post 47</i>	1 088 106	779 532	
	Sum kap. 1761	7 938 823	6 821 079	

Fra 2021 foreslår regjeringen å innføre ny kapittelstruktur under Forsvarsdepartementet som innebærer at bevilgninger under kapittel 1761 Nye kampfly med baseløsning splittes opp og fordeles på henholdsvis kapittel 1700, post 01, kapittel 1710, post 47 og kapittel 1760, post 01 og 45. Lønnsutgiftene for Kampflyprogrammet er fordelt til henholdsvis Forsvarsdepartementet og Forsvarsmateriell, og deretter er en andel fra hver av

disse etatene teknisk overført til Forsvaret. Materiellinvesteringene er fortsatt fordelt til Forsvarsmateriell, men er samlet sammen med øvrige materiellinvesteringer under kapittel 1760, post 45. Investeringer i eiendom, bygg og anlegg på Ørland og Evenes er fortsatt fordelt til Forsvarsbygg, men er samlet sammen med øvrige EBA-investeringer under kapittel 1710, post 47.

Kap. 4761 Nye kampfly med baseløsning

(i 1 000 kr)				
Post	Betegnelse	Regnskap 2019	Saldert budsjett 2020	Forslag 2021
01	Driftsinntekter	282		
45	Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold	89 770		
	Sum kap. 4761	90 052		

Fra 2021 foreslår regjeringen å innføre ny kapittelstruktur under Forsvarsdepartementet som innebærer at inntekter under kapittel 4761 Nye kamp-

fly med baseløsning er samlet under kapittel 4760, post 45.

Kap. 1790 Kystvakten

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2019	Saldert budsjett 2020	Forslag 2021
01	Driftsutgifter	1 072 522	1 184 726	
	Sum kap. 1790	1 072 522	1 184 726	

Fra 2021 foreslår regjeringen å innføre ny kapittelstruktur under Forsvarsdepartementet som innebærer at bevilgninger under kapitlene 1720 Felleskapasiteter i Forsvaret, 1731 Hæren, 1732 Sjøfor-

svaret, 1733 Luftforsvaret, 1734 Heimevernet, 1790 Kystvakten og 1792 Norske styrker i utlandet er samlet under nytt kapittel 1720 Forsvaret.

Kap. 4790 Kystvakten

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2019	Saldert budsjett 2020	Forslag 2021
01	Driftsinntekter	3 709	1 158	
	Sum kap. 4790	3 709	1 158	

Fra 2021 foreslår regjeringen å innføre ny kapittelstruktur under Forsvarsdepartementet som innebærer at inntekter under kapitlene 4720 Felleskapasiteter i Forsvaret, 4731 Hæren, 4732 Sjøforsva-

ret, 4733 Luftforsvaret, 4734 Heimevernet, 4790 Kystvakten og 4792 Norske styrker i utlandet er samlet under nytt kapittel 4720 Forsvaret.

Kap. 1791 Redningshelikoptertjenesten

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2019	Saldert budsjett 2020	Forslag 2021
01	Driftsutgifter	888 343	876 527	822 712
	Sum kap. 1791	888 343	876 527	822 712

Post 01 Driftsutgifter

Redningshelikoptertjenesten utgjør en vesentlig del av Forsvarets daglige bistand til det sivile samfunn. I 2019 utførte 330 skvadron 1 461 søk-, rednings- og ambulanseoppdrag (jf. Justis- og beredskapsdepartementets årsrapport for 2019). Skvadronen har en spesiell kompetanse og særskilt utstyr til å utføre søk etter savnede personer, også under vann. Det er vesentlig at samfunnsberedskapen opprettholdes, og det omfattende vedlikeholds- og modifiseringsprogrammet *SK 2020* for

dagens Sea King-redningshelikoptre videreføres i 2021. Programmet skal anskaffe reservedeler for å gi en forutsigbar og god beredskap og tilgjengelighet i perioden frem til nye redningshelikoptre AW101 er innfaset. Utgiftene til Redningshelikoptertjenesten fordeles etter en fastlagt fordelingsnøkkel mellom Justis- og beredskapsdepartementet og Forsvarsdepartementet. Denne er formalisert i en driftsavtale mellom de to departementene. Dette innebærer for 2021 at Justis- og beredskapsdepartementet dekker i underkant av 90 pst. av de budsjetterte utgiftene til operativ og

teknisk drift samt den delen av budsjettet som omfatter *SK 2021*, mens Forsvaret dekker resterende drift. Arbeidet med revidert fremtidsplan for innfasing av nye redningshelikoptre pågår, og koordineres mellom Forsvarsdepartementet og Justis- og beredskapsdepartementet.

Posten foreslås redusert nominelt med 53,8 mill. kroner sammenliknet med saldert budsjett for 2020. Nedenfor følger endringene fra 2020 til 2021:

Tabell 5.11 Endringer fra 2020

	(i mill. kr.)
Saldert budsjett 2020	876,5
Priskompensasjon	2,1
Teknisk endring	-10,9
Avbyråkratisering og effektiviseringsreformen	0
Øvrige endringer	-45,0
Forslag 2021	822,7

De tekniske endringene som foreslås er knyttet til sentralisering av anskaffelsesfunksjonen og flytting av vedlikeholdsutgifter til Forsvarets logistikkorganisasjon. Avbyråkratiserings- og effektiviseringsreformen er allerede trukket fra Justis- og beredskapsdepartementets overføring til Redningshelikoptertjenesten og fremkommer ikke under Forsvarsdepartementets bevilgning. Hensyntatt tekniske endringer og kompensasjoner foreslås det en reduksjon på 45,0 mill. kroner som i hovedsak skyldes justert inntektsanslag fra Justis- og beredskapsdepartementet.

Oppdrag og organisering

Hovedoppgaven for 330 skvadron er å utføre søk- og redningsoppdrag så hurtig og sikkert som mulig. Luftforsvaret utdanner, trener og bemanner nødvendige besetninger for å gi en tilfredsstillende redningshelikoptertjeneste. Det inngår tolv Sea King-helikoptre i 330 skvadron som støtter redningstjenesten på permanent basis.

I tillegg til tilstedevakt for ivaretagelse av redningstjeneste inngår helikoptrene i statens luftambulansetjeneste. De inngår også i den nasjonale beredskapen for å støtte innsetting av militære og sivile kapasiteter i forbindelse med krisehåndtering i norske områder på land og til havs. Maritim kontraterrorberedskap, som ble reetablert i 2016, videreføres med eksisterende systemer, og vedlikeholder kapasiteten til hurtig innsetting av personell mot skip i fart i kystnære farvann.

Regjeringen signerte i desember 2013 kontrakt med AgustaWestland (nå Leonardo SPA) om

levering av 16 nye redningshelikoptre, med opsjon på ytterligere seks helikoptre, av typen AW101. Avtalen omfatter tilhørende reservedeler, utstyr og opplæring og hjelpemidler til trening. I dag utdanner, trener, bemanner og vedlikeholder Forsvaret Sea King-maskinene og er totalleverandør av tjenesten. Med de nye helikoptrene av typen AW101 vil leverandøren være ansvarlig for at helikoptrene er tilgjengelig på basene. Forsvaret skal i tillegg til å være operatør utføre lett vedlikehold på helikoptrene.

De nye helikoptrene vil ha langt bedre rekkevidde, større fart og bedre evne til å operere i dårlig vær enn dagens Sea King-helikoptre. De nye redningshelikoptrene vil gi mer sikkerhet for folk på sjøen, langs kysten og i avsides områder over hele landet. Flere av helikoptrene har ankommet Norge. Det har vært utfordringer i arbeidet med å utvikle og sertifisere de nye redningshelikoptrene fra leverandøren sin side, noe som har fått konsekvenser for innføringen i Forsvaret, og har medført at arbeidet har blitt forsinket. I tillegg er håndteringen av situasjonen med koronaviruset krevende, blant annet som følge av at leverandøren er lokalisert i Nord-Italia og Storbritannia. Programmet for innføring i Forsvaret har også blitt påvirket av at mannskapet har vært mindre benyttet som følge av smitteverntiltak.

De første helikoptrene ble satt i drift 1. september 2020. Alle de nye redningshelikoptrene skal etter planen være i drift i løpet av 2022. Det videre innfasingsløpet er blant annet avhengig av hvor lenge ulike smitteverntiltak vil vare.

Kap. 4791 Redningshelikoptertjenesten

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2019	Saldert budsjett 2020	Forslag 2021
01	Driftsinntekter	786 690	774 340	727 045
	Sum kap. 4791	786 690	774 340	727 045

Post 01 Driftsinntekter

Forsvarets inntekter på kapitlet er den del av utgiftene som belastes Justis- og beredskapsdeparte-

mentet, og foreslås videreført på om lag samme nivå som i saldert budsjett for 2020.

Kap. 1792 Norske styrker i utlandet

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2019	Saldert budsjett 2020	Forslag 2021
01	Driftsutgifter	1 014 237	940 928	
70	Tilskudd Afghan National Army (ANA) Trust Fund		60 000	
	Sum kap. 1792	1 014 237	1 000 928	

Fra 2021 foreslår regjeringen å innføre ny kapittelstruktur under Forsvarsdepartementet som innebærer at bevilgninger under kapitlene 1720 Felleskapasiteter i Forsvaret, 1731 Hæren, 1732 Sjøfor-

svaret, 1733 Luftforsvaret, 1734 Heimevernet, 1790 Kystvakten og 1792 Norske styrker i utlandet er samlet under nytt kapittel 1720 Forsvaret.

Kap. 4792 Norske styrker i utlandet

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2019	Saldert budsjett 2020	Forslag 2021
01	Driftsinntekter	16 814	38 919	
	Sum kap. 4792	16 814	38 919	

Fra 2021 foreslår regjeringen å innføre ny kapittelstruktur under Forsvarsdepartementet som innebærer at inntekter under kapitlene 4720 Felleskapasiteter i Forsvaret, 4731 Hæren, 4732 Sjøforsva-

ret, 4733 Luftforsvaret, 4734 Heimevernet, 4790 Kystvakten og 4792 Norske styrker i utlandet er samlet under nytt kapittel 4720 Forsvaret.

Kap. 4799 Militære bøter

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2019	Saldert budsjett 2020	Forslag 2021
86	Militære bøter	571	500	500
	Sum kap. 4799	571	500	500

Post 86 Militære bøter

Inntektene gjelder militære bøter.

Del III
Omtale av særlige tema

6 Informasjonssaker

6.1 Grunnleggende nasjonale funksjoner og implementering av ny sikkerhetslov

Lov om nasjonal sikkerhet (sikkerhetsloven) trådte i kraft 1. januar 2019, og alle sektorer arbeider med å implementere loven. Formålet med loven er å trygge de nasjonale sikkerhetsinteressene våre og å forebygge, avdekke og motvirke sikkerhetstruende virksomhet. De nasjonale sikkerhetsinteressene blir beskyttet ved at departementene identifiserer grunnleggende nasjonale funksjoner (GNF) innenfor sine ansvarsområder, virksomheter av avgjørende betydning for GNF underlegges sikkerhetsloven, og nødvendige sikringstiltak for skjermingsverdige verdier gjennomføres. For å ivareta lovens formål, vil GNF-prosessen være en kontinuerlig prosess. Denne prosessen kan føre til endringer når det gjelder identifiserte funksjoner og skjermingsverdige verdier, hvilke virksomheter som er av vesentlig og avgjørende betydning, og i hvilken grad en virksomhet er avhengig av eksterne ressurser (andre virksomheter). Hva som kreves for å oppnå et forsvarlig sikkerhetsnivå, kan også bli endret.

Forsvarsdepartementet har identifisert fem GNF som er meldt inn til Nasjonal sikkerhetsmyndighet:

GNF 1: Situasjonsforståelse

- Evnen til etterretning, situasjonsforståelse og rettidig varslings.

GNF 2: Innsats

- Evnen til å håndtere episoder og sikkerhetspolitiske kriser og om nødvendig forsvare norsk eller alliertes territorium.

GNF 3: Kommando og kontroll

- Evnen til kommando og kontroll over norske og allierte styrker.

GNF 4: Beskyttelse

- Evnen til beskyttelse av norske og allierte styrker, kritiske samfunnsfunksjoner, samt kritiske funksjoner for Forsvaret.

GNF 5: Forsvarsdepartementets virksomhet, handlefrihet og beslutningsdyktighet.

Etatene i forsvarssektoren er underlagt sikkerhetsloven i kraft av å være offentlige etater. Forsvarsdepartementet har i 2020 fattet vedtak om at én virksomhet underlegges sikkerhetsloven. Virksomheten var underlagt tidligere sikkerhetslov, men Forsvarsdepartementet har foretatt en fornyet vurdering etter nytt regelverk og finner at virksomheten er av avgjørende betydning for GNF.

I tillegg til at virksomheter som har avgjørende betydning for GNF skal underlegges loven, skal departementene også holde oversikt over virksomheter som har vesentlig betydning for GNF. Forsvarsdepartementet har påbegynt dette arbeidet og tar sikte på at en slik oversikt ferdiggjøres i løpet av 2020.

Forsvarsdepartementet gjennomfører en årlig revisjon av forsvarssektorens skjermingsverdige objekter i slutten av hvert år. I 2019 ble revidering av skjermingsverdige objekter utført på bakgrunn av nytt regelverk og i tråd med identifiserte GNF.

Det er iverksatt et omfattende arbeid for grunnsikring av skjermingsverdige objekter, gjennom etableringen av et eget investeringsprogram som pågår til utgangen av 2023. Det vises til omtale av dette investeringsprogrammet i del I, 4. Investeringer. I påvente av at den permanente sikringen skal komme på plass, har Forsvaret etablert midlertidige tiltak på de objektene som skal videreføres og som er vurdert som mindre eller ikke tilfredsstillende sikret.

I henhold til forskrift om virksomheters arbeid med forebyggende sikkerhet (virksomhetssikkerhetsforskriften) § 20 tredje ledd kan det søkes unntak fra krav om beskyttelse av skjermingsverdige objekt eller infrastruktur. Forsvarsdeparte-

mentet har innvilget søknad fra Forsvaret om unntak fra krav om beskyttelse for de objektene som planlegges nedlagt i 2020.

Eventuelt nye skjermingsverdige objekter som utpekes vil måtte håndteres fortløpende. I nye investeringsprosjekter inkluderes sikring i kostnadsrammen. For eksisterende bygg, anlegg og installasjoner som i fremtiden eventuelt vil bli utpekt, er det ikke satt av midler til sikring. Det kan derfor ikke utelukkes at det vil oppstå ytterligere investeringsbehov for sikringstiltak.

I den nye loven er begrepet skjermingsverdige infrastruktur introdusert som en ny verdikategori. Forsvarsdepartementet har så langt utpekt én skjermingsverdige infrastruktur i forsvarssektoren, og vil i løpet av 2020 eventuelt utpeke flere basert på nomineringer og skadevurderinger fra etatene i sektoren.

6.2 Håndtering av koronapandemien i forsvarssektoren

Koronapandemien vinteren 2020 har hatt store ringvirkninger for de fleste områder av det norske samfunnet, også for forsvarssektoren. De endelige konsekvensene har man ennå ikke sett, og det er derfor for tidlig å trekke konkrete konklusjoner. Det pågår en evaluering i forsvarssektoren av sektorens håndtering av koronapandemien, som skal være sluttført desember 2020. Hensikten er å trekke lærdom fra krisens innvirkning på forsvarssektoren, og fra håndteringen av den, slik at sektoren kan gjøre forbedringer for å stå best mulig rustet til å håndtere eventuelle kommende kriser. Forsvarssektorens evaluering skal også være et grunnlag for å kunne bidra til andre evalueringer av pandemien, herunder Koronakommisjonen nedsatt av regjeringen.

Under koronapandemien har forsvarssektoren hatt følgende prioriterte oppgaver:

1. Opprettholde skarpe oppdrag, operativ evne og beredskap nasjonalt og sammen med allierte.
2. Redusere smittefare i sektorens etater og dermed også bidra til å redusere risiko for smitte i samfunnet generelt. Ta vare på syke personer i etatene i forsvarssektoren.
3. Støtte sivile myndigheter etter anmodning.

Forsvaret har så langt klart å opprettholde sin operative evne gjennom pandemien. Forsvarets aktiviteter har stort sett gått som planlagt, men med en del unntak særlig når det gjelder øving, trening og utdanning. Virksomheten har vært gjennomført i tråd med de til enhver tid gjeldende

bestemmelser for smittevern. Den store øvelsen *Cold Response* i mars 2020 er den mest omfattende enkeltvise aktiviteten som har blitt avlyst. Forsvarets støtte til det sivile samfunn for å håndtere konsekvensene av pandemien har vært forholdsvis begrenset, med unntak for Heimevernet som har utført om lag 14 500 dagsverk i bistand til politiets grensekontroll. Forsvaret har også bidratt med telt til mottaksenheter på enkelte sykehus, og stilt sine ressurser innenfor medisinsk lufttransport til disposisjon for sivile helsemyndigheter.

Koronapandemien har aktualisert en del forhold som allerede er kjente sikkerhetsutfordringer. Den gjensidige avhengigheten mellom militær og sivil side i totalforsvaret har blitt synliggjort. Utfordringer knyttet til forsyningssikkerhet og kapasitetsmangler er ikke bare erfart i sivile sektorer, men også i Forsvaret. Det samme gjelder de hindringer for virksomheten som har oppstått som følge av reiserestriksjoner og redusert internasjonal samhandling. Det vil bli vurdert oppfølging og forbedring innenfor flere deler av forsvarssektorens virksomhet. Det gjelder blant annet enkelte beredskapsmessige og operative forhold, helse- og sanitetstiltak, ivaretagelse av personellet samt gjensidig støtte og samarbeid med andre aktører. Det er også relevant med en nærmere vurdering av hvordan sikkerhetspolitiske forhold har blitt påvirket som følge av pandemien.

6.3 Svendsen-utvalget

Forsvarsdepartementet nedsatte Svendsen-utvalget i august 2019. Berit Svendsen, sammen med representanter fra næringsliv, offentlige virksomheter og Forsvaret, fikk da i oppdrag å komme med et innspill til hvordan man kan bruke relevante lærdommer fra privat næringsliv og andre offentlige virksomheter til å bedre Forsvarets evne til å rekruttere, beholde, utvikle og avvikle kompetanse, herunder utvikle et nødvendig kompetansemangfold. Utvalget overleverte sin sluttrapport i juni 2020.

Hovedbudskapet er at Forsvaret leverer operativ evne hver dag, men at den teknologiske utviklingen utfordrer innretningen av Forsvarets virksomhet, den kulturelle forståelsen av hva som er viktig, og hvordan og hvilken kompetanse som må utvikles og forvaltes. Det fremheves at Forsvaret ikke kan møte behovet for styrket bemanning ved kun å gjøre mer av det samme. Det må løses opp i tradisjonelle struktu-

rer som kan virke hemmende på kompetanseutvikling og mangfold. Utvalget har foreslått en rekke konkrete tiltak.

Rapporten ble sendt på høring i september 2020 til utvalgte høringsinstanser. Forsvarsdepartementet vil etter høringen vurdere tiltakene i det videre arbeidet med å videreutvikle personell- og kompetanseområdet i sektoren.

6.4 Avhending av Kjeller base

Ved behandlingen av Innst. 62 S (2016–2017) til Prop. 151 S (2015–2016) vedtok Stortinget at Forsvarets leir på Kjeller med flyplass legges ned. I Prop. 151 S (2015–2016) er det lagt til grunn en gradvis frigjøring av arealet og en avvikling av Forsvarets ulike virksomheter på Kjeller innen utgangen av 2023. Avvikling av basen vil gi et betydelig potensial for verdiskapning for samfunnet dersom arealet omreguleres. Dette, sammen med behovet for byutvikling i området, kan gi muligheter for betydelige salgsinntekter for staten ved avhending av eiendommen.

I Prop. 151 S (2015–2016) ble det orientert om alternativer for fremtidig lokalisering av virksomheten på Kjeller. Det pågår et arbeid for å utrede og konkretisere behovet for erstatningslokaler for arbeidsplassene som pr. i dag er lokalisert til Kjeller. Utredningen skal også inkludere alternativer der forsvarssektorens totale behov for innleie av eiendom, bygg og anlegg i Østlandsområdet synliggjøres. I tillegg skal det vurderes om samhandling og samlokalisering med andre aktører kan være aktuelt. Forsvarsbygg skal fremme en anbefaling til Forsvarsdepartementet innen utgangen av mars 2021. Basert på denne anbefalingen vil Forsvarsdepartementet ta stilling til fremtidig løsning og lokalisering, herunder om det må foretas investeringer for å dekke hele eller deler av forsvarssektorens behov. Denne prosessen kan medføre at ikke all virksomhet på Kjeller vil være avviklet innen utgangen av 2023.

Riksantikvaren har fremmet forslag om fredning av en betydelig del av Forsvarets samlede eiendom på Kjeller, noe som kan påvirke utviklingsmulighetene for området. Lillestrøm kommune gjennomfører for tiden en planprosess som skal danne grunnlaget for etterbruken av Kjeller. Fremdriften i denne prosessen kan få innvirkning på tidspunktet for salg av eiendommen.

Regjeringen vil orientere Stortinget om fremdrift og status i saken på egnet måte.

6.5 Feriepenger Heimevernets innsatsstyrker

I Frostating lagmannsretts dom av 18. desember 2019 ble det slått fast at personell i Heimevernets innsatsstyrker er å anse som arbeidstakere i ferielovens forstand. I etterkant av dommen ble det tatt ut gruppesøksmål med krav om feriepenger for mer enn tre år tilbake i tid. Etter en konkret helhetsvurdering, hvor det blant annet ble lagt vekt på at forvaltningen av Heimevernets innsatsstyrker og områdesjefer i lang tid har vært i strid med ferieloven og behovet for å sikre motivasjon til frivillig tjeneste, besluttet staten å frafalle foreldelsesinnsigelsene og utbetale feriepenger fra etableringen av innsatsstyrkene i 2005. Det har allerede blitt utbetalt feriepenger for tre år tilbake i tid, som utgjør om lag 21 mill. kroner. I tillegg vil det bli utbetalt ytterligere om lag 90 mill. kroner, slik at totalsummen utgjør om lag 110 mill. kroner. Summen inkluderer feriepenger, arbeidsgiveravgift og forsinkelsesrente.

6.6 Merverdiavgift i forsvarssektoren

Forsvarsdepartementet, Forsvaret, Forsvarsmateriell og Forsvarets forskningsinstitutt (FFI) fikk merknader til 2018-regnskapet fra Riksrevisjonen for brudd på administrativt regelverk. Merknadene gjaldt forståelsen av lov om merverdiavgift. For FFI fikk manglende beregnet merverdiavgift også konsekvenser for revisjonsberetningen. Forsvarsdepartementet har rettet seg etter Finansdepartementets vurderinger, og har endret praksisen i sektoren i henhold til dette. Merverdiavgift for merverdiavgiftspliktig omsetning av varer og tjenester mellom alle virksomhetene i forsvarssektoren er innarbeidet fullt ut i virksomhetenes regnskap for 2020. For FFI ble det iverksatt umiddelbare tiltak med sikte på å bringe regnskapet for 2019 i tråd med regelverket slik at regnskapet ble reviderbart. Forsvarsdepartementet vil komme tilbake til Stortinget med eventuelle konsekvenser av innføringen av merverdiavgift for omsetning av varer og tjenester mellom virksomhetene i forsvarssektoren.

6.7 Arbeidsgruppe for gjennomgang av erstatnings- og kompensasjonsordningene for veteraner

Regjeringen nedsatte i 2018 en bredt sammensatt arbeidsgruppe for å gjennomgå og vurdere erstatnings- og kompensasjonsordningene for veteraner etter internasjonale operasjoner. Arbeidsgruppen mente at ordningene stort sett fungerer tilfredsstillende.

Arbeidsgruppen foreslo en særregel om starttidspunktet for foreldelsesfristen for veteraner skadd fra og med 1. januar 2010. Forvaltningens saksbehandlingsregler anbefales å få anvendelse på saker etter forsvarsloven § 55. På bakgrunn av anmodningsvedtak fra Stortinget ble en modell for klageordning for saker etter forsvarsloven § 55 foreslått. Sekretariatfunksjonen for nemnda ble foreslått flyttet fra Forsvarsdepartementet til Statens sivilrettsforvaltning. Andre forslag innebar innføring av begrepet «intopserstatning» som samlebetegnelse, styrking av rettsikkerheten ved bruk av sakkyndige utredninger og retten til kontradiksjon, endring i reglene om dekning av juridisk bistand, adgang til full realitetsprøving for domstolene, samt endring i de materielle vilkårene i forskriftene i tråd med praksis. Erstatning etter forsvarsloven foreslås av arbeidsgruppen for fremtiden å belastes kapittel 471, post 71, mens utbetalinger etter den særskilte kompensasjonsordningen foreslås å belastes kapittel 1720 under Norske styrker i utlandet.

Arbeidsgruppens foreslåtte modell for ny klageordning, forslag om å flytte sekretariatet til Statens sivilrettsforvaltning og forslag om å innføre begrepet «intopserstatning» er inntatt i Meld. St. 15 (2019–2020) *Også vi når det blir krevet – Veteraner i vår tid*. Øvrige anbefalinger vurderes nærmere i Forsvarsdepartementet.

Det vises også til del I, 1. Hovedmål og prioriteringer, om oppfølging av anmodningsvedtak nr. 56 og nr. 57 (2018–2019).

6.8 Språk og etterretningsutdanning ved Forsvarets høgskole

Stortinget ble informert i Prop. 1 S (2018–2019) om regjeringens hovedgrep i utdanningsreformen innenfor særlig viktige områder. Der ble det omtalt at Etterretningshøgskolen ble avviklet som en akkreditert høyskole og omgjort til en våpenskole etter ønske fra Etterretningstjenesten, og all akkreditert utdanning ble besluttet samlet under Forsvarets høgskole. Forsvaret har erfart at bortfallet av akkrediteringen av språk- og etterretningsutdanningen har vært uheldig, og planlegger å etablere språk- og etterretningsutdanningen som en akkreditert bachelorutdanning i regi av Forsvarets høgskole. En harmonisering av det militære utdanningssystemet er et viktig mål for å rekruttere og opprettholde anseelsen til den militære profesjonsutdanningen.

7 Oppfølging av § 26a i likestillings- og diskrimineringsloven

Hensikten med kapitlet er å tilfredsstille kravet til å redegjøre for status i henhold til likestillings- og diskrimineringslovens § 26a i forsvarssektoren. Rapporten omfatter status pr. utgangen av 2019 og er basert på virksomhetenes rapporter. Se også del I, 3.6 om Menneske, læring og utvikling. Kapitlet gir også Forsvarsdepartementets vurdering av konsekvenser for likestilling og diskriminering for forsvarssektoren av koronapandemien.

Forsvarssektoren, og særlig Forsvaret, har et stykke igjen før man oppnår målet om full likestilling. I Forsvaret rekrutteres personer inn i etaten mens de er unge. Det arbeides målrettet med tiltak for rekruttering av flere kvinner til Forsvarets skoler og å øke uttaket av kvinner som kalles inn til førstegangstjeneste. Det arbeides også med tiltak for å øke annet mangfold i sektoren, og for å redusere omfanget av mobbing og trakassering. Det siste gjøres blant annet ved holdningsskape arbeid og gjennom kompetansetiltak innenfor varslings.

7.1 Forsvarsdepartementet

Arbeidet med likestilling i Forsvarsdepartementet er integrert i departementets daglige virksomhet. Forsvarsdepartementet er en IA-bedrift. Det tilrettelegges for fleksibilitet med utgangspunkt i den enkeltes livssituasjon. Forsvarsdepartementet tilrettelegger individuelt, spesielt for småbarnsforeldre, gravide, langtidssyke og eldre arbeidstakere.

Økt mangfold gir større erfaringsgrunnlag og ny og variert kompetanse. Det er et mål i Forsvarsdepartementets personalpolitikk at rekruttering skal bidra til økt mangfold. For å kunne rekruttere fra hele befolkningen er det viktig at Forsvarsdepartementet er en inkluderende arbeidsplass hvor ingen blir diskriminert. Kravet om norsk statsborgerskap for alle våre ansatte begrenser i noen grad handlingsrommet til å rekruttere fritt.

Ved utgangen av 2019 var 426 personer ansatt i, eller disponert til, Forsvarsdepartementet. 138 var kvinner, altså 32 pst., mot 31 pst. ved utgangen av 2018.

Av de 426 var 87 militære som var disponert til Forsvarsdepartementet. Fem av disse var kvinner, altså 5,7 pst., mot 8,5 pst. i 2018 og 6,4 pst. i 2017.

Kvinneandelen i lederstillinger var 31 pst. i 2019 mot 25 pst. i 2018. I toppledergruppen på 9 var det 3 kvinner. Forsvarsdepartementet ønsker å rekruttere og beholde kvinner på alle nivåer og i alle funksjoner i organisasjonen. Forsvarsdepartementet er særskilt oppmerksom på områder der kvinneandelen er lav. Ledere er ansvarlige for at likestillingsaspektet blir vurdert ved all rekruttering.

7.2 Forsvaret

Målsettinger i Forsvaret for likestillingsområdet

Behovet for mangfold har bakgrunn i behovet for økt kompetanse, operative hensyn og et ønske om å speile samfunnet. Forsvaret er satt til å forsvare. Det er viktig for effektiviteten og operasjoner at Forsvaret har mangfold, riktig kompetanse og et godt arbeidsmiljø preget av likeverd. Dette har direkte påvirkning på hvordan Forsvaret løser oppgaver.

Ambisjonen for arbeidet med likestilling, mangfold og ikke-diskriminering er at det skal integreres i det daglige arbeidet. Integreringen skal skje på alle nivåer i virksomheten for å reflektere Forsvarets verdier. Arbeidet skal være systematisk og forankret i hele organisasjonen.

Tilstandsrapport for 2019

Forsvaret har arbeidet aktivt for å ivareta arbeidet med likestilling og mangfold. Det gjelder også når Forsvaret nå gjennomgår krevende endringsprosesser. Etaten er i gang med å iverksette noen av anbefalingene fra den interne arbeidsgruppen for likestilling og mangfold. Blant annet er arbeidet med en ny policy for hvordan forsvarssektoren kan få bedre kjønnsbalanse i slutfasen. I tillegg har Forsvarets høyskole gjennomgått utdanningsplaner for å ivareta et likestillings- og mangfoldsperspektiv.

Under forsvarssjefens årlige likestillings- og mangfoldskonferanse ble major Svein Erik Vangen tildelt likestillings- og mangfoldsprisen for 2019. Han fikk prisen for sitt engasjement og arbeid for Forsvarets deltakelse i *Pride Park* og *Pride Parade*.

Generalmajor Kristin Lund avsluttet 24. oktober 2019 sin tjeneste i Forsvaret og gikk av med pensjon. Hun har vært en foregangskvinne i hele sin karriere. Blant annet var hun FNs første (og andre) kvinnelige *Force Commander* i en FN-operasjon. Generalmajor Lund ble hedret av Hans Majestet Kongen med utnevning til kommandør av Den Kongelige Norske St. Olavs Orden for sitt fremragende arbeid for likestilling.

Ved utgangen av 2019 viser tallene at Forsvaret beveger seg i riktig retning med tanke på

kjønnsbalanse. Andelen av kvinner som avtjente førstegangstjeneste i 2019, var 29 pst., mot 28,5 pst. i 2018. Når det gjelder fast ansatte, er kvinneandelen på sivil side 33 pst., på militær side 13 pst. Kvinneandelen blant offiserer er 11 pst., og blant spesialister 16 pst. Militært personell som tjenestegjør i øvrige etater i sektoren og Forsvarsdepartementet inngår ikke i disse tallene. Med unntak av en økning av kvinneandelen blant spesialister fra 14 pst. i 2018 holder kvinneandelen seg stabil. Kvinneandelen på oberst- og kommandørnivå og høyere viser også en positiv utvikling. For 2019 er andelen 13 pst., mot 11 pst. i 2018. Også disse tallene viser kun forholdet internt i Forsvaret. Forsvaret fortsetter å jobbe aktivt for å få flere kvinner i ledende stillinger, både sivile og militære.

Tabell 7.1 Deltid, midlertidige tilsetninger og foreldrepermisjon i Forsvaret

Pst.	2017		2018		2019	
	Kvinner	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner	Menn
Deltid	47,2	52,8	47,0	53,0	50,1	49,9
Midlertidige ansatte	30,5	69,5	29,0	71,0	29,7	70,3
Foreldrepermisjon	20,6	79,4	21,7	78,3	22,0	78,0

Tallene i tabellen gjelder hele 2019 og omfatter kun personell i Forsvaret. Unntatt er skjermede avdelinger (Etterretningstjenesten, Forsvarets spesialstyrker og Etterretningsbataljonen).

Tallene på foreldrepermisjon fordeler seg mellom kvinner og menn slik man kan forvente ut fra kjønnsbalansen i organisasjonen. Bruk av midlertidige stillinger avhenger av Forsvarets kortsiktige behov for kompetanse. Dette gjenspeiler kjønnsbalansen i Forsvarets ellers. Forsvaret har ikke tradisjon for å lyse ut stillinger med redusert stillingsbrøk. De som arbeider deltid, gjør dette i hovedsak etter eget ønske.

Forsvaret arbeider også med å implementere FN-resolusjon 1325 (om kvinner, fred og sikkerhet) og «genderperspektiv» internt i organisasjonen og eksternt i operasjoner. Forsvaret bidrar internasjonalt med kompetanse om temaet, og Forsvaret samarbeider med sivilsamfunnet med erfaringsutveksling og fagutvikling. Fra midten av 2016 har Norge hatt offiserer ved det nordiske senteret for «gender» i militære operasjoner (NCGM) i Sverige. Forsvarets høyskole har personell som arbeider med gender og kultur. I tillegg deltar norsk personell i *NATO Committee on Gender Perspective*. Det er satt flere mål for «gen-

der» arbeidet knyttet til kvinner, fred og sikkerhet på agendaen i Forsvaret i den nasjonale handlingsplanen. Forsvaret vil styrke arbeidet med «gender» i 2021.

Helse

God helse er ett av flere seleksjonskriterier for militært ansatte. Sykefraværet i Forsvaret er lavt, også sammenliknet med andre statlige etater. Menn har lavere sykefravær enn kvinner. En overvekt av menn i organisasjonen kan derfor delvis forklare det lave sykefraværet. Både menn og kvinner i virksomheten har et lavere sykefravær enn den generelle befolkningen. Også eldre arbeidstakere i Forsvaret har et lavere sykefravær enn tilsvarende grupper i samfunnet for øvrig.

Forsvaret har vært en IA-bedrift siden 2006. Gjennom disse årene har Forsvaret stadig bedret prosedyrene for og kunnskapen om forebygging og oppfølging ved sykdom.

Nedsatt funksjons- og arbeidsevne

Forsvaret jobber bevisst og målrettet for å tilrettelegge for dem som får sin funksjons- og/eller

arbeidsevne redusert. Det er utarbeidet hensiktsmessige og tilgjengelige prosedyrer som følges opp av arbeidsgiver. Dette gjøres i nært samarbeid med Forsvarets bedriftshelsetjeneste, hovedverneombudene, tillitsvalgte, veterantjenesten, tros- og livssynstjenesten med flere, og med NAVs arbeidslivssenter.

Verneplikt

Forsvaret jobbet videre med å ta imot flere kvinner til førstegangstjeneste i 2019, den viktigste rekrutteringsarenaen for videre tjeneste. Forsvaret har forventninger til at allmenn verneplikt vil bidra i arbeidet med å øke kvinneandelen, både blant førstegangstjenestegjørende spesielt og de ansatte generelt. Allmenn verneplikt er en mulighet Forsvaret ønsker å ta vare på, og derfor jobber etaten videre med tilrettelegging og tiltak.

Personell med innvandrerbakgrunn

Forsvaret jobber aktivt for å motivere og rekruttere personell med etnisk minoritetsbakgrunn. Dette gjelder både for førstegangstjeneste, utdanning og karriere i Forsvaret. Statistisk sentralbyrå sine beregninger viser at personer med innvandrerbakgrunn vil utgjøre et stort rekrutteringspotensial for Forsvaret på sikt.

Tall fra Statistisk sentralbyrå viser at det har vært rundt to pst. med minoritetsbakgrunn blant fast ansatte i Forsvaret over flere år. Det er liten bevegelse på dette området. Forsvaret ønsker derfor å bli enda tydeligere i satsingen for å rekruttere mennesker med innvandrerbakgrunn. Det kan være utfordrende å få utlevert personkontrollopplysninger fra land Norge ikke har et sikkerhetssamarbeid med. Dette gjør det igjen utfordrende å få sikkerhetsklarert personell med tilknytning til land Norge ikke har sikkerhetssamarbeid med. Sakene håndteres individuelt og så tidlig som mulig. Målsettingen er at færrest mulig skal oppleve avbrudd i tjenesten som følge av at personell ikke er sikkerhetsklarert.

Tro og livssyn

Forsvarets organisasjon gjenspeiler mangfoldet i befolkningen, også når det gjelder tro og livssyn. Forsvaret legger derfor til rette for utøvelse av ulike religioner og livssyn i den daglige tjenesten, i leir og på øvelser. Dette inkluderer tilpasninger av kosthold, permisjoner i forbindelse med religiøse høytider og tilgang på bønne- eller stillerom. I Forsvarets tros- og livssynskorps jobber det serti-

fiserte fagpersoner fra Den norske kirke og andre tros- og livssynssamfunn. Både prester, livssynshumanetikere og imamer kan utføre tros- og livssynsbetjening i henhold til egen sertifisering. Antall stillinger knyttet til andre samfunn enn Den norske kirke, øker.

Medlemmer av religiøse trossamfunn har også rett til å bære synlige, betydningsfulle (ikke-diskutable) religiøse symboler. Dette er symboler som bæres synlig for å vise at man er medlem av trossamfunnet. Praksisen er over 20 år gammel. Den ble etablert før samfunnsdebatten om at personell som utøver makt på vegne av staten, skal fremstå som nøytrale. Bakgrunnen for praksisen er at det ikke er frivillig å tjenestegjøre i Forsvaret.

Kjønns- og seksualitetsmangfold

Forsvaret tar opp temaer knyttet til seksuell orientering, kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk på flere arenaer. Med dette følger Forsvaret opp tiltakene i regjeringens handlingsplan *Trygghet, mangfold og åpenhet (2017–2020)*. Det arbeides med å øke kompetansen om temaet blant Forsvarets personell, spesielt gjennom utdanningssystemet.

Forsvaret deltar med personell på Pride-arrangementer, og forsvarsledelsen er tydelig i sin støtte til dem som ønsker å delta, også i uniform. I 2019 hadde Forsvaret rekordmange deltakere i paradene, og flere fra ledelsen var representert. Forsvarets standpunkt er at verken legning, kjønn eller kjønnsuttrykk skal være til hinder for en karriere i Forsvaret. Derfor arbeider Forsvaret med å sikre at etablerte regelverk eller rutiner ikke oppleves diskriminerende. Forsvaret samarbeider også med andre statlige, norske og nordiske aktører og NATO for å forebygge diskriminering på bakgrunn av kjønnsidentitet og seksuell orientering. Forsvaret, som arbeidsgiver, tar på alvor særskilte problemstillinger knyttet til denne type diskriminering

7.3 Forsvarsbygg

Gjennom kommunikasjon, profilmateriale og stillingsannonser skal Forsvarsbygg underbygge og styrke arbeidet for mangfold og likestilling i Forsvarsbygg. Dette gjør etaten blant annet ved å kalle inn kvalifiserte søkere fra underrepresentert kjønn, i tillegg til kandidater som har bedt om å bli vurdert på bakgrunn av etnisk bakgrunn. Forsvarsbygg inviterer tillitsvalgte til å delta i intervjuene, for å sikre at kandidatene behandles rettferdig og likeverdig.

I 2019 ble IA-arbeidet evaluert i Forsvarsbygg, og det ble laget en ny plan for perioden 2019–2022, i tråd med ny sentral IA-avtale. Forsvarsbygg har utviklet et eget HMS-kurs der inkluderte arbeidsliv er et sentralt tema. I 2019 ble det gjennomført to kurs. 37 pst. av lederne i Forsvarsbygg har gjennomført kurset. De resterende har gjennomført kurset i 2020. Forsvarsbygg gjennomførte en HMS-samling for alle hovedverneombudene, stabsledere og HMS-rådgivere for å øke kompetansen om hvordan etaten kan forbygge sykefravær og legge til rette for inkludering. I løpet av året er det utarbeidet nytt informasjonsmateriale for alle ansatte og ledere om inkluderte arbeidsliv. Det er lagt vekt på å øke kompetansen og dialogen med NAV knyttet til tilrettelegging og inkludering.

I 2019 hadde Forsvarsbygg et sykefravær på 4,4 pst. (likt som i 2018) med 2,6 pst. for langtidsfravær, og 1,8 pst. for korttidsfravær. Dette er innenfor målet på fem pst. eller lavere, og lavere enn landsgjennomsnittet på 5,9 pst. Sykefraværet for kvinnene var på 6,5 pst., mens det for menn var på 3,6 pst. Sykefraværet i Forsvarsbygg ligger dermed under landssnittet både for kvinner og menn. Differansen mellom kjønnene tilsvarer landsgjennomsnittet.

Forsvarsbygg har utarbeidet særskilt informasjon om seksuell orientering, kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk i egen organisasjon. Informasjonen er tilgjengelig på intranettet, og formidlet til alle lederne i starten av 2020. Forsvarsbygg vil fortsette arbeidet med kunnskapsdeling på dette området i 2020, i tråd med regjeringens handlingsplan mot diskriminering på grunn av seksuell orientering, kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk 2017–2020.

Ved utgangen av 2019 hadde Forsvarsbygg 1 389 ansatte (2018: 1 312), inkludert vikarer, timelønnede og ansatte på pensjonistvilkår.

Kvinneandelen for 2019 var på 26,1 pst. Dette er en reduksjon på 0,5 prosentpoeng fra fjoråret. Reduksjonen kan være tilfeldig, men er ikke en trend Forsvarsbygg ønsker skal fortsette. Forsvarsbygg vil derfor i 2020 jobbe videre med tiltak om å øke kvinneandelen i alle stillingskategorier, og særlig innenfor lederstillinger.

Det viktigste området for å øke kvinneandelen i virksomheten er rekruttering til nye stillinger. I 2019 begynte det 184 (2018: 149) nye medarbeidere i Forsvarsbygg. Dette inkluderer lærlinger, midlertidige stillinger og vikarer. Av disse var 30,1 pst. (2018: 33,5) kvinner. Det er særlig krevende å rekruttere kvinner til forvaltning-, drift-, og vedlikeholdsstillinger, noe som først og fremst skyldes en lavere andel kvinner i rekrutteringsgrunnlaget.

Andelen kvinnelige ledere var i 2019 på 23,5 pst. ved utgangen av 2019, mot 24 pst. i 2018. Toppledergruppen i Forsvarsbygg har en kvinneandel på 66 pst. Forsvarsbygg vil jobbe videre for å øke andelen kvinnelige ledere på levere nivåer.

Av de fast ansatte er 98,9 pst. sivilt ansatt, og 1,1 pst. er militære. Av den totale arbeidsstokken er 6,0 pst. midlertidige. Dette inkluderer pensjonister, lærlinger, vikarer og timelønnede (5,1 pst. i 2018). Forsvarsbygg ligger dermed godt innenfor landsgjennomsnittet innenfor alle næringer på 7,9 pst. i 2019. Kjønnfordelingen blant midlertidige stillinger er nesten lik som for virksomheten for øvrig (26,6 pst.). Det er dermed ingen kjønnsforskjeller knyttet til midlertidige stillinger i Forsvarsbygg.

Deltidsstillinger er jevnt fordelt mellom kvinner og menn i Forsvarsbygg. Deltidsansatte utgjorde 6,4 pst. (2018: 4,3 pst.) av arbeidsstyrken i 2019. Dette er betydelig under landsgjennomsnittet på 25 pst. Totalt 7,5 pst. av kvinnene (2018: 8,6 pst.) og 6,2 pst. av menn (2018: 2,6 pst.) jobber deltid. Det har dermed vært en økning i deltidstillinger for menn, samtidig som det har vært en reduksjon i deltidstillinger for kvinner. Økningen for menn kan skyldes en noe økt bruk av pensjonister som jobber timebasert (hvorav alle er menn). Forsvarsbygg ligger likevel betydelig under landssnittet for deltidstillinger innenfor begge kjønn (kvinner 36,3 pst., menn 14,9 pst.).

Forsvarsbygg har en jevn kjønnsfordeling innenfor alle virksomhetsområder, med unntak av eiendomsforvaltning. Årsaken til dette er lav kvinneandel i rekrutteringsgrunnlaget, noe som også er en utfordring for andre sammenlignbare virksomheter innenfor dette fagfeltet. Eiendomsforvaltning er Forsvarsbyggs største avdeling, og gir dermed et stort utslag på den totale kjønnsbalansen.

Det er etter Forsvarsbyggs vurdering ingen systematiske lønnsforskjeller mellom kjønnene. Der det er lønnsdifferanser, anses disse som små. Forsvarsbygg er opptatt av å beholde en god og rettferdig lønnsbalanse mellom kjønnene. Det er gjennomgående små innbyrdes lønnsforskjeller mellom kvinner og menn i de ulike stillingskodene. Ansatte i den enkelte stillingskode spenner over et bredt spekter av funksjoner og roller med ulike oppgaver og ansvarsområder, noe som gjør at det også vil være noe ulik lønn innenfor en gitt stillingskode.

Av de som tok ut foreldrepermisjon i 2019 var andelen 62 pst. menn og 38 pst. kvinner. Det er nøyaktig samme andel som i 2018. Bakgrunnen for at det er flere kvinner som tar ut permisjon enn kvinneandelen i virksomheten skulle tilsi, kan

skyldes at det er høyere kvinneandel i aldersgruppen hvor familieetablering er mest vanlig.

For uttaket av fødselspermisjonsdager ble 49 pst. av permisjonsdagene avvirket av kvinner (2018: 55 pst.). 51 pst. av permisjonsdagene ble avvirket av menn (2018: 45 pst.). Økningen i antall foreldrepermisjonsdager for menn kan forklares med økningen i fedrekvoten, som trådte i kraft 1. juli 2018, hvor fedrekvoten økte fra 10 til 15 uker. Statistikk fra NAV tilsier at 70 pst. av fedre tar ut den til enhver tid lovpålagte fedrekvoten, noe som for 2019 tilsvarer cirka 30 pst. av totalt permisjonslengde (en økning på 10 pst. fra før 1. juli 2018).

Samlet turnover (inkluderer frivillig avgang, pensjon, oppsigelse og avskjed fra arbeidsgiver) for 2019 ble på 9 pst., som er identisk med turnover for 2018. Turnover for kvinner i 2019 er 1,3 prosentpoeng høyere enn for menn, noe som har vært gjentakende de siste år. Bakgrunnen for størsteparten av avgangen for kvinner er egen oppsigelse, mens avgangen for menn er jevnt fordelt mellom egen oppsigelse og avgang med pensjon.

Overtidsbruken i Forsvarsbygg utgjorde 2,9 pst. av total arbeidstid i 2019 (2018: 2,4 pst.). Kvinnenes andel av det totale overtidsarbeidet utgjorde 17,3 pst., som er litt lavere enn i 2018. Mennenes andel av det totale overtidsarbeidet utgjorde dermed 82,7 pst. Menn utfører en større andel av overtidsarbeidet enn kvinnene, men når man tar høyde for at menn utgjør nærmere 74 pst. av de ansatte er det likevel liten forskjell mellom kjønnene.

7.4 Forsvarsmateriell

Forsvarsmateriell har som mål å gjenspeile samfunnets mangfold, og jobber aktivt for likestilling og økt mangfold. Dette preger sentrale HR-prosesser som rekruttering, kompetanseutvikling og lønnsfastsettelse.

Arbeidet med likestilling og mangfold starter allerede i ansettelsesprosessen. I alle stillingsutlysningene understrekes målet om et variert og mangfoldig arbeidsmiljø, og alle kvalifiserte kandidater oppfordres til å søke uten hensyn til alder, kjønn og bakgrunn. Det er gjort endringer i rekrutteringsprosedyrene for å forsøke å øke andelen nyansatte med nedsatt funksjonsevne eller hull i CV-en.

I 2019 har Forsvarsmateriell videreført bruken av godt dokumenterte metoder innenfor rekruttering. Dokumenterte metoder og høy grad av struktur øker sannsynligheten for at den best kvalifiserte får stillingen uavhengig av kjønn, legning,

alder og etnisitet. Det brukes arbeidspsykologiske tester ved tilsetting, både i lederstillinger og stillinger med særskilte krav. Strukturerte og kompetansebaserte intervjuer reduserer sjansen for ubevisst diskriminering, og bidrar til at den som er best kvalifisert, blir ansatt. Det gjøres individuelle vurderinger av kandidatene uavhengig av kjønn, etnisitet og funksjonsevne. Det legges vekt på at det ikke skal være noen strukturelle, funksjonelle eller kulturelle begrunnelser for at den enkelte ikke skal få utnyttet kompetansen sin i Forsvarsmateriell. Tiltakene som er iverksatt innenfor rekruttering og seleksjon bidrar også til å redusere sannsynligheten for at kandidater blir diskriminert med utgangspunkt i etnisk eller kulturell bakgrunn. Virksomheten ser verdien av økt mangfold, også når det gjelder etnisitet. Forsvarsmateriell legger arbeidsforholdene til rette for personer med redusert funksjonsevne.

Kvinneandelen i Forsvarsmateriell var 21 pst. i 2019, mot 20,4 pst. i 2018. Blant militære var andelen kvinner 5,4 pst., mot 3,4 pst. i 2018. Det jobbes aktivt med å rekruttere kvinner inn i lederfunksjoner. I 2019 var det 2 militære og 16 sivile kvinnelige ledere i etaten. Dette utgjorde en kvinneandel på om lag 13 pst. I ledergruppen var en av ti personer kvinner. En stor andel av lederne er militære. Kjønnfordelingen blant militære ledere i Forsvarsmateriell var omtrent den samme som i Forsvaret. Forsvaret jobber aktivt for å øke andelen kvinnelige, militære ledere. Dette vil kunne ha en positiv effekt også for Forsvarsmateriell.

Det jobbes godt med mangfold i Forsvarsmateriell. Det er utarbeidet en handlingsplan innenfor området.

Det er flest kvinner i saksbehandler- og rådgiverstillinger i organisasjonen (om lag 37 pst.). Sett opp mot kjønnsbalansen i Forsvarsmateriell i dag, er kvinner underrepresentert i lederstillinger og tyngre tekniske fagstillinger.

I etatens lønnspolitikk er det angitt at objektive faktorer som har med stilling, person eller marked skal vurderes. Forsvarsmateriell jobber kontinuerlig med likelønn. Fastsettelse av lønn til nytilsatte er basert på kvalifikasjoner og er kjønnsnøytrale.

Tallene for 2019 viser at Forsvarsmateriell har lyktes med arbeidet sitt med likelønn.

Den største lønnsforskjellen er på mellomleder- og saksbehandlernivå. Gruppen omfatter avdelingsdirektør/oberst, der det er svært få kvinner, og underdirektør/kontorsjef, der de fleste av kvinnene befinner seg. Dette betyr at forskjellen i ledernivå delvis kan forklare lønnsforskjellen for denne kategorien.

Når det gjelder tekniske saksbehandlere er lønnsforskjellen liten. Forsvarsmateriell har lykkes godt med satsing på å skaffe ingeniørkompetanse uavhengig av kjønn.

7.5 Forsvarets forskningsinstitutt

Forsvarets forskningsinstitutt (FFI) har som mål en sammensetning av ansatte som viser mangfold i alder, kjønn, etnisitet og funksjonsevne. Målrettet rekrutteringsopplegg, gjennomarbeidet lønnspolitikk og bevisstgjøring av lederne er tiltak for å oppnå dette. Det er et mål å øke kvinneandelen i de gruppene der andelen er lav.

Ved utløpet av 2019 hadde FFI 736 ansatte. Av disse er 26 pst. kvinner, mot 27 pst. i 2018. Blant de vitenskapelige ansatte er kvinneandelen 19 pst. i 2019, mot 21 pst. i 2018.

FFI arbeider for å øke andelen kvinner i lederfunksjoner. For 2019 er kvinneandelen blant lederne på de ulike nivåene 27 pst., en liten økning fra 2018 hvor andelen var 23 pst.

Den vitenskapelige virksomheten er teknologitung, og FFI rekrutterer fra fag der en stor andel av studentene er menn. Det er et mål å rekruttere de beste vitenskapelige medarbeiderne. FFI skal prioritere å rekruttere nyutdannede, faglig svært gode forskere og ingeniører fra velrennomerte internasjonale og nasjonale universiteter og høyskoler. For å sikre rekruttering til vitenskapelige stillinger, tar FFI inn 60 studenter fra høyere utdanning på to måneders sommerjobb hvert år. I 2019 var 30 pst. av disse kvinner.

FFI kartlegger viktige forhold knyttet til å beholde kvinner i vitenskapelige stillinger. Dette gjøres for eksempel ved å analysere relevante faktorer i medarbeiderundersøkelsene, gjennom tilbakemeldinger fra nyansatte og i samtaler med ansatte som slutter.

Arbeidstiden blir tilrettelagt ved spesielle behov, i tråd med livsfasepolitikken ved instituttet. I 2019 hadde 60 ansatte deltidsarbeid etter eget ønske og behov. Deltidsstillinger er fordelt omtrent 40/60 på kvinner og menn.

Sykefraværet i 2019 var 3,4 pst., mot 3,5 pst. i 2018. Dette er en tangering av målet satt i *Handlingsplan for inkluderende arbeidsliv*.

Antall ansatte med nedsatt funksjonsevne er uendret. For egne ansatte som får nedsatt funksjonsevne, sørger FFI for tilrettelegging og omplassering ved behov, og benytter bedriftshelsetjenesten som bistand i oppfølging av de dette

gjelder. Rekruttering av personell med nedsatt funksjonsevne behandles på ordinær måte i tilsetningsprosessen, i tråd med lover og regler for hvordan dette skal registreres og behandles.

Statistikk for avvikling av foreldrepermisjon viser at av de dagene som er brukt til foreldrepermisjon i 2019, er 40 pst. benyttet av kvinner. I snitt tok menn ut tilsvarende antall uker som etter regelverket er avsatt til barneferien.

Andelen ansatte med utenlandsk statsborgerskap er om lag 3 pst., hvilket har ligget relativt stabilt de siste par årene. Den lave andelen må sees i sammenheng med at Forsvarets forskningsinstitutt har mange arbeidsoppgaver innenfor forskning som krever at den som utfører dem har norsk statsborgerskap. Ansatte med innvandrerbakgrunn utgjorde om lag 6 pst. i 2019, tilnærmet uendret fra året før.

7.6 Omtale av inkluderingsdugnaden

Ansvar for oppfølging og gjennomføring av inkluderingsdugnaden ligger i Forsvarsdepartementet. Forsvarsdepartementet følger opp dugnaden i våre respektive underliggende virksomheter, som igjen rapporterer status i årsrapportene. Etatene i forsvarssektoren er gitt oppdrag om å arbeide systematisk for å realisere regjeringens inkluderingsdugnad, og å utvikle rutiner og arbeidsformer og hvordan rekrutteringsarbeidet har vært innrettet for å nå femprosentmålet om nytilsatte med nedsatt funksjonsevne eller hull i CV-en.

Forsvarsdepartementet legger til rette for erfaringsutveksling mellom underliggende virksomheter, og følger opp dugnaden i sine respektive underliggende virksomheter i etatsstyringsdialogen, Kontaktforum for Holdninger, etikk og ledelse og sektorens HR-sjefsforum.

På grunn av særskilte krav til sikkerhetsklaring og fysisk skikkethet for militære arbeidstakere så telles ikke militære stillinger med i dugnaden.

For 2019 er det en måloppnåelse på 1,1 pst. nytilsatte med nedsatt funksjonsevne eller hull i CV-en i forsvarssektoren samlet. Det vil være krevende å nå målene i inkluderingsdugnaden i forsvarssektoren. Dette skyldes bla. krav om sikkerhetsklarering for alle som tilsettes i forsvarssektoren. Det er også en utfordring at få personer med funksjonshemming eller hull i CV-en søker på ledige stillinger i forsvarssektoren.

Status i Forsvarsdepartementet

I 2019 ble det gjennomført 52 nyansettelser i Forsvarsdepartementet. Det er ikke kjent at noen av disse har nedsatt funksjonsevne eller hull i CV-en. Forsvarsdepartementets oversikt viser at det er svært få søkere med funksjonshemming som søker seg til departementet. Kun 1,4 pst. (tilsvarende 20 søkere) har markert for funksjonsnedsettelse i 2019. For 2019 var det ikke praktisk mulig å identifisere søkere med hull i CV-en.

Det antas at det fortsatt kan være motvilje blant søkere om å opplyse om både funksjonshemming og hull i CV-en særlig når det gjelder stillinger i forsvarssektoren, herunder Forsvarsdepartementet, der det kan oppfattes at det stilles krav som kan være til dels uforenlige med funksjonshemming og hull i CV-en.

Krav til ansatte i Forsvaret følger av sikkerhetsloven. Alle ansatte i Forsvarsdepartementet må minimum klareres for Hemmelig. Dokumentert og etterprøvbar CV samt helsemessige krav (fysisk og psykiske) er en del av sikkerhetsklaringsprosessen.

Forsvarsdepartementet gjennomfører regelmessig opplæring av ledere, tillitsvalgte og andre relevante målgrupper innenfor rekruttering. Alle søkere som har markert for funksjonshemming og som oppfyller minimumskrav til kvalifikasjoner, kalles inn til intervju. Det vurderes om departementet skal delta i det felles statlige traineeprogrammet for inkluderingsdugnaden.

Status i Forsvaret

Regjeringens inkluderingsdugnad har som målsetting at fem pst. av nytilsatte skal være personer med nedsatt funksjonsevne eller hull i CV-en. For Forsvaret gjelder dette faste og midlertidige ansettelser i sivile stillinger.

Forsvaret har satt inn en rekke tiltak som skal bidra til måloppnåelsen:

- informasjon til Forsvarets avdelinger og opplæring av nøkkelpersonell i Forsvaret
- oppdatering av standardtekst i Forsvarets stillingsutlysninger
- oppfordring til lokal tilsettingsmyndighet om å etablere kontakt med lokalt NAV-kontor
- faglig oppdatering av ansettelsesrådene
- temaet inkludering av mangfold i alle kurs og samlinger om sivil rekruttering
- oppdatering av maler og tilpasning av rekrutteringsverktøy
- oppfølging av rapporter i Forsvaret

Digital opptelling av søkere i målgruppene er pr. dags dato ikke mulig, og det vil ta tid å få dette på plass.

Forsvaret har ikke oppnådd målet på fem pst., men stiller seg bak dugnaden og jobber videre for å oppnå måltallet regjeringen har satt. Det er for tidlig å evaluere effekten av tiltakene som er iverksatt, og Forsvaret viderefører arbeidet med disse.

I Forsvaret ble det lyst ut 552 sivile stillinger i 2019, og det ble var totalt 496 nyansettelser. Blant søkerne var det 95 personer som hadde angitt nedsatt funksjonsevne. Av disse ble 20 vurdert som kvalifisert og kalt inn til intervju. En person med funksjonsnedsettelse ble ansatt. Dette utgjør 0,2 pst.

Forsvaret hadde ikke mulighet til å registrere søkere med hull i CV-en i sine rekrutterings-systemer i 2019. Dette er endret i 2020.

Status i Forsvarsbygg

Forsvarsbygg har i 2019 gjennomført flere tiltak for å styrke arbeidet med inkludering i virksomheten. Etaten har blant annet innført at Forsvarsbygg skal kalle inn minimum én kvalifisert kandidat med nedsatt funksjonsevne til intervju i hver ansettelsesprosess. Etaten oppfordrer personer med nedsatt funksjonsevne å søke i stillingene, og det er innarbeidet spørsmål om behov for eventuell tilrettelegging i intervjuguiden vår. Forsvarsbygg har vært i dialog med flere NAV-kontor om aktuelle kandidater i målgruppen for inkluderingsdugnaden.

Av de nytilsatte i 2019 er én fast ansatt og to midlertidige ansatte i målgruppen for inkluderingsdugnaden. Dette utgjør 1,6 pst., og er dermed under målet for året.

Forsvarsbygg har i 2019 gjennomført en nullpunktsmåling for andelen nyansatte med nedsatt funksjonsevne eller hull i CV-en. Dette innebærer at etaten i 2020 vil kunne gjøre bedre vurderinger om hvorvidt tiltakene har bidratt til et bedre resultat. De fleste stillingene i Forsvarsbygg krever sikkerhetsklarering, som vil kunne være utfordrende å oppnå for noen i målgruppen med hull i CV-en.

Etaten har i løpet av året utarbeidet en handlingsplan for å øke inkluderingen i Forsvarsbygg, og satt et mål om at fem pst. av nytilsatte i 2020 skal ha nedsatt funksjonsevne eller hull i CV-en.

Handlingsplanen viderefører aktivitetene fra 2019, men inneholder også nye tiltak. Forsvarsbygg vil i stillingsannonser i 2020 blant annet legge til at personer med hull i CV-oppfordres å søke. I tillegg vil etaten sende ut informasjon til ledere i nyhetsbrev og informere om handlings-

planen på ledersamlinger, samt legge til rette for deltakelse i traineeprogrammet i staten for personer med nedsatt funksjonsevne og høyere utdanning.

Status i Forsvarsmateriell

Forsvarsmateriell har i 2019 fokusert på å tilpasse rekrutteringsprosessen for å inkludere målgruppen fra inkluderingsdugnaden. Alle linjeledere informeres om tilrettelegging og rekrutteringsrutiner, og informasjon omkring inkluderingsdugnaden legges inn i linjelederopplæringen. Forsvarsmateriell har foretatt en kartlegging av eksisterende bygningsmasse for å undersøke i hvilken grad kontorer og fellesarealer er tilrettelagt for personer med nedsatt funksjonsevne, og vil eventuelt utarbeide en plan for å utbedre mangler.

I alle relevante utlysningstekster skal personer med nedsatt funksjonsevne eller med hull i CV-en oppfordres til å søke. Utlysningstekstene må justeres og jobbanalysen må gjennomføres med tanke på ikke å sette unødvendige krav som stenger ute kandidater med nedsatt funksjonsevne eller hull i CV-en.

Dersom det foreligger søknader fra kvalifiserte kandidater med nedsatt funksjonsevne eller hull i CV-en, skal disse kalles inn til intervju. Ved vurdering av kandidater er det viktig å vektlegge kompetansekravene som er angitt i utlysningsteksten. Man må påse at den nedsatte funksjonsevnen eller hullet i CV-en ikke blir tillagt større betydning enn det faktisk har. Positiv særbehandling skal benyttes for kandidater med nedsatt funksjonsevne. Det samme gjelder kandidater med hull i CV-en når lovverket tillater dette.

Forsvarsmateriell har inngått en samarbeidsavtale med NAV om bidrag som kan gjøre at målet i regjeringens inkluderingsdugnad nås, og om bruk av virkemidler (lønn) for arbeidssøkere fra NAV til jobber i etaten dersom dette er nødvendig.

Av 89 sivile nyansettelser i 2019 ble det ansatt tre personer med hull i CV-en eller nedsatt funksjonsevne, noe som gir som resultat at 3,3 pst. av nyansatte sivile.

Status i Forsvarets forskningsinstitutt

I 2020 vil Forsvarets forskningsinstitutt jobbe videre med å oppfylle målene i regjeringens inkluderingsdugnad. I 2019 nådde instituttet femprosent målet for rekruttering av medarbeidere med

enten hull i CV-en eller nedsatt funksjonsevne. I det videre rekrutteringsarbeidet har HR-avdelingen vært bevisst i å opplyse om denne inkluderingsdugnaden til grupper som vurderer søknadene. Det er også innarbeidet som et sjekkpunkt i rekrutteringsprosessen. Et sentralt punkt for å lykkes er bevisstgjøring hos de som gjennomfører uttrekk og intervju. Samtidig er det en utfordring om det finnes kandidater i søkerbunken, for det har avgjørende betydning at disse kandidatene er faglig gode og har faglig kompetanse på etterspurte fagområder. Forsvarets forskningsinstitutt rekrutterer til.

7.7 Konsekvenser av koronapandemien for likestillingen i forsvarssektoren

I vedtak nr. 537 (2019–2020) ber Stortinget regjeringen kartlegge effekten av koronapandemien på likestillingsfeltet og komme tilbake til Stortinget med resultater og funn på egnet måte.

Det er ikke utført systematiske kartlegginger av likestillingssituasjonen i forbindelse med koronapandemien. Det er imidlertid dokumentert enkelte konsekvenser av gjennomførte smitteverntiltak for både vernepliktige, ansatte og deres pårørende.

Konsekvensene av koronapandemien for norske bidrag i internasjonale operasjoner har i all hovedsak gått på restriksjoner på rotasjon av personell. Særlig har FN og vertsnasjoner for misjonene pålagt restriksjoner. Norge har derfor ikke fått erstattet personell etter planen, eller hatt personell hjemme på permisjon siden mars-april 2020. Personell som alt er ute med dimisjonsdato i disse månedene har blitt tilbudt å forlenge, hvilket flere har takket ja til. Personell på vei ut til misjonene har i noen tilfeller måttet vente på å reise. Det at personell ute ikke har fått reist hjem etter planen har vært en merbelastning for familien hjemme, både som følge av bekymring og usikkerhet, og fordi den som er hjemme med barn har fått større omsorgsbyrde.

Som del av støtten til sivile myndigheter har Forsvaret kalt inn flere hundre soldater fra Heimevernet til tjeneste. Det betyr at de tas ut av ordnært arbeid og familie i flere uker av gangen. Dette har utgjort en merbelastning for andre omsorgspersoner i familien.

8 Oppfyllelse av FNs bærekraftsmål

Forsvarssektoren har i lang tid jobbet med tiltak som bygger opp under FNs bærekraftsmål, men har ikke tidligere beskrevet disse samlet i budsjettproposisjonen. Forsvarsdepartementet har i forslaget til langtidsplan (Prop. 62 S (2019–2020)) meldt en styrket innsats for å bidra til arbeidet med å nå FNs bærekraftsmål. Det er satt i gang et målrettet og strategisk arbeid med hensikt å i større grad integrere bærekraft i den videre utviklingen og styringen av sektoren.

Oppfyllelse av FNs bærekraftsmål er viktig for sektoren fordi konsekvensen av at verdens land ikke lykkes med å nå disse, er økt risiko for uønsket migrasjon og væpnede konflikter. I våre nær-områder vil klimaendringene få konsekvenser for Forsvarets oppgaver i nord-områdene. Mindre sjøis og varmere hav medfører økt maritim aktivitet i sårbare områder i nord. Det øker behovet for overvåking og det vil kunne medføre ytterligere behov for søk og redning. Med varmere hav vil også tradisjonelt fiske endre seg og endre behovet for Kystvaktens innsats for å redusere uregistrert og ulovlig fiske.

Av det totale forsvarsbudsjettet benyttes om lag 20 mrd. kroner til investeringer i nytt materiell, eiendom, bygg og anlegg. I tillegg omsetter sektoren over 10 mrd. kroner årlig i kjøp av varer og tjenester til den daglige driften. Som en betydelig markedsaktør setter sektoren krav til leverandører om miljøvennlig produksjon og krav om etisk, sosial og grønn handel.

Som omtalt i del III, 7. Oppfølging av § 26a i likestillings- og diskrimineringsloven, har forsvarssektoren, og særlig Forsvaret, et stykke igjen før man oppnår målet om full likestilling. Det arbeides derfor med tiltak for økt mangfold, økt rekruttering av kvinner og tiltak mot mobbing og trakassering.

Forsvarssektoren har et bredt samarbeid med allierte og partnere for å forebygge krig og konflikter. I tillegg samarbeider sektoren med en rekke land om kapabilitetsbygging og innføring av vestlige standarder innenfor flere forvaltningsområder. Dette gjelder særlig Ukraina, Georgia og land på Vest-Balkan. Styrking av institusjoner gjennom integritetsbygging og antikorrupsjonsar-

beid bidrar til at disse landene lettere kan oppfylle sine bærekraftsmål.

I internasjonale operasjoner der Forsvaret deltar er det meget viktig at personellet fremstår med høy integritet og motarbeider alle forsøk på korrupsjon og bestikkelser. Videre er det viktig at våre stridende bidrar til å verne om kulturminner både gjennom å følge folkerettens forbud mot å benytte slike i operasjoner men også beskytte dem mot ødeleggelse.

8.1 Omtale av klima- og miljørelevante saker

Innledning

Regjeringens klima- og miljøpolitikk bygger på at alle samfunnssektorer har et selvstendig ansvar for å legge miljøhensyn til grunn for aktivitetene sine, og for å medvirke til at de nasjonale klima- og miljøpolitiske målene kan nås. For en omtale av regjeringens samlede klima- og miljørelevante saker, vises det til Klima- og miljødepartementets budsjettproposisjon.

Miljøarbeidet i forsvarssektoren omfatter både tiltak for å redusere klimagassutslipp, forebygge forurensning og opprydding etter tidligere aktivitet. I tillegg omfatter det bærekraftig forvaltning av natur- og kulturverdier på egen eiendom og under øvelser og trening. Forsvarsdepartementet har egne retningslinjer for miljøstyring som gir ansvar, oppgaver og føringer til etatene i forsvarssektoren for å sikre at regjeringens miljøpolitikk blir fulgt i henhold til sektoransvaret og at nasjonal og internasjonal miljølovgivning overholdes. Etatene må kjenne miljøkonsekvensene av sin egen aktivitet, og de må sikre tilstrekkelig kompetanse og holdninger på dette området blant egne ansatte. Som del av miljøstyringssystemet har forsvarssektoren siden 1998 hatt en egen miljødatabase som verktøy for å registrere, overvåke og rapportere etatenes miljøpåvirkninger.

Klima- og miljøutfordringene er spesielt knyttet til at bruk av materiell, trening, øving og operativ virksomhet som kan påføre omgivelsene støy-

plager, skader på natur og miljø og utslipp av klimagasser, særlig fra fartøyer og fly. Forsvarssektorens omfattende bygningsmasse medfører dessuten forbruk av energi til drift og oppvarming, som direkte og indirekte medfører utslipp av klimagasser. Samtidig forvalter sektoren naturområder og kulturminner og kulturmiljøer som gir grunnlag for kunnskap, opplevelse og verdiskaping.

Klima (jf. bærekraftsmål 7. Ren energi og 13. Stoppe klimaendringene)

Forsvarssektorens direkte klimautslipp utgjør om lag 0,5 pst. av det totale utslippet i Norge (2018-tall), der fartøyer og fly står for mer enn 85 pst. av sektorens totale utslipp. Utslippene forventes å øke svakt de kommende fem årene på grunn av styrking av Forsvarets kapasitet, mer materiell i bruk (særlig fly og fartøy) og målsettinger om økt aktivitetsnivå. Derfor er det særlig viktig å se nærmere på hvordan sektoren på best mulig måte kan redusere direkte og indirekte utslipp fremover. Forsvarssektoren skal blant annet i enda større grad benytte muligheten som ligger i å oppnå klima- og miljøgevinster gjennom anskaffelser og krav til leverandører.

Utfasing av fossil oppvarming av Forsvarets bygninger er gjennomført, med unntak av anlegg som det er hensiktsmessig å ta senere i forbindelse med kommende større infrastrukturprosjekter på Evenes flystasjon og Haakonsværn orlogsstasjon. Det har i flere år vært jobbet med energiøkonomiserende tiltak i Forsvarets bygninger. Fortsatt fokus på energisparing er viktig, opprettholdelse av energisparing krever innsats. Det er kartlagt ytterligere tiltak for energisparing med kostnadssparing og utslippskutt.

For å redusere fremtidig energibehov er det krav om at nye bygg skal være passivbygg eller nullenergibygge der det er relevant. Sektoren fokuserer på å bygge fremtidsrettet, og ser på krav til leverandører om mer miljøvennlige bygg- og industriprosesser gjennom samarbeid med industrien og forskning.

Selv om klimaendringer så langt ikke har forårsaket store konsekvenser for forsvarssektoren, er det behov for å følge med på utviklingen slik at nødvendige tilpasninger i kravsetting til materiell og operasjonelle konsepter kan gjennomføres tidsriktig, og potensielle negative konsekvenser av klimaendringene kan motvirkes og ivaretas.

Kulturminner og kulturmiljø (jf. bærekraftsmål 11. Bærekraftige byer og samfunn)

Forsvarssektoren er en betydelig forvalter av norsk kulturarv og kulturmiljø, og produserer et mangfold av kulturopplevelser. Forsvarssektorens 14 nasjonale festningsverk og flere grensebefestninger er attraktive arenaer for historie- og kulturformidling, reiseliv og rekreasjon. På festningene blir det tilrettelagt for ny bruk av arealer og bygninger som forsvarssektoren ikke selv lenger benytter. Nye service- og opplevelsestilbud er etablert i samarbeid med kommuner, venneforeninger, investorer og private aktører innenfor kultur- og næringsliv. Dette har over en tiårsperiode bidratt til en økning i publikumstilstrømmingen fra 1,9 mill. besøkende i 2009 til 4,4 mill. besøkende i 2019. Det at Forsvaret er til stede på festningene er også med på å holde den militære kulturarven levende.

Forsvarssektoren skal ha kunnskap om forekomster av kulturminner og kulturmiljøer i øvings- og operasjonsområdene. Det utføres kartlegging, arkeologiske utgravninger og merking av arkeologiske kulturminner i forsvarssektorens områder.

Forurensning (jf. bærekraftsmål 14. Liv under vann og 15. Liv på land)

Forsvarssektoren er en av landets største eieendomsforvaltere, med til dels store og svært varierte arealer spredt over hele landet. Store land- og sjøområder benyttes som skyte- og øvingsfelt.

Forsvarssektoren gjennomfører tiltak for å rydde opp i grunn og i sjøbunn som er forurenset som følge av tidligere tiders virksomhet, følger opp krav pålagt av miljømyndighetene på Forsvarets eiendom på land for å hindre forurensende aktivitet og tar hensyn til kartlagte miljøverdier i skyte- og øvingsfelt både på land og i havet. Kystvakten har en viktig rolle i innsatsen for å bekjempe ulovlig og annet uregulert fiske.

Det gjennomføres forebyggende tiltak på eksisterende skyte- og øvingsfelt for å redusere fremtidig utlekking av tungmetaller og andre miljøfarlige stoffer som følge av Forsvarets ammunisjonsbruk. Det gjøres kartlegging og iverksettes tiltak for å rydde opp i tidligere tiders forurensning på flyplasser og ved andre baser og anlegg.

Sirkulær økonomi og gjenbruk av ressurser er viktig for å nå Norges klima- og miljømål, og for å nå FN's bærekraftsmål. Bevissthet ved anskaffelser og avhending er viktig for å kunne nå disse målene. Sektoren produserer store mengder rene

og forurensede masser hvert år, og håndtering av disse med minst mulig klimaavtrykk er viktig. For å skaffe kunnskap og sikre gode rammebetingelser for slik massehåndtering, vil forsvarssektoren delta i senteret earthresQue (*Centre for Rescue of Earth Materials and Waste in the Circular Economy*), et prosjekt utpekt av Norges forskningsråd.

Det arbeides kontinuerlig for å redusere utslipp og bruk av kjemikalier som utgjør en trussel mot helse og miljø gjennom fortsatt fokus på utfasing av farlige stoffer ved substitusjon.

Naturmangfold (jf. bærekraftsmål 14. Liv under vann og 15. Liv på land)

Det legges vekt på at forsvarssektorens eiendommer skal forvaltes på en måte som gjør at naturmiljø og naturmangfold tas vare på, og at sårbare og truede arter bevares. Sektoren bidrar blant annet i oppfølgingen av nasjonale strategier og tiltaksplaner knyttet til å ivareta naturmangfold. Det jobbes systematisk med å hindre negative konsekvenser for natur- og kulturverdier i forbindelse med Forsvarets øvingsvirksomhet og med miljøopprydding etter tidligere militær aktivitet. Forsvarets miljøoffiserer og kompetansemiljøer i etatene legger ned en omfattende innsats for å redusere skader på miljøet under utdanning og øvelser, og de samarbeider i den forbindelse tett med sentrale og lokale myndigheter.

I 2020 sluttføres arbeidet med opprydding av Horten indre havn og tilbakeføring av tidligere Hjerkinnskytefelt til natur. I 2021 skal etter planen ny fremtidig struktur og regelverk for Forsvarets skyte- og øvingsfelt i sjø fastsettes, der også miljøhensyn inngår som en viktig del.

8.2 Omtale av andre forhold som bidrar til oppnåelse av FNs bærekraftsmål

Forbruk (jf. bærekraftsmål 9. Innovasjon og infrastruktur og 12. Ansvarlig forbruk og produksjon)

Forsvarssektoren er en stor innkjøper av bygg, materiell, varer og tjenester, og kan påvirke og stimulere leverandører til å utvikle og prioritere løsninger som er miljøvennlige og holder et etisk forsvarlig nivå. Det skal stilles miljøkrav når forsvarssektoren inngår avtaler om anskaffelser og sektoren skal sikre at leverandører dokumenterer at leveranser ikke bryter med relevante konvensjoner. For nye forsvarssystemer legges det betydelige ressurser inn på å ligge i forkant teknologisk,

gjennom forskning og utvikling. Det stilles også krav til å ta miljømessige hensyn og følge miljøkrav ved utfasing av eldre materiell, bygninger og anlegg. I de senere år har Forsvarsdepartementet og etater i forsvarssektoren lagt stadig større vekt på levetidskostnader, som innebærer hele «livsløpet» til bygninger og materiell, fra anskaffelser til avhendinger som grunnlag for beslutninger om anskaffelse.

Forsvaret disponerer en rekke administrative kjøretøy. Kun om lag en pst. av disse er el-biler. Gjennom å øke denne andelen vil det kunne oppnås en betydelig reduksjon i klimautslipp.

Forsvarssektoren skal videre bidra til å oppfylle regjeringens *Klimaplan 2030* innenfor kostholdstiltak og for å redusere matsvinn. I sektorens mange kantiner og messer serveres det et betydelig antall måltider hver dag. Det er et mål at disse skal bidra til et sunnere kosthold gjennom økt bruk av jordbruksprodukter og fisk og reduksjon av andelen rødt kjøtt, i tråd med folkehelsemeldingen *Gode liv i et trygt samfunn* (Meld. St. 19 (2018–2019)). En annen utfordring er matsvinn. All matproduksjon medfører klimagassutslipp, jo mindre mat som kastes jo mindre utslipp. Norge har som mål å halvere matsvinnet innen 2030 og forsvarssektoren skal bidra til at dette målet nås.

Teknologiutvikling (jf. bærekraftsmål 9. Innovasjon og infrastruktur)

Sektoren bruker store ressurser på forskning og utvikling innenfor en rekke områder. jf. omtale i regjeringens forslag til ny langtidsplan, kapittel 6. Et forskningsområde som er i vekst er forskning som bidrar til et «grønt forsvar». Forsvarets forskningsinstitutt deltar innenfor dette området sammen med en rekke andre allierte land. Det forskes på hvordan Forsvaret kan bli mer miljøvennlig og blant annet redusere forbruket av fossilt brennstoff. Et eksempel på dette er å ta i bruk ny brenselcelle-teknologi i motorer for kjøretøy men også til kraftforsyning i felt. Det forskes også på å lage mindre brenselceller som kan bæres av personer og benyttes som kraftkilde i stedet for batterier.

Anskaffelser (jf. bærekraftsmål 8. Anstendig arbeid og 12. Ansvarlig produksjon)

Forsvarssektoren har egen intern instruks om anskaffelsesvirksomheten i Forsvaret. Instruksen bygger på loven om offentlige anskaffelser. Krav til leverandører innenfor etisk handel og sosialt ansvar er også omfattet av instruksen. Her vises

det til internasjonal konvensjoner om forbud mot barnarbeid, forbud mot tvangsarbeid, forbud mot diskriminering, krav om organisasjonsfrihet samt en rekke miljøkrav. Det er videre et krav til leverandørene at de har egne etiske retningslinjer og systemer som forebygger korrupsjon og påvirkningshandel. Slike krav bygges inn i kontrakter med leverandørene og det fremkommer at brudd på disse bestemmelsene er å anse som kontraktsbrudd og i ytterste konsekvens gir grunn til å terminere en kontrakt. Det er et mål at anskaffelsesvirksomheten skal bli bedre til å følge opp også disse bestemmelsene i kontraktsoppfølgingsmøter med leverandørene.

Det arbeides også kontinuerlig med å forbedre anskaffelsesprosessene gjennom bedre utdanning av prosjektmedarbeidere og prosjektledelse.

Internasjonalt samarbeid (jf. bærekraftsmål 16. Fred og rettferdighet og 17. Samarbeid for å nå målene)

Gjennom vår deltakelse i NATO og andre koalisjoner, bidrar Forsvaret til å forhindre krig. Forsvaret bidrar også til å bygge opp institusjoner i stater der krig, borgerkrig eller væpnede konflikter har ødelagt disse.

NATO har siden 2007 hatt fokus på integritetsbygging (*Building Integrity*). Norge har engasjert seg aktivt i dette arbeidet og har påtatt seg et særlig fagansvar innenfor alliansen. I 2016 ble det vedtatt en egen NATO-policy som danner grunnlaget for videreutvikling av politikkområdet i alliansen og landene. Norge er en av ledernasjonene.

Et hovedfokus i dette arbeidet er å fremme godt styresett og sikkerhetssektorreform, ikke minst hos nyere allierte og i NATOs partnerland. Integritetsbygging har et forebyggende mål og skal primært brukes for å bygge opp motstandskraft mot maktmisbruk, korrupsjon og annen uetisk eller kriminell atferd innenfor et lands offentlige sektor – i dette tilfellet forsvarssektoren. Begrepene åpenhet og innsyn (*transparency*) og ansvar (*accountability*) er sentrale. Habilitet, interessekonflikt, normer og verdier, samt konsekvent og god ledelse er andre nøkkelbegreper. Gode kontrollmekanismer mot maktmisbruk står også sentralt. Forebygging av korrupsjon i militære operasjoner er også prioritert område.

Forsvarsdepartementet samarbeider om integritetsbygging med utvalgte land i Sentral- og Øst-Europa. Fokuset er særlig på styrking av godt styresett og anti-korrupsjon.

9 Heleide foretak under Forsvarsdepartementet

9.1 Rygge 1 AS

Selskapet etablerer og eier infrastruktur (testcelle) på Rygge flystasjon, som benyttes til testing av vedlikeholdte motordeler til F135-motoren som brukes i F-35 kampflyene. Testcellen inngår som en viktig del av motordepot for vedlikehold av disse motorene, og leies ut til Kongsberg Aviation Maintenance Services AS, tidligere Aerospace Industrial Maintenance Norway AS (AIM Norway), som er ansvarlig for motordepot, og bruker testcellen i sin vedlikeholdsproduksjon.

Rygge 1 var tidligere et datterselskap av AIM Norway. Staten overtok eierskapet gjennom en

utdeling av samtlige aksjer i Rygge 1 som tingsutbytte i 2019 forut for gjennomføring av salg av aksjene i AIM Norway til Kongsberg Defence & Aerospace AS.

Staten eier 100 pst. av selskapet. Det er ingen ansatte i selskapet. Statens mål som eier i Rygge 1 er å bidra til å muliggjøre etablering av motordepot i Norge. Når testcellen er ferdigstilt og satt i drift, vil det vurderes om selskapet skal løses opp og testcellen legges inn under Forsvarsbyggs portefølje.

10 NATOs vurdering av Norge

10.1 Overordnet vurdering

NATOs forsvarsplanleggingsprosess (*NATO Defence Planning Process*, NDPP) er en av de større og mer omfattende prosesser i alliansen, og gjennomføres i fem steg. Hensikten med NDPP er et forsøk på å harmonisere de nasjonale langtidsplanprosessene, slik at alliansen samlet sett har tilgjengelig kapabiliteter på kort, mellomlang og lang sikt for å møte de trusler alliansen mener man vil stå overfor.

Annet hvert år (oddetall) i en fireårs syklus gjennomfører NATO vurderinger av den enkelte alliertes forsvarsplaner og forsvarsinnsats. Evalueringen av alliansen tar normalt ett år å gjennomføre. Inneværende evalueringsperiode startet våren 2019 og skulle i en normalsituasjon konkluderes sommeren 2020. Sluttrapporten godkjennes av NATOs forsvarsministre, normalt på møtet i juni måned.

På grunn av koronapandemien er prosessen forsinket. I forbindelse med evalueringene gjennomfører NATO to møter med nasjonene, ett i de respektive hovedstedene og ett i Brussel. Møtene og omfattende dialog er gjennomført for Norges

del, men for en stor andel av nasjonene gjenstår mye arbeid. Det er forventet at NATO fremlegger sluttrapporten i oktober.

Regjeringen har de seneste år valgt å offentliggjøre deler av sluttrapporten, inkludert resultatmålingen, i budsjettproposisjonen det året rapporten utgis. Det er ikke mulig i år, og regjeringen vil komme tilbake til Stortinget med NATOs vurdering av Norge når denne foreligger.

10.2 Resultatmåling

I tillegg til de mer omfattende vurderingene av den enkelte nasjons forsvarsplaner og forsvarsinnsats har NATO egne målesystemer som synliggjør medlemslandenes bidrag innenfor utvalgte områder. Målingen gir en pekepinn på hvordan nasjonene har anvendt sine ressurser og styrker, og er en forenklet kvantitativ fremstilling av nasjonenes bidrag på enkelte områder. Regjeringen vil komme tilbake til Stortinget med NATOs vurdering av Norge når denne foreligger.

Forsvarsdepartementet

t i l r å r :

I Prop. 1 S (2020–2021) om statsbudsjettet for år 2021 føres opp de forslag til vedtak som er nevnt i et fremlagt forslag.

Forslag

Under Forsvarsdepartementet føres det i Prop. 1 S (2020–2021) statsbudsjettet for budsjettåret 2021 opp følgende forslag til vedtak:

Kapitlene 1700–1792, 4700–4799

I

Utgifter:

Kap.	Post		Kroner	Kroner
		Alle		
1700	Forsvarsdepartementet			
	01	Driftsutgifter	878 085 000	
	21	Spesielle driftsutgifter, <i>kan overføres, overslagsbevilgning</i>	137 153 000	
	43	Til disposisjon for Forsvarsdepartementet, <i>kan overføres</i>	9 713 000	
	71	Overføringer til andre, <i>kan overføres</i>	88 985 000	
	73	Forskning og utvikling, <i>kan overføres</i>	144 326 000	
	78	Norges tilskudd til NATOs og internasjonale driftsbudsjetter, <i>kan overføres</i>	377 212 000	1 635 474 000
1710	Forsvarsbygg og nybygg og nyanlegg			
	01	Driftsutgifter, <i>kan overføres</i>	4 849 692 000	
	47	Nybygg og nyanlegg, <i>kan overføres</i>	3 134 666 000	7 984 358 000
1716	Forsvarets forskningsinstitutt			
	51	Tilskudd til Forsvarets forskningsinstitutt	244 388 000	244 388 000
1720	Forsvaret			
	01	Driftsutgifter	30 604 510 000	
	70	Tilskudd Afghan National Army (ANA) Trust Fund	60 000 000	
	71	Overføringer til andre, <i>kan overføres</i>	23 208 000	30 687 718 000
1735	Etterretningstjenesten			
	21	Spesielle driftsutgifter	2 365 616 000	2 365 616 000
1760	Forsvarsmateriell og større anskaffelser og vedlikehold			
	01	Driftsutgifter, <i>kan nyttes under kap. 1760, post 45</i>	1 814 461 000	
	44	Fellesfinansierte investeringer, nasjonalfinansiert andel, <i>kan overføres</i>	93 029 000	

Kap.	Post	Kroner	Kroner	
	45	Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold, <i>kan overføres</i>	18 345 238 000	
	48	Fellesfinansierte investeringer, fellesfinansiert andel, <i>kan overføres</i>	350 000 000	
	75	Fellesfinansierte investeringer, Norges tilskudd til NATOs investeringsprogram for sikkerhet, <i>kan overføres, kan nyttes under kap. 1760, post 44</i>	109 095 000	20 711 823 000
1791		Redningshelikoptertjenesten		
	01	Driftsutgifter	822 712 000	822 712 000
		Sum alle		64 452 089 000
		Sum departementets utgifter		64 452 089 000

Inntekter:

Kap.	Post	Kroner	Kroner	
		Alle		
4700		Forsvarsdepartementet		
	01	Driftsinntekter	42 453 000	42 453 000
4710		Forsvarsbygg og nybygg og nyanlegg		
	01	Driftsinntekter	4 434 502 000	
	47	Salg av eiendom	109 032 000	4 543 534 000
4720		Forsvaret		
	01	Driftsinntekter	755 679 000	755 679 000
4760		Forsvarsmateriell og større anskaffelser og vedlikehold		
	01	Driftsinntekter	31 911 000	
	45	Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold	120 000 000	
	48	Fellesfinansierte investeringer, inntekter	350 036 000	501 947 000
4791		Redningshelikoptertjenesten		
	01	Driftsinntekter	727 045 000	727 045 000
4799		Militære bøter		
	86	Militære bøter	500 000	500 000
		Sum alle		6 571 158 000
		Sum departementets inntekter		6 571 158 000

Fullmakter til å overskride gitte bevilgninger

II

Merinntektsfullmakter

Stortinget samtykker i at Forsvarsdepartementet i 2021 kan benytte alle merinntekter til å overskride enhver utgiftsbevilgning under Forsvarsdepartementet, med følgende unntak:

- a. Inntekter fra militære bøter kan ikke benyttes som grunnlag for overskridelse.
- b. Inntekter ved salg av større materiell kan benyttes med inntil 75 pst. til overskridelse av bevilgningen under kapittel 1760 Forsvarsmateriell og større anskaffelser og vedlikehold, post 45 Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold.

Merinntekt som gir grunnlag for overskridelse, skal også dekke merverdiavgift knyttet til overskridelsen, og berører derfor også kapittel 1633, post 01 for de statlige forvaltningsorganene som inngår i nettoordningen for merverdiavgift. Merinntekter og eventuelle mindreinntekter tas med i beregningen av overføring av ubrukt bevilgning til neste år.

Fullmakter til å pådra staten forpliktelser ut over gitte bevilgninger

III

Bestillingsfullmakter

Stortinget samtykker i at Forsvarsdepartementet i 2021 kan:

1. foreta bestillinger utover gitte bevilgninger, men slik at samlet ramme for nye bestillinger og gammelt ansvar ikke overstiger følgende beløp:

Kap.	Post	Betegnelse	Samlet ramme
1700		Forsvarsdepartementet	
	01	Driftsutgifter	34 mill. kroner
1720		Forsvaret	
	01	Driftsutgifter	9 020 mill. kroner
1760		Forsvarsmateriell og større anskaffelser og vedlikehold	
	01	Driftsutgifter	1 100 mill. kroner
	44	Fellesfinansierte investeringer, nasjonalfinansiert andel	220 mill. kroner
	45	Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold	104 155 mill. kroner
	48	Fellesfinansierte investeringer, fellesfinansiert andel	470 mill. kroner
1791		Redningshelikoptertjenesten	
	01	Driftsutgifter	60 mill. kroner

2. gi Forsvarets forskningsinstitutt fullmakt til å ha økonomiske forpliktelser på inntil 60 mill.

kroner ut over det som dekkes av egne avsetninger.

IV

Tilsagnsfullmakt

Stortinget samtykker i at Forsvarsdepartementet i 2021 kan gi tilsagn om økonomisk støtte ut over bevilgningen, men slik at samlet ramme for nye

tilsagn og gammelt ansvar ikke overstiger følgende beløp:

Kap.	Post	Betegnelse	Samlet ramme
1700		Forsvarsdepartementet	
	73	Forskning og utvikling	68 mill. kroner

Andre fullmakter

V

Nettobudsjettering av salgsomkostninger

Stortinget samtykker i at Forsvarsdepartementet i 2021 kan trekke salgsomkostninger ved salg av materiell og fast eiendom fra salgsinntekter før det overskytende inntektsføres under kapittel 4760 Forsvarsmateriell og større anskaffelser og vedlikehold, post 45 Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold, inntekter, og kapittel 4710 Forsvarsbygg og nybygg og nyanlegg, post 47 Salg av eiendom.

VI

Personell

Stortinget samtykker i at:

1. Forsvarsdepartementet i 2021 kan fastsette lengden på førstegangstjenesten, repetisjons-tjenesten og heimevernstjenesten slik det går frem av Prop. 1 S (2020–2021).
2. enheter oppsatt med frivillig heimeverns-personell kan overføres til forsvarsgrener og fellesinstitusjoner, og benyttes i operasjoner i utlandet.

VII

Investeringsfullmakter

Stortinget samtykker i at Forsvarsdepartementet i 2021 kan:

1. starte opp nye investeringsprosjekter som er presentert i Prop. 1 S (2020–2021), innenfor de kostnadsrammer som der er omtalt.
2. endre tidligere godkjente prosjekter som anført i Prop. 1 S (2020–2021), herunder endrede kostnadsrammer.

3. starte opp og gjennomføre materiellinvesteringsprosjekter med en kostnadsramme under 500 mill. kroner.
4. starte opp og gjennomføre eiendoms-, bygge- og anleggsprosjekter (inkludert tilhørende innredning) med en kostnadsramme under 200 mill. kroner.
5. nytte bevilgningen på den enkelte investeringspost, hhv. post 44, 45, 47 og 48 fritt mellom formål, bygg- og eiendoms-kategorier, anskaffelser og prosjekter som presentert i Prop. 1 S (2020–2021).
6. gjennomføre konsept- og definisjonsfasen av planlagte materiellanskaffelser.
7. igangsette planlegging og prosjektering av eiendoms-, bygge- og anleggsprosjekter (inkludert tilhørende innredning) innenfor rammen av bevilgningen på de respektive poster.
8. inkludere gjennomføringskostnader i eiendoms-, bygge- og anleggsprosjekter på post 47.

VIII

Fullmakter vedrørende fast eiendom

Stortinget samtykker i at Forsvarsdepartementet i 2021 kan:

1. avhende fast eiendom uansett verdi til markedspris når det ikke foreligger annet statlig behov for eiendommen. Eiendommene skal normalt legges ut for salg i markedet, men kan selges direkte til fylkeskommuner eller kommuner til markedspris, innenfor EØS-avtalens bestemmelser. Dersom eiendommene er aktuelle for friluft- eller kulturformål kan de selges på samme vilkår til Statskog SF hvis ikke fylkeskommuner eller kommuner ønsker å kjøpe eiendommene. Likeledes kan eiendom-

mer som er nødvendige for å oppfylle samfunnets målsetting om å opprettholde en selvfinansiert sivil luftfart, selges direkte til Avinor AS. Dette gjelder følgende eiendoms kategorier:

- a. rullebaner, taksebaner med tilhørende sikkerhetsområder, flyoppstillingsplasser og andre arealer og infrastruktur for flyoperasjoner
 - b. terminal innrettet mot det service- og tjenestebehov som forbrukere og myndigheter har bruk for
 - c. områder for kollektiv og privat tilbringertjeneste
 - d. kontorer og lignende
 - e. eiendommer for fremtidig utbygging.
2. avhende fast eiendom til en verdi av inntil 100 000 kroner vederlagsfritt eller til underpris når særlige grunner foreligger.

IX

Tidspunkt for belastning av
utgiftsbevilgninger

Stortinget samtykker i at Forsvarsdepartementet i 2021 kan belaste utgiftsbevilgninger for bestillinger gjennom NSPA (*NATO Support and Procurement Agency*), andre internasjonale organisasjoner eller andre lands myndigheter fra det tidspunkt materiell blir bestilt, selv om levering først skjer senere i budsjettåret eller i et etterfølgende budsjettår.

X

Kjøp/innløsning av boliger med fellesgjeld

Stortinget samtykker i at Forsvarsdepartementet gjennom Forsvarsbygg i 2021 kan kjøpe/innløse boliger med fellesgjeld, slik at samlet gjeld knyttet til eierskap av slike boliger ikke overstiger 100 mill. kroner.

Vedlegg 1

Ordninger i tilknytning til verneplikten

Følgende bestemmelser gjelder for verneplikten i 2021

Førstegangstjenesten

I samsvar med forsvarsloven § 18 kan vernepliktige bli pålagt inntil 19 måneders ordinær tjeneste.

Førstegangstjenestens varighet er normalt tolv eller 16 måneder, men kan differensieres mellom seks og 18 måneder. Førstegangstjeneste ut over normal varighet baseres på frivillighet.

All førstegangstjeneste er ordinær tjeneste etter forsvarsloven § 17.

Forsvaret kan forkorte førstegangstjenesten med inntil seks uker. Tjenestepliktige som ikke ønsker å få redusert tjenestetiden skal gis anledning til å fullføre tjenesten dersom forholdene ligger til rette. Av hensyn til utdanning og arbeid kan den enkelte vernepliktige som er innkalt til minimum tolv måneders tjeneste, få redusert tjenestetiden med inntil seks uker. Reduksjon i tjenestetiden skal være forutsigbar for de vernepliktige og ikke få konsekvenser for beredskapen.

Tjenestepliktige som avtjener førstegangstjeneste kan ta ut inntil seks uker av foreldrepensjeperioden. Dette kommer i tillegg til 14 dagers omsorgspermisjon etter arbeidsmiljøloven § 12-3.

Repetisjons- og heimevernstjeneste samt kurs

Tjenestepliktige kan kalles inn til repetisjons- og heimevernstjeneste hvert år.

Repetisjonstjeneste skal normalt ikke overstige 21 dager. Offiserer, befal og øvrig militært nøkkelpersonell med kompetanse Forsvaret har behov for, kan i tillegg kalles inn til tjeneste i inntil ni dager før og etter hver repetisjonstjeneste. Den totale varigheten på årlig repetisjonstjeneste skal ikke overstige 30 dager.

Den årlige tjenesteplikten i Heimevernet er inntil seks dager for vernepliktige med menig grad, og inntil ni dager for offiserer, befal og spesialister (OR 2–4). Fagpersonell i Heimevernet kan i tillegg pålegges inntil tre dagers tjeneste som del av den årlige tjenesteplikten.

Det er ingen begrensning i antall innkallinger i tjenesteperioden. Tjenestepliktige kan inngå kontrakt om utvidet tjenesteplikt. Slik tjenesteplikt kommer i tillegg til den årlige tjenesteplikten.

Tjenestepliktige kan kalles inn til fag- og funksjonsrettet etterutdanningskurs av inntil tolv dagers varighet. Denne tjenesten regnes som ordinær tjeneste, og kan, dersom det er nødvendig, komme i tillegg til den årlige repetisjons- eller heimevernstjenesten.

Tjenestepliktige som sier seg villige til sjefsstillinger og forutbestemte nøkkelstillinger på lavere og midlere nivå, kan kalles inn til etterutdanningskurs av inntil fem ukers varighet.

Tjenestepliktige som ikke er pålagt annen tjeneste, kan kalles inn for å støtte gjennomføring av repetisjonstjeneste og etterutdanningskurs. Tjenesten omtales som hjelpetjeneste.

Godtgjøringer til tjenestepliktige

Godtgjøringer til tjenestepliktige med menig grad (OR 1) skal reguleres årlig med grunnlag i justering av grunnbeløpet i folketrygden. Reguleringen gjøres gjeldende fra 1. januar.

Offiserer, befal og spesialister (OR 2–4 og OF 1–9), som ikke er tilsatt i Forsvaret, skal under årlig repetisjons- og heimevernstjeneste og etter ekstraordinær tjeneste, godtgjøres ut fra grad etter de til enhver tid gjeldende satsene for slik tjeneste. Satsene fastsettes med utgangspunkt i lønnsplanhefte for staten. Godtgjøring gis for alle tjenestegjørende dager, inklusive reisedager til og fra tjenesten.

Vedlegg 2**Standardiserte nøkkeltall for forvaltningsorganer med særskilte fullmakter – Forsvarets forskningsinstitutt (FFI)**

Tabell 2.1 Virksomhetens brutto utgifter og inntekter fordelt etter art

Utgifter/inntekter	Noter	(i 1000 kroner)			
		2017	2018	Regnskap 2019	Budsjett 2020
1. Utgifter					
<i>Driftsutgifter</i>					
Lønnsutgifter		606 692	641 593	679 817	720 000
Varer og tjenester		211 788	250 994	230 591	290 000
<i>Sum driftsutgifter</i>		<i>818 480</i>	<i>892 587</i>	<i>910 408</i>	<i>1 010 000</i>
<i>Investeringsutgifter</i>					
Investeringer, større utstyrsanskaffelser og vedlikehold		49 662	43 474	34 312	45 000
<i>Sum investeringsutgifter</i>		<i>49 662</i>	<i>43 474</i>	<i>34 312</i>	<i>45 000</i>
<i>Overføringer fra virksomheten</i>					
Utbetalinger til andre statlige regnskaper					
Andre utbetalinger		2 264	0	0	0
<i>Sum overføringsutgifter</i>		<i>2 264</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>
<i>Finansielle aktiviteter</i>					
Kjøp av aksjer og andeler					
Andre finansielle utgifter					
<i>Sum finansielle utgifter</i>					
<i>Sum utgifter</i>		<i>870 406</i>	<i>936 061</i>	<i>944 720</i>	<i>1 055 000</i>

Tabell 2.1 Virksomhetens brutto utgifter og inntekter fordelt etter art

Utgifter/inntekter	(i 1000 kroner)				
	Noter	2017	2018	Regnskap 2019	Budsjett 2020
2. Inntekter					
<i>Driftsinntekter</i>					
Inntekter fra salg av varer og tjenester		732 380	793 745	891 258	800 000
Inntekter fra avgifter, gebyrer og lisenser		0			
Andre driftsinntekter		2 029	10 401	4 118	3 000
<i>Sum driftsinntekter</i>		<i>734 409</i>	<i>804 146</i>	<i>895 376</i>	<i>803 000</i>
<i>Investeringsinntekter</i>					
Salg av varige driftsmidler		1 088	935	25	0
<i>Sum varige driftsmidler</i>		<i>1 088</i>	<i>935</i>	<i>25</i>	<i>0</i>
<i>Overføringer til virksomheten</i>					
Inntekter fra statlige bevilgninger		208 817	238 695	250 641	254 000
Andre innbetalinger					
<i>Sum overføringsinntekter</i>		<i>208 817</i>	<i>238 695</i>	<i>250 641</i>	<i>254 100</i>
<i>Finansielle aktiviteter</i>					
Innbetalinger ved salg av aksjer og andeler					
Andre finansielle inntekter			100	0	
<i>Sum finansielle inntekter</i>			<i>100</i>	<i>0</i>	<i>0</i>
<i>Sum inntekter</i>		<i>944 314</i>	<i>1 043 876</i>	<i>1 146 042</i>	<i>1 057 000</i>
3. Netto endring i kontantbeholdningen (2-1)		73 909	107 815	201 322	2 000

Generelt

FFI følger Statlige regnskapsstandard (SRS) ved føring av sitt regnskap.

Som følge av stadfesting av FFI som eget avgiftssubjekt i november 2019, med tilbakevirkende kraft fra 1. januar 2019, er avgiftshåndteringen i FFIs regnskap endret. Dette medfører at omsetning mot øvrige etater under Forsvarsdepartementet er belastet med merverdiavgift. Unntak fra dette er tilskudd og bevilgninger. I tillegg har FFI fått fradrag for all inngående merverdi-

avgift både i prosjekter, oppdrag og drift uavhengig av oppdragsgiver. Sammenlikning av regnskapstallene mellom årene 2018 og 2019 viser ikke disse endringene.

Noen kommentarer til regnskapet:

- Store anskaffelser i prosjekt: Disse vises ikke lengre som en del av driftskostnadene, men blir aktivert på linje med driftsinvesteringene.
- Avskrivninger: Store anskaffelser i prosjekter og oppdrag blir aktivert og inntekter periodiseres for å dekke fremtidige avskrivninger. Dette gjør at avskrivningene av store anskaffelser i

- prosjekter og oppdrag ikke får resultateffekt for instituttet.
- Disse periodiseringene er ikke en del av de periodiserte inntektene som beregnes i forhold til fremdrift i prosjektene.
- Lønnskostnadene for 2019 har økt med 5,2 pst. siste år. Antall ansatte har økt fra 711 til 736. Arbeidsgivers andel av pensjon for 2019 er uendret fra 2018, dvs. 11,95 pst.
- Inntekter fra statlige bevilgninger: består av basisbevilgning, forvaltningsoppdrag, tilskudd til hav- og miljøkartlegging inklusive drift av forskningsfartøyet H.U. Sverdrup II og tilskudd til Identifikasjonslaboratoriet. I tillegg er 9,124 mill. kroner fra Norges forskningsråd lagt inn som bevilgning.
- I henhold til SRS 10 vises kun forbrukte bevilgninger som inntekt i FFIs eksterntregnskap.

Tabell 2.2 Virksomhetenes inntekter spesifisert etter inntektskilde

Inntektskilde	Noter	(i 1000 kroner)			
		2017	2018	Regnskap 2019	Budsjett 2020
<i>Bevilgninger til finansiering av statsoppdraget</i>					
Bevilgninger fra fagdepartementet	1	208 817	233 527	241 517	249 075
Bevilgninger fra andre departement					
Bevilgninger fra andre statlige forvaltningsorganer					
Tildelinger fra Norges forskningsråd	2	6 749	5 168	9 124	4 925
<i>Sum bevilgninger</i>		<i>215 566</i>	<i>238 695</i>	<i>250 641</i>	<i>254 000</i>
<i>Offentlige og private bidrag</i>					
Bidrag fra kommuner og fylkeskommuner		0			
Bidrag fra private		0			
Tildelinger fra internasjonale organisasjoner		0			
<i>Sum bidrag</i>		<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>
<i>Oppdragsinntekter mv.</i>					
Oppdrag fra statlige virksomheter	3	665 817	734 581	835 458	750 00
Oppdrag fra kommunale og fylkeskommunale virksomheter		0		0	
Oppdrag fra private	4	59 814	59 164	55 800	50 000
Andre inntekter		2 029	10 500	4 118	3 000
<i>Sum oppdragsinntekter mv.</i>		<i>727 660</i>	<i>804 246</i>	<i>895 376</i>	<i>803 000</i>
Salg av investeringsmidler		1 088	935	25	0
<i>Sum inntekter</i>		<i>943 226</i>	<i>1 043 876</i>	<i>1 146 042</i>	<i>1 057 000</i>

Generelt:

Tildelinger fra andre departementer eller Norges Forskningsråd (NFR): Små og forholdsvis stabile i omfang. Dette gjelder prosjekter som gjennomføres med finansiering av NFR eller andre departementer. Stim-EU i forbindelse med EU-prosjekter er hoveddelen av inntekter fra NFR.

Basistilskudd, forvaltningsoppdragsmidler, hav- og miljøkartlegging og tilskudd til Identifikasjonslabben har vært stabile og har kun mindre justering i henhold til det generelle prisnivået.

Noter:

1. Bevilgninger fra fagdepartement: Består av basisbevilgning, forvaltningsoppdrag og tilskudd til hav- og miljøkartlegging inklusive drift av forskningsfartøyet H. U. Sverdrup II.
2. Tildelinger fra NFR: Dette er både prosjekter hvor kun FFI og NFR er avtaleparter, men også deltakelse i større konsortier med finansiering fra NFR. Stim-EU i forbindelse med EU-prosjekter er en vesentlig andel av tildelingene.
3. Oppdrag fra statlige virksomheter: oppdragsforskning for Forsvaret samt andre statlige etater.
4. Oppdrag fra private: Oppdragsforskning for sivile og ikke-statlige aktører innenlands og utenlands.

Tabell 2.3 Forholdet mellom virksomhetens kontantbeholdning, påløpte kostnader og avsetninger pr. 31. desember

		(i 1000 kroner)			
	Noter	2017	2018	2019	Endring 2018–2019
<i>Kontantbeholdning</i>					
Beholdning på oppgjørskonti i Norges Bank	1	539 186	647 128	848 450	201 322
Beholdning på andre bankkonti		135	0	0	
Andre kontantbeholdninger	2	11	20	20	0
<i>Sum kontanter og kontantekvivalenter</i>		<i>539 332</i>	<i>647 148</i>	<i>848 470</i>	<i>201 322</i>
Avsetninger til dekning av påløpte kostnader som forfaller i neste budsjettår					
Feriepenger mv.		75 873	81 153	85 963	4 809
Skattetrekk og offentlige avgifter		52 635	56 633	162 691	106 057
Gjeld til leverandører		68 115	68 596	65 576	-3 020
Gjeld til oppdragsgivere	3	298 211	356 451	435 647	79 196
Annen gjeld som forfaller i neste budsjettår		-19 305	-19 072	-15 064	4 010
<i>Sum til dekning av påløpte kostnader som forfaller i neste budsjettår</i>		<i>475 528</i>	<i>543 761</i>	<i>734 813</i>	<i>191 051</i>

Avsetninger til dekning av planlagte tiltak der kostnadene helt eller delvis vil bli dekket i fremtidige budsjettår

Tabell 2.3 Forholdet mellom virksomhetens kontantbeholdning, påløpte kostnader og avsetninger pr. 31. desember

(i 1000 kroner)					
	Noter	2017	2018	2019	Endring 2018–2019
Prosjekter finansiert av Norges forskningsråd		0	0	0	0
Større påbegynte, flerårige investeringsprosjekter finansiert av grunnbevilgningen fra fagdepartementet		0	0	0	0
Konkrete påbegynte, ikke fullførte prosjekter finansiert av grunnbevilgningen fra fagdepartementet	3	38 939	84 594	80 044	-4 550
Andre avsetninger til vedtatte, ikke igangsatte formål					
Konkrete påbegynte, ikke fullførte prosjekter finansiert av bevilgninger fra andre departementer					
<i>Sum avsetninger til planlagte tiltak i fremtidige budsjettår</i>		<i>38 939</i>	<i>84 594</i>	<i>80 044</i>	<i>-4 550</i>
<i>Andre avsetninger</i>					
Avsetninger til andre formål/ikke spesifiserte formål		0	0	0	0
Fri virksomhetskapskapital		24 865	18 792	33 613	14 818
<i>Sum andre avsetninger</i>		<i>24 865</i>	<i>18 792</i>	<i>33 613</i>	<i>14 818</i>
<i>Langsiktige forpliktelser (netto)</i>					
Langsiktig forpliktelse knyttet til anleggsmidler					
Annen langsiktig forpliktelse					
<i>Sum langsiktige forpliktelser</i>					
<i>Sum netto gjeld og forpliktelser</i>		<i>593 332</i>	<i>647 148</i>	<i>848 470</i>	<i>201 322</i>

Generelt:

Økningen i kontantbeholdningen fra 2018 til 2019 er høy. Dette skyldes blant annet at merverdiavgift fakturert til oppdragsgivere november og desember 2019 vil bli innbetalt i 2020. I tillegg er det endringer i kundefordringer og gjeld som påvirker likviditeten.

Noter:

- Beholdningen på oppgjørskonto i Norges bank: Inneholder feriepengene, skattetrekk, fordringer fra leverandører, ikke gjennomførte prosjektaktiviteter og frie likvide midler. Se også note 3 nedenfor.
- Beholdningen på andre bankkonti: Kontantkasse H. U. Sverdrup II og beholdning gavekort til spesielle markeringer.

3. Gjeld til oppdragsgivere: Prosjekter og oppdrag som er under gjennomføring, men hvor arbeidet ikke er ferdig. Periodiseringer i prosjekter og oppdrag som er finansiert av bevilgninger er skilt ut slik at dette vises i raden «Konkrete påbegynte, ikke fullførte prosjekter finansiert av grunnbevilgningen fra fagdepartementet».
-

Budsjettstatistikk for perioden 2018–2021

Tabell 3.1 Budsjett og regnskap

		(1000 kroner)										
		2018		2019		2020		2021				
Kap.	Betegnelse	Post	Saldert budsjett	Reell endring justert for effektivisering	Regnskap	Saldert budsjett	Reell endring justert for effektivisering	Forslag budsjett	Reell endring justert for effektivisering			
1700	Forsvarsdepartementet	01	801 119	10 755	870 969	821 030	6 280	905 587	830 361	16 282	878 085	80 262
		21	125 150		59 070	128 779	0	77 378	132 900	0	137 153	0
		43	10 022	-5 900	0	10 242	0	300	9 467	-1 000	9 713	0
		71	65 234	-500	63 517	66 546	0	64 373	86 226	-1 900	88 985	0
		73	28 886		28 002	29 724	0	26 824	85 393	0	144 326	56 200
		74						133 000			0	0
		78	305 523		229 088	333 283	18 900	317 934	349 024	0	377 212	17 019
1710	Forsvarsbygg og nybygg og nyanlegg	01	3 899 804	298 623	4 185 041	4 171 164	146 250	4 592 731	4 414 351	166 088	4 849 692	380 581
		47	2 706 455	725 543	2 249 010	2 616 032	-4 924	2 315 862	2 994 219	62 021	3 134 666	-801 305
1716	Forsvarets forskningsinstitutt	51	186 247	20 000	186 247	193 830	2 583	193 830	198 975	0	244 388	0

Tabell 3.1 Budsjett og regnskap

		(1000 kroner)										
		2018		2019		2020		2021				
Kap.	Betegnelse	Post	Saldert budsjett	Reell endring justert for effektivisering	Regnskap	Saldert budsjett	Reell endring justert for effektivisering	Forslag budsjett	Reell endring justert for effektivisering			
1720	Felleskapasiteter i Forsvaret	01	9 609 482	456 822	11 116 060	9 217 413	-252 558	9 656 138	9 473 868	380 186	30 604 510	845 424
		70							60 000		60 000	0
		71	21 567	-4 517	21 411	22 052	0	22 878	22 739	0	23 208	0
1723	Nasjonal sikkerhetsmyndighet	01	268 947	10 100	332 384	316 418	40 240	0			0	0
1731	Hæren	01	5 066 104	15 047	5 403 065	5 566 035	369 760	5 846 774	5 979 989	220 540	0	220 087
1732	Sjøforsvaret	01	4 114 269	84 783	4 303 267	4 409 630	188 803	5 075 651	4 545 051	62 536	0	-25 580
1733	Luftforsvaret	01	4 936 621	347 158	4 899 601	5 292 845	233 463	5 749 513	5 992 775	481 687	0	466 161
1734	Heimevernet	01	1 241 819	-138 654	1 453 918	1 394 798	93 859	1 413 000	1 439 422	67 592	0	7
1735	Etterretningstjenesten	21	1 905 510	157 614	2 007 156	2 005 584	2976	2 051 541	2 188 783	137 668	2 365 616	167 068
1760	Forsvarsmateriell og større anskaffelser og vedlikehold	01	1 587 607	-2 226	1 760 040	1 629 590	16 934	1 734 039	1 638 693	32 000	1 814 461	19 926
		44	96 331	39 503	97 877	83 185	-15 265	50 374	83 794	-1 221	93 029	0
		45	5 914 782	1 136 869	6 412 691	8 952 590	2 929 665	8 920 244	10 179 932	1 639 443	18 345 238	1 903 736
		48	71 500		62 973	205 000	133 500	33 587	350 000	145 000	350 000	0
		75	92 430		106 933	95 110	0	85 725	98 154	0	109 095	7 800

Tabell 3.1 Budsjett og regnskap

		(1000 kroner)									
		2018		2019		2020		2021			
Kap.	Betegnelse	Post	Saldert budsjett	Reell endring justert for effektivisering	Regnskap	Saldert budsjett	Reell endring justert for effektivisering	Forslag budsjett	Reell endring justert for effektivisering		
1761	Nye kampfly med baseløsning	01	187 322	-8 936	153 519	191 471	148	168 918	178 076	0	-29 762
		45	7 787 467	439 140	6 945 531	7 009 512	-950 303	8 920 244	5 863 471	-1 866 986	615 739
		47	1 022 487	-303 680	1 344 679	1 176 449	135 297	1 088 106	779 532	-97 613	-527 805
1790	Kystvakten	01	1 027 838	-25 400	985 359	1 157 875	89 059	1 072 522	1 184 726	-27 326	8 339
1791	Redningshelikopter-tjenesten	01	854 745	-71 791	816 796	866 848	5 265	888 343	876 527	3 467	-57 942
1792	Norske styrker i utlandet	01	1 009 909	172 771	850 452	990 316	-38 937	1 014 23	940 928	0	0
		60	52 429			58 953			60 000	0	0
	Sum totalt		457 54 945 177	3 353 125	526 2 457 565	60 181 208	60 977 376	1 311 576	64 452 089	2 705 039	

Beløpene i tabellen over er i nominelle kroner. Endringene mellom de årlige vedtatte budsjettene fremkommer som faktisk endring. Faktisk endring bygger på reelle budsjettmessige endringer, men tar hensyn til effekt av effektivisering i henhold til langtidsplanen for perioden 2017–2020 og 2021–2024.

Regnskapstall er hentet fra statsregnskapet og er til informasjon.

Vedlegg 4**Nøkkeltall for perioden 2018–2021**

Tabell 4.1 Utviklingen i forsvarsbudsjettet 2018–2021 med og uten kampfly med baseløsning

	(1000 kr)			
	Saldert budsjett 2018	Saldert budsjett 2019	Saldert budsjett 2020	Forslag budsjett 2021
Totalbudsjettet	54 945 177	58 953 526	60 977 376	64 439 443
Totalbudsjettet uten midlertidig styrking knyttet til kampfly med baseløsning	50 098 460	54 413 897	54 156 297	57 397 869

Tabell 4.2 Fordeling av saldert budsjett 2018–2020 og forslag for 2021

År	Materiell- investeringer	EBA- investeringer	Drift uten Norske styrker i utlandet	Norske styrker i utlandet
2021	28,6 pst.	5,7 pst.	64,2 pst.	1,6 pst.
2020	26,3 pst.	7,1 pst.	64,9 pst.	1,6 pst.
2019	27,1 pst.	7,1 pst.	64,2 pst.	1,7 pst.
2018	24,9 pst.	7,3 pst.	66,0 pst.	1,8 pst.

Tabellen er basert på nominelle kroner.

Fra 2021 er driftsutgiftene til Norske styrker i utlandet foreslått lagt inn under kapittel 1720.

Materiellinvesteringer omfatter:

- Kapittel 1760 Forsvarsmateriell og større anskaffelser og vedlikehold
 - post 45, Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold

EBA-investeringer omfatter:

- Kapittel 1710 Forsvarsbygg og nybygg og nyanlegg
 - post 47, Nybygg og nyanlegg

- Kapittel 1760 Forsvarsmateriell og større anskaffelser og vedlikehold
 - post 44, Fellesfinansierte bygge- og anleggsarbeider, nasjonalfinansiert andel
 - post 48, Fellesfinansierte bygge- og anleggsarbeider, fellesfinansiert andel
 - post 75, Fellesfinansierte bygge- og anleggsarbeider, Norges tilskudd til NATOs investeringsprogram for sikkerhet

Vedlegg 5**Forsvarets fremtidige styrkestruktur**

Regjeringens forslag til fremtidig styrkestruktur vil fremgå av regjeringens forslag til ny langtidsplan for forsvarssektoren som legges frem medio oktober 2020.

Bestilling av publikasjoner

Departementenes sikkerhets- og serviceorganisasjon

www.publikasjoner.dep.no

Telefon: 22 24 00 00

Publikasjonene er også tilgjengelige på

www.regjeringen.no

Trykk: 07 Media AS – 10/2020

